

V7 175003
XX PO 2088460

Biblioteka Gl. AWF w Krakowie

1800052548

20/50

Str. 268
Nr. 1

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
WYDZIAŁ HIGJENY SZKOLNEJ I WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

98
ROZPORZĄDZENIA I OKÓLNIKI

W SPRAWACH

HIGJENY SZKOLNEJ

I

WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

ZA LATA

1918 — 1928

WYDANE W ZAMÓWIENIU I WYDAWACTWIE
KANCELARII GŁÓWNEJ
PRZY KANCELARII GŁÓWNEJ
MINISTERSTWA WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
SKŁAD GŁÓWNY: KSIĄŻNICA — ATLAS

WARSZAWA
1928.

Nr.

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
WYDZIAŁ HIGJENY SZKOLNEJ I WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

R OZRAĐZENIA I OKÓLNIKI

W SPRAWACH

HIGJENY SZKOLNEJ

I

WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

ZA LATA

1918 — 1928

NAKLADEM MINISTERSTWA WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
SKŁAD GŁÓWNY: KSIĄŻNICA — ATLAS

WARSZAWA
1928.

998

40302

Tłoczono czcionkami Drukarni Państwowej Miodowa 22. Nr. 39535.

614 - 057, 874 : [31.016: 190] (438)

Akc. Nr 214/D / 22 r.

II. A. 26
II. B. 16
III. B. 5

PRZEDMOWA.

Sprawy, związane z higieną szkolną i wychowaniem fizycznym, stanowią pewną odrębną całość w zagadnieniach ogólnowychowawczych. Dlatego też wydział higieny szkolnej i wychowania fizycznego Ministerstwa W. R. i O. P. uznał za celowe i pożyteczne wyodrębnienie zarządzeń Ministerstwa, wydanych w tej dziedzinie w pierwszym dziesięcioleciu istnienia centralnych władz oświatowych polskich i zebranie ich w specjalnem wydawnictwie. Ułatwi to osobom zainteresowanym, a więc dyrekcjom szkół, lekarzom szkolnym i nauczycielom ćwiczeń cielesnych orjentowanie się w wydanych zarządzeniach, a poza tem wytworzy pewien obraz co do sposobu ujęcia przez władze oświatowe rozpatrywanych zagadnień.

Umieszczenie niektórych rozporządzeń, dziś już zmienionych, lecz we właściwym czasie obowiązujących, z tego drugiego względu uznano również za pożyteczne. Są to wszak przyczynki do historii wychowania w Polsce.

Ze względu na potrzebę przejrzystości układu materiały całe zostały rozbity na działy, a rozporządzenia i okólniki w poszczególnych działach zostały umieszczone w miarę tego, jak się kolejno pojawiały.

Dla łatwiejszego orjentowania się w treści został dodany skrowidz alfabetyczny.

WYDZIAŁ HIGJENY SZKOLNEJ I WYCHOWANIA
FIZYCZNEGO MINISTERSTWA W. R. i O. P.

Warszawa, dnia 1 kwietnia 1928 r.

Spis chronologiczny rozporządzeń, okólników i komunikatów według działów.

A. Higijena budynku szkolnego.

Rok		Str.
1922	Ustawa o budowie szkół powszechnych Nr. 12, poz. 111	3
	Wymiary i liczba pomieszczeń w budynkach szkół powszechnych Nr. 12, poz. 112	5
1923	Zaopatrzenie szkół w ustępy Nr. 6, poz. 45	12
1925	Zaopatrzenie lokali szkolnych w naczynia do mycia rąk Nr. 11, poz. 102	12
	Zmiana rozporządzenia w sprawie wymiarów i liczby pomieszczeń w budynkach szkół powszechnych Nr. 9, poz. 87	15
1926	Wyd. „Projekty budynków szkół powszechnych” zes. II Nr. 12, poz. 149	19
	Zaopatrzenie szkół w odpowiednie ławki szkolne Nr. 14, poz. 189	21
	Wytwórnice ławek szkolnych (komunikat) Nr. 15, poz. 265	25
1927	Utrzymywanie czystości w lokalach szkolnych Nr. 8, poz. 118	26
	Aparat do picia wody pomysłu p. F. Sękowskiego (komunikat) Nr. 9, poz. 187	29
	Odpowiedzialność dyscyplinarna za brak pieczy nad lokalem szkolnym Nr. 13, poz. 226	31
1928	Natryski szkolne Nr. O. H. Fiz. 72/28 Nr. 3, poz. 53	32

B. Lekarze szkolni i dentyści szkolni.

1918	Instrukcja dla lekarzy szkolnych Nr. 6, poz. 26	37
	Organizacja władz higieniczno-szkolnych Nr. 6, poz. 27	45
	Książka sanitarna szkolna Nr. 7, poz. 18.	47
1921	Okólnik w sprawie lekarzy i dentyistów szkolnych z dn. 3 marca Nr. 19/s II	48
1922	Organizowanie opieki higieniczno-lekarskiej w szkołach prywatnych z dn. 21 czerwca Nr. 922/22 H.	49
	Wynagrodzenie lekarzy i dentyistów szkolnych kontraktowych Nr. 29, poz. 341.	50
	Notowanie przez lekarzy szkolnych rozwoju cielesnego młodzieży szkolnej Nr. 31, poz. 403	51
1923	Sprawozdanie lekarskie i dentyistyczne z dn. 22 maja Nr. 535/234 H.	56
	Praca lekarzy i dentyistów szkolnych w szkołach ćwiczeń, okól. z dn. 31 października 1923 r. Nr. 990, H.	61
1924	Udzielanie wskazań i przeciwwskazań lekarskich przy wyborze zawodu uczniom, kończącym szkołę powszechną Nr. 10, poz. 97.	61
1925	Współpraca nauczycielstwa z lekarzami szkolnymi w dozorze higieniczno-lekarskim nad dźwiatwą szkolną Nr. 3, poz. 34	63
	Instrukcja dla lekarza szkolnego szkół powszechnych z opieką lekarską stałą (załącznik)	65
	Regulamin dla higienistek szkół powszechnych (załącznik)	68
	Instrukcja dla lekarzy szkolnych szkół powszechnych z opieką lekarską niestałą (załącznik)	70

Rok	Str.	
1925	Przysyłanie sprawozdań rocznych z opieki higieniczno-lekarskiej w okręgach szkolnych, okól. z dn. 21 października Nr. O. Prez. 10389/25	73
	Wynagrodzenie lekarzy i dentystów szkolnych Nr. 4, poz. 41	76
1926	Opłaty za pomoc dentystryczną, okól. z dn. 9 marca Nr. O. Prez. 172/26	78
	Kwalifikacje lekarzy do nauczania higieny i anatomji w seminarjach nauczycielskich Nr. 13, poz. 174	79
	Wynagradzanie kontraktowych lekarzy szkolnych w państwowych szkołach zawodowych Nr. 13, poz. 177	80
1927	Wynagradzanie kontraktowych lekarzy i dentystów szkolnych w państwowych szkołach zawodowych Nr. 1, poz. 14	81
	Kobiety lekarki i nauczycielki gimnastyki Nr. 2, poz. 29	82
	Kwalifikacje lekarzy do nauczania higieny i anatomji w szkołach średnich ogólnokształcących Nr. 4, poz. 52	83
	Sprawozdania lekarskie, okólnik z dn. 23 maja Nr. O. H. F. 446/27	84
	Sprawozdania z kolonij letnich szkolnych Nr. 12, poz. 206	84
	Wynagrodzenie lekarzy szkolnych za wykłady higieny, okól. z dn. 5 listopada Nr. O. H. Fiz. 803/27	85
	Instrukcja dla dentystów szkolnych	86

[C. Zwalczanie w szkołach chorób]zakaźnych i innych.

1918	Przepisy zapobiegawcze przeciw szerzeniu się chorób zakaźnych przez szkoły i zakłady wychowawcze Nr. 3, poz. 10	91
1919	Przymusowe szczepienie ochronne przeciw ospie Nr. 4, poz. 8	99
	Czuwanie nad czystością dziatwy szkolnej Nr. 6, poz. 9	99
	Przymusowe szczepienie ochronne przeciw ospie Nr. 9, poz. 8	100
	Zwalczanie chorób zakaźnych Nr. 9, poz. 9	101
1922	Przymusowe szczepienie ospy Nr. 18, poz. 185	104
1924	Zwalczanie wszawicy w szkołach Nr. 4, poz. 41	105
	Masowe dożywanie niezamożnej dziatwy szkolnej Nr. 19, poz. 196	107
1925	Zwalczanie jaglicy wśród dziatwy szkolnej Nr. 14, poz. 145	108
	Zwalczanie płonicy (szkarlatyny) Nr. 19, poz. 212	109
1926	Propaganda przeciwgruźlicza Nr. 6, poz. 48	110
	Zwalczanie wszawicy w szkołach, okólnik z dn. 2 maja Nr. O. H. Fiz. 320/27	111
1927	W sprawie zamykania szkół Nr. 1, poz. 10	112
	Zwalczanie choroby powiększenia gruczołu tarczowego Nr. 11, poz. 187	114
	Propaganda wstrzemięźliwości od alkoholu	115
	Zwalczanie palenia tytoniu	116
	Ankieta w sprawie samobójstw młodzieży szkolnej	117
1928	Udział młodzieży szkolnej w orkiestrach dętych Nr. 2, poz. 35	118
	Sprzątanie sal szkolnych, okól. z dn. 10 marca 1928 r. Nr. O. H. Fiz. 25/28	119
	Zwiedzanie wystaw przeciwalkoholowych, okól. z dn. 15 marca 1928 roku (Nr. O. H. Fiz. 204/28)	120

D. Nauczanie i propaganda]higjeny oraz higjena nauczania.

1919	Wskazówki zdrowotne Nr. 10—11, poz. 14	123
1920	Wykłady z dziedziny higieny w szkołach średnich Nr. 14, poz. 98	126
	Wskazania zdrowotne Nr. 23, poz. 156	127
	Normy druku książek szkolnych Nr. 16, poz. 107	131
1922	Zapobieganie przeciążeniu młodzieży szkolnej Nr. 5, poz. 40	133
	Zarządzenia w szkołach podczas mrozów Nr. 6, poz. 57	135
	Propaganda higieny wśród dziatwy szkolnej Nr. 17, poz. 171	136
1924	Przeciążenie młodzieży szkolnej Nr. 15, poz. 155	137
	Prawidłowa postawa młodzieży przy pracy szkolnej Nr. 20, poz. 210	145

Rok		Str.
1926	Kurs przeszkolenia higienicznego dla nauczycieli szkół powszechnych Nr. 7, poz. 60	149
1927	Systematyczne nauczanie higieny i ratownictwa w szkołach średnich Nr. 9, poz. 142	150
	Podręczniki z dziedziny higieny i wychowania fizycznego dla uczniów szkół średnich (komunikat) Nr. 10, poz. 167	155
	Polski Czerwony Krzyż Młodzieży, okólnik z dn. 13 maja Nr. O. H. Fiz. 202/27	156
	Biblioteki higienicznej wykorzystywanie, okólnik z dn. 17 września Nr. O. H. Fiz. 808/27	157

E. Higiena zawodu nauczycielskiego.

1921	Kwalifikacje zdrowotne, wymagane od nauczycieli szkół powszechnych Nr. 13, poz. 132	160
1922	Kwalifikacje zdrowotne, wymagane od nauczycieli publicznych szkół powszechnych przy ich ustaleniu Nr. 8, poz. 71.	163
1928	Badania zdrowotne nauczycielstwa, okólnik z dn. 7 marca 1928 roku Nr. O. H. Fiz. 217/28.	164

F. Wychowanie fizyczne.

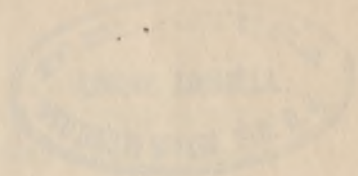
1921	Statut Kursów Wychowania Fizycznego Nr. 17, poz. 175	167
1922	Organizowanie i popieranie wychowania fizycznego Nr. 14, poz. 145	169
	Program i egzaminy końcowe Kursów Wychowania Fizycznego Nr. 16, poz. 155	170
	Wynagrodzenie nauczycieli za prowadzenie popołudniowych zabaw i gier ruchowych Nr. 29, poz. 342	175
1923	Zmiana statutu Państw. Kursów Wychowania Fizycznego Nr. 12, poz. 97	174
	Użytkowanie funduszu na zabawy i gry ruchowe Nr. 7, poz. 65	177
1924	Organizacja studjów i egzaminów z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich Nr. 18, poz. 183	179]
	Organizacja studjum wychowania fizycznego w uniwersytetach Nr. 18, poz. 184	187
1925	Biblioteka podręczna wychowawcy fizycznego (komunikat) Nr. 2, poz. 28.	190
	Naczelna Rada i Wojewódzkie oraz Powiatowe Komitety Wychowania Fizycznego Nr. 9, poz. 86	190
	Program egzaminów kwalifikacyjnych dla absolwentów rocznych kursów wychowania fizycznego Nr. 15, poz. 167	196
	Święto sportowe młodzieży Nr. 5, poz. 52	200
1926	Użytkowanie funduszu na zabawy i gry ruchowe Nr. 6, poz. 46	201
	Święto sportowe młodzieży Nr. 7, poz. 57	202
	Opłaty na budowę domów wycieczkowych Nr. 9, poz. 105	204
	Nr. 12, poz. 154	205
	Gry i zabawy "ruchowe" Nr. 12, poz. 148	206
	Program egzaminu na stopień magistra wychowania fizycznego Nr. 14, poz. 186	208
1927	Utworzenie Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, Rady Naukowej Wychowania Fizycznego oraz Wojewódzkich, Powiatowych i Miejskich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego Nr. 3, poz. 37	212
	Rozporządzenie do art. 3 powyższego rozporządzenia, Nr. 6, poz. 81	216
	Należyte zużytkowanie przyborów do zabaw i gier ruchowych Nr. 3, poz. 44.	219
	Rozbudzenie wychowania fizycznego w szkołach, okólnik z dn. 19 lutego Nr. O. H. Fiz. 62/27	220

Rok	Str.	
1927	Uzupełnienie etatów wychowania fizycznego w szkołach powszechnych Nr. 9, poz. 143	223
	Wycieczki szkolne turystyczno-krajoznawcze Nr. 9, poz. 147	224
	Szkolne schroniska noclegowe (załącznik)	225
	Biblioteka z działu wychowania fizycznego (komunikat) Nr. 10, poz. 167	230
	Zakładanie szkółek i zrzeszeń młodzieży szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych Nr. 11, poz. 183	232
	*Stosunek szkół do stowarzyszeń gimnastyczno-sportowych i udziału młodzieży szkolnej w zawodach gimnastyczno sportowych Nr. 12, poz. 204	233
	Przydział sal gimnastycznych dla szkół zawodowych, okólnik z dn. 6 października Nr. O. H. Fiz. 907	236
	Utworzenie Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego Nr. 12, poz. 205	237
	Wyzyskanie istniejących przy seminarjach nauczycielskich internatów (burs) jako instytucji wychowawczych Nr. 15, poz. 260	238
	Instrukcja o wykonaniu programu wychowania fizycznego, z dn. 10 stycznia Nr. O. H. Fiz. 26/28.	248
	Wzór do sprawozdań rocznych ze stanu wychowania fizycznego (załącznik).	249
1928	Strój ćwiczebny młodzieży szkolnej Nr. 1, poz. 22	253
	Święto sportowe młodzieży Nr. 3, poz. 61	254

G. Przynależność wojskowa.

1922	Przynależność wojskowa młodzieży Nr. 13, poz. 128	258
1923	Organizacja przynależności wojskowej w szkołach średnich i zawodowych Nr. 1, poz. 2	259
	Przynależność wojskowa młodzieży szkolnej Nr. 1, poz. 3	264
1924	Uczęszczanie uczniów na ćwiczenia hufców szkolnych Nr. 6, poz. 168.	266
	Wynagrodzenie za kierownictwo hufcem szkolnym Nr. 20, poz. 214	266
1925	Zmiana wynagrodzenia za kierownictwo hufcem szkolnym Nr. 13, poz. 128	267
1928	Udział hufców szkolnych w uroczystościach Nr. 3, poz. 58.	268

USTAWA

A
Higjena budynku szkolnego.

USTAWA

o budowie publicznych szkół powszechnych¹⁾.

Art. 1. Publicznym szkołom powszechnym, założonym zgodnie z obowiązującymi przepisami, oraz nauczycielom tych szkół gmina jest obowiązana dostarczyć odpowiedniego pomieszczenia, w szczególności zaś winna dostarczyć gruntów pod zabudowania, na boiska i ogrody szkolne, wznosić nowe budynki mieszkalne i gospodarcze, lub przebudowywać odpowiednio do potrzeb budynki już istniejące. Obowiązkiem gminy jest również zaopatrywanie szkół w całkowite urządzenia wewnętrzne.

Art. 2. Jeżeli szkoła jest przeznaczona dla ludności dwu lub więcej gmin, obowiązek, określony art. 1 niniejszej ustawy, ciąży na tej gminie, na której terytorjum znajduje się siedziba szkolna. Pozostałe gminy obowiązane są jednak pokryć przypadającą na nie część kosztów, związanych z wykonaniem tego obowiązku. Udział w wydatkach ustalają gminy zainteresowane; w razie niedościa do porozumienia — odpowiednie władze powiatowe; jeżeli gminy należą do różnych powiatów — wojewódzkie; jeżeli należą do różnych województw — Minister Spraw Wewnętrznych.

Art. 8. Obszar gruntu na szkołę wraz z boiskiem i ogrodem szkolnym winien wynosić dla szkół 1, 2 i 3-klasowych conajmniej 0.56 ha, dla szkół 4, 5, 6 i 7-klasowych conajmniej 0.85 ha.

Obszar gruntu na budowę domów mieszkalnych dla nauczycieli wraz z podwórzem winien wynosić conajmniej 500 mtr. kw. na każde mieszkanie.

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 12, poz. 111.

Na zmniejszenie obszaru powyższego dla miast, a w wyjątkowych wypadkach dla wsi — może zezwolić, po wysłuchaniu rady szkolnej powiatowej, kurator okręgu szkolnego.

Art. 4. O ile gmina nie posiada gruntu odpowiedniego, a nie może go uzyskać drogą kupna lub zamiany, może nastąpić na wniosek kuratora okręgu szkolnego wywłaszczenie gruntu dla celów szkolnych w trybie, przewidzianym przez ustawy.

Art. 5. Warunki, jakim odpowiadać winny grunty szkolne, budynki szkolne, mieszkania dla nauczycieli i urządzenia wewnętrzne szkoły, określa drogą rozporządzenia Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Art. 6. Plany i kosztorysy każdej przewidzianej niniejszą ustawą budowy lub przebudowy wymagają obok zachowania ogólnych przepisów budowlanych zatwierdzenia kuratora okręgu szkolnego.

Art. 7. O przydatności istniejących budynków dla celów szkolnych i na mieszkania nauczycieli orzeka rada szkolna powiatowa. Inspektor szkolny i organy samorządu gminnego mogą odwołać się do kuratora okręgu szkolnego, który rozstrzyga ostatecznie.

Art. 8. Kolejność budowy poszczególnych szkół ustanawia, po wysłuchaniu opinii organów samorządu gminnego oraz szkolnego, rada szkolna powiatowa.

Od postanowienia rady szkolnej powiatowej inspektor szkolny oraz gmina mogą odwołać się do kuratora okręgu szkolnego, który rozstrzyga ostatecznie.

O czasie budowy szkół orzeka kurator okręgu szkolnego w ramach zatwierdzonego budżetu okręgu.

Art. 9. Ministerstwu W. R. i O. P. przysługuje prawo nadzoru nad budową gmachów szkolnych i domów mieszkalnych dla nauczycieli.

Art. 10. Na budowę lub przebudowę szkół i domów mieszkalnych dla nauczycieli, wznoszonych zgodnie z art. 8 niniejszej ustawy, będą udzielone gminom ze Skarbu Państwa zasiłki w wysokości 50% kosztów budowy; na pokrycie pozostałych kosztów mogą być przyznane gminom ze Skarbu Państwa długoterminowe pożyczki na warunkach, które będą określone rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P., wydanem w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

Zasiłków udziela i o przyznawaniu pożyczek rozstrzyga kurator okręgu szkolnego w ramach zatwierdzonego budżetu szkolnego ¹⁾.

Art. 11. Wykonanie niniejszej ustawy powierza się Ministrowi W. R. i O. P. w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami.

Art. 12. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Warszawa, dnia 17 lutego 1922 r. (Dz. Ust. Rz. P. z 1922 r. Nr. 18, poz. 144).

Marszałek:

(—) **Trąpczyński,**

Prezydent Ministrów i Minister

Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

(—) **A. Ponikowski.**

ROZPORZĄDZENIE

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w przedmiocie wymiarów i liczby pomieszczeń w budynkach publicznych szkół powszechnych i domach mieszkalnych dla nauczycieli ²⁾.**

Na podstawie art. 5 i art. 11 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o budowie publicznych szkół powszechnych (Dz. Ust. Rzp. P. z r. 1922 Nr. 18, poz. 144) zarządzam w porozumieniu z Ministrami: Skarbu, Spraw Wewnętrznych, Robót Publicznych i Zdrowia Publicznego, co następuje:

¹⁾ (Przyp. Red.). Art. 10 został uchylony ustawą z dn. 22 grudnia 1925 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 129, poz. 918), która mówi, że na ten cel „mogą być udzielane gminom ze Skarbu Państwa zasiłki i długoterminowe pożyczki na warunkach, określonych rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wydanem w porozumieniu z Ministrem Skarbu”.

²⁾ Dz. Urz. 1922 r. Nr. 12, poz. 112.

§ 1. Budynki publicznych szkół powszechnych winny posiadać oprócz niezbędnych przedsionków i klatek schodowych pomieszczenia, których przeznaczenie, liczbę i wymiary podaje tablica I (Program normalny).

§ 2. Odstępstwa ponad normy, przewidziane w tablicy I, czy to pod względem liczby pomieszczeń, czy ich wymiarów, mogą być zatwierdzone, z tem jednakże zastrzeżeniem, że nadwyżka kosztów, wynikających z budowy ponad normy, podane w tablicy I, nie może obciążać Skarbu Państwa.

§ 3. Odstępstwa poniżej norm, podanych w tablicy I, dopuszczalne są tylko z powodów, uznanych przez władze szkolne za dostatecznie ważne; odstępstwa te jednak nie mogą sięgać poniżej norm, określonych w tablicy II (Program minimalny).

§ 4. Pomieszczenia dla oddziałów równoległych może zawierać tylko budynek szkoły siedmioklasowej; liczba oddziałów równoległych nie może przekraczać sześciu.

§ 5. W jednym budynku szkolnym mogą się mieścić conajwyżej dwie oddzielne szkoły siedmioklasowe; sala gimnastyczna, natryski i kuchnia dla nauki gospodarstwa domowego mogą być wspólne dla obu szkół.

§ 6. Powierzchnia podłogi izby szkolnej nie może wynosić mniej niż 42 m², a nie więcej, niż 60 m².

W szkole czteroklasowej dwie izby szkolne, a w szkole pięcioklasowej jedna winny być większe od pozostałych.

W szkole siedmioklasowej bez oddziałów równoległych dwie izby szkolne winny być większe, a dwie mniejsze od pozostałych.

W szkołach dwuklasowej, trzyklasowej, sześcioklasowej oraz w szkołach siedmioklasowych z oddziałami równoległymi wszystkie izby szkolne winny być w zasadzie równe.

§ 7. W przedkładanych do zatwierdzenia planach budynków szkół 4, 5, 6 i 7-klasowych, zaprojektowanych według programu minimalnego, winna być przewidziana możliwość budowy lub dobudowy w przyszłości natrysków z rozbieralnią, a w planach szkół 6 i 7-klasowych oprócz tego i sali gimnastycznej.

§ 8. W wypadkach wyjątkowych władze szkolne mogą zezwalać na budowę narazie tylko części, względnie jednego pawilonu budynku szkolnego; plan całego budynku szkolnego musi być jednak z góry zatwierdzony.

§ 9. Gmina wiejska równocześnie z budynkiem szkolnym winna budować również mieszkania dla nauczycieli, jeżeli nie może zapewnić nauczycielom odpowiednich mieszkań w inny sposób.

W razie uznanej przez władze szkolne konieczności będą budować domy mieszkalne dla nauczycieli również i gminy miejskie.

§ 10. Z pośród budowanych przez gminę mieszkań dla nauczycieli połowa mieszkań powinna składać się z trzech pokoi z kuchnią i przynależnościami o łącznej powierzchni podłogi 75 m² (mieszkania większe) a połowa — z dwu pokoi z kuchnią z przynależnościami o łącznej powierzchni podłogi 50 m² (mieszkania mniejsze).

Jeżeli liczba nauczycieli, nie licząc kierownika, jest nieparzysta, to liczba mniejszych mieszkań winna być o jeden większa od liczby mieszkań większych.

§ 11. Do każdego mieszkania nauczycielskiego, budowanego przez gminę, należą oprócz pomieszczeń, określonych w § 10, pomieszczenia gospodarcze o powierzchni conajmniej 10 m². Dla nauczycieli, korzystających z gruntów szkolnych, należy prócz tego wybudować zabudowania gospodarcze o łącznej powierzchni conajmniej 25 m².

§ 12. Szczegółowe przepisy o budowie publicznych szkół powszechnych i domów mieszkalnych dla nauczycieli zostaną ogłoszone w oddzielnym rozporządzeniu.

Warszawa, dnia 5 kwietnia 1922 r.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) A. Ponikowski.

T A B L I C A I. (Program normalny).

L. porządkowa	Nazwa pomieszczeń	Wysokość w metrach	Powierzchnia podłogi w metrach kwadratowych						Przyrost powierzchni pod- klat. z oddziałami rów- noległ. na każdy oddział	
			w szkole I-klasa- sowej	w szkole II-klasa- sowej	w szkole III-klasa- sowej	w szkole IV-klasa- sowej	w szkole V-klasa- sowej	w szkole VI-klasa- sowej		w szkole VII-klasa- sowej bez oddzia- łów rów- noległych
1	Pomieszczenia rekreacyjne (sien rekreacyjna, korytarze, sale rekreacyjne)	3,5	30	60	75	100	125	150	175	25
2	Szatnie oddzielne (ewent. w podziemi)	3,0 do 3,5	—	—	25	31	37	43	50	7
3	Izby szkolne	3,5	1 izba 60	2 izby ogółem 108	3 izby ogółem 162	4 izby ogółem 216	5 izb ogółem 270	6 izb ogółem 324	7 izb ogółem 378	54
4	Sala robót ręcznych, zajęć praktycznych i rysunków	3,5	—	1 sala 30	1 sala 48	1 sala 48	1 sala 54	1 sala 70	2 sale ogółem 124 (54+70)	—
5	Kancelaria (ewent. jednocze- śnie jako pokój na pomoce nauk. i pokój naucz.)	3,5	15	15	20	15	18	18	20	—
6	Pokoje na pomoce naukowe (ewent. jednocześnie dla nau- czycieli)	3,5	—	—	—	20	24	30	1 lub 2 po- koje ogółem 35	2,5
7	Pokój dla nauczycieli	3,5	—	—	—	—	—	20	20	—
8	Natryski (w podziemiu lub przyziemiu budynku szkolne- go, ewentualnie w oddziel- nym budynku)	3,0 do 3,5	—	—	—	30	30	30	30	—

9	Rozbiieralnia przy natryskach	3:0 do 3:5	—	—	—	20	20	20	20	—
10	Kuchnia do nauki gospodarstwa domowego w szkołach koedukacyjnych i żeńskich (w podziemiu, przyziemiu, lub na poddaszu)	3:0 do 3:5	—	—	—	—	—	48	48	—
11	Sala gimnastyczna (ewentualnie w oddzielnym budynku)	5:0	—	—	—	—	—	150	150	—
12	Garderoba przy sali gimnastycznej, oraz pomieszczenie na przyrządy gimnast.	3:0 do 3:5	—	—	—	—	—	29	29	—
13	Ustępy w oddzielnym budynku lub w budynku szkolnym, o ile budynek szkolny jest skanalizowany	2:4 do 3:5	12	16	20	24	28	32	36	4
14	Mieszkanie dla kierownika, składające się co najmniej z 3 pokoi z kuchnią wraz z przynależnościami	2:4 do 3:0	75	75	80	80	80	80	80	—
15	Mieszkanie dla woźnego	2:4 do 3:0	—	—	—	45	45	55	55	—
16	Pomieszczenia gospodarcze szkoły w budynku szkolnym, ewent. oddzielne zabudowania gospodarcze szkoły	—	20	20	30	40	50	60	70	10
17	Pomieszczenia gospodarcze (ewent. w oddzielnych zabudowaniach), należące do kierownika, nie korzystającego z gruntu szkolnego	—	20	20	20	20	20	20	20	—
17a	Pomieszczenia gospodarcze (ewent. w oddzielnych zabudowaniach), należące do mieszkania kierownika, korzystającego z gruntu szkolnego	—	55	55	55	55	55	55	55	—
18	Pomieszczenia gospodarcze (ewent. w oddzielnych zabudowaniach), należące do mieszkania woźnego	—	—	—	—	10	10	10	—	—

*) Powierzchnia podłogi pokoju dla nauczycieli przy ogólnej liczbie 11 lub więcej izb szkoln. powinna wynosić 24 m².

T A B L I C A II. (Program minimalny).

L. porządkowa	Nazwa pomieszczeń	*) Wy- kość w me- trach	Powierzchnia podłogi w metrach kwadratowych						Przyrost powierzchni po- dłogi w m ² w szkole VII- klas. z oddziałami rów- noległ. na każdy oddział równoległy.	
			w szkole I-klasow.	w szkole II-klas- wej	w szkole III-klas- wej	w szkole IV-klas- wej	w szkole V-klas- wej	w szkole VI-klas- wej		w szkole VII-klas- sowej bez od- działów równole- głych
1	Pomieszczenia rekreacyjne (sien rekreacyjna, sale re- kreacyjne, korytarze, służ- ce jednocześnie i za szatnie)	3,2 do 3,5	30	50	70	90	110	130	150	20
2	Izby szkolne	3,2 do 3,5	1 izba 50	2 izby ogółem 100	3 izby ogółem 150	4 izby ogółem 200	5 izb ogółem 250	6 izb ogółem 300	7 izb ogółem 350	50
3	Sala robót ręcznych, zajęć praktycznych i rysunków lub na poddaszu)	3,0 do 3,5	—	—	—	48	54	70	70	—
4	Kancelaria (ewentualnie je- dnocześnie jako pokój na pomoc naukowe i dla na- uczycieli)	3,2 do 3,5	12	15	15	15	15	18	20	—

5	Pokoje na pomoce naukowe (ewentualnie jednocześnie i dla nauczycieli)	3,2 do 3,5	—	—	20	24	32	1 lub 2 pokoje ogółem 35	2,5
6	Ustępy w oddzielnym budynku lub w budynku szkolnym, o ile budynek szkolny jest skanalizowany	2,4 do 3,5	9	10	12	16	18	20	2
7	Mieszkanie dla kierownika, składające się conajmniej z trzech pokoi z kuchnią, wraz z przynależnościami	2,4 do 3,0	63	63	80	80	80	80	—
8	Mieszkanie dla woźnego	2,4 do 3,0	—	—	—	—	45	45	—
9	Pomieszczenia gospodarcze szkoły w budynku szkolnym, ewentualnie oddzielne zabudowania gospodarcze szkół	—	20	20	25	35	40	45	5
10	Pomieszczenia gospodarcze (ewentualnie w oddzielnych zabudowaniach), należące do mieszkania kierownika, nie korzystającego z gruntu szkolnego	—	15	15	15	15	15	15	—
12	Pomieszczenia gospodarcze (ewentualnie w oddzielnych zabudowaniach), należące do mieszkania kierownika, korzystającego z gruntu szkolnego	—	40	40	40	40	40	40	—
13	Pomieszczenia gospodarcze (ewentualnie w oddzielnych zabudowaniach), należące do mieszkania woźnego	—	—	—	—	—	10	10	—

*) Wysokość pomieszczeń szkolnych może być zmniejszona do 3,2 m. tylko w tym wypadku, jeżeli pomieszczeniom szkolnym zapewniona dobra wentylacja i jeżeli położenie budynku względem stron świata i sąsiednich zabudowań zapewni pomieszczeniom szkolnym dobre oświetlenie.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie zaopatrzenia szkół w ustępy.¹⁾**

W realizacji budownictwa szkolnego Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przewiduje w każdym lub przy każdym nowym budynku szkolnym miejsce ustępowe, urządzone zgodnie z nowoczesnymi wymaganiami techniki i higieny. Zanim jednak powstanie sieć odpowiednich budynków szkolnych, których brak zwłaszcza na terenie b. zaboru rosyjskiego i austriackiego mocno odczuwać się daje, zechcą Kuratorja polecić podwładnym organom wejrzenie i dopilnowanie, ażeby ze względów higieny i przyzwoitości wszystkie budynki szkolne szczególnie po wsiach, oraz te budynki wiejskie, w których znajdują się wynajęte izby szkolne, w jak najprędszym czasie zostały zaopatrzone choćby w prymitywne urządzenia ustępowe (np. drewniane budynki przenośne z dołem, przesypanywanym ziemią i t. p.). O wykonaniu powyższego, o liczbie nowo-wzniesionych ustępów zechcą Kuratorja zawiadomić Ministerstwo przed dniem 1 września r. b.

Warszawa, dnia 9 marca 1923 r. (L. 88/23.H.).

Kierownik Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) J. Mikułowski-Pomorski.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów wszystkich Okręgów Szkolnych, Inspektorów Szkol-
nych i do ogółu nauczycielstwa.
w sprawie zaopatrzenia lokali szkolnych w naczynia do mycia rąk²⁾.**

W licznych swoich rozporządzeniach, dotyczących wychowania fizycznego dziatwy i młodzieży szkolnej, Ministerstwo wielokrotnie podkreślało, że na stronę czystości ciała, bielizny i odzieży uczniów

¹⁾ Dz. Urz. 1923 Nr. 6, poz. 45.

(Przyp. Red.). Projekty ustępów podane są w zeszycie II „Projektów budynków szkolnych”, wydanych nakładem Min. W. R. i O. P. Warsz. 1925. Skład główny w „Książnicy - Atlas”.

²⁾ Dz. Urz. 1925 Nr. 11, poz. 102.

i uczennc kładzie szczególny nacisk i poleciło nauczycielstwu na tę stronę wychowawczą, jako na podstawowe zagadnienie kulturalne, zwracać specjalną uwagę.

W niniejszym okólniku Ministerstwo ma na myśli głównie zwalczanie brudnego stanu rąk dziatwy szkolnej. Spożywając bowiem brudnymi rękoma pokarmy, dziecko wprowadza do ust zarazki różnych chorób, pocierając brudnymi palcami oczy, może spowodować niebezpieczne zapalenie powiek, dotykając brudnymi rękoma pozbawionej naskórka, skałeczonej skóry, może spowodować zakażenie krwi, nie mówiąc już o plamieniu brudnymi rękoma książek, zeszytów, mebli szkolnych i t. p.

Nauczycielstwo winno przeto jaknajstaranniej wdrażać dziatwę szkolną, zwłaszcza młodszą, do wielkiej dbałości o utrzymanie w należytej czystości rąk i kategorycznie żądać, by przychodziła do szkoły nie tylko z czysto umytą twarzą, szyją lecz i z czystymi rękoma.

W razie zabrudzenia w szkole rąk, jak również po wyjściu z ustępów dziecko powinno mieć zabezpieczoną możność umycia rąk w szkole.

W tym celu zarządzam, ażeby **każda szkoła, zarówno o najniższym typie organizacyjnym (jednoklasówki), jak i najwyższym (siedmioklasówki, szkoły średnie, zawodowe) została zaopatrzona w naczynia lub przyrządy do mycia rąk.**

W szkołach, wznoszonych według wymagań współczesnej higieny i techniki, zwłaszcza, gdzie istnieją urządzenia wodociągowe ogólne lub miejscowe, wszędzie obok miejsc ustępowych zwykle przeznaczają się pomieszczenie na kilka umywalek, obok których wiszą ręczniki i leżą mydła. Natomiast tam, gdzie urządzeń kanalizacyjno-wodociagowych nie zaprowadzono, a zwłaszcza w małych szkołach wiejskich, tam często o tem ważnem urządzeniu higienicznem wcale nie pomyślano.

Otóż kierownictwo tych szkół powinno w jaknajkrótszym czasie postarać się o zaprowadzenie wspomnianych wyżej urządzeń. Wystarczy mały zbiornik wody, zaopatrzony w kurek, rynienka blaszana, pochyło ustawiona przy ścianie, z otworami w części bardziej poziomej i duży kubeł do ściekającej wody. Obok na wałku

ZALĄCZNIK do rozp. Min. W. R. i O. P.
z dn. 28 lutego 1925 r. poz. 245.

T A B L I C A II. (Program minimalny).

L. porządkowa	NAZWA POMIESZCZEŃ	Wysokość w metrach	Powierzchnia podłogi w metrach kwadr.							Przyrost powierzchni podłogi w m ² w szkole VII kl. z oddziałami równoległymi na każdy oddział równoległy
			W szkole I klasowej	W szkole II klasowej	W szkole III klasowej	W szkole IV klasowej	W szkole V klasowej	W szkole VI klasowej	W szkole VIII kl. bez oddziałów równoległych	
1	Pomieszczenia rekreacyjne (sień rekreacyjna, sale rekreacyjne, korytarze) służące jednocześnie i za szatnie	3.2 do 3.5	20	35	45	60	75	90	105	15
2	Izby szkolne	3.2 do 3.5	50	100	150	200	250	300	350	50
3	Sala robót ręcznych (ewentualnie w podziemiu lub na poddaszu)	3.0 do 3.5	—	—	—	—	—	—	50	—
4	Kancelaria (ewentualnie jednocześnie jako pokój na pomoce naukowe i dla nauczycieli)	3.2 do 3.5	—	—	15	20	25	15	15	—
5	Pokój na pomoce naukowe	3.2 do 3.5	—	—	—	—	—	15	20	2.5

6	Ustępy w oddzielnym budynku lub w budynku szkolnym, o ile budynek szkolny jest skanalizowany	2.4 do 3.5	9	10	12	14	16	18	20	2
7	Mieszkanie dla kierownika, składające się co najmniej z dwóch pokoi z kuchnią, wraz z przynależnościami	2.4 do 3.0	63	63	63	70	70	70	70	—
8	Mieszkanie dla woźnego, składające się z pokoju i kuchni	2.4 do 3.0	—	—	—	—	—	35	35	—
9	Pomieszczenia gospodarze szkoły w budynku szkolnym, ewentualnie oddzielne zabudowania gospodarcze szkoły	—	10	15	20	25	30	35	40	5
10	Pomieszczenia gospodarze (ewentualnie w oddzielnych zabudowaniach), należące do mieszkania kierownika, nie korzystającego z gruntu szkolnego.	—	15	15	15	15	15	15	15	—
11	Pomieszczenia gospodarze (ewentualnie w oddzielnych zabudowaniach), należące do mieszkania kierownika, korzystającego z gruntu szkolnego	—	40	40	40	40	40	40	40	—
12	Pomieszczenia gospodarze (ewentualnie w oddzielnych zabudowaniach), należące do mieszkania woźnego	—	—	—	—	—	—	10	10	—

„Odstępstwa od norm, podanych w ustępie pierwszym niniejszego paragrafu, są dozwolone, musi być jednak przy szkołach 4, 5 i 6-klasowych wybudowane przynajmniej jedno, a przy szkołach 7-klasowych przynajmniej dwa mieszkania trzy lub dwupokojowe z kuchnią o łącznej powierzchni podłogi 63 m² każde, pozostałe zaś mieszkania mogą być jednopokojowe o powierzchni podłogi co najmniej 20 m² i jednopokojowe z kuchnią o łącznej powierzchni podłogi 35 m², przyczem liczba mieszkań jednopokojowych nie może być większa od liczby mieszkań jednopokojowych z kuchnią”.

§ 5. Po paragrafie 11 rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 kwietnia 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 383) dodaje się paragraf 12 w brzmieniu następującem:

„W mieszkaniach dla kierownika, nauczycieli i woźnego wysokość 2,4 m. dozwolona jest jedynie w mieszkaniach poddasznych, wysokość 2,6 m. jedynie w domach parterowych i jednopiętrowych, w domach zaś o więcej niż dwóch kondygnacjach wysokość mieszkań nie może być mniejsza niż 2,75 m.

Jeżeli mieszkania dla kierownika i woźnego są umieszczone w samym budynku szkolnym, zezwala się w wyjątkowych wypadkach, w razie niemożności innego rozwiązania, na zwiększenie wysokości do 3,5 m.”.

§ 6. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Warszawa, 28 lutego 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 36 z 10.IV 1925, poz. 245).

Kierownik Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Jan Zawidzki.

Minister Skarbu:

(—) W. Grabski.

Minister Spraw Wewnętrznych:

(—) Ratajski.

Kierownik Ministerstwa Robót Publicznych:

(—) Rybczyński.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych
w sprawie zeszytu II wydawnictwa p. t. „Projekty budynków szkół
powszechnych“¹⁾.**

Nawiązując do okólnika z dnia 10 czerwca 1925 r. Nr. 10829/I, Ministerstwo W. R. i O. P. zawiadamia o wydaniu zeszytu II-go wydawnictwa p. t. „Projekty budynków szkół powszechnych“.

Zeszyt ten Ministerstwo rozsyła Kuratorjom (po 5 egzemplarzy, a Kuratorjom w Warszawie i we Lwowie po 10 egz.), Urzędowi Wojewódzkim (po 1 egz. dla P. Wojewodów i po 2 egz. dla Okręgowych Dyrekcji Robót Publicznych) i wraz z odpisem niniejszego okólnika po 1 egzemplarzu Inspektorom Szkolnym (względnie Radom Szkolnym Powiatowym w Okręgach Szkolnych Lwowskim i Krakowskim).

Prócz tego za pośrednictwem Inspektorów Szkolnych Ministerstwo przesyła zeszyt II-gi Starostwom (po 1 egz.) do użytku władz budowlanych.

Podobnie, jak w zeszycie I, w zeszycie II podano tylko zasadnicze rysunki projektów, w zmniejszonej podziałce. Rysunki te pozwalają jednak zorientować się w wyborze projektu, odpowiedniego dla danego placu podbudowlanego.

W razie zastosowania jednego z projektów, pomieszczonych w zeszytach I-ym i II-gim, Ministerstwo W. R. i O. P. na wniosek Kuratorjum prześle w żądanej liczbie światłodrukowe odbitki projektu, opracowanego w skali 1 : 100 t j. w skali, wymaganej przez władze budowlane, od projektów, przedkładanych do zatwierdzenia. Projekty oddzielnych ustępów opracowano w skali 1 : 50.

W celu uniknięcia nieporozumień Ministerstwo wyjaśnia, że będzie przysyłało odbitki projektów nie pomalowane i nie zbroszowane bez planów sytuacyjnych.

---

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 12, poz. 149.

Samorządy, podejmujące budowę szkoły, uzupełnią projekt przez dodanie planu sytuacyjnego oraz nadadzą projektowi formę, wymaganą przez władze budowlane do zatwierdzenia.

Cena jednego kompletu odbitek projektów, podanych w zeszytach I-ym i II-im, wynosi: dla szkół 1-klasowych — 80 zł., 2-klasowych — 100 zł., 3-klasowych — 120 zł., 4-klasowych — 150 zł., 5-klasowych — 170 zł., 6 i 7-klasowych bez sali gimnastycznej — 190 zł., 6 i 7-klasowych ze salą gimnastyczną — 220 zł., 7-klasowych z oddziałami równoległymi — 260 zł., 7-klasowych bliźniaczych bez oddziałów równoległych — 300 zł., 7-klasowych bliźniaczych z oddziałami równoległymi — 400 zł.

Cena jednego kompletu odbitek projektów domów mieszkalnych i oddzielnych sal gimnastycznych wynosi 100 zł., projektów ustępów dla szkół 1, 2, 3, 4, 5 i 7-klasowych (w zeszycie II-im podano ze względu na podobieństwo rozwiązania projekty ustępów tylko dla szkół 2, 4 i 7-klasowych) — 50 zł. Cena każdego następnego kompletu odbitek projektu dla jednej i tej samej szkoły wynosi przy projektach szkół od 1-kl. do 5-klasowych wyłącznie po 15 zł., 6-klasowych i 7-klasowych po 20 zł., 7-klasowych bliźniaczych — 25 zł., domów mieszkalnych, oddzielnych sal gimnastycznych — 15 zł., a ustępów — 10 zł.

Ministerstwo zwraca uwagę, że cena odbitek projektów z zeszytu I-go podana w okólniku z dnia 10 czerwca 1925 r. Nr. 10829/1 została w myśl powyższych norm zmieniona.

W nader wyjątkowych wypadkach na umotywowany wniosek Kuratorjum podane ceny odbitek projektów mogą być zmniejszone.

Należność za odbitki projektów należy wpłacać do Kas Skarbowych na dochód budżetu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego D. 4, R. 2 § 12. Pokwitowanie Kasy Skarbowej, względnie jego uwierzytelniony odpis, Kuratorjum prześle Ministerstwu.

Wybór projektu powinno poprzedzać ustalenie stopnia organizacyjnego szkoły, zgodnie z zasadami sieci szkolnej, nawet w tych wypadkach, kiedy budowa szkoły ma być przeprowadzona częściowo, w dwóch lub więcej okresach.

Przy zgłoszeniach do Kuratorjum o przesłanie gotowego projektu powinien być dołączony plan sytuacyjny w 2 egzemplarzach z zaprojektowaniem na jednym egzemplarzu rozplanowaniem terenu (rozmişczenie budynków, boisk, ogrodów i t. d.) Kuratorjum w razie akceptowania wyboru projektu zatwierdzi plan sytuacyjny, względnie poczyni samo lub zażąda poczynienia zmian.

Ministerstwo W. R. i O. P. nie będzie badało, czy wybór projektu, o który zwróci się Kuratorjum, jest odpowiedni, dla tego też przesyłanie Ministerstwu planów sytuacyjnych jest zbędne.

Byłoby pożądane, aby organy samorządów szkolnych oraz samorządy terytorjalne, które mają zamiar podjąć budowę szkół, nabyły wydawnictwo z projektami budynków szkół powszechnych. Wydawnictwo to jest do nabycia we wszystkich większych księgarniach po cenie 17 złotych za każdy zeszyt. Skład główny wydawnictwa w „Książnicy-Atlas”, Warszawa, Nowy-Świat 59.

Warszawa, dnia 29 czerwca 1926 r. (Nr. I. 9648/26).

Za Kierownika Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) W. Żłobicki,
Dyrektor Departamentu.

OKÓLNİK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Województwa Śląskiego
w Katowicach**

w sprawie zaopatrzenia szkół w odpowiednie ławki szkolne¹⁾.

Sprawa ławek szkolnych, tego najważniejszego sprzętu szkolnego, stanowić winna szczególną troskę władz szkolnych. Wizytacje szkół wykazały, że bardzo znaczny odsetek dziatwy szkolnej kilka godzin dziennie spędza na ławkach wadliwie skonstruowanych lub do jej wzrostu nieprzystosowanych, wskutek czego uczeń szybko się

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 14, poz. 189.

nuży, a w jego organizmie powstają takie zaburzenia, jak skrzywienie kręgosłupa, krótkowidztwo, zatamowanie rozwoju klatki piersiowej, wadliwa czynność narządów wewnętrznych i t. p. Już w okólniku z d. 2 października 1924 r. (Dz. Urz. Ministerstwa W. R. i O. P. Nr. 20, poz. 210 L. 7753/I) Ministerstwo zwróciło uwagę ogółu nauczycielstwa na konieczność pilnego przestrzegania prawidłowej postawy uczniów przy pracy szkolnej, której to postawy dziatwa szkolna, często z wielką szkodą dla swego organizmu, nawet w przystosowanych do jej wzrostu ławkach nie przestrzega. Tembardziej szkodzi sobie, siedząc na ławkach, wadliwie skonstruowanych.

Modelu ławki idealnej, odpowiadającej wszystkim wymaganiom techniki, higieny i pedagogiki, a przytem taniej, do tej pory jeszcze nie wymyślono. Istnieją typy ławek mniej lub więcej praktyczne, jednak od ideału jeszcze dalekie.

Specjalna komisja ministerjalna, złożona z techników, pedagogów i lekarzy-higienistów szkolnych, opracowała model ławki dwuosobowej, niedrogiej, a jednocześnie wspomnianym wyżej wymogom w dużej mierze zadość czyniącej.

Pragnąc przyczynić się do rozpowszechnienia w szkołach tego udoskonalonego typu ławki, Ministerstwo przesyła do wszystkich Kuratorów po komplecie rysunków wykonawczych wspomnianego modelu ławki naturalnej wielkości, które to rysunki osoby zainteresowane otrzymać mogą w Kuratorjach do reprodukcji.

Pozatem rysunki te nabywać można w Warszawie: w Polskiej Składnicy Pomocy Szkolnych (Nowy Świat 33, II p.) i w „Pomocy Szkolnej (Krakowskie Przedmieście 38), w cenie około 25 złotych za komplet (10 dużych tablic).

Same modele tych ławek oglądać można w biurze wydziału budownictwa szkolnego Ministerstwa (Plac Trzech Krzyży 8) w godzinach biurowych.

Szybka wymiana wszystkich ławek szkolnych nieodpowiednich na odpowiednie ze względów finansowych byłaby dla wielu szkół bardzo trudną do przeprowadzenia. Wobec tego należy dokonywać tej wymiany stopniowo, klasami z roku na rok. Nowo-wznoszone budynki szkolne należy w całości zaopatrywać w ławki wzorowe, których koszt stanowi niewielką część kosztów całego budynku. Odnośnie szkół powszechnych Kuratorja zwrócą uwagę

pp. inspektorów szkolnych, że obowiązkiem ich jest w tym kierunku oddziaływać na zarządy gmin, które do tego rodzaju świadczeń, jak zakup ławek, ustawowo są obowiązane.

Warszawa, dnia 25 września 1926 roku (Nr. O. Prez. 11073/26).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

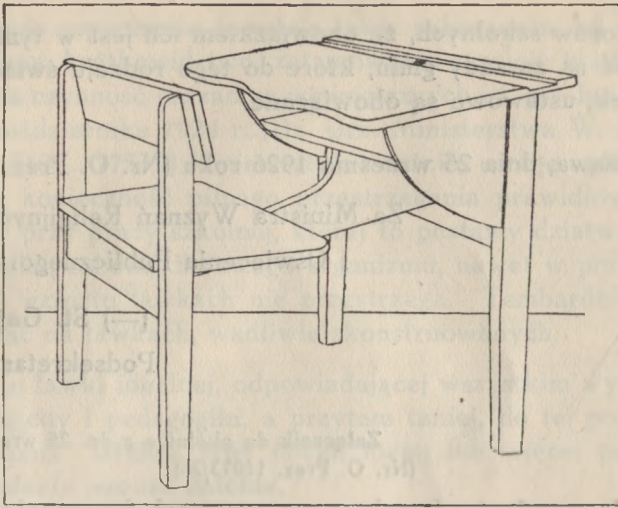
(—) St. Gayczak,
Podsekretarz Stanu.

Załącznik do okólnika z dn. 25 września 1926 r.
(Nr. O. Prez. 11073/26).

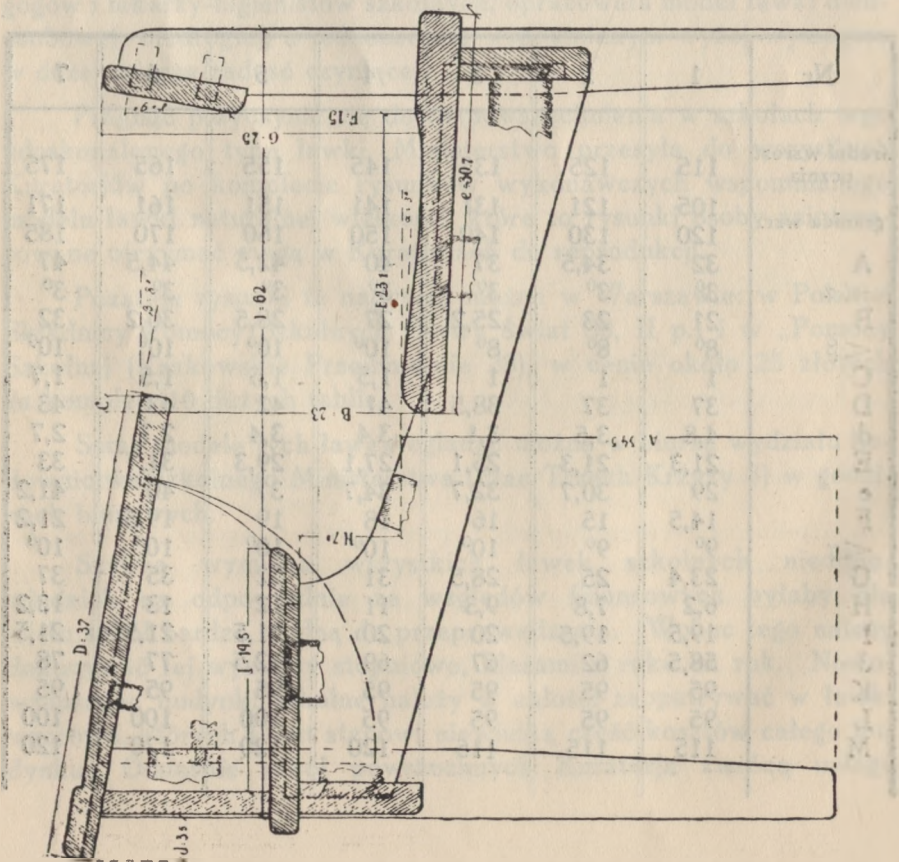
Tabela wymiarów ławek w centymetrach (znaczenie liter uwidaczniają rysunki ławki Nr. 2) przedstawia się, jak następuje:

Nr	1	2	3	4	5	6	7
średni wzrost ucznia	115	125	135	145	155	165	175
granica wzr.	105	121	131	141	151	161	171
A	120	130	140	150	160	170	185
$\angle \alpha$	32	34,5	37	40	42,5	44,5	47
B	3 ⁰	3 ⁰	3 ⁰	3 ⁰	3 ⁰	3 ⁰	3 ⁰
$\angle \beta$	21	23	25,2	27	28,5	30,2	32
C	8 ⁰	8 ⁰	8 ⁰	10 ⁰	10 ⁰	10 ⁰	10 ⁰
D	1	1	1	1,5	1,5	1,5	1,7
d	37	37	38,5	41	42	43	43
E	4,8	3,5	3,1	3,4	3,4	2,7	2,7
e	21,3	21,3	25,1	27,1	29,3	31,7	33
F	29	30,7	32,7	34,7	37	40	41,2
$\angle \gamma$	14,5	15	16	18	19	19,5	21,2
G	9 ⁰	9 ⁰	10 ⁰	10 ⁰	10 ⁰	10 ⁰	10 ⁰
H	23,4	25	28,5	31	32	35	37
I	6,2	7,8	9,3	11	12	13	13,2
J	19,5	19,5	20	20	21,5	21,5	21,5
K	58,5	62	67	69	72,5	77	78
L	95	95	95	95	95	95	95
M	95	95	95	95	100	100	100
	115	115	115	120	120	120	120

Ławka wzorowa.

Przekrój ławki szkolnej Nr. 2.

KOMUNIKAT

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie ławek szkolnych ¹⁾.

W powołaniu się na okólnik Nr. 189, w sprawie zaopatrzenia szkół w odpowiednie ławki szkolne, Departament III komunikuje poniżej wykaz szkół, podległych bezpośrednio Departamentowi, które mają dobrze zorganizowane stolarstwo i mogłyby się podjąć wykonania ławek szkolnych podług zatwierdzonego wzoru:

- 1) Państwowa szkoła techniczna w Wilnie,
- 2) Państwowa Szkoła Przemysłowa w Bydgoszczy,
- 3) Państwowa Szkoła Miernicza i Przemysłowo - Leśna w Łomży,
- 4) Państwowa Szkoła Przemysłowa we Lwowie,
- 5) Państwowa Niższa Szkoła Techniczna Kolejowa na Nowem Bródnie (Warszawa).

Pragnąc możliwie zmniejszyć cenę wykonania, pożądanem byłoby dawać szkołom tym zamówienia nie mniejsze, niż 50 sztuk rocznie, można byłoby bowiem wtedy zaprowadzić prawidłową organizację robót, co i ze względów dydaktycznych miałoby bardzo doniosłe znaczenie. Przy zamówieniach w tych szkołach należy porozumiewać się bezpośrednio ze szkołą.

Prócz tych niektóre szkoły rzemieślniczo-przemysłowe są tak urządzone, że mogłyby podejmować się wykonania większej liczby ławek, niektóre z nich nawet paręset sztuk rocznie. Przy zamówieniach w tych szkołach koniecznym jest porozumienie się za pośrednictwem odnośnego Kuratorjum.

Dodać należy, że uczniowie szkół z większym zamiłowaniem oddają się pracy, o której są przeświadczeni, że znajdzie pożytek społeczny.

(D. III. T. 6/17959/26).

---

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 15, poz. 265.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, dyrekcji i kierownictw szkół,
tudzież do całego nauczycielstwa
w sprawie utrzymania czystości w lokalach szkolnych ¹⁾.**

Wychodząc z założenia, że dziecko szkolne tem bardziej dba o czystość, która jest podstawą zdrowia, im bardziej higieniczna jest atmosfera, w której ono wzrasta, Ministerstwo w szeregu okólników i zarządzeń podkreślało konieczność dbania o jaknajwiększą czystość lokali szkolnych.

W r. 1819 (Dz. Urz. Nr. 10/17, poz. 14) i w roku 1920 (Dz. Urz. Nr. 23 poz. 156) w okólnikach ze wskazaniem zdrowotnymi Ministerstwo podkreślało konieczność stosowania w szkołach zaprawy pyłochłonnej do podłóg, jako znakomitego środka do walki z kurzem.

W r. 1922 (Dz. Urz. Nr. 17, poz. 171) Ministerstwo w okólniku wskazało środki propagandy higieny wśród dziatwy szkolnej.

W r. 1923 (Dz. Urz. Nr. 6, poz. 45) Ministerstwo wydało zarządzenia, dotyczące zaopatrzenia szkół w ustępy.

W r. 1925 (Dz. Urz. Nr. 11, poz. 102) Ministerstwo wydało okólnik w sprawie zaopatrzenia lokali szkolnych w naczynia do mycia rąk.

W r. 1927 (Dz. Urz. Nr. 1, poz. 10) Ministerstwo w okólniku w sprawie zamykania szkół z powodu epidemii podało sposoby odkażania lokali szkolnych w razie występowania w szkołach przypadków chorób zakaźnych.

Przypominając o powyższych zarządzeniach, zmierzających do wytworzenia atmosfery higienicznej w szkole, zwracam się do dyrekcji i kierownictw szkół oraz do ogółu nauczycielstwa z wezwaniem, by na utrzymanie lokalu szkolnego w należytej czystości zapatrywali się jako na jeden z najpierwszych swych obowiązków.

Wzorowa czystość w szkole jest najlepszym środkiem propagandy czystości w domu dziecka. Wszelkie zagadnienia wychowawcze i kulturalne opierać się muszą o zagadnienia higieny i czystości otoczenia, w jakim dziecko wzrasta.

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 8, poz. 118.

(Przyp. Red.). Załącznik. Wyciąg z książki sanitarnej szkolnej.

Za niezachowanie czystości w lokalu szkolnym będę czynił odpowiedzialnym przede wszystkim dyrektora oraz kierownika szkoły.

Zaznaczam, że praktyczne przepisy, dotyczące utrzymania porządku i czystości w szkołach, podane są w książce sanitarnej szkolnej, w którą, zgodnie z rozporządzeniem Ministerstwa (Dz. Urz. z r. 1918 r. Nr. 7, poz. 18), winna zaopatrzyć się każda szkoła.

Warszawa, dnia 15 kwietnia 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 290/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

P R Z E P I S Y,

dotyczące utrzymania porządku i czystości w szkołach.

Porządkowania w szkole winna dokonywać jedynie służba najemna, zależna od kierownika szkoły lub gospodarza lokalu szkolnego z zupełnym wyłączeniem uczniów.

A) Porządkowanie codzienne.

We wszystkich klasach dokonywa się dwukrotnie: 1) sprzątaniaszasadniczego po zupełnym zakończeniu zajęć, 2) sprzątaniasz dodatkowego przed lekcjami. W klasach, przeznaczonych dla dwóch kompletów, oprócz tego ma być dokonywane 3) sprzątaniasz doraźne w przerwach pomiędzy kompletami.

UWAGA. W celu należytego sprzątnięcia i przewietrzenia izby szkolnej przerwa pomiędzy kompletami powinna wynosić conajmniej dwie godziny.

1. Sprzątanie po ukończeniu zajęć.

Otworzyć okna. W miarę sprzątania odsuwać przedmioty ruchome, ławki, katedry i t. p. Usuwać śmiecie i kurz z ławek, parapetów okiennych i większe śmiecie z podłogi. Podłogi niemalowane i malowane olejno dokładnie wytrzeć mokrą ścierką. Posadzki froterowane przetrzeć ścierką, zwilżoną terpentyną, lub ostatecznie, w braku tejsze, posypać wilgotnymi trocinami (5 części trocin na jedną część wody), poczem zamieść. Opróżnić kosze do papierów i spluwaczki. Spluwaczki wymyć i napełnić świeżą wodą.

W sobotę należy dokonać sprzątania gruntowniejszego: a) zebrać mokrą ścierką kurz z nad pieca i z za pieca, b) podłogi niezaciągnięte lub malowane olejno wyszorować gorącą wodą z szarem mydłem, posadzki zafroterować, podłogi z zaprawą pyłochłonną wytrzeć mokrą ścierką, c) wyszorować niemalowane stopnie ławek i katedry.

2. Sprzątanie zrana przed zajęciem.

Zimą na 1½ godziny przed pierwszą lekcją napalić w piecach, przyczem otworzyć okna.

UWAGA. Ciepłota sali szkolnej powinna wynosić 12° R.

Wytrzeć mokrą ścierką osiadły przez noc kurz z ławek, katedry, tablice, obrazów, pieca i t. d. Przetrzeć szyby zapotniałe.

3. Sprzątanie pomiędzy kompletami.

Otworzyć okna. Zebrać na łopatkę większe śmiecie z podłogi bez usuwania ławek. Wytrzeć wilgotną ścierką ławki, katedrę, podoknice czyli parapety okienne, tablice i t. d. Przetrzeć zapotniałe szyby. Opróżnić kosze do papierów. Po sprzątanu jeszcze na kwadrans zostawić okno otwarte.

UWAGA. Podczas przerwy, a tembardziej w czasie sprzątania, żaden uczeń w sali szkolnej przebywać nie powinien.

B) Porządkowanie podczas feryj.

Podczas feryj Wszystkich Świętych, Bożego Narodzenia, Wielkiejnocy i wakacyj należy: a) zdjąć ze ścian wszystkie obrazy, tablice i t. p. i usunąć sprzęt z sal szkolnych, b) obmieść szczotką sufity i bielone ściany, c) wyszorować ściany, malowane olejno, d) dokładnie wyszorować i wymyć drzwi i okna, e) zaciągnąć podłogi zaprawą pyłochłonną, f) wyprać rolety, g) wymyć kałamarze, h) pozalepiać szpary w piecach.

UWAGA. W czasie feryj wakacyjnych należy zawsze dokonać malowania podłóg, drzwi, okien i odnowienia całego lokalu.

UWAGA. Przepisy powyższe dotyczą nietylko sal szkolnych w ścisłym znaczeniu, lecz również kancelarji, szatni, wygodki, umywalni, jadalni, korytarzy.

Utrzymanie w porządku sal szkolnych podczas zajęć należy do uczniów dyżurnych. Wszędzie, gdzie istnieje sala rekreacyjna, lub jej równoznacznik (korytarz, sala gimnastyczna, w ciepłe dni — podwórze), uczniowie na czas każdej pauzy opuszczają klasę, poczem dyżurny pod kontrolą nauczyciela otwiera okno. Dyżurny zwraca uwagę na wycieranie obuwia przed wejściem uczniów do klasy, dba, ażeby na podłodze nie było żadnych odpadków, ogryzków, papieru i t. p., zapobiega zanieczyszczeniu przez kolegów podłóg i rzeczy szkolnych.

C) Sprzątanie ustępów.

Podłoga i siedzenie w ustępach powinny być codziennie wmywane wodą gorącą z dodatkiem mydła szarego ($\frac{1}{4}$ funta na garniec wody); basen co 3 dni należy zmywać wodą z dodatkiem nieoczyszczonego kwasu siarczanego lub solnego.

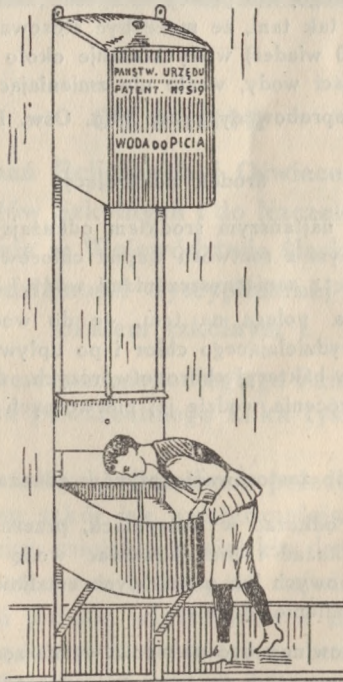
K O M U N I K A T

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie aparatu do picia wody pomysłu p. F. Sękowskiego ¹⁾.

Ministerstwo zwraca uwagę dyrekcji i kierownictw szkół, oraz inspektorów szkolnych i rad powiatowych szkolnych na aparat do picia wody, pomysłu pana F. Sękowskiego. Aparat ten, według opinii specjalnej komisji, wyłonionej przez Ministerstwo do jego oceny, nadaje się do rozpowszechnienia w szkołach, zwłaszcza w tych, w których brak odpowiedniej wody do picia lub brak urządzeń do picia wody. Przy korzystaniu z tego aparatu jednocześnie stosować należy zalecony przez komisję sposób odkażania wody.

(Nr. O. H. Fiz. 384/27).

Załącznik.

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 9, poz. 187. W załączeniu Redakcja podaje rysunek aparatu, który można nabywać we Lwowie, ul. Dzieci Lwowskich 44 w wytwórni p. Sękowskiego oraz wyciąg z broszury, aprobowanej przez komisję, wyjaśniający sposób odkażania wody.

Jak odkażać wodę w szkole i w domu.

Woda, z której korzysta ludność kraju, w bardzo częstych przypadkach pozostawia wiele do życzenia pod względem higienicznym. Jest ona bowiem czerpana zazwyczaj ze studzien kopanych, zasilanych przez wody gruntowe, lub z wód wierzchnich, zanieczyszczonych z zewnątrz.

Picie wody zanieczyszczonej powoduje bardzo często załabnięcia na biegunkę, czerwonkę, dur brzuszny, cholera miejscową i azjatycką, które to choroby są zakaźnymi, groźnymi dla życia dorosłych i dzieci.

Szkoły przeto powinny stosować w swych pomieszczeniach odkażanie wody, dostarczanej dzieciom do picia, ażeby je chronić od chorób przewodu pokarmowego, jak również także i dla popularyzacji wśród ludności tego ważnego środka zwalczania chorób zakaźnych. Ludność miejska, wyjeżdżająca na letniska, powinna też używać tylko wody odkażonej tak dla użytku wewnętrznego, jak i do mycia ciała, naczyń i produktów spożywczych.

Sposób odkażania wody, zalecany przez nas, jest tak prosty, że może być wykonywany przez każdego, kto przeczyta sposób zastosowania płynów odkażających, jest on przytem tak tani, że może być stosowany w każdej chacie, gdyż odkażanie 100 litrów (10 wiader) wody kosztuje około 15 gr. Daje przytem zupełną gwarancję jałowości wody, wcale nie zmieniając jej smaku.

Sposób ten jest aprobowany przez Min. Ośw. Publ. dla odkażania wody w szkołach.

Środek odkażający.

Najpewniejszym i najtańszym środkiem odkażającym jest **chlor**, wydzielający się w stanie czynnym z roztworu wapna chlorowanego (Calcaria hypochlorosa) przy zetknięciu się z zanieczyszczeniami wody.

Metoda odkażania polega na tem, że do wody dodaje się w odpowiedniej ilości płynu, wydzielającego **chlor** i po upływie $\frac{1}{2}$ godz., w którym to czasie następuje zabicie bakterij chorobotwórczych, dodaje się drugiego płynu **Antichloru** ¹⁾ dla przywrócenia wodzie jej pierwotnych własności smakowych.

Sposób zastosowania płynów odkażających.

1. Wodę należy odkażać w naczyniach, przeznaczonych do jej przechowywania. Najlepiej odkażać i przechowywać wodę w naczyniach szklanych, porcelanowych, kamionkowych lub metalowych emaljowanych. Można też stosować beczki lub faski, najlepiej dębowe.

2. Naczynia te powinny być najpierw wymierzone litrami, ażeby znać ich pojemność, którą na powierzchni naczynia należy zaznaczyć. Naczynia powinny mieć dobrze dopasowane przykrycia i krany.

Dla wykonania odkażania wody, należy naczynia uprzednio wymierzone nalać wodą świeżą do znaku, określającego jej objętość. Należy odmierzyć z na-

¹⁾ Siarczanu sodowego (Przyp. Red.).

czynia z napisem **Chlor** tyle ctm.^3 (podziałek) płynu odkażającego, ażeby na każde 10 litr. wody odkażonej przypadał 1 ctm.^3 (podziałka). Odmierzony płyn wlać do wody i dobrze wymieszać wioselkiem drewnianem, wyłącznie do tego celu przeznaczonem. Wodę z chlorem pozostawiać w spokoju na $\frac{1}{2}$ godz. (30 min.) lub dłużej.

3. Po upływie tego czasu, do wody odkażanej dodać takąż samą ilość ctm.^3 (podziałek) drugiego płynu z napisem **Antichlor**, t. j. na każde 10 litrów wody 1 ctm.^3 i dobrze wymieszać temże wioselkiem.

Tak odkażona woda uzyskuje poprzedni smak i własności i bezpiecznie może być używana do picia i wszelkich celów domowych. Odkażana woda powinna być pobierana najlepiej przez kran; można używać też i czerpaka o długiej ręczce, aby nie zanieczyszczać wody ręką przy jej czerpaniu.

Komplet płynów (Chlor i Antichlor), wystarczający na odkażanie 10.000 litr. wody, lub połowę tej ilości, wystarczająca na 5.000 litr. wody, wysła **Fabryka Chemiczna „LEK“**, Warszawa, ul. Poznańska Nr. 11, za zaliczeniem pocztowem 15 i 10 zł.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Naczelnika Wydziału Oświe-
cenia w Województwie Śląskiem
w sprawie odpowiedzialności dyscyplinarnej za brak pieczy nad
lokałem szkolnym ¹⁾.**

Od czasu wskrzeszenia niepodległego Państwa Polskiego wzniesiono dla szkolnictwa powszechnego kilka tysięcy budynków szkolnych.

Ministerstwo w swych okólnikach poleciło inspektorom szkolnym i kierownictwom szkół jak najstaranniejsze czuwanie nad tem, by oddane przez gminy miejskie i wiejskie do użytku szkolnego nowe budynki szkolne otoczone zostały jak największą pieczą.

Ze sprawozdań jednak wizytatorów i inspektorów szkolnych wynika, że zdarza się, iż świeżo wzniesiony budynek szkolny po roku użytkowania wygląda tak, jak gdyby już conajmniej 10 lat w nim uczono, a niekiedy znów po kilku latach użytkowania budynek szkolny sprawia wrażenie dopiero co oddanego do użytku. W pierwszym

---

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 13, poz. 226.

przypadku winę, w drugim zasługę ponoszą przede wszystkim kierownicy szkół, do których obowiązków w pierwszej linii należy dbałość o higieniczny wygląd lokalu szkolnego i o wytworzenie atmosfery higienicznej w szkole.

Wobec powyższego polecam pp. kuratorom zażądanie od wzytatorów, inspektorów szkolnych, by, w razie stwierdzenia stałego i uporczywego lekceważenia przez kierowników szkół upomnień o większą dbałość o stan higieniczny lokalu szkolnego, występowali do Kuratorjum z wnioskami o wszczęcie względem tych kierowników sprawy dyscyplinarnej o lekceważenie obowiązków służbowych.

Zechcą pp. inspektorowie szkolni zawiadomić o powyższem kierowników szkół.

Warszawa, dnia 21 października 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 865/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Wydziału Oświecenia Publicznego w Województwie Śląskiem, do inspektorów szkolnych,
do dyrekcji i kierownictw szkół i do ogółu nauczycielstwa
w sprawie natrysków szkolnych.**

Wdrażanie dziatwy i młodzieży szkolnej do utrzymywania ciała w czystości uważać należy za zasadniczą podstawę wychowania wogóle, a wychowania fizycznego w szczególności.

Mając to na względzie, Ministerstwo niejednokrotnie przypominało nauczycielstwu o konieczności czuwania nad tą stroną wychowawczą.

Za najskuteczniejszy jednak środek powszechnie uznano wdrożenie dziatwy do tych zabiegów w samej szkole, włączenie kąpieli szkolnych do programu szkolnego.

W tym celu już w ministerjalnych projektach budynków szkolnych dla szkół powszechnych w szkołach o wyższym typie organizacyjnym uwzględnione zostały pomieszczenia na urządzenie natrysków szkolnych jako najtańszej i najdogodniejszej formy kąpieli. Niestety, względy oszczędnościowe spowodowały, że, gdy chodzi o szkoły

powszechnie, samorządy wybierały projekty raczej o programie minimalnym, i tak ważne pomieszczenia w wielu razach pomijano.

Pragnąc położyć jak najmocniejszy nacisk na tę tak doniosłą sprawę wychowawczą, zarządzam, co następuje:

1) W sprawie pomieszczeń natryskowych:

a) przy opinjowaniu projektów świeżo wznoszonych budynków szkolnych tak państwowych, jak samorządowych i prywatnych, zwłaszcza dla większej liczby dziatwy i młodzieży szkolnej, władze szkolne powinny kierować się rozporządzeniem Ministerstwa z dnia 28 lutego 1925 r. (Dz. Urz. z r. 1925 Nr. 9, poz. 87) i czuwać nad tem, by w przedkładanych do zatwierdzenia planach budynków szkolnych o wyższym typie organizacyjnym, w razie niemożności doraźnej budowy natrysków szkolnych była przewidziana możność dobudowy ich lub budowy w przyszłości w oddzielnym budynku. W planach sytuacyjnych należy przeto przewidzieć miejsce na cel powyższy;

b) w dawniej wzniesionych budynkach szkolnych, przeznaczonych dla większej liczby dzieci i pozbawionych urządzeń natryskowych, gdzie tylko to jest możliwe, dążyć należy do wykorzystania, czy to wysokich izb w podziemiu lub w przyziemiu, czy też pomieszczeń sąsiadujących np. z salą gimnastyczną lub stojących oddzielnie na urządzenie w nich natrysków. Przestrzegać przytem należy, ażeby rozbieralnia ze względu na łatwość nasycania się parą cdyższy uczniów i możliwość ich przeziębienia była starannie odosobniona od pomieszczeń kąpielowych. Za wzór takich tanich kąpielisk szkolnych w oddzielnych, specjalnie na ten cel przerobionych budynkach, służyć mogą urządzenia natryskowe szkolne przy gimnazjach państwowych w Płocku i w Chełmie;

c) po wsiach, gdzie większość szkół jest niżej zorganizowanych i urządzeń natryskowych w swych pomieszczeniach nie posiada, pp. inspektorowie szkolni i kierownicy szkół winni zachęcać zarządy gmin do budowy łaźni wiejskich i wdrażać dzieci do wykorzystywania tych urządzeń;

d) w szkołach państwowych koszty urządzeń natrysków, przerwóbek pomieszczeń i instalacyj do powyższego celu, dalej, koszta eksploatacji kąpielisk pokrywać można częściowo z dobrowolnych opłat rodziców i opiekunów. Mniej zamożnym szkołom Ministerstwo w poszczególnych przypadkach będzie starało się, w miarę możności, przyjść z pomocą finansową.

2) W sprawie sposobu wykorzystywania natrysków szkolnych:

a) korzystanie z natrysków szkolnych tam, gdzie one istnieją, wcielić należy do obowiązkowych zajęć szkolnych, wyznaczając na to dla każdej klasy specjalne godziny przynajmniej raz na miesiąc, a jeśli to jest możliwe i częściej, przytem, o ile można, nie w ostatnich godzinach szkolnych, lecz tak, by uczniowie mogli przez jakiś czas po kąpiel przebywać w szkole;

b) jeśli szkoła nie posiada własnych urządzeń natryskowych, winna wykorzystać urządzenia te w szkole sąsiedniej, gdzie takie urządzenia istnieją, oczywiście po porozumieniu się z dyrekcją tejże szkoły, albo też w publicznym budynku kąpielowym, przytem baczyć należy, by dziatwa, zwłaszcza młodsza, dostatecznie po kąpiel wypoczywała i nie wychodziła na powietrze zbyt rozgrzaną;

c) podczas kąpeli klasowych nad uczniami czuwają wychowawcy odpowiednich klas, a w szkołach powszechnych nad młodszą dziatwą higienistki szkolne tam, gdzie są one czynne;

d) zwalniać z natrysków szkolnych może tylko władza szkolna (kierownik szkoły, wychowawcy) w porozumieniu z opieką higieniczno-lekarską.

Kuratorja w sprawozdaniach rocznych, składanych Ministerstwu o stanie higieny szkolnej i wychowania fizycznego, zgodnie z okólnikiem z dnia 2 września 1925 (Nr. O. Prez. 10389/25), będą zaznaczały, w ilu szkołach w roku sprawozdawczym zostały świeżo zaprowadzone urządzenia natryskowe.

Warszawa, dnia 13 lutego 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 72/28).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

INSTRUKCJA

Do lekarzy szkolnych w zakładach naukowych zakładach wychowawczych i zakładach

szkolnych w celu wyrażenia ich opinii na temat pracy i wyników

Lekarze szkolni jest zobowiązani do podległości dyrektorskiej i w tym charakterze podlega dyktowaniu zarządów

B

Lekarze i dentyści szkolni.

Pracując przywieszają lekarze szkolni podpisane imię swoje jedynie

Zakład wychowawczy

Lekarze szkolni muszą być w stanie, nawet bez pomocy

Lekarze szkolni powinni być w stanie, nawet bez pomocy

INSTRUKCJA

**dla lekarzy szkolnych w zakładach naukowych średnich męskich
i żeńskich,**

ulożona przez komisję międzyministerjalną do spraw higieny szkolnej¹⁾.

Stanowisko służbowe.

Lekarz szkolny jest członkiem ciała pedagogicznego zakładu i w tym charakterze podlega dyrektorowi zakładu.

Prawo kontroli stanu opieki lekarskiej przysługuje wizytorom z ramienia Ministerstwa W. R. i O. P., oraz lekarzowi powiatowemu lub specjalnym wizytorom sanitarnym z ramienia Ministerstwa Zdrowia Publicznego.

Praktyką prywatną lekarz szkolny zajmować się może jedynie poza godzinami służbowymi.

Zakres czynności.

Lekarz szkolny troszczy się o zdrowie, rozwój fizyczny i schludność uczniów i dozoruje stan pomieszczeń i urządzeń zakładu.

Lekarz szkolny kontroluje stan zdrowia młodzieży, zabiega o to, aby choroby i wady cielesne były leczone i usuwane, w razie pojawienia się choroby zakaźnej w szkole przedsięwzięcie środki zapobiegawcze, przestrzega higieny nauczania, czuwa nad prawidłowem stosowaniem zabiegów fizycznych (kąpiele, posiłek, gry ruchowe, gimnastyka, sporty, wycieczki i t. d.), wnika w warunki życiowe wychowawców (mieszkanie, odżywianie, praca pozaszkolna, spędzanie rekreacyj i wakacyj), inicjuje i popiera zarządzenia do poprawy tych warunków zmierzające, naucza higieny oraz propaguje zasady higieniczno-wychowawcze wśród rodziców i opiekunów uczniów.

---

¹⁾ Dz. Urz. 1918 Nr. 6, poz. 26.

Przepisy ogólne o wykonywaniu czynności.

W szkole znajduje się do rozporządzenia lekarza osobny gabinet, zaopatrzony w niezbędne sprzęty i przyrządy.

Lekarz szkolny prowadzi księgę sanitarną, wpisując do niej podług wskazówek w niej zawartych swe sprawozdania; oprócz tego prowadzi szczegółowy dziennik czynności, gdzie pod każdą datą wykazuje czynności wykonane.

Leczenie uczniów nie jest obowiązkiem lekarza szkolnego, o ile nie chodzi o udzielenie pomocy doraźnej, albo (z wiadomością rodziców) o zabiegi niezłożone, które wykonane w szkole, oszczędzą uczniowi potrzeby opuszczania zajęć szkolnych (np. leczenie katarów spojówkowych wpuszczaniem kropli i t. d.).

U w a g a. Odstępowanie od zasady powyższej koniecznem będzie w tych zakładach, w których najbliższej okolicy brak jest lekarza.

Do obowiązków lekarza szkolnego należy wystawianie młodzieży świadectw, jakie potrzebnemi się okażą, odwiedzanie uczniów w mieszkaniach dla stwierdzenia rodzaju choroby, a to na żądanie dyrektora. Lekarz szkolny porozumiewa się ustnie lub piśmiennie według swego uznania z wychowawcami i rodzicami (opiekunami) młodzieży w sprawach higienicznych.

Lekarz szkolny układa sprawozdanie do dn. 15 lipca, wręczając po egzemplarzu dyrektorowi i lekarzowi powiatowemu.

Zwierzchność szkoły wręcza przy zapisie rodzicom lub opiekunom ucznia drukowane zawiadomienie o godzinach przyjęć lekarza w szkole, wraz z objaśnieniami zakresu jego czynności i wyrażeniem żądania, aby o każdej chorobie ucznia dostarczana była wiadomość najdalej w ciągu trzech dni (pożądane jest od lekarza domowego) oraz terminy odosobnienia w razie choroby zakaźnej. Jednocześnie doręcza się kwestjonarjusz odnośnie zdrowia i warunków domowych ucznia. Opiekun ucznia, wypełniwszy odpowiedzi i położywszy swój podpis, zwraca kwestjonarjusz do szkoły (do lekarza szkolnego).

W posiedzeniach Rady Pedagogicznej i konferencjach wychowawców lekarz szkolny stale udział bierze.

O niemożności przybycia do szkoły uprzedza dnia poprzedniego lub w ostateczności przed rozpoczęciem lekcyj.

Regulamin szczegółowy dla lekarza szkolnego.

§ 1.

Lekarz szkolny ma dozór higieniczny: a) nad stanem sanitarnym lokalu szkolnego, b) nad stanem zdrowotnym i rozwojem fizycznym uczniów i c) nad higieną nauczania.

A. Dozór nad stanem sanitarnym lokalu szkolnego.

§ 2.

Lekarz wraz z dyrektorem szkoły dokonywa oględzin całego terenu szkoły i pomieszczenia szkoły po ukończeniu roku szkolnego i na kilka dni przed rozpoczęciem nowego. Wyniki oględzin wpisuje do książki sanitarnej.

§ 3.

Lekarz szkolny każde pomieszczenie szkolne ogląda przynajmniej raz na miesiąc.

U w a g a. Oględzinom podlegają wszystkie ubikacje, w szczególności klasy, korytarze, ustępy, mieszkania służby, sala gimnastyczna i rekreacyjna, jadalnie, kąpieliska, sypialnie, o ile przy szkole istnieje internat, przyczem zwraca się uwagę na schludność ogólną i poszczególnych sprzętów, stan podłóg i ścian, ciepłość, oświetlenie, przewietrzanie i zaopatrzenie w wodę. Oględzinom podlegają przyrządy gimnastyczne, bufet szkolny, naczynia stołowe i kuchenne i t. p.

Wyniki oględzin lekarz notuje w książce sanitarnej.

§ 4.

Lekarz szkoły przedkłada dyrektorowi szkoły do zatwierdzenia regulamin ogrzewania, przewietrzania i utrzymywania w czystości pomieszczeń szkolnych oraz przestrzega jego wykonania.

B. Dozór nad stanem zdrowotnym uczniów.

a) B a d a n i a i n d y w i d u a l n e.

§ 5.

Lekarz szkolny dokonywa ogólnych oględzin lekarskich wszystkich nowozapisanych do szkoły uczniów przed egzaminem wstępnym, a to w celu niedopuszczenia do szkoły aż do czasu wyzdrowienia dzieci, dotkniętych chorobami skóry, jak: parchy, świerzba, wszawi-

ca, gnidy we włosach (zwłaszcza u dziewczynek), dzieci, dotkniętych zaraźliwymi nieżytami spojówek (jaglica i inne), niektórymi chorobami nerwowymi, jak np. płasawicą, gruźlicą otwartą, syfilisem w okresie zaraźliwym, a także w celu niedopuszczenia do szkoły lub do danej klasy uczniów nazbyt wątłych i niedojrzałych fizycznie.

Przy oględzinach mogą być obecni rodzice lub opiekunowie dziecka.

§ 6.

Na początku roku szkolnego lekarz szkolny ogląda wszystkich uczniów szkoły. Przy oględzinach obecni są wychowawcy klasowi.

§ 7.

W pierwszych dniach nauki szkolnej lekarz z udziałem wychowawcy rozsadza uczniów w ławkach podług wzrostu, wzroku i słuchu.

§ 8.

Po rozpoczęciu roku szkolnego lekarz szkolny bada systematycznie przedewszystkiem nowoprzybyłych uczniów podług ustalonego schematu. Uczniowie przybyli z innych szkół winni przedstawić swe karty zdrowia. Uczeń przed badaniem winien przynieść otrzymany ze szkoły i wypełniony kwestionariusz, dotyczący chorób przebytych i warunków domowych. Przy badaniach mogą asystować rodzice ucznia, a w szkołach żeńskich i wychowawczynie.

§ 9.

Wyniki badań, a zwłaszcza dostrzeżone braki i wady, wymagające leczenia, lekarz notuje na specjalnych blankietach, które przesyła rodzicom, zaznaczając potrzebę leczenia. W przypadkach, mających specjalny związek z nauką szkolną (np. krótkowidztwo, osłabiony słuch, wada serca, ruptura, krwotoki z nosa i t. p.), znosi się z wychowawcą i nauczycielem gimnastyki.

§ 10.

Po zbadaniu nowoprzybyłych do szkoły lekarz bada ponownie dawnych uczniów, tak, iżby, o ile można, wszyscy uczniowie w szkole zostali zbadani podczas roku szkolnego dwukrotnie. Gdyby z powodu dużej liczby uczniów lekarz nie mógł tego dokonać, wtedy bada dwukrotnie przynajmniej uczniów klas niższych i uczniów, kończących szkołę, którym udziela wskazówek, dotyczących wyboru zawodu. Oprócz tego lekarz bada uczniów, wskazanych przez wychowawcę. Uczniowie notowani, jako podlegający specjalnej obserwacji

ze względu na stan zdrowia albo na wejście w okres dojrzewania, badani są stosownie do potrzeby.

Przy badaniach ponownych lekarz notuje na karcie zdrowia wszelkie zmiany zaszełe w stanie zdrowia, w szczególności zaś, czy braki i wady, zauważone poprzednio, zostały usunięte.

W razie zauważenia wad lub skłonności chorobowych lekarz robi na karcie zdrowia wzmiankę kolorem czerwonym: Obs. (ervatio) i składa kartę do właściwej teczki. Każda klasa posiada dwie teczki: dla uczniów zdrowych i dla wymagających obserwacji.

b) Kontrola nad chorobowością uczniów.

§ 11.

Lekarz szkoły jaknajściślej kontroluje wszystkie choroby młodzieży w szkole, stosując się do obowiązujących przepisów zapobiegawczych.

§ 12.

W razie zachorowania ucznia na chorobę zakaźną, lekarz szkoły poddaje najbliższych jego sąsiadów w klasie ściślej obserwacji.

§ 13.

Lekarz szkolny dopilnowywa, by zgodnie z przepisami obowiązującymi uczeń, przybywający do szkoły po chorobie zakaźnej, wpuszczony był do klasy dopiero na podstawie jego zezwolenia. Dotyczy ta norma wszystkich przypadków zachorowań, w których niedomaganie trwało więcej, niż 3 dni. Kwalifikowania uczniów, przybywających do szkoły do gabinetu lekarskiego po chorobie, lekarz dokonuje na początku swej codziennej czynności w szkole.

Świadectwa lekarzy domowych lekarz szkoły bierze pod uwagę, nie obowiązują go jednak bezwzględnie.

§ 14.

W wyjątkowych razach (brak opieki lekarskiej, podejrzenie wiarogodności danych o chorobie) lekarz szkoły na specjalne żądanie dyrektora odwiedza ucznia w domu. O ile otrzyma wezwanie przed 9-tą rano, wizytuje chorego ucznia w tym samym dniu, jeżeli po dziewiątej, wtedy ma prawo udać się do chorego w dniu następnym.

§ 15.

Jeżeli uczeń domaga się wyjścia ze szkoły do domu z powodu niedomagania w czasie pobytu lekarza w szkole, wówczas zostanie

odesłany przez wychowawcę lub nauczyciela do gabinetu lekarskiego do zbadania.

c) Pomoc ambulatoryjna, kąpiele szkolne, ćwiczenia cielesne, odżywianie uczniów.

§ 16.

Lekarz szkolny udziela uczniom pomocy doraźnej w wypadku nagłych zachorowań, w tym celu korzysta z apteki podręcznej szkolnej.

§ 17.

Stałe opatrywanie ran, owrzodzeń, drobne rękoczyny do obowiązków lekarza nie należą. Wykonywa on je wtedy, jeżeli uzna za właściwe ze względu na niezamożność chorego. W celu leczenia dostrzeżonych wad lekarz szkolny powinien skierowywać uczniów do lekarzy prywatnych lub zakładów leczniczych publicznych.

§ 18.

Czynności ambulatoryjne lekarz szkolny wykonywa z reguły podczas przerw między lekcjami. W gabinecie lekarza szkoły winien wisieć rozkład przyjęć w przychodniach publicznych, w celu kierowania do nich uczniów niezamożnych.

§ 19.

Lekarz szkolny czuwa, by młodzież szkolna jaknajregularniej kąpała się (kąpieliska szkolne, publiczne). Prowadzi odnośną statystykę w książce sanitarnej.

§ 20.

Lekarz szkolny czuwa nad odżywianiem uczniów. W razie potrzeby znosi się z rodzicami w tej sprawie, kwalifikuje młodzież do bezpłatnego posiłku, kontroluje produkty spożywcze, wydawane w szkole.

§ 21.

Lekarz szkolny czuwa nad racjonalnem stosowaniem wszelkich zabiegów i ćwiczeń cielesnych, uprawianych w szkole i poza nią, popiera ruch wycieczkowy, zabawy na powietrzu otwartem, w klasach wyższych również gry i ćwiczenia sportowe.

C. Dozór nad higieną nauczania.

§ 22.

Lekarz szkolny bierze udział w układaniu planu zajęć szkolnych, w tym celu czuwa, aby rozkład poszczególnych lekcji był w miarę możliwości jak najhigieniczniejszym.

§ 23.

Lekarz szkolny czuwa, by prace domowe w każdej klasie były rozłożone równomiernie i odpowiednio na poszczególne dni w tygodniu, by ćwiczenia i wypracowania klasowe dokonywały się w warunkach dla uczniów jak najdogodniejszych. W tym celu porozumiewa się z wychowawcami klasowymi, biorąc stale udział w ich naradach.

§ 24.

Lekarz szkolny odwiedza poszczególne lekcje zwłaszcza kaligrafji, rysunków prac ręcznych, i ćwiczeń gimnastycznych, zabaw i gier ruchowych, nie rzadziej, niż raz na cztery tygodnie; kontroluje prawidłowe trzymanie się uczniów podczas pracy. Specjalną opieką otacza ćwiczenia gimnastyczne i sportowe.

§ 25.

Lekarz szkoły czuwa, by w wychowaniu możliwie była uwzględniana indywidualność ucznia i, poznawszy wszechstronnie ucznia pod względem fizycznym, a za pomocą dodatkowych badań poznawszy właściwości psychiczne ucznia, na posiedzeniach wychowawców i rad pedagogicznych, podaje charakterystykę każdego ucznia ze stanowiska lekarskiego, uzupełniając w ten sposób charakterystykę jego, podaną przez nauczycieli.

Dla lekarzy internatów dodaje się następujące punkty:

- 1) Lekarz odwiedza internat i porozumiewa się z jego kierownikiem codziennie.
- 2) Przed przyjęciem do internatu uczeń jest badany przez lekarza internatu.
- 3) Wszyscy wychowañcy internatu poddawani są oględzinom lekarza co miesiąc. Wynik zapisuje się na karcie zdrowia. Z pomiarów co miesiąc notuje się wagę. Kartę zdrowia przechowuje się w gabinecie lekarskim (pod kluczem).

4) Regulaminy wewnętrzne internatu układane są z udziałem lekarza, który może zastrzegać specjalne warunki co do snu, odżywiania i ruchu fizycznego dla poszczególnych uczniów.

5) Lekarz wizytuje sypialnie, umywalnie, ustępy i t. d. co tydzień, zwracając uwagę na czystość pościeli i bielizny, przyborów toaletowych, na rozstawienie łóżek, przewietrzanie izby, ogrzewanie i oświetlenie.

(Co do inspekcji pomieszczeń mówi instrukcja ogólna).

6) Lekarz wizytuje kuchnie i spiżarnie co tydzień, oglądając zapasy produktów i kontrolując czystość. Szczególna uwaga winna być zwrócona na dobroć mleka, mięsa i wody.

7) Personel wychowawczy internatu poddaje się oględzinom lekarskim raz na rok, przyczem bierze się pod uwagę świadectwo lekarzy prywatnych.

8) Służba niższa poddaje się oględzinom u lekarza internatu 2 razy na rok.

9) W razie zachorowania wychowanka lekarz internatu przedsięwzięje zarządzenia, jakie uzna za właściwe (odosobnienie i infirmerja, przewiezienie do lazaretu).

(W razie choroby zakaźnej stosuje się do przepisów obowiązujących).

10) Jeżeli do chorego przywołany zostanie lekarz prywatny, lekarz internatu porozumiewać się z nim będzie nie rzadziej, niż 2 razy na tydzień.

W szczegółach działalności swej lekarz internatu kieruje się wskazówkami, zawartymi w instrukcji ogólnej.

Warszawa, dn. 20 lipca 1918 r.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) A. Ponikowski.

Referent Higjeny Szkolnej:

(—) Dr. W. Osmolski.

ORGANIZACJA WŁADZ HIGJENICZNO-SZKOLNYCH

w K. P. Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
i w K. P. Ministerstwie Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej
i Ochrony Pracy i ich wzajemny stosunek.

Projekt przyjęty na wspólnem posiedzeniu międzyministerjalnem w dniu 6 marca
1918 r. ¹⁾.

I.

Do spraw higieny szkolnej istnieje Wydział Higieny Szkolnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i Referat Higieny Szkolnej przy Ministerstwie Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej i Ochrony Pracy.

A. Wydział Higieny Szkolnej przy Ministerstwie Wyznań i Oświecenia obejmuje działy następujące:

1. Higienę nauczania:

- a) ocena programów szkolnych ze stanowiska higienicznego,
- b) sprawa rozkładu lekcyj, zajęć domowych, sprawa stopni, kar, feryj i t. p.

2. Pedagogję leczniczą:

- a) szkoły dla dzieci małodolnych (niedorozwiniętych),
- b) " " " z wadami charakteru (zamknięte),
- c) " " " głuchoniemych i ociemniałych,
- d) " " " dzieci ze zboczeniami mowy,
- e) " " " słabowitych (szkoły w lesie i t. p.).

3. Wychowanie fizyczne i kształcenie cielesne:

- a) kształcenie personelu nauczycielskiego dla celów wychowania fizycznego młodzieży,
- b) programy edukacji fizycznej,
- c) organizacja kolonij i półkolonij,
- d) bursy, świetlice i t. p.

4. Nauczanie higieny i propaganda higieny przez szkołę:

- a) programy wykładów higieny dla różnych stopni szkół,
- b) pogadanki, druki, odezwy i t. p.

5. Urządzenie i kierownictwo muzeum higieny szkolnej przy Ministerstwie Wyznań i Oświecenia.

¹⁾ Dz. Urz. 1918 Nr. 6, poz. 27.

6. Wizytacje higieniczno-szkolne.

7. Kierownictwo działalnością higieniczno-wychowawczą lekarzy szkolnych.

B. Referat Higieny Szkolnej przy Ministerstwie Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej i Ochrony Pracy obejmie:

1. dozór szczegółowy sanitarny nad stanem budynków i lokali szkolnych,
2. walkę z chorobami zakaźnymi w szkole,
3. dozór ogólny nad czynnością lekarzy powiatowych z zakresu ich działalności higieniczno-szkolnej,
4. dozór pośredni nad czynnością lekarzy szkolnych za pośrednictwem lekarzy powiatowych,
5. pomoc leczniczą i ambulatoryjną dla dlatwy szkolnej,
6. organizację żywienia dzieci, kąpeli i natrysków,
7. współdziałanie w sprawach pedagogji leczniczej.

Dla uzgodnienia działalności obu centralnych instytucji higieny szkolnej, tworzy się przy Ministerstwie Wyznań i Oświecenia stała **komisja międzyministerjalna do spraw higieny szkolnej**. W skład komisji tej wchodzi:

1. Minister Wyznań i Oświecenia lub jego zastępca,
2. dyrektor Służby Zdrowia Publicznego,
3. kierownik Wydziału Higieny Szkolnej przy Ministerstwie Wyznań i Oświecenia i jego zastępca,
4. przedstawiciele sekcji szkół wyższych, średnich i elementarnych,
5. referent Higieny Szkolnej i Naczelnik Wydziału Opieki Państwowej nad Dzieckiem i Matką z Ministerstwa Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej i Ochrony Pracy,
6. profesor pedjatrii,
7. profesor lub docent higieny szkolnej przy Uniwersytecie Warszawskim,
8. lekarz naczelny szkół miejskich w Warszawie lub jego zastępca,
9. referent budownictwa szkolnego z Ministerstwa Wyznań i Oświecenia.

Komisja ta pod przewodnictwem Ministra Wyznań i Oświecenia lub jego zastępca działa podług opracowanego dla siebie regulaminu i rozstrząsa kwestje higieniczno-szkolne już to podane jej przez

Ministerstwo już to z własnej inicjatywy, mające być przedmiotem ustaw i rozporządzeń ministerjalnych, oraz ustala zasady higieny szkolnej, obowiązujące w państwie.

Warszawa, dnia 29 lipca 1918 r.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Antoni Ponikowski.

Za Naczelnika Wydziału Higieny Szkolnej:

(—) Dr. Władysław Osmolski.

(Przyp. Red.). W związku ze zniesieniem odrębnego Ministerstwa Zdrowia Publicznego, centralne władze higieniczno-szkolne zostały skoncentrowane wyłącznie w Ministerstwie W. R. i O. P. W sprawach ogólno-sanitarnych działają w porozumieniu z Generalną Dyрекcją — Departamentem Służby Zdrowia w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

OKÓLNİK

do Inspektorów Szkolnych Okręgowych w sprawie książki sanitarnej¹⁾.

W myśl § 2 „Przepisów zapobiegawczych przeciw szerzeniu się chorób zakaźnych przez szkoły i zakłady wychowawcze“, opublikowanych w Nr. 3 Dziennika Urzędowego Ministerstwa W. R. i O. P., każda szkoła obowiązana jest prowadzić specjalną „Książkę sanitarną“, kontrolowaną przez lekarzy powiatowych, wizytatorów i inspektorów szkolnych okręgowych.

Staraniem Ministerstwa W. R. i O. P., oraz sekcji zdrowia publicznego Ministerstwa S. W. wyszła z druku książka sanitarna i jest do nabycia w Polskiej Składnicy Pomocy Szkolnych — Warszawa, Krakowskie-Przedmieście Nr. 7²⁾, w cenie 4 marki 50 fen. za egzemplarz.

Ministerstwo poleca Panu wydać odpowiednie zarządzenie, aby z początkiem przyszłego roku szkolnego każda ze szkół w Pańskim okręgu została zaopatrzona w książkę sanitarną, oraz wejść w po-

¹⁾ Dz. Urz. 1918 Nr. 7, poz. A. 18.

²⁾ Od stycznia 1919 r. Nowy Świat 33. Cena książki sanitarnej dziś wynosi 2 zł. (przyp. Red.).

rozumienie z lekarzami szkolnymi i lekarzem powiatowym w celu roztoczenia dozoru nad prawidłowością opieki higieniczno-lekarskiej w myśl § 3 powyższych „Przepisów”.

Koszty nabycia książki sanitarnej należy pokryć z funduszków, przeznaczonych na wydatki rzeczowe, podobnie jak się pokrywa koszty sprawienia dzienników klasowych do nauki codziennej.

Warszawa, dnia 27 maja 1918 r. (S. I. Nr. 5237).

Szef Sekcji Szkolnictwa Elementarnego:

(—) Z. Gąsiorowski.

Naczelny Inspektor:

(—) w z. St. Czaplicki.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Dyrekcji wszystkich gimnazjów państwowych na terenie b. Królestwa Kongresowego
w sprawie lekarzy i dentystów szkolnych.**

Ministerstwo W. R. i O. P., śledząc ze szczególnem zainteresowaniem wyniki pracy lekarzy i dentystów szkolnych, starało się zebrać materiał do oceny skuteczności i celowości ich pracy. Obserwacje wykazały, że najczęściej, wyniki tej pracy odpowiadają intencjom Ministerstwa W. R. i O. P. Zdarzały się jednakże przypadki, że lekarze i dentyści nie wypełniali należycie obowiązków, przyjętych na siebie wraz z nominacją na ich stanowiska służbowe. Ministerstwo W. R. i O. P. przypomina zatem z naciskiem obowiązki lekarzy i dentystów szkolnych, ujęte w odpowiednich instrukcjach i poleca dyrekcjom, aby interesowały się pracą lekarza i dentysty równie żywo, jak pracą nauczycieli. W szczególności musi się dyrekcja domagać, aby etatowy lekarz i dentysta poświęcali szkole w każdy dzień nauki szkolnej conajmniej dwie i pół godziny (czyli 150 minut) pracy i brali czynny udział w życiu szkolnem. Lekarz powinien nadto brać udział w posiedzeniach Rady Pedagogicznej i od obowiązku tego nie mogą go zwolnić inne zajęcia, wyniki swej działalności, stosownie do instrukcji, winien lekarz notować w odpowiednich rubrykach książki sanitarnej, którą dyrekcja winna co pewien czas, przynajmniej raz na kwartał, przeglądać.

Jeżeli lekarz lub dentysta nie może poświęcać szkole przepisane go czasu, zechce Dyrekcja po porozumieniu się z nim określić ściśle, jaki wymiar czasu może on szkole poświęcić i donieść o tem Ministerstwu. Na tej podstawie Ministerstwo zwolni go z obowiązków pracownika etatowego, a wyznaczy mu niższy wymiar płacy, jako pracownikowi kontraktowemu.

W wielu wypadkach stwierdziło Ministerstwo, że praca dentyków szkolnych była mało intensywna. W sprawozdaniach za okres półroczny wykazano niejednokrotnie tak małą ilość założonych uczniom plomb, że wynik tej pracy nie stoi w żadnym stosunku do wysokości wynagrodzenia, pobranego przez dentystę w tym czasie. Ministerstwo W. R. i O. P., pragnąc ułatwić Dyrekcji utrzymywanie w ewidencji wyników pracy dentyków szkolnych, poleca, aby dentyści szkolni, niezależnie od krótkich półrocznych i szczegółowych rocznych sprawozdań, nadsyłanych do Ministerstwa, przedstawiali za pośrednictwem Dyrekcji lekarzom szkolnym 1-go każdego miesiąca wykaz imienny (z podaniem klasy) tych uczniów, którym w ciągu ubiegłego miesiąca zaplombowali zęby lub u których dokonali poważniejszych zabiegów w swojej specjalności. Lekarz szkolny, jako mający ogólny nadzór nad stanem zdrowia uczniów, winien otrzymaną listę sprawdzić, dane wnieść do prowadzonych przez siebie kart zdrowia i do odpowiednich rubryk książki sanitarnej.

Ponieważ w niektórych przypadkach powodem nikłych wyników pracy dentyków jest brak odpowiednich urządzeń, a więc brak warunków pracy, zechce Dyrekcja, jeżeli tego zachodzi potrzeba, w osobnem sprawozdaniu wykazać braki w urządzeniu gabinetu dentykologicznego, podając ich kosztorys, a Ministerstwo będzie się starało uzyskać na ten cel odpowiednie fundusze.

Warszawa, dnia 3 marca 1921 r. (Nr. 19 S. II).

Za Ministra:

(—) G. Zawadzki.

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych

w sprawie organizowania opieki higieniczno-lekarskiej w szkołach prywatnych.

W uznaniu równorzędności wychowania fizycznego z umysłowym i moralnym i w celu bacznego czuwania nad stanem sanitarnym szkół i nad zdrowiem młodzieży szkolnej Ministerstwo zaleciło

organizowanie we wszystkich szkołach odpowiedniej opieki higieniczno-lekarskiej. Zgodnie z powyższymi wskazaniem Ministerstwo wprowadza do szkół państwowych lekarzy szkolnych, licząc się jednak z ciężkim położeniem Skarbu Państwa organizację tę, która na terenie b. Kongresówki od szeregu lat obejmuje niemal wszystkie szkoły średnie i seminarja nauczycielskie zarówno państwowe, jak prywatne, na innych terenach Rzeczypospolitej wprowadza stopniowo. W dążeniu do jak najdalej idącego doskonalenia szkolnictwa prywatnego Kuratorjum zechce zwrócić się do dyrekcji prywatnych szkół średnich i seminarjów nauczycielskich, by możliwie rychlej zaprowadziły u siebie opiekę lekarską w myśl rozporządzenia ministerjalnego z dn. 19 lutego 1918 r., które głosi, że „każda szkoła i każdy zakład wychowawczy znajduje się pod stałą opieką lekarską“ (Dziennik rozporządzeń M. W. R. i O. P. z r. 1918 Nr. 3). Lekarzy szkolnych winna obowiązywać instrukcja z dn. 29 lipca 1918 r. (patrz Dziennik rozporządzeń M. W. R. i O. P. z r. 1918 Nr. 6). Szczegóły organizacji i opieki lekarskiej w szkole podaje VI-y rozdział zbiorowego podręcznika p. t. „Higijena szkolna“, poleconego przez M. W. R. i O. P.

O zorganizowaniu opieki higieniczno-lekarskiej w szkole wraz z podaniem nazwiska lekarza szkolnego i liczby godzin jego tygodniowej pracy w szkole zechcą dyrekcje prywatnych szkół średnich i seminarjów nauczycielskich zawiadomić do d. 1 września odnośnie Kuratorjum.

Warszawa, dn. 21 czerwca 1922 r. (Nr. 922/22. H).

Za Ministra:

(—) Dr. St. Kopczyński,
Naczelnik Wydziału.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych
w sprawie wynagrodzenia lekarzy i dentyków szkolnych kontraktowych.**

Uzupełniając okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie wykonania ustawy z dn. 18 marca

---

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 29, poz. 341.

1921 r. punktu C co do uposażenia nauczycieli kontraktowych, specjalnie lekarzy i dentystów kontraktowych, Ministerstwo W. R. i O. P. zarządza, co następuje:

1) Jeżeli lekarz lub dentysta pełnią obowiązki pracowników kontraktowych w pełnej liczbie godzin, przepisanej instrukcją a więc 15 godzin tygodniowo i jednocześnie są etatowymi pracownikami państwowymi w innych szkołach lub w jakichkolwiek instytucjach państwowych, to otrzymują za swą pracę jako pracownicy kontraktowi przez czas 10 miesięcy $\frac{3}{4}$ całkowitego wynagrodzenia dla lekarzy IX kategorii, a dla dentystów X kategorii płac urzędników państwowych jedynie bez wliczenia im dodatku za wysługę lat oraz dodatku za studia wyższe. Wszelkie więc dodatki t. zw. drożyzniane, jakie przyznaje się urzędnikom państwowym, zalicza się również na korzyść lekarzy i dentystów kontraktowych.

2) Jeżeli lekarz lub dentysta pełnią obowiązki pracowników kontraktowych w pełnej liczbie godzin, przepisanej instrukcją i nigdzie nie są etatowymi pracownikami państwowymi, wtedy otrzymują odpowiednie całkowite wynagrodzenie łącznie z dodatkami drożyznianymi przez cały rok.

3) W przypadkach, w których lekarz lub dentysta szkolny są zatrudnieni mniej niż przez 15 godzin tygodniowo, należy wyznaczyć im uposażenie, proporcjonalne do poświęcanego przez nich szkole czasu i o tem Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zakomunikować.

Warszawa, dn. 10 października 1922 r. (L. 1689/22 H.).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) T. Łopuszański,
Podsekretarz Stanu.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych
w sprawie notowania przez lekarzy szkolnych rozwoju cielesnego
młodzieży szkolnej¹⁾.**

Ponieważ jednym z celów badań higieniczno-szkolnych jest jak największe zainteresowanie ucznia jego rozwojem cielesnym

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 31, poz. 403.

i niejako wciągnięcie go do współpracy nad tą sprawą przez wdrożenie w zdrowe przyzwyczajenia higieniczne, poza tem ponieważ w szkole i przez szkołę należy szerzyć wiadomości i zasady higieny wśród otoczenia ucznia, przeto Kuratorjum poleci dyrekcjom szkół przypomnienie lekarzom szkolnym o ścisłym przestrzeganiu §§ 8, 9 i 10 instrukcji dla lekarzy szkolnych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z dn. 31 października 1918 r.), które między innymi mówią: „Uczeń przed badaniem lekarskiem winien przynieść otrzymany ze szkoły i wypełniony kwestjonariusz, dotyczący chorób przebytych i warunków domowych” . . . „Wyniki badań, a zwłaszcza dostrzeżone braki i wady, wymagające leczenia, lekarz notuje na specjalnych blankietach, które przesyła rodzicom, zaznaczając potrzebę leczenia” . . . „Przy badaniach ponownych lekarz notuje na karcie zdrowia wszelkie zmiany, zaszele w stanie zdrowia, w szczególności zaś, czy braki i wady, zauważone poprzednio, zostały usunięte”.

Uczeń, otrzymawszy notatkę, ile mu przybyło na wzroście, jak się zmieniała jego waga, siła mięśniowa, czy i w jakim stopniu zwiększył mu się obwód klatki piersiowej, widząc lub sam wykonując odpowiednie wykresy, żywo zainteresuje zarówno siebie samego, jak i swą opiekę domową linią swego rozwoju fizycznego co znakomicie ułatwi lekarzowi i wychowawcom usuwanie jego braków i wad cielesnych.

Lekarze szkolni, spełniając powyższe polecenia, niewątpliwie przyczynią się do podniesienia stanu zdrowotnego młodzieży i do zwiększenia wydajności swej pracy w szkole.

Kuratorjum jako załączniki prześle wzory odnośnych blankietów.

Warszawa, dn. 20 października 1922 r. (L. 1717/H).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Kumaniecki.

Załącznik 1.

KWESTJONARIJUSZ

w sprawie warunków domowych ucznia.

1. Imię i nazwisko ucznia . . . . .
2. Adres: ulica, piętro . . . . .
3. Data urodzenia (według metryki) . . . . .
4. Wyznanie . . . . .

5. Zajęcie rodziców . . . . .
6. Jeżeli dziecko jest sierotą, to od kiedy ojciec lub matka nie żyje?
7. Szczepienie ospy powtórne w roku . . . . . z wynikiem ujemnym, czy dodatnim?
8. Choroby, które uczeń przechodził, jakie i kiedy? (podać nazwisko i adres domowego lekarza)
9. Co rodzice (opiekunowie) mogą powiedzieć o obecnym stanie zdrowia ucznia?
10. Czy uczeń nie miewa objawów nerwowych (drgawki czyli konwulsje, przewlekłe bóle głowy lub napady migreny, bezsenność, strach nocny, moczenie się nocne i t. p.)?
11. Ile izb łącznie z kuchnią zajmuje lokal, w którym mieszka uczeń?
12. Liczba okien lokalu . . . . .
13. Ile osób mieszka w tym lokalu?
14. Liczba dzieci ogólna . . . . . którym jest dzieckiem z kolei?
15. Ile dzieci z rodzeństwa uczęszcza do szkół?
16. Ile osób obcych, nienależących do rodziny, mieszka w tym lokalu?
17. Ile osób sypia w pokoju razem z uczniem?
18. Czy ma oddzielne łóżko?
19. O której godzinie uczeń chadza spać?
20. O której godzinie uczeń wstaje?
21. Jak długo i kiedy (przed lub po obiedzie, wieczorem lub z rana) odrabia lekcje?
22. Ile osób przebywa w pokoju, kiedy uczeń się uczy?
23. Przy jakim oświetleniu pracuje?
24. Czy ma jakie zajęcia dodatkowe (lekcje muzyki, języków, gimnastyki, szermierki, korepetycje, pomoc rodzinie, udzielanie korepetycyj lub inne zajęcia zarobkowe)?
25. Jakim przedmiotom poświęca czas nadobowiązkowo z zamiłowania?
26. Jakie przedmioty idą mu najtrudniej, nad jakimi musi w domu pracować najczęściej?
27. Czy używa ruchu na wolnym powietrzu? . . . . . Jeśli tak, pod jaką postacią (przechadzki, zabawy i gry ruchowe), jak często? . . . . .
Jakie uprawia sporty? . . . . .
28. Ile razy na dzień jada i w których godzinach?
29. Czy używa alkoholu, w jakiej postaci i jak często?
30. Jak często używa ciepłych kąpiel?
31. Czy ma wannę w mieszkaniu?
32. Czy zmienia koszulę na noc?
33. Gdzie spędzał ostatnie wakacje, w mieście czy na wsi?
34. Kto opiekuje się uczniem?
35. Kto udzielił odpowiedzi?
36. Inne uwagi . . . . .

Podpis

Data

_____

Szkoła
D O O P I E K I D O M O W E J

Załącznik 2.

ucznia ..... klasy .....
 Lekarz szkolny zawiadamia, iż dokonane w dniu ..... badanie ucznia wykazało:

Wiek: .....
 (liczba lat i miesięcy skończonych)

Wzrost	cm.	{ wyżej normy norma niżej normy	cm.	{ przybyło (	Od ostatniego badania w dn. .... przybyło ..... cm.
Waga	kg. (funt.)	{ wyżej normy norma niżej normy	kg. (funt.)	{ przybyło (	Od ostatniego badania w dn. .... przybyło ..... kg. funt.)

Obw. (średni) klatki piers. .... cm.

{ najgłębszy wydech ..... cm. najgłębszy wdech ..... cm. różnica . . . . . cm.	{ większy niż połowa wzrostu o ..... cm. równy połowie wzrostu mniejszy niż połowa wzrostu o ..... cm.	{ Od ostatniego badania w dn. .... przybyło ..... cm. Od ostatniego badania w dn. .... przybyło ..... cm.
---	---	---

Pojemność płuc (spirometr) ..... cm.

{ ręka prawa ..... kg. ręka lewa ..... kg.	{ Od ostatniego badania w dn. .... przybyło ..... cm. Od ostatniego badania w dn. .... przybyło ..... kg. Od ostatniego badania w dn. .... przybyło ..... kg.
--	---

Siła mięśniowa . . . . .
 Wzrok .....
 Stwierdzone braki i wady .....
 Zalecenia lekarza szkolnego .....

Data .....
 UWAGA (do skreślenia lub pozostawienia). Lekarz szkolny pragnie porozumieć się osobicie z opieką domową.
 Do oderwania. Uwagi o wynikach badania lekarskiego ucznia .....
 Podpis lekarza szkoły .....
 Podpis opieki domowej. .... otrzymanem

WYNIKI BADANIA DENTYSTYCZNEGO

Szkola

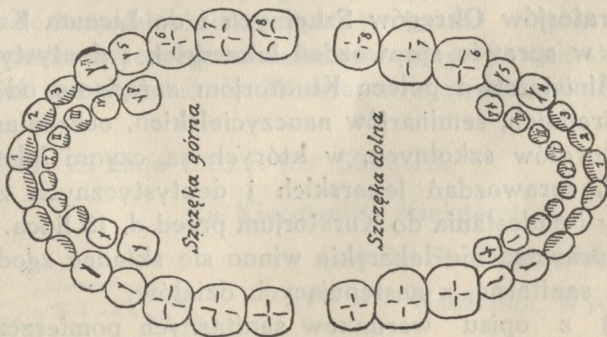
w .....

Do opieki domowej

ucznia

Lekarz dentyista szkolny zawiadamia, iż dokonane w dniu ..... klasy ..... badanie jamy ustnej ucznia (ennicy) wykazało:

- Pl. ząb zaplombowany
- + ząb należy leczyć i plombować
- × ząb lub korzeń należy usunąć
- zęba brak

Podpis lekarza dentyisty szkolnego:

Data

Do oderwania.

Uwagi o stanie jamy ustnej ucznia ..... otrzymałem
Podpis opieki domowej: .....

Załącznik 4.

UWAGI I RADY W SPRAWIE PIELEGNOWANIA JAMY USTNEJ I ZĘBÓW.

1) Zdrowe uzębienie jest niezbędne dla normalnego trawienia i podtrzymania sił całego ustroju. Dobrze rozdrobnione i zmiążdżone pokarmy daleko łatwiej ulegają strawieniu.

2) Zęby mleczne mają dla dziecka większą wartość, niż dla dorosłego zęby stałe.

3) Zdrowe zęby mleczne są zadatkem zdrowego uzębienia stałego.

4) Od najwcześniejszych lat dzieciństwa należy wszystkie zęby codziennie, zwłaszcza po obiedzie i przed snaniem, czyścić odpowiednią szczoteczką i proszkiem, najlepiej — kredowym.

5) Od 3-go roku życia dziecka jego uzębienie co najmniej 2 razy w roku winien kontrolować lekarz.

6) Jeśli próchnica zębowa już wystąpiła, zęby należy leczyć i wypełniać plombą, zanim ból do tego zmusi.

7) Jamę ustną, stanowiącą wrota zakażenia całego organizmu, należy stale utrzymywać w należyтым porządku, zdrowa bowiem jama ustna stanowi poważną ochronę przeciw chorobom zakaźnym, a zwłaszcza przeciw gruźlicy.

8) Aby jama ustna była w porządku, należy usunąć wszystkie korzenie, nie dające się wypełnić, a zęby z kamienia zębowego oczyścić. Kamień bowiem zębowy czyli osad zębowy, wraz z resztkami pokarmów, rozkładając się, atakuje zęby, spowodza stan zapalny i owrzodzenie dziąseł, oraz powoduje nieprzyjemną woń z ust.

9) Zepsute zęby powinny być zawczasu wypełnione, albowiem sztuczne zęby nigdy już własnych całkowicie nie zastąpią.

10) Gryzienie i żucie twardych pokarmów, spożywanie czarnego chleba stanowią dobry środek do oczyszczania mechanicznego zębów.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Liceum Krzemienieckiego
w sprawie sprawozdań lekarskich i dentystrycznych.**

Ministerstwo poleca Kuratorjom zażądanie od dyrekcji tych szkół średnich, seminarjów nauczycielskich, ochroniarskich, oraz od inspektoratów szkolnych, w których są czynni lekarze i dentyści szkolni, sprawozdań lekarskich i dentystrycznych za ubiegły rok szkolny i nadesłania do Kuratorjum przed d. 15 lipca.

Sprawozdanie lekarskie winno się składać zgodnie z układem książki sanitarnej z następujących działów:

1) z opisu warunków sanitarnych pomieszczeń i urządzeń szkolnych; jeżeli opis ten został podany w roku zeszłym, to zaznaczyć tylko należy, co dla poprawy warunków sanitarnych zrobiono, i jak

wielka powierzchnia podłogi i objętość klasy przypadają na ucznia w poszczególnych klasach,

2) z opisu sprawozdawczego zachorowań uczniów na choroby zakaźne,

3) z opisu wyników działalności ambulatoryjno-leczniczej lekarza szkolnego,

4) z zestawienia statystycznego z kart zdrowia uczniów.

W uwagach dodatkowych lekarz szkolny winien opisać sposoby zwalczania chorób zakaźnych w szkole, przejawy rozwoju fizycznego młodzieży, zaznaczyć np. czy i w jakim stopniu rozwinęło się wśród niej zamiłowanie do sportów, w których klasach i na jaki temat lekarz wygłosił pogadanki higieniczne, co było przedmiotem jego konferencji z rodzicami, ilu krótkowzrocznych na skutek interwencji lekarza szkolnego zaopatrzyło się w szkła, ilu uczniów poprawiło wymowę, jaki charakter nosiła pomoc ambulatoryjna, której lekarz udzielał młodzieży w szkole, czy i jak często zachodziła potrzeba wizytowania przez lekarza szkolnego stancji uczniowskich i jaki wynik wizytacje te dały, w jakich zasadniczych sprawach lekarz szkolny zabierał głos na posiedzeniach rad pedagogicznych i t. p.

Statystyka lekarska szkolna winna służyć przede wszystkim za ilustrację działalności higienicznej lekarza w szkole i wykazywać liczbowo korzyść z przedsięwziętych zamierzeń w celu poprawy warunków zdrowotnych szkoły i uczęszczającej do niej młodzieży.

Szkoły, w których są czynni dentyści szkolni, powinny nadesłać sprawozdanie podług załączonych wzorów.

Kuratorja powinny otrzymane sprawozdania lekarskie i dentyścyczne opracować, uzupełnić danymi, dotyczącymi wogóle stanu higieny i wychowania fizycznego w szkołach okręgu za rok szkolny ubiegły i materiał ten przesałać do Ministerstwa najpóźniej do dnia 1 listopada r. b.

Warszawa, dn. 22 maja 1923 r. (Nr. 55/23 H).

Za Kierownika Ministerstwa:

(--) Dr. St. Kopczyński,

Naczelnik Wydziału.

Załącznik do okólnika z dn. 22 maja
1923 r. Nr. 525/23 H.

PÓLROCZNE SPRAWOZDANIE LEKARZA DENTYSTY

od początku roku szkolnego do 1 lutego 192... r.

Gimnazjum (seminarium) państwowe (prywatne).....

w.....

Gabinet na miejscu w szkole — w innej szkole — prywatny.

	Ucz- niów	
Ogólna liczba zbadanych uczniów		
Założono plomb u		plomb
Usunięto pni u		pni
Liczba zębów a) wyleczonych		zębów
b) pozostających w leczeniu		
Inne ważniejsze rękoczyny (jakie)		

Data

Podpis dyrektora gimnazjum

Podpis lekarza dentysty szkolnego.

Nr. R. 306/24.

SPRAWOZDANIE ROCZNE LEKARZA DENTYSTY

za rok szk. 192.....

Gimnazjum (seminarium) państwowe (prywatne) im.....
w.....Gabinet dentystyczny na miejscu w szkole, czy też w innej szkole,
czy wreszcie prywatny (odpowiednie wyrazy podkreślić).

A. Wyniki oględzin uczniów.

Ogólna liczba zbadanych uczniów podług klas
(w nawiasie podać ogólną liczbę w klasie ew. na kursie).

wstępna	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	ogółem

Z ogólnej liczby zbadanych zupełnie zdrowe

zęby miało . . . . .

Czyści zęby codziennie . . . . .

" " rzadko . . . . .

" " nigdy . . . . .

Zgryz prawidłowy u . . . . .

" nieprawidłowy u . . . . .

Brak zębów stałych u . . . . .

Pnie do usunięcia po zębach . . . . .

Ubytki do plombowania w zębach . . . . .

Przetoki (fistule) przy zębach . . . . .

Stan dziąseł prawidłowy miało . . . . .

" " chorobliwy " . . . . .

Kamień (osad) obecny u . . . . .

Kamienia (osadu) brak u . . . . .

ucz- niów	zę- bów	
		pni
		ubytków
		przetok

B. Dokonano rękoczynów.

	ucz- niów	
Założono plomb w ząbach trzonowych		plomb
„ „ w siekaczach i kłach		plomb
Pnie usunięto u		pni
Zapalenie miazgi ew. zgorzeli wyleczono		przypad.
Przetoki wyleczono u		przetok
Kamień (osad) usunięto u		
Inne rękoczyny (jakie)		

Liczba uczniów w poszczególnych klasach, mających czy to w szkole, czy poza szkołą doprowadzoną jamę ustną do porządku (w nawiasie podać ogólną liczbę uczniów w klasie ew. na kursie).

Wstępna	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

	plomb	Za koszty mater- jału zwrócono	
		zł.	gr.
Założono plomb krzemowych (porcelanowych)			
„ „ amalgamatowych			
„ „ cementowych			
Ogółem			

Uwagi:

data:

Podpis lekarza dentysty szkolnego:

Nr. R. 306/24.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Liceum Krzemienieckiego
w sprawie pracy lekarzy i dentystów szkolnych w szkołach ćwiczeń.**

Ministerstwo poleca Kuratorjom Okręgów Szkolnych wezwanie dyrekcji seminarjów nauczycielskich, by przypomniały lekarzom szkolnym i dentystom szkolnym tam, gdzie są oni czynni, że do nich również należy roztoczenie opieki lekarskiej i dentystycznej nad szkołami ćwiczeń przy seminarjach.

Zwłaszcza lekarze szkolni winni na materiale dziecięcym w szkołach ćwiczeń służyć przyszłym nauczycielom praktycznymi wskazówkami, w jaki sposób mają oni czuwać nad czystością dzieci, nad zwalczaniem wśród nich chorób zakaźnych, jak je rozsądzać w odpowiednich ławkach z uwzględnieniem wzrostu, wzroku, słuchu, dokonywać ogólnych badań nad rozwojem fizycznym dziatwy szkolnej, zwłaszcza w związku z ćwiczeniami cielesnymi (przyrost na wzroście, wadze i objętości klatki piersiowej), w jaki sposób i na jakie tematy mają wygłaszać pogadanki higieniczne dla dzieci i ich rodziców i t. p.

Dyrekcje seminarjów nauczycielskich powinny przypomnieć lekarzom szkolnym, że przez nieustanne oddziaływanie na seminarzystów mają oni wykształcić z nich przyszłych pionierów higieny praktycznej wśród najszerszych warstw społeczeństwa.

Warszawa, dn. 31 października 1923 r. (Nr. 990/H).

Za Ministra:

(—) Dr. St. Kopczyński,

Naczelnik Wydziału.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych
w sprawie udzielania wskazań i przeciwwskazań przy wyborze za-
wodu uczniom, kończącym szkołę powszechną¹⁾.**

Wybór przez młodzież odpowiedniego zawodu, odpowiadającego jej upodobaniom, jej właściwościom cielesnym i duchowym, po-

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 10, poz. 97.

siada doniosłe dla państwa znaczenie i powiększa zastęp zadowolonych z siebie obywateli, potęguje wytwórczość narodową. Dlatego też na tę sprawę wszystkie państwa zwróciły dziś baczną uwagę. Ponieważ olbrzymia większość młodzieży kształci się w szkołach powszechnych, skąd drobny odsetek idzie do szkół średnich o różniczkowanych typach lub do szkół zawodowych, a jeszcze mniejszy do szkół wyższych, fachowo odrębnych, reszta zaś bezpośrednio zacznie zarobkować, przeto na wskazanie odpowiedniego zawodu uczniom, kończącym szkołę powszechną, należy położyć specjalny nacisk.

Pożądanem by było ze wszech miar, by wzorem Anglii, Francji, Niemiec powstawały w większych miastach z inicjatywy władz szkolnych poradnie zawodowe, w którychby brali udział lekarze szkolni i wychowawcy, znający indywidualne zdolności, upodobania i zamiłowania każdego kandydata oraz przedstawiciele rzemiosł, przemysłu i handlu, inspektorzy pracy, którym są znane właściwości poszczególnych zajęć, podaź i popyt w danym zawodzie.

Zanim takie poradnie zawodowe, zaopatrzone w przyrządy do badań antropometrycznych i do badań psychometrycznych (badania zmysłów, badania sprawności umysłowej) w większych miastach Państwa Polskiego powstaną, zarządzam, by tymczasowo, jako zapoczątkowanie tej akcji, wprowadzono w tych szkołach powszechnych, w których są czynni lekarze szkolni, wydawanie przez nich uczniom, kończącym szkoły powszechne, zaświadczeń z wykazami zawodów, przeciwwskazanych ze względu na stan zdrowia poszczególnego ucznia. Lekarz szkolny zwłaszcza winien wziąć pod uwagę, czy dany uczeń nie przedstawia ogólnej słabości organizmu i powstrzymania rozwoju, czy nie da się u niego stwierdzić schorzenia lub zmniejszenia odporności poszczególnych narządów organizmu, braku lub osłabienia czynności pewnych organów zmysłowych, niezaradności duchowej wskutek opóźnienia rozwoju umysłowego i t. p. Na karcie do opieki domowej winien on zaznaczyć, co dał wynik badania pod względem cielesnym oraz jakie zawody ze względu na stan zdrowia są dla niego nieodpowiednie.

Lekarze szkolni, przy wystawianiu podobnych zaświadczeń, mogą się posiłkować uwagami, zebranymi w rozdziale p. t. „Lekarz szkolny jako doradca przy wyborze zawodu“, umieszczonemi na str. 638 — 644 zbiorowego, poleconego przez Ministerstwo, podręcznika „Higieny szkolnej“ (wyd. Arcta 1921 r.). Na rok bieżący

rozporządzenie niniejsze stosować się będzie do tych miejscowości, w których opieka higieniczno-lekarska nad szkołami powszechnymi jest lepiej zorganizowana, a więc w Warszawie, Łodzi, Krakowie, Poznaniu, Białymstoku, Płocku, Lublinie, Radomiu, Będzinie, Dąbrowie Górniczej, Sosnowcu. W latach następnych, w miarę rozwoju dozoru lekarskiego nad szkołami powszechnymi, akcję tę należy stopniowo rozszerzać.

Warszawa, dnia 24 marca 1924 r. (L. 124/H).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Bolesław Miklaszewski.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Inspektorów Szkolnych i do
nauczycielstwa szkół powszechnych
w sprawie współpracy nauczycielstwa z lekarzami szkolnymi w do-
zorze higieniczno-lekarskim nad dziatwą szkolną¹⁾.**

Pismem do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia) z dnia 22 czerwca 1924 r. Ministerstwo W. R. i O. P. zwróciło się o rozszerzenie akcji zorganizowania opieki higieniczno-lekarskiej nad szkołami powszechnymi za pośrednictwem zarządów miast i wydziałów sejmikowych.

Jak to wynikało z otrzymanych od Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia) odpowiedzi, przedsięwzięta akcja dała wyniki: szereg miast i miasteczek, szereg wydziałów sejmikowych w zrozumieniu doniosłości tej akcji wyraził gotowość zorganizowania dozoru higieniczno-lekarskiego nad szkołami i nad dziatwą szkolną na własny koszt i w tym celu pewna liczba lekarzy została zaproszona do wizytacyj higienicznych szkół powszechnych.

Niezależnie od tego Generalny Dyrektor Służby Zdrowia pismem z dnia 2 lipca 1924 r. (Nr. 2 H. 2206/24) przypomniał lekarzom powiatowym o niezbędności lustracji szkół przy objeździe powiatu.

¹⁾ Dz. Urz. 1925 Nr. 3, poz. 34.

Pragnąc, ażeby praca lekarzy szkolnych jaknajwiększą korzyść przynosiła dziatwie szkolnej, Ministerstwo zwraca się do inspektorów szkolnych tych powiatów, gdzie omawiany dozór higieniczno-lekarski już został zorganizowany lub znajduje się w toku organizacji, ażeby zawczasu porozumiewali się z lekarzami szkolnymi co do terminów wizytacji szkół i ażeby tę wizytację im ułatwiali, dalej, by otrzymywane od lekarzy szkolnych sprawozdania starannie przeglądali i brali pod uwagę, a to w celu polepszenia warunków higienicznych tych szkół, ewentualnie w celu przedsięwzięcia środków, prowadzących do poprawy stanu zdrowia dziatwy w szkole.

Rzeczą jest oczywistą, że nietylko lekarze szkolni, lecz przede wszystkim kierownicy szkół i nauczycielstwo troszczą się o należyty stan higieniczny szkoły oraz zdrowie, rozwój fizyczny, schludność ciała i odzieży uczniów.

Ministerstwo przypomina, że zgodnie z okólnikiem z dnia 27 maja 1918 r. L. 5237 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 7, poz. 18) w szkołach powszechnych z opieką lekarską niestałą winny być zaprowadzone książki sanitarne, uproszczone, do notowania, w jakim stanie higienicznym lekarz znalazł szkołę, co polecił przedsięwziąć w celu naprawy warunków sanitarnych szkoły, czy te polecenia zostały wykonane i jakim się okazał stan zdrowia dzieci. Na końcu książki sanitarnej znajdują się blankiety do sprawozdań z wizytacji. Jeden z tych blankietów, wypełniony, lekarz pozostawia w szkole, drugi zaś, jako odpis pierwszego, przesyła inspektorowi szkolnemu.

Książki sanitarne, służące na 10 lat, w cenie 2 zł. nabywać można zgodnie z okólnikiem wyżej wzmiankowanym z funduszów, przeznaczonych na wydatki rzeczowe szkoły, w składzie głównym w Warszawie, Nowy Świat 33, w „Polskiej Składnicy Pomocy Szkolnych“.

Jednocześnie Ministerstwo przypomina, że jest pożądane nabyć do bibliotek Kuratorów, Inspektoratów Szkolnych i do bibliotek nauczycielskich choć po jednym egzemplarzu „Higieny Szkolnej“, polecanej przez Ministerstwo, a wydanej przez firmę „Arct“ w roku 1921, ewent. skrótu z tej książki p. t. „Zasady higieny szkolnej“, wydanego przez tę firmę w r. 1924. W skrócie tym na str. 167 podana jest instrukcja dla nauczycieli w sprawie współdziałania z lekarzami w dozorze higieniczno-lekarskim nad dziatwą szkolną oraz umieszczone zostały okólniki ministerjalne, wydane w różnych czasach, a dotyczące higieny i wychowania fizycznego.

Ministerstwo spodziewa się, że współpraca wszystkich czynników szkolnych z lekarzami szkolnymi wyda jak najlepsze owoce.
Warszawa, dnia 13 listopada 1924 r. (L. 15105/I).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) M. Reiter,

w. z. Dyrektora Departamentu.

Załączniki do okólnika z dn. 11 listopada
1924 r. Nr. 15105/I.

Załącz. Nr. 1.

I N S T R U K C J A

dla lekarza szkolnego szkół powszechnych z opieką lekarską stałą ¹⁾.

§ 1. Lekarzem szkolnym szkół powszechnych może być tylko lekarz posiadający prawo praktyki w Polsce.

§ 2. Lekarza szkolnego szkół powszechnych powołują instytucje samorządowe, społeczne lub osoby prywatne, na mocy zawartej z nim umowy, określającej liczbę godzin pracy w szkołach, stopień wynagrodzenia i sposób rozwiązywania umowy.

§ 3. Lekarz szkolny winien poświęcać tyle czasu swej pracy szkolnej, by na szkołę 7-klasową przypadało co najmniej 3 godziny pracy tygodniowo.

§ 4. Lekarz szkolny działa w ścisłym porozumieniu z inspektorem szkolnym i kierownikami poszczególnych szkół, z którymi przed początkiem roku szkolnego układa rozkład dni i godzin pracy w poszczególnych szkołach lub oddziałach.

§ 5. Lekarz szkolny korzysta przy swych czynnościach z pomocy higienistek szkolnych tam, gdzie instytucja ta jest zaprowadzona.

§ 6. Do obowiązków lekarza szkolnego, sprawującego dozór higieniczno-lekarski nad szkołami powszechnymi, należy wykonywanie następujących czynności:

1) dokonywanie wraz z kierownikiem szkoły oględzin całego terenu szkół i pomieszczenia szkolnego po ukończeniu roku szkolnego

¹⁾ Instrukcja ta i następne ustalone zostały na komisji międzyministerjalnej, w skład której weszli przedstawiciele Min. W. R. i O. P. i Min. Spr. Wewn. (Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia).

go i na kilka dni przed rozpoczęciem nowego roku szkolnego, poza tem oglądanie przynajmniej raz na miesiąc każdego pomieszczenia szkolnego i zanotowywanie wyników oględzin do książki sanitarnej szkolnej;

2) dokonywanie ogólnych oględzin lekarskich wszystkich nowozapisanych do szkoły uczniów przed początkiem roku szkolnego, a to w celu niedopuszczenia do szkoły aż do czasu wyzdrowienia dzieci, dotkniętych chorobami skóry, jak: parchy, świerzba, wszawica (gnidy) we włosach zwłaszcza u dziewczynek, dalej, w celu niedopuszczenia dzieci, dotkniętych zaraźliwymi nieżytami spojówek (jaglica i inne), niektórymi chorobami nerwowymi, jak płasawica, poważnymi chorobami dróg oddechowych, zwłaszcza gruźlicą otwartą, lub dotkniętych syfilisem w okresie zaraźliwym, a także w celu niedopuszczenia do pierwszego oddziału dzieci zbyt wątłych pod względem fizycznym lub tych, które nie miały wcale zaszczepionej ospy.

U w a g a. Przy oględzinach dzieci nowowstępujących, o ile tylko mogą, winni być obecni rodzice lub opiekunowie dziecka.

3) dokonywanie na początku roku szkolnego ogólnego przeglądu wszystkich uczniów w obecności wychowawców klasowych i rozsadzenie dziatwy szkolnej w ławkach z uwzględnieniem wzroku, wzrostu i słuchu;

4) badanie systematyczne uczniów po rozpoczęciu roku szkolnego podług ustalonego schematu, przytem badanie najpierw nowoprzybyłych, potem ze środkowego okresu pobytu w szkole i wreszcie uczniów, kończących szkołę;

5) porozumiewanie się z opieką domową ucznia i jego wychowawcą szkolnym oraz nauczycielem gimnastyki w razie dostrzeżonych braków i wad (krótkowidztwo, osłabienie słuchu, wada serca, cierpienie płuc, ruptura czyli przepuklina, krwotoki z nosa i t. p.);

6) udzielanie uczniom, kończącym szkołę, wskazówek, dotyczących wyboru zawodu w związku ze stanem ich zdrowia.

7) kontrolowanie jak najściślejsze zachorowań dziatwy szkolnej, zwłaszcza na choroby zakaźne, stosowanie się do obowiązujących pod tym względem przepisów zapobiegawczych, a w razie wybuchu epidemji, porozumiewanie się z właściwymi urzędami sanitarnymi;

8) udzielanie w szkole podczas swej obecności pomocy doraźnej uczniom w wypadkach nagłych zachorowań i wykorzystywanie w tym celu apteczki podręcznej szkolnej;

9) kierowanie ucznia do poradni lekarskich: specjalnych szkolnych, szpitalnych, zorganizowanych przez Kasę Chorych lub wreszcie prywatnych w celu leczenia stwierdzonych u uczniów wad oraz kontrolowanie, czy wady te są leczone;

U w a g a. Leczenie chorego ucznia zasadniczo do obowiązków lekarza szkolnego nie należy. Jeżeli jednak lekarz szkolny zostaje powiadomiony, że uczeń niezamożny jest obłożnie chory i pozostaje w domu bez wszelkiej opieki lekarskiej, to ciąży na nim moralny obowiązek zajęcia się tem, by pomoc lekarska choremu dziecku została dostarczona.

10) organizowanie, w porozumieniu z kierownikiem szkoły, perjodycznej kąpieli uczniów (w natryskach szkolnych, kąpieliskach publicznych, łaźniach i t. p.);

11) współpraca w organizacji dożywiania uczniów i kwalifikowania do tych posiłków dziatwy szkolnej, niezamożnej a wątfiej;

12) kwalifikowanie dziatwy szkolnej na kolonie i półkolonie letnie;

13) czuwanie nad racjonalnem stosowaniem wszelkich zabiegów i ćwiczeń cielesnych, uprawianych w szkole i poza szkołą, popieranie ruchu wycieczkowego, gier i zabaw na wolnem powietrzu;

14) odwiedzanie poszczególnych lekcyj, zwłaszcza kaligrafji, rysunków, prac ręcznych i ćwiczeń gimnastycznych przynajmniej raz na kwartał w poszczególnych oddziałach, oraz kontrolowanie prawidłowego trzymania się uczniów podczas pracy;

15) nauczanie higjeny oraz propaganda zasad higieniczno-wychowawczych wśród uczniów na drodze pogadanki higienicznych jak również wśród nauczycielstwa oraz opieki domowej uczniów;

16) odwiedzanie burs i internatów, w których mieszkają uczniowie, badanie stanu higienicznego tych pomieszczeń, trybu życia w nich uczniów i udzielanie higienicznych rad i wskazówek;

17) przesyłanie inspektorowi szkolnemu corocznie przed 15 lipca sprawozdań z działalności higieniczno-szkolnej podług rubryk książki sanitarnej i według dodatkowych uwag.

§ 7. Lekarz szkolny obowiązany jest do udzielania wszelkich wyjaśnień w sprawach sanitarno-higienicznych szkoły lekarzowi po-

wiatowemu, do którego należy wykonywanie ogólnego nadzoru lekarsko-higienicznego w powiecie.

Załącznik Nr. 2.

REGULAMIN

dla higienistek szkół powszechnych.

A. Cele i zadania higienistki.

§ 1. Higienistka szkolna pełni służbę pomocniczą w organizacji opieki higieniczno-lekarskiej i społeczno-wychowawczej nad dziećmi w szkole i poza szkołą.

§ 2. Higienistka szkolna wykonywa postanowienia i zarządzenia Rady szkolnej miejskiej i lekarza szkolnego w sprawach zdrowia i czystości dzieci tudzież zapobiegania szerzeniu się wśród nich chorób zakaźnych oraz spełnia zarządzenia w sprawach społeczno-wychowawczych.

§ 3. Higienistka szkolna podlega bezpośredniej władzy lekarza szkolnego, winna jednak stosować się do zarządzeń kierownika (czki) szkoły, o ile jej czynności dotyczą wewnętrznego porządku szkolnego.

B. Obowiązki higienistki szkolnej.

I. Obowiązki ogólne.

Higienistka szkolna:

- a) stara się przede wszystkim o pozyskanie zaufania dzieci szkolnych przez poważne lecz serdeczne i uprzejme obchodzenie się z nimi, a nadto, w interesie ich zdrowia i opieki nad nimi winna utrzymywać styczność z ich opieką domową oraz starać się wszelkimi sposobami o pozyskanie jej zaufania;
- b) bierze udział w zebraniach rodzicielskich i pogadankach higienicznych, urządzanych przez lekarza szkolnego w szkole;
- c) bierze udział w obradach grona nauczycielskiego, dotyczących spraw higieny szkolnej, stanu zdrowia dzieci szkolnych i wychowania fizycznego, w których uczestniczy lekarz szkolny.

II. Obowiązki szczególne.

Higienistka szkolna:

- a) pomaga lekarzowi szkolnemu we wszystkich jego czynnościach w szkole, a zwłaszcza podczas badań indywidualnych dzieci szkolnych, oględzin budynków szkolnych i przy wykonywaniu zabiegów lekarskich w szkole;
- b) udziela doraźnej pomocy w nagłych wypadkach przed przybyciem lekarza;
- c) utrzymuje w porządku apteczkę szkolną;
- d) w razie podejrzenia choroby zakaźnej wśród dzieci szkolnych zawiadamia lekarza szkolnego i wykonywa jego polecenia w tej sprawie;
- e) bierze udział w wycieczkach dzieci szkolnych;
- f) czuwa nad czystością budynku szkolnego, sal szkolnych, umywalni, szatni, sopluczek, wodociągów, względnie naczyń do picia wody, kąpielisk, natrysków, ustępów, sal gimnastycznych, boisk szkolnych do zabaw ruchowych, kuchni szkolnych, pieczywa, owoców i t. p. środków spożywczych, sprzedawanych młodzieży w budynku szkolnym, środków naukowych i wszystkich przyborów szkolnych;
- g) przestrzega przepisanej temperatury w salach szkolnych, czuwa nad przewietrzaniem sal szkolnych podczas przerw i przebywa wśród dzieci w czasie przerw na świeżem powietrzu;
- h) dozoruje czystości ciała, włosów i odzieży dzieci szkolnych, a w razie potrzeby porozumiewa się z opieką domową w tej sprawie;
- i) odprowadza dzieci szkolne, na mocy polecenia lekarza szkolnego, względnie kierownika (czki) szkoły do lekarzy urzędowych, poradni, ambulatorjów klinicznych, stacji ratunkowej, kąpielisk, natrysków i zakładu odwszania;
- j) współdziała w sprawie dożywiania dzieci szkolnych i bierze udział w kwalifikowaniu ich do korzystania z dożywiania w szkole, w miarę znajomości warunków domowych dzieci;
- k) odwiedza mieszkania dzieci szkolnych stale brudnych, zaszczonych, nieuleczalnych chorych i moralnie zaniedbanych i przekonywa opiekę domową o potrzebie utrzymywania czystości, leczenia dzieci i opieki moralnej;

- l) wtajemnicza się ogólnie i życzliwie w warunki domowe dzieci szkolnych, a w razie braków, wpływających niekorzystnie na ich rozwój fizyczny, intelektualny i moralny, zdaje sprawę kierownikowi (czce) i lekarzowi szkolnemu, celem obmyślenia środków zaradczych;
- m) prowadzi szczegółowy dziennik swych czynności i składa sprawozdanie miesięczne i roczne, potwierdzone przez lekarza szkolnego, za pośrednictwem dyrekcji szkoły Radzie szkolnej miejskiej.

Sprawozdania te winny obejmować: nazwy szkoły zwiedzonej, datę i godzinę odwiedzin, stan pomieszczeń szkolnych, stan apteczki szkolnej, liczbę dzieci zapisanych i obejrzanych, stan czystości dzieci (brudnych, zawszonych, gnidy), podejrzanych o świerzbę lub inne cierpienia skóry, podejrzanych o choroby oczu i narządu słuchu, wybitnych krótkowidzów, wybitnie głuchych, kalek i ułomnych, liczbę dzieci nieszczepionych wogóle i powtórnie, liczbę dzieci odprowadzonych do poradni, ambulatorjów etc., jakie choroby zakaźne stwierdzono w szkole, adresy dzieci chorych na zakaźną chorobę, imię i nazwisko rodzin dzieci, odwiedzonych w domu, w ilu wycieczkach szkolnych oraz w ilu zebraniach i pogadankach rodzicielskich brała higienistka szkolna udział.

W przypadkach wyjątkowo jaskrawego zaniedbania fizycznego i moralnego dzieci szkolnych higienistka winna, po zbadaniu przyczyn, powodujących te stany, przedstawić szczegółowo dodatkowe sprawozdanie.

Załącz. Nr. 3.

I N S T R U K C J A

**dla lekarzy szkolnych szkół powszechnych z opieką lekarską
niestałą.**

§ 1. Lekarzem szkolnym szkół powszechnych może być tylko lekarz dyplomowany, posiadający prawo praktyki w Polsce.

§ 2. Lekarza szkolnego szkół powszechnych powołują instytucje samorządowe, społeczne lub osoby prywatne na mocy zawartej z nim umowy, określającej czas pracy w szkołach, stopień wynagrodzenia i sposób rozwiązywania umowy.

§ 3. Lekarz szkolny w porozumieniu z inspektorem szkolnym odwiedza przynajmniej raz do roku szkoły, powierzone jego opiece lekarsko-higienicznej.

Stan lokalu szkolnego	}	ciepłoty		
		podłogi		
		spluwaczki są — niema		
		kosze do papierów są — niema		
		oświetlenia dostateczne — niedostateczne		
		szyby czyste — brudne; okna do otwierania lub nie; lufciki są — niema		
		ogólna czystość lokalu (dostateczna (niedostateczna		
		ustępy	}	podwórzowe (są — niema (czyste — brudne
				szkolne (są — niema (czyste — brudne
		Ławki odpowiednie — mało odpowiednie — wcale nieodpowiednie.		
Stan studni dobry — zły ..... brak				
Lokal na szkołę odpowiedni — mało odpowiedni — wcale nieodpowiedni.				
Liczba dzieci w każdej izbie szkolnej(				
"	"	brudnych		
"	"	zawszonych (gnidy)		
"	"	ze świerzba		
"	"	z inn. cierpieniami skóry		
"	"	z jaglicą		
"	"	z innemi zaraźliwemi nieżyłami łącznicy oka		
"	"	wybitnie niedowidzących		
"	"	wybitnie głuchych		
"	"	kalek i ułomnych		
"	"	(z wadą serca)		
"	"	(z przepukliną)		
Ogólny wygląd dzieci	}	zdrowych		
		chorowitych		
		wyniszczonych		
Liczba dzieci nieszczepionych wogóle				
" " nieszczepionych powtórnie				
Stan zdrowia dzieci za czas ubiegły według sprawozdania nauczyciela (wazniejsze choroby zakaźne i t. p.).				
Wygłoszono pogadankę na temat				
Uwagi i zlecenia lekarza:				

Podpis lekarza:

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Liceum Krzemienieckiego
i Województwa Śląskiego**

w sprawie sprawozdań lekarskich z okręgów szkolnych.

Ministerstwo przypomina o nadesłaniu rocznego sprawozdania ze stanu higieny szkolnej i wychowania fizycznego w szkołach okręgu za ubiegły rok szkolny na podstawie sprawozdań lekarzy szkolnych oraz nauczycieli ćwiczeń cielesnych.

Sprawozdania te winny być opracowane według załączonych wzorów i przesłane do Ministerstwa przed dn. 1 stycznia. W tych Kuratorjach, w których brak lekarzy wizytatorów higieny, obowią-

- 2) Metodyczne ćwiczenia cielesne.
  - 3) Zabawy i gry ruchowe. Lekka atletyka.
  - 4) Sporty. Zawody międzyszkolne.
  - 5) Kolonie wakacyjne.
  - 6) Sprawozdanie rzeczowe z funduszu szkolnego na zabawy i gry ruchowe (cel, na jaki zostały zużyte pieniądze).
- IV. Propaganda higieny przez szkołę.
- V. Odpisy ckołników kuratorjum w sprawach higieny szkolnej i wychowania fizycznego.
- VI. Ogólne sprawozdanie z wizytacji szkół, dokonanych przez wizytatorów higieny przy kuratorjach, tam gdzie wizytatorzy ci są czynni.
- Inne uwagi.

Załącznik 2.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego.....

Choroby zakaźne wśród młodzieży szkolnej w szkołach

za rok.....

dane z..... szkół znajdujących się pod opieką lekarską.

Wykaz liczbowy

Liczba uczniów	chłopcy	dziewczęta	ogółem
Płonica (szkarlatyna)			
Odra			
Różyczka			
Ospa naturalna			
„ wietrzna			
Krztusiec (koklusz)			
Błonica (dyfteryt)			
Swinka			
Dreńwica karku			
Tyfus plamisty			
„ brzuszny			
„ powrotny			
Biegunka krwawa			
Zapalenie płuc			
Gruźlica ogółem			
Influenza			
Jaglica			
Świerzb			
Wszawica			
Umarło			
Nr. R. 269/25.			

Załącznik 3.

Kuratorium Okręgu Szkolnego.....

Zestawienie statystyczne z kart zdrowia młodzieży według danych
ze sprawozdań lekarzy szkolnych
za rok szkolny.....

dane z..... szkół, znajdujących się pod opieką lekarską.

Wykaz liczbowy.

	chłopcy	dziewczęta	ogółem
Liczba uczniów zbadanych			
Odżywianie złe			
Powiększenie gruczołów chłon- nych zewnętrznych			
Skrzywienie kręgosłupa			
Krzywica			
Wady serca			
Przepuklina			
Gruźlica a) płuc czynna ew. po- twierdzona badan. bakterjologicznem			
„ b) gruczołów śródpier- siowych			
„ c) kostna			
„ d) innych narządów			
„ ogółem			
Oddychanie przez usta			
Próchnica zębów			
Wady wymowy			
„ wzroku			
„ słuchu			
Częste krwotoki z nosa			
Przewlekłe bóle głowy			
Kaleki			

Załącznik 4.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego.....

Stan zębów młodzieży i wyniki pomocy dentystycznej
w państwowych.....
za rok szk. ....

Dane z..... szkół, mających pomoc dentystyczną.

Dane bezwzględne.

Liczba zbadanej młodzieży og.
Liczba młodzieży, mającej zęby
zupełnie zdrowe
Założono plomb
Pni usunięto
Kamień usunięto
Zapalenie miazgi ew. zgorzeli
wyleczone

--	--

Nr. R. 268/25.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów wszystkich Okręgów Szkolnych
w sprawie wynagrodzenia lekarzy i dentystów szkolnych¹⁾.**

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
uchyla tutejsze rozporządzenie z dn. 10 października 1922 r.
L. 1689/22/II (Dz. Urz. Minist. W. R. i O. P. Nr. 29/98, poz. 341)
i w związku z tutejszem rozporządzeniem z dnia 9 września b. r.

¹⁾ Dz. Urz. 1925 Nr. 4, poz. 41.

Nr. 2947/S/24 o zawieraniu umów z pracownikami kontraktowymi, odnośnie do lekarzy i dentyistów szkolnych, zarządza, co następuje:

1) Jeżeli lekarze lub dentyści pełnią w szkołach obowiązki pracowników kontraktowych w pełnej liczbie godzin, przepisanej instrukcją, zatem w 15 godzinach tygodniowo i jednocześnie są etatowymi urzędnikami państwowymi w innych szkołach lub w jakichkolwiek instytucjach państwowych, w takim razie otrzymują za swą pracę w charakterze pracowników kontraktowych przez 12 miesięcy $\frac{4}{5}$ (cztery piąte) uposażenia dla lekarzy IX grupy szczebla a, zaś dla dentyistów X grupy szczebla a uposażenia urzędników państwowych, ewentualnie wraz z dodatkiem stołecznym, względnie kresowym.

2) Jeżeli lekarze lub dentyści pełnią w szkołach obowiązki pracowników kontraktowych w pełnej liczbie godzin, przepisanej instrukcją i nigdzie nie są etatowymi urzędnikami państwowymi, wtedy otrzymują całkowite uposażenie odpowiednich wyżej wskazanych grup uposażenia przez cały rok.

3) W wypadkach, gdy lekarze lub dentyści szkolni zatrudnieni są więcej lub mniej niż przez 15 godzin tygodniowo, należy stosunkowo zwiększyć lub też zmniejszyć ich uposażenie.

4) Lekarze i dentyści szkolni etatowi, otrzymujący uposażenie na zasadach ustawy z dnia 9 października 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 116, poz. 924), podlegają jako urzędnicy postanowieniom tejże ustawy, jak również postanowieniom ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej (Dz. U. R. P. Nr. 21, poz. 164).

5) Rozporządzenie niniejsze nie dotyczy lekarzy i dentyistów, zatrudnionych w państwowych szkołach zawodowych, w których lekarze i dentyści pobierają uposażenie na zasadzie osobnych przepisów.

6) Rozporządzenie niniejsze obowiązuje od początku roku szkolnego 1924/25, t. j. od 1 września 1924 r.

Warszawa, dnia 18 listopada 1924 r. (L. 9383/II).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(--) Dr. Bolesław Miklaszewski.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych
w sprawie opłat za pomoc dentystyczną.**

Zmieniając rozporządzenie z d. 2 grudnia 1924 r. Nr. 827/H. 24, Ministerstwo ustanawia następujące opłaty, które poczynawszy od dn. 1 lutego r. 1926 pobierać należy od młodzieży szkolnej na koszt materiału do plomb ew. na koszt zaopatrzenia gabinetu oraz na prawy przyrządów dentystycznych:

za plombę krzemową (porcelanową)	2 zł. — gr.
„ „ amalgamatową	1 „ 50 „
„ „ cementową	— „ 75 „

Usuwanie zębów, usuwania osadu (kamienia) z zębów lekarz denty-
sta szkolny dokonywa bezpłatnie.

Jeżeli pomocy dentystycznej w braku gabinetu w lokalu szkol-
nym udziela się poza szkołą w gabinecie prywatnym lekarza denty-
sty, opłacanego przez szkołę, to wobec tego, że chodzi tu jeszcze
o koszt amortyzacji przyrządów dentystycznych, lekarz dentysta
szkolny może pobierać:

za plombę krzemową (porcelanową) nie więcej niż . .	2 zł. 25 gr.
„ „ amalgamatową	1 „ 75 „
„ „ cementową	1 „ — „

Wobec znacznych kosztów samej pracy lekarza dentyści szkol-
ni winni stosowanie plomb cementowych, jako mniej trwałych, możli-
wie ograniczać.

Przy kwalifikowaniu młodzieży szkolnej do plombowania na-
leży uwzględnić przede wszystkim młodzież niezamożną, która
w wyjątkowych przypadkach może być od tych opłat całkowicie
lub częściowo zwalniana.

Ministerstwo przypomina, że personel nauczycielski w godzi-
nach pracy lekarza dentystry szkolnego korzystać może z jego po-
mocy tylko w przypadkach nagłych. Poza godzinami służbowymi

lekarze denyści szkolni mogą udzielać pomocy personelowi nauczycielskiemu w gabinecie dentystycznym szkolnym, zwłaszcza w tych miejscowościach, gdzie brak jest dentystów, za umówionem wynagrodzeniem oraz za zwrotem na rzecz szkoły kosztów materiału, użytego do plomb.

Zechcą Kuratorja treść powyższego podać do wiadomości dyrekcji tych państwowych szkół średnich i seminarjów nauczycielskich, w których jest zorganizowana pomoc dentystyczna.

Warszawa, dn. 9 marca 1926 r. (Nr. O. Prez. 172/26).

Za Ministra:

(—) T. Łopuszański,

Podsekretarz Stanu.

ROZPORZĄDZENIE

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy do nauczania higieny
i anatomji w seminarjach nauczycielskich państwowych i prywat-
nych¹⁾.**

Na zasadzie art. 1 ustawy z dnia 26 września 1922 r., dotyczącej kwalifikacji zawodowych do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich państwowych i prywatnych w brzmieniu, ogłoszonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 15 września 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 92 poz. 864), zarządza się, co następuje:

§ 1. Kwalifikację zawodową do nauczania higieny i anatomji w seminarjach nauczycielskich państwowych i prywatnych stanowi dyplom lekarza.

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 13, poz. 174.

§ 2. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Warszawa, dnia 20 maja 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 58 z dnia 15 czerwca 1926 r. poz. 338).

Kierownik Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) J. Mikułowski-Pomorski.

OKÓLNİK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych
w sprawie wynagrodzenia kontraktowych lekarzy szkolnych w państwowych szkołach zawodowych¹⁾.**

§ 1. Kontraktowi lekarze szkolni płatni od godzin w państwowych szkołach zawodowych, posiadających warsztaty maszynowe, którzy obowiązani są poza normalnymi obowiązkami lekarza szkolnego udzielać pomocy uczniom w wypadkach nagłych oraz tacyż lekarze szkolni w szkołach, posiadających internaty, którzy obowiązani są poza normalnymi obowiązkami lekarza szkolnego do opieki lekarskiej nad uczniami w internatach, otrzymują miesięcznie za jedną godzinę tygodniową efektywnej pracy, wynagrodzenie, odpowiadające 1/18 części uposażenia grupy VIII szczebla a z dodatkami: regu lacyjnym i ewentualnie stołecznym lub kresowym.

Wynagrodzenie powyższe wypłaca się co miesiąc zgóry.

§ 2. Przy zawiązywaniu stosunku służbowego i określaniu czasu trwania umowy lekarzy kontraktowych stosować należy analogiczne przepisy §§ 13 i 14 okólnika z dnia 30 marca 1926 r. w spra-

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 13, poz. 177.

wie wynagrodzenia nauczycieli kontraktowych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 6 z 1926 r., poz. 50).

§ 3. Normy powyższe wynagrodzenia wchodzi w życie z dniem 1 września 1926 r.

Warszawa, dnia 6 września 1926 r. (Nr. O. Prez. 7617/26).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

w. z. (—) St. Gayczak.

OKÓLNİK

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych

w sprawie wynagrodzenia kontraktowych lekarzy i dentyistów szkolnych w państwowych szkołach zawodowych¹⁾.

W uzupełnieniu okólnika z dnia 6 września 1926 r. Nr. O Prez. 7617/26 (Dz. Urz. Ministerstwa W. R. i O. P. Nr. 13, poz. 177), zarządzam, co następuje:

§ 1. Normy wynagrodzenia, podane w § 1 okólnika z dnia 6 września 1926 r. Nr. O. Prez. 7617/26 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 13, poz. 177) odnoszą się do wynagrodzenia kontraktowych lekarzy szkolnych, płatnych od godzin, we wszystkich państwowych szkołach zawodowych.

§ 2. Kontraktowi dentyści szkolni, płatni od godzin, w państwowych szkołach zawodowych otrzymują miesięcznie za 1 godzinę tygodniowej pracy wynagrodzenie, odpowiadające 1/18 części uposażenia grupy IX szczebla a z dodatkami: regulacyjnym i ewentualnie stołecznym i kresowym. Wynagrodzenie powyższe wypłaca się co miesiąc zgóry.

§ 3. Przy ustalaniu liczby godzin tygodniowej pracy kontraktowych lekarzy i dentyistów szkolnych przyjąć należy następujące normy:

- a) dla lekarzy w szkołach, posiadających warsztaty maszynowe oraz w szkołach, posiadających internaty — 1 godzinę pracy na 20 uczniów,

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 1, poz. 14.

- b) dla lekarzy w innych szkołach — 1 godzinę pracy na 30 uczniów,
 c) dla dentystów — 1 godzinę pracy na 30 uczniów.

§ 4. Normy powyższe wchodzi w życie z dn. 1 września 1926 r.
 Warszawa, dnia 17 grudnia 1926 r. (Nr. O. Prez. 12580/26).

Minister, Kierownik Ministerstwa
 Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

(—) K. Bartel.

OKÓLNIK

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych i Województwa Śląskiego w sprawie kobiet - lekarek i nauczycielek gimnastyki ¹⁾.

Ponieważ wykonywanie opieki higieniczno - lekarskiej nad działalnością szkolną niewątpliwie daje wówczas większe wyniki, skoro między lekarzem szkolnym a uczniem lub uczenicą zapanuje możliwie większa szczerłość i otwartość, co w szkołach żeńskich zachodzi wtedy, gdy opiekę tę sprawuje kobieta - lekarz, przeto zarządzam, ażeby w żeńskich szkołach średnich ogólnokształcących, w żeńskich seminarjach nauczycielskich i ochraniarskich, w żeńskich szkołach zawodowych tak państwowych, jak prywatnych tam, gdzie to jest możliwe i gdzie się znajdują odpowiednie siły, Kuratorja powoływały ew. zatwierdzały na stanowiska lekarzy szkolnych wyłącznie kobiety - lekarki.

Analogicznie, ze względu na właściwości płci, na pewną odrębność ćwiczeń cielesnych dla dziewcząt, zwłaszcza w okresie dojrzewania i w okresie późniejszym, zarządzam, ażeby w żeńskich szkołach średnich ogólnokształcących, w żeńskich seminarjach nauczycielskich i ochraniarskich, w żeńskich szkołach zawodowych, tak państwowych, jak i prywatnych, Kuratorja powoływały, a gdy cho-

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 2, poz. 29

dzi o szkoły prywatne — zatwierdzały na stanowiska nauczycieli gimnastyki przede wszystkim siły żeńskie.

Warszawa, dnia 20 grudnia 1926 r. (Nr. O. Prez. 12528/26).

Za Ministra, Kierownika Ministerstwa
Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

(—) **W. Żłobicki,**

w. z. Podsekretarza Stanu.

ROZPORZĄDZENIE

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie rozciągnięcia rozporządzenia z dnia 20 maja 1926 r. na
szkoły średnie ogólnokształcące ¹⁾.**

Na zasadzie art. 1 ustawy z dnia 26 września 1922 r., dotyczącej kwalifikacyj zawodowych do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich państwowych i prywatnych w brzmieniu, ogłoszonym w załączniku do rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 15 września 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 92, poz. 864) zarządzam, co następuje:

§ 1. Moc obowiązującą rozporządzenia Kierownika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 maja 1926 r. w sprawie kwalifikacyj zawodowych lekarzy do nauczania higieny i anatomji w seminarjach nauczycielskich państwowych i prywatnych (Dz. U. R. P. Nr. 58, poz. 338) rozciąga się na szkoły średnie ogólnokształcące państwowe i prywatne.

§ 2. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Warszawa, dnia 29 stycznia 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 11 z dnia 14 lutego 1927 r., poz. 91).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) **Dr. Dobrucki.**

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 4, poz. 52.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Wydziału Oświecenia Pu-
blicznego w Województwie Śląskiem i do Liceum Krzemienieckiego
w sprawie sprawozdań lekarskich.**

Mając na uwadze odciążenie lekarzy szkolnych od pracy statystycznej i skierowanie ich uwagi na działalność higieniczno - wychowawczą wśród dziatwy i młodzieży szkolnej, zmieniam częściowo zarządzenie z dn. 23 maja 1923 r. Nr. 535/23.H. w sprawie sprawozdań lekarskich i dentystycznych i zarządzam:

Zestawienia statystyczne z kart zdrowia uczniów (IV dział książki sanitarnej szkolnej) należy dokonywać nie podług ich wieku, lecz podług klas lub kursów.

Zestawienia z pomiarów antropometrycznych, dotyczących wzrostu, wagi i obwodu klatki piersiowej, ułożone podług wieku uczniów, należy dokonywać raz na lat pięć, począwszy od roku szkolnego 1929/30. O sposobach zbierania tego materiału, ważnego dla statystyki szkolnej, wydam oddzielne instrukcje.

Zechcą pp. Kuratorowie za pośrednictwem dyrekcji szkół po- dać powyższe do wiadomości lekarzy szkolnych.

Warszawa, dnia 23 maja 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 446/27).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Wydziału Oświecenia Pu-
blicznego przy Województwie Śląskiem
w sprawie sprawozdań z kolonij letnich szkolnych ¹⁾.**

Ministerstwo poleca wzorem lat poprzednich zwrócić się do dyrekcji szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczyciel- skich i średnich szkół zawodowych o danie odpowiedzi na załączoną niżej ankietę w sprawie kolonij letnich i nadesłanie sprawozdań za

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 12, poz. 206.

pośrednictwem Kuratorjum do Ministerstwa przed dniem 1 grudnia r. b. Szkoły powszechne zwykle korzystają z kolonij letnich, organizowanych przez towarzystwa prywatne i instytucje społeczne.

W razie organizowania kolonij letnich przez kierownictwa szkół powszechnych przy pomocy kół rodzicielskich, zechcą Kuratorja zażądać od tych szkół odnośnych sprawozdań.

Warszawa, dnia 7 września 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 785/27).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) **W. Żlobicki,**

w. z. Podsekretarza Stanu.

Załącznik do Nr. O. H. Fiz. 785/27.

Sprawozdanie z kolonij letnich za 192... r.

Nazwa szkoły

Miejsce kolonji

Charakter kolonji (wypoczynkowa — uzdrowiskowa — harcerska)

Liczba młodzieży, korzystającej z kolonji

Czas trwania kolonji i czas pobytu poszczególnych grup dzieci

Przeciętne koszty dziennego utrzymania jednego dziecka

Ile dzieci zwolniono od opłaty

Ile dzieci korzystało z opłaty ulgowej

Opieka lekarska, pielęgniariska, wychowawcza

Czy lekarz szkolny odwiedzał kolonję

Inne uwagi.

Data:

Dyrektor:

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Liceum Krzemienieckiego
w sprawie wynagrodzenia lekarzy szkolnych za wykłady higieny.**

W związku z zarządzeniem z dn. 1 lipca 1927 r. w sprawie systematycznego nauczania higieny i ratownictwa w szkołach średnicl wyjaśniam, że lekarze szkolni w państwowych szkołach średnicl ogólnokształcących oraz seminarjach nauczycielskich i ochroniar-

skich, nauczający w tych zakładach poza godzinami zajęć, obowiązującymi ich z tytułu opieki lekarskiej i higienicznej, winni pobierać za godziny nauczania wynagrodzenie według norm dla nauczycieli kontraktowych w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich, ustalonych w § 1 okólnika z dn. 30 marca 1926 r. (Dz. Urz. Nr. 6, poz. 50).

Tyczy się to lekarzy szkolnych zarówno etatowych, jak i kontraktowych.

Zarządzenie niniejsze nie odnosi się do pogadarek higienicznych z młodzieżą szkolną, nie objętych stałym planem nauczania w szkole, pogadanki te bowiem należą do obowiązkowych zajęć lekarza szkolnego.

Warszawa, dnia 5 listopada 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 803/27).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

INSTRUKCJA DLA DENTYSTÓW SZKOLNYCH

zatwierdzona przez Ministerstwo Zdrowia Publicznego w porozumieniu z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dn. 8 października 1919 r. za Nr. 35210/Dep. 7181 ¹⁾).

1) Dentysta szkolny powołany jest do pieczy nad jamą ustną i stanem uzębienia uczniów w szkole. Pod względem służbowym jest on podwładny dyrektorowi szkoły, a w swych czynnościach zawodowych podlega kontroli Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz inspektorów dentystycznych z ramienia Ministerstwa Zdrowia Publicznego.

2) Dentysta szkolny otrzymuje do swego rozporządzenia specjalny gabinet dentystyczny w szkole z fotelem, niezbędnymi narzędziami i materiałem, albo też korzysta z pokoju lekarza szkolnego, do czasu zaś urządzenia gabinetu w szkole może przyjmować u siebie w domu w oznaczonych godzinach. W wyjątkowych razach np. do szkół, mieszczących się poza miastem, zjeżdża na pewien przeciąg czasu stosownie do umowy.

3) Etatowy dentysta szkolny w pełnej szkole poświęca uczniom szkoły 2½ godziny dziennie podczas dni szkolnych.

¹⁾ Biuletyn Min. Zdr. Publ. z r. 1920 Nr. 1.

4) Na początku roku szkolnego dentysta bada jamę ustną wszystkich uczniów (uczenic), notując wyniki oględzin na specjalnych „kartach dentystycznych”, dostarczanych dentyście szkolnemu przez kancelarię szkoły. Karty dentystyczne winien dentysta szkolny przechowywać w specjalnych teczkach podług klas. Mają one służyć na cały okres czasu pobytu ucznia w szkole. O wynikach badań i o zabiegach, które należy przedsięwziąć, zawiadamia dentysta szkolny opiekę domową ucznia specjalnymi kartami.

5) Przy wszelkich czynnościach, dokonywanych w jamie ustnej uczniów, dentysta obowiązany jest stosować się do wydanej przez Ministerstwo Zdrowia Publicznego „Instrukcji dla utrzymujących gabinety dentystyczne”.

6) Do oględzin jamy ustnej dentysta winien używać za każdym razem narzędzi wyjąłowanych. Posiadając 3 komplety instrumentów do badań (patrz wspomnianą instrukcję), i używając jednego z nich przez 5 minut przy badaniu każdego ucznia, dentysta ma po 10 minut czasu na wyjąłowanie pozostałych 2-ch kompletów przez gotowanie lusterka, szczypczyków i zgłębnika, t. j. instrumentów, używanych do badań, przy każdej zmianie osoby badanej. Po obejrzeniu wszystkich uczniów dentysta przystępuje do dokonywania wskazanych rękoczynów.

7) Plombowanie zębów należy rozpoczynać od klasy najstarszej tak, by ci, co kończą szkołę, mieli jamę ustną w zupełnym porządku. Uczniów z nieuporządkowaną jamą ustną szkoła nie może wypuszczać.

8) Oględziny w szkole są obowiązkowe dla wszystkich; co zaś się tyczy wykonywania wskazanych rękoczynów, to pozostawia się rodzicom uczniów prawo doprowadzania jamy ustnej do porządku i gdzieindziej, pod tym jednak warunkiem, by wszystko było dokonane w ciągu bieżącego roku szkolnego. Porządkujący jamę ustną na własny rachunek poza szkołą obowiązani są zjawić się u dentysty szkolnego dla oględzin powtórnych i dokonania na blankietach odpowiednich adnotacji, przyczem dentysta wypisuje „plombowanie, ewentualnie usunięcie zęba (extractio) uskutecznione poza szkołą”.

9) Po dokonaniu odpowiedniego rękoczynu dentysta kolorowym ołówkiem lub atramentem przekreśla na blankiecie odpowiednio odnotowany ząb, wypisując nad zębami plombowanymi literę a, jeśli plombował go amalgamatem, albo literę c, jeśli plombował

cementem, oraz podkreślając kolorowym ołówkiem lub atramentem zęby, pozbawione miazgi.

10) Do plombowania należy przeznaczyć nie tylko ubytki powierzchniowe, ale i głębokie. Wszelkie zapalenie miazgi i zgorzele w zębach stałych muszą być uleczone. Takich zębów usuwać nie wolno. Jedyne wskazania do usunięcia zęba stałego mogą być powtarzające się zapalenia okostnej i przetoki, oraz zupełny brak korony (z wyjątkiem przewidzianego pod liczbą 11). Ze względu na mogące wyniknąć nieprawidłowości zgryzu należy najusilniej unikać usuwania 6-go, dopóki oba 7-me odpowiedniej strony całkowicie nie wyrosły.

11) Pnie zębów jednokorzeniowych, o ile są dobrze zachowane, należy plombować; umożliwi się przez to w przyszłości osadzenie sztucznej korony.

12) Do obowiązków dentysty szkolnego należy urządzenie w porozumieniu z dyrektorem szkoły i z lekarzem szkolnym pogadank na temat higieny jamy ustnej. Jako podstawę zaleca się wydaną w r. 1919 przez Ministerstwo Zdrowia Publicznego broszurę p. t. „Higiena zębów i jamy ustnej“.

13) Zauważywszy, że uczeń źle jamę ustną utrzymuje, dentysta winien za pośrednictwem zarządu szkoły wystąpić do rodziców ucznia odpowiednie piśmienne napomnienie.

14) Dentysta szkolny przedstawia dyrekcji szkoły corocznie przed 15-ym lipca sprawozdanie podług nadesłanego przez Ministerstwo wzoru. Sprawozdanie to, dołączone do sprawozdania lekarskiego, dyrekcja szkoły przesyła do swego Kuratorjum.

PRZEPISY ZAFORIGAWCZE

dotyczące zwalczania chorób zakaźnych przez szkoły i zakłady wychowawcze.)

A. Przepisy ogólne.

§ 1. Każda szkoła powinna posiadać w swoim składzie oddział wychowawczy (szkolny, wsiadkowy, zakładowy, strażacki, wiejski, młodzieżowy, młodzieżowy i t. p.) w celu zapobiegania i zwalczania chorób zakaźnych. W oddziale wychowawczym powinny być wyznaczone osoby odpowiedzialne za zwalczanie chorób zakaźnych i innych.

C

Zwalczanie w szkole chorób zakaźnych i innych.

§ 2. Każda szkoła powinna posiadać w swoim składzie oddział wychowawczy (szkolny, wsiadkowy, zakładowy, strażacki, wiejski, młodzieżowy, młodzieżowy i t. p.) w celu zapobiegania i zwalczania chorób zakaźnych i innych. W oddziale wychowawczym powinny być wyznaczone osoby odpowiedzialne za zwalczanie chorób zakaźnych i innych. W oddziale wychowawczym powinny być wyznaczone osoby odpowiedzialne za zwalczanie chorób zakaźnych i innych.

§ 3. Działalność oddziału wychowawczego powinna być skierowana na zwalczanie chorób zakaźnych i innych. W oddziale wychowawczym powinny być wyznaczone osoby odpowiedzialne za zwalczanie chorób zakaźnych i innych.

§ 4. Władze szkolne i państwowe powinny zwracać uwagę na zwalczanie chorób zakaźnych i innych. W oddziale wychowawczym powinny być wyznaczone osoby odpowiedzialne za zwalczanie chorób zakaźnych i innych.

§ 5. Władze szkolne i państwowe powinny zwracać uwagę na zwalczanie chorób zakaźnych i innych. W oddziale wychowawczym powinny być wyznaczone osoby odpowiedzialne za zwalczanie chorób zakaźnych i innych.

PRZEPISY ZAPOBIEGAWCZE

przeciwno szerzeniu się chorób zakaźnych przez szkoły i zakłady wychowawcze ¹⁾.

A. Przepisy ogólne.

§ 1. Każda szkoła, zarówno niższa, jak średnia i wyższa, każdy zakład wychowawczy (żłobki, ochronki, zakłady freblowskie, ogródki dziecięce, bursy, internaty i t. p.) znajdują się pod stałą opieką higieniczno - lekarską. W szkołach i zakładach naukowych państwowych opiekę tę organizuje państwo, w szkołach i zakładach samorządowych miejskich i wiejskich — samorzady miejskie i wiejskie, w szkołach i zakładach naukowych prywatnych — właściciele i kierownicy tych zakładów.

§ 2. Każda szkoła i każdy zakład naukowo-wychowawczy powinien posiadać specjalną książkę sanitarną, kontrolowaną przez lekarzy powiatowych, wizytatorów i inspektorów okręgowych szkolnych. W książce tej mają być notowane warunki sanitarne pomieszczeń szkolnych, środki przedsiębrane w celu naprawy braków sanitarnych szkolnych i zachorowania zakaźne wśród dziatwy i młodzieży szkolnej.

§ 3. Dozór nad prawidłowym stanem opieki higieniczno-lekarskiej we wszystkich szkołach i zakładach wychowawczych sprawują lekarze powiatowi w porozumieniu z lekarzami szkolnymi. Lekarz powiatowy sam do czasu sprawuje opiekę higieniczno-lekarską w szkołach wiejskich.

§ 4. Władze szkolne i lekarze szkolni powinni jaknajenergiczniej przeciwdziałać szerzeniu się chorób zakaźnych za pośrednictwem szkół, stosując się do niżej podanych przepisów i rozporządzeń.

---

¹⁾ Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. 1918 Nr. 3, poz. 10 i biuletyn Dyr. Służby Zdrowia Publ. Min. Zdr. Publ., Opieki Społ. i Ochrony Pracy. 1918 Nr. 2.

B. Przepisy szczegółowe.

§ 5. Szczególną uwagę zwrócić należy na utrzymanie w należytej czystości budynków i lokalów szkolnych, dziedzińców, studzien i ustępów szkolnych. W sprawie sprzątanania, przewietrzania, oświetlania i ogrzewania pomieszczeń szkolnych wszystkie szkoły obowiązują szczegółowy regulamin. Koniecznym jest zwrócenie specjalnej uwagi na walkę z kurzem, jako przenośnikiem zarazków chorobowych (mycie podłóg, zaprawa pyłochłonna, odkurzacze, rozpylacze i t. p.). Ustępy należy regularnie oczyszczać, a w razie potrzeby odkażać. Przynajmniej trzy razy do roku należy dokonywać gruntownego oczyszczania wszystkich pomieszczeń szkolnych i obejścia szkolnego. Studnię szkolną należy co pewien czas poddawać badaniu bakteriologicznemu. W razie panowania w okolicy epidemii czerwonej, tyfusu brzuszego, cholery, zaopatrzyć szkołę w wodę przegotowaną, zabraniając picia surowej.

§ 6. Następujące choroby ze względu na łatwość szerzenia się wymagają odnośnie do szkół i zakładów wychowawczych specjalnych przepisów i zarządzeń:

a) płonica (szkarlatyna), ospa naturalna, błonica (dyfteryt), odra, krztusiec (koklusz), drętwnica karku, biegunka krwawa (czerwotka — dwzenterja), tyfus (dur) plamisty, tyfus (dur) brzuszny, tyfus (dur) powrotny, cholera azjatycka;

b) różyczka, ospa wietrzna, influenza (grypa), świnka, nosaczna, ostry paraliż dziecięcy, karbunkuł, gruźlica płuc i krtani z wydzieliną, zawierającą zarazki gruźlicze, syfilis z wydzieliną zaraźliwą, jaglica (trachoma) i inne nieżyty łącznicy oka z wydzieliną zaraźliwą ropną, parch, świerzba i liszaj strzygący.

§ 7. Osoby z personelu nauczycielskiego, z pośród młodzieży szkolnej i służby szkolnej w razie zachorowania na jedną z chorób, wymienionych w § 6, nie mają prawa uczęszczania do szkoły.

Lekarz urzędowy i lekarz leczący obowiązani są w każdym przypadku zachorowania nauczyciela, ucznia lub służby szkolnej na jedną z chorób wymienionych w § 6a, natychmiast zawiadomić kierownika lub kierowniczkę szkoły. Również rodzina nauczyciela, ucznia lub służącego, który zapadł na jedną z chorób, wymienionych w § 6a, powinna bezzwłocznie zawiadomić o tem kierownika lub kierowniczkę szkoły, do której nauczyciel lub uczeń uczęszcza.

§ 8. Osoby z personelu nauczycielskiego, zpośród młodzieży szkolnej i służby szkolnej w razie zachorowania na jedną z chorób, o których mowa w § 6, mogą ponownie uczęszczać do szkoły, jeżeli według przedstawionego świadectwa lekarskiego nie dają powodu do obawy o rozszerzenie choroby, albo, o ile upłynął termin zaraźliwości, przyjęty dla poszczególnych chorób (patrz tabelkę). Szkoła i dozór higieniczno-lekarski szkolny powinny czuwać na tem, ażeby termin zaraźliwości był ściśle przestrzegany, ażeby ci, co przebyli chorobę zakaźną przed przyjściem do szkoły dwukrotnie się wykapali, ażeby chłopcy włosy sobie obcięli, a ubranie, bielizna, książki, zwłaszcza pochodzące z biblioteki szkolnej i inne przedmioty, z którymi osoby chore się stykały, uległy gruntownemu odkażeniu.

§ 9. Osoby zdrowe z personelu nauczycielskiego, zpośród młodzieży szkolnej i służby szkolnej w razie zapadnięcia kogoś z domowników, na którąkolwiek z chorób, wymienionych w § 6a, nie mają prawa uczęszczania do szkoły dopóty, dopóki istnieje obawa, że mogą przyczynić się do rozszerzenia się choroby.

Lekarz urzędowy lub lekarz leczący o każdym podobnym przypadku powinien zawiadomić kierownika lub kierowniczkę szkoły z wyrażeniem swej opinii co do możliwości lub niemożności uczęszczania danej osoby do szkoły.

Szkoła powinna przyczyniać się do tego, ażeby dzieci, nieuczęszczające do szkoły dla wyłuszczonych wyżej powodów, nie obcowały z innymi dziećmi.

Nauczycielom i uczniom pod żadnym pozorem nie wolno odwiedzać chorych, wymienionych w § 6a, ani odwiedzać zwłok osób, zmarłych wskutek jednej z chorób wymienionych w § 6a, ani też brać udziału w pogrzebach dla uniknięcia stykania się z rodziną zmarłego i pobytu w jego mieszkaniu.

§ 10. Osoby zdrowe zpośród personelu nauczycielskiego, zpośród młodzieży szkolnej i służby szkolnej, o których mowa w § 9, mogą ponownie uczęszczać do szkoły, jeżeli chorzy domownicy wyzdrowieli, albo też zostali przewiezieni do szpitala, albo też zmarli, a ich pomieszczenia, odzież i bielizna uległy należytemu odkażeniu. Wolno im też uczęszczać do szkoły, o ile zostali należycie odosobnieni w innym mieszkaniu lub domu od osoby chorej, przytem ci, co danej choroby nigdy nie przechodzili, mogą powrócić do szkoły dopiero po upływie okresu wylegania się odpowiedniej choroby (patrz tabelkę) i po dokonaniu odkażenia ich odzieży, ci zaś, co daną chorobę już

dawniej przechodzili, mogą być dopuszczeni do szkoły wcześniej, za każdorazowym zezwoleniem lekarza i po odkażeniu mieszkania ich i odzieży.

§ 11. W razie ujawnienia się wśród dziatwy szkolnej przypadku zachorowania na błonicę (dyfteryt), należy dzieci, zapadające na wszelkie zapalenia gardzieli (anginy) otoczyć szczególną opieką lekarską i ich wydzieliny z nosa i gardzieli poddać badaniu bakteriologicznemu. W razie znalezienia w tej wydzielinie zarazków błonicy, dzieci takie należy niezwłocznie odosobnić.

Jeżeli w danej miejscowości wystąpiła epidemicznie błonica, lekarz powiatowy może zarządzić zastrzykiwanie zapobiegawcze surowicy przeciwbłoniczej wszystkim dzieciom w szkole.

§ 12. W razie występowania w szkołach i zakładach wychowawczych przypadków zachorowania na błonicę (dyfteryt), płonicę (szkarlatynę), drętvicę karku, lekarze szkolni i nauczyciele powinni zalecać dziatwie szkolnej częstsze płukanie jamy ustnej i gardła środkami odkażającymi.

§ 13. Dzieci, dotknięte jaglicą bez wydzieliny ropnej, mogą uczęszczać do szkoły, należy jednak trzymać je zdaleka od dzieci zdrowych.

§ 14. W razie zachorowania kogoś z personelu nauczycielskiego, dziatwy szkolnej lub personelu służbowego przy objawach, wzbudzających podejrzenie na gruźlicę (wybitne wychudnięcie, kaszel z plwociną, zwłaszcza krwawą i t. p.) należy żądać, by osoba taka poddała się badaniu lekarskiemu i ażeby plwocina jej została zbadana bakteriologicznie.

Osoby z gruźlicą otwartą pod żadnym pozorem w szkole przebywać nie powinny.

Należy czuwać, by w pomieszczeniach szkolnych była rozstawiona dostateczna liczba odpowiednio wysoko ustawionych spluwaczek, wypełnionych wodą, codziennie zmienianą. Plucie na podłogę ma być surowo wzbronione.

§ 15. W razie pojawienia się w szkole albo w zakładzie naukowo-wychowawczym przypadku ospy naturalnej, wszystkie osoby, które pośrednio lub bezpośrednio stykały się z chorym, powinny poddać się szczepieniu ponownie, z wyjątkiem tych osób, które przebyły ospę naturalną lub miały skutecznie szczepioną ospę w ciągu ostatnich lat 5-ciu.

§ 16. W razie pojawienia się w szkole lub zakładzie naukowo-wychowawczym choćby jednego przypadku tyfusu (duru) plamistego, należy zbadać dzieci na wszawicę, a w razie potrzeby poddać je i ich odzież odwszeniu.

§ 17. Jeżeli wydarzy się przypadek zachorowania osoby, mieszkającej w samym gmachu szkolnym, na płonicę (szkarlatynę), ospę naturalną, błonicę (difteryt), drętvicę karku, biegunkę krwawą (dyszenterję), tyfus (dur) brzuszny, tyfus (dur) plamisty, tyfus (dur) powrotny, cholera azjatycką, odrę, kszusiec (koklusz), nosaciznę, ostry paraliż dziecięcy, wąglik (karbunkul), wtedy zarząd szkoły powinien niezwłocznie zawiadomić o tem lekarza urzędowego i o ile chorego, według zaświadczenia lekarskiego nie można w jego pomieszczeniu ściśle odosobnić lub natychmiast przewieźć do szpitala lub w inne odpowiednie miejsce, zarząd szkoły powinien na ewentualny wniosek lekarza powiatowego szkołę niezwłocznie zamknąć, aż do chwili usunięcia chorego z mieszkania, odosobnienia rodziny i otoczenia chorego i odkażenia lokalu szkolnego, zawiadamiając o tem wyższe władze szkolne.

§ 18. Jeżeli która z wymienionych w § 6a chorób wydarzy się w internacie, pensjonacie, bursie i t. p. zakładzie, wtedy należy jaknajstaranniej odosobnić osobę chorą, przewożąc ją do szpitala lub w inne odpowiednie miejsce. Zdrowych osobników z otoczenia należy odosobnić na odpowiedni przeciąg czasu (patrz tabelkę) albo na miejscu, albo w domu izolacyjnym. Zamykać tych zakładów i rozsyłać pensjonarzy nie należy, gdyż w ten sposób możnaby było tembardziej przyczynić się do rozszerzenia choroby zakaźnej.

U osób, które odbyły termin izolacji, pożądane jest badanie wydzielin w celu wykrycia siewców (roznosicieli) zarazków.

§ 19. Jeśli w danej miejscowości panuje epidemicznie płonica (szkarlatyna), ospa naturalna, błonica (difteryt), drętвица karku, biegunka krwawa (dyszenterja), tyfus (dur) brzuszny, tyfus (dur) plamisty, tyfus (dur) powrotny, cholera azjatycka, odra, ospa, krtusiec (koklusz), nosacizna, ostry paraliż dziecięcy, wąglik (karbunkul), wtedy może zająć potrzeba zamykania poszczególnych klas lub oddziałów. Zarząd szkoły w tych razach obowiązany jest wysłuchać opinii lekarza urzędowego i zastosować się do jego postanowień. W przypadkach nagłych, niecierpiących zwłoki, kierownik szkoły zamyka zakład na własną odpowiedzialność, znosząc się bezzwłocznie z lekarzem

Przepisy zapobiegawcze przeciwko szerzeniu się chorób zakaźnych, obowiązujące we wszystkich szkołach i zakładach wychowawczych.

Terminy niedopuszczania do szkoły a) chorej działy szkolnej i osób z pośród personelu nauczycielskiego i służbowego, dotkniętych chorobą zakaźną, jak również b) zdrowych współmieszkańców chorego.

Nazwa choroby	a) Termin niedopuszczania do szkoły chorego dziecka oraz osób z pośród personelu nauczycielskiego i służbowego w przypadkach o przebiegu normalnym	b) Termin niedopuszczania do szkoły po odosobnieniu chorego tych jego współmieszkańców, którzy poprzednio danej choroby nie przechodzili	Kiedy należy zamknąć klasę lub całą szkołę?
Płonica (szkarlatyna)	6 tygodni od wystąpienia wysypki, jeśli niema śladów łuszczenia się skóry	2 tygodnie	Jeżeli w tej samej klasie zdarzyło się kilka przypadków zachorowań na płonicę, poddać klasę odkażeniu i zamknąć ją na 2 tygodnie. Jeżeli liczne przypadki zdarzyły się w kilku klasach, zamknąć szkołę co najmniej na 2 tygodnie i poddać ją odkaż.
Odra	2 tygodnie od wystąpienia wysypki	2 tygodnie	Jeżeli więcej niż czwarta część dzieci w klasie zapadła, klasę zamknąć na 2 tygodnie. Uwzględnić liczbę dzieci, które odry nie przeżywały
Różyczka	2 tygodnie od wystąpienia wysypki	2 tygodnie	Niepotrzeba
Ospa naturalna	6 tygodni od początku choroby	2 tygodnie	W razie choćby jednego przypadku ospy naturalnej, zamknąć szkołę dla dokonania odkażenia. Współkołem chorego zaszczepić ospę. U reszty sprawdzić, czy zaszczepieni powtórnie pomyślnie
Ospa wietrzna	2 tygodnie od wystąpienia wysypki, jeżeli strupki odpadły	2 tygodnie	Niepotrzeba
Krzyszak (kokuusz)	6 tygodni od początku choroby, jeżeli kaszel napadowy ustał zupełnie	2 tygodnie	W razie licznych przypadków krztusca zamknąć klasę lub szkołę dla dokonania odkażenia
Błonica (dyfteryt)	3 tygodnie od początku choroby. Pożądane dwukrotne bad. gardzieli na prątki błonnicze	2 tygodnie	Jak w płonicy
Swinka	2 tyg. od wystąpienia opuchnięcia ślinianek przyusz.	2 tygodnie	Niepotrzeba

Drewnica karku	Co najmniej 6 tygodni od początku choroby. Pożądane dwukrotne badanie wydzielin z jamy nosowogardzielowej na drobnoustroje specyficzne	2 tygodnie. Pożądane dwukrotne badanie wydzielin z nosa i z gardła	W razie kilku przypadków zamknięcia szkoły dla dokonania odkażenia
Tyfus (dur) plamisty	6 tygodni od początku choroby	3 tygodnie	W razie choćby jedn. przyp. zachor. ucznia w szkole zamknąć szkołę dla dok., odkaż., zbadać wszystkie dzieci na wszawicę, a w razie potrzeby poddać je i ich odzież odwieszeniu
Tyfus (dur) brzuszny	6 tygodni od początku choroby	2 tygodnie	W razie wystąpienia kilku przyp. zachor. w szkole poddać badaniu wodę do picia w szkole i odkażać miejsca ustępowe
Biegunka krwaw. (czerw.-dyzent)	W tydzień po ustąpi. zup. biegunki. Požad. jest badanie bakteriof. wypróżnień	7 dni	W razie wystąpienia kilku przypadków o złośliwym przebiegu zamknąć szkołę na 3 dni i poddać ją odkażeniu, zwłaszcza miejsca ustępowe
Cholera azjatycka	O ile badanie bakteriof. nie wykaże w kale drobnoustrojów specyficznych	O ile badanie bakteriof. nie wykaże w kale drobnoustrojów specyficznych	Zastosować się do przepisów ogólnosanitarnych w sprawie cholery
<p>UWAGA 1. Jeżeli współmieszkaniec chorego odosobnionego przechodził wymienione poprzednio choroby, to w przypadkach płonicy, ospy naturalnej, błonicy, dżetywy karku, tyfusu plamistego i cholery również obowiązują go podane wyżej terminy dwutygodniowe, w przypadkach zaś innych chorób może uczęszczać do szkoły już po 3-ech dniach odosobnienia chorego, o ile mieszkanie i odzież jego podległy odkażeniu.</p>			
<p>UWAGA 2. Przed wyjściem do szkoły po chorobie dziecko powinno być dwukrotnie wykupane, chłopczy winni mieć włosy obcięte.</p>			
<p>UWAGA 3. W przypadkach płonicy, ospy naturalnej, błonicy, tyfusu plamistego, dżetywy karku, cholery, uczeń przybywający do szkoły po chorobie, powinien przedstawić świadectwo lekarza sanitarnego lub zakładu dezynfekcyjnego o dokonaniu odkażenia jego mieszkania i odzieży.</p>			
<p>UWAGA 4. O ostatecznym dopuszczeniu ucznia do szkoły w każdym poszczególnym przypadku choroby zakaźnej rozstrzyga lekarz szkolny.</p>			
<p>UWAGA 5. Szczególną opieką lekarsko-higieniczną szkoła winna otoczyć personel nauczycielski, służbę szkolną i jej rodzinę w razie wystąpienia wśród nich chorób zakaźnych.</p>			

(Przyp. Red.) Przepisy powyższe w formie plakatu do wywieszenia w szkole na miejscu widocznym wydane zostały nakładem Polskiej Słownikowej Pomocy Szkolnych w Warszawie, Nowy-Swiat 33.

powiatowym i ze swemi wyższemi władzami szkolnemi i opiekami szkolnemi.

Jeżeli epidemja ogranicza się do pewnych dzielnic miasta lub okolicy, należy przedewszystkiem wykluczyć ze szkoły dzieci tam zamieszkałe.

§ 20. Ponownie otworzyć szkołę można za zezwoleniem odpowiednich lekarzy urzędowych, po gruntownem odkażeniu klas i pomieszczeń szkolnych.

§ 21. Przepisy powyższe stosują się także do wszystkich zakładów wychowawczych w rodzaju: żłobków, ochron, ogródków dziecięcych, zakładów freblowskich, chederów i t. p. Wobec specjalnej wrażliwości i małej odporności organizmu dziatwy w wieku przedszkolnym, należy zwrócić uwagę na walkę w tych zakładach z odrą, krztuścem (kokluszem), płonicą (szkarlatyną), błonicą (dyfterytem) i ospą.

§ 22. Za przestrzeganie przepisów powyższych odpowiedzialni są kierownicy i kierowniczkę zakładów, lekarze szkolni i rodzice lub opiekunowie dziatwy szkolnej.

§ 23. Zaleca się podczas wykładu nauk przyrodniczych w szkole lub przy innych odpowiednich okolicznościach pouczenie młodzieży szkolnej o znaczeniu chorób zakaźnych, sposobach ich szerzenia się, środkach, jakimi je zwalczać można i należy. Jednocześnie należy też przy sposobności uświadamiać rodziny uczniów o wielkiej doniosłości walki z chorobami zakaźnymi, ażeby uzyskać ich pomoc i współdziałanie w tej walce.

Warszawa, dnia 10 lutego 1918 r.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Antoni Ponikowski.

Referent higieny szkolnej:

(—) Dr. Wł. Osmolski.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Dyrekcyj państwowych i prywatnych szkół średnich, seminarjów
nauczycielskich męskich i żeńskich, Inspektoratów Szkolnych Okrę-
gowych i Rad Szkolnych Okręgowych
w sprawie dekretu w przedmiocie przymusowego szczepienia ochron-
nego przeciwko ospie ¹⁾.**

Podaje się do wiadomości wyciąg z art. 9 dekretu w przedmio-
cie przymusowego szczepienia ochronnego przeciwko ospie z dnia
7 lutego 1919 r. (Dziennik Praw Państw. Polskiego Nr. 14 z dnia 8 lu-
tego 1919 poz. 180): „Karany jest w drodze administracyjnej grzywną
do 100 mk. lub aresztem do 2 tygodni, kto przyjmuje dziecko nie-
szczepione do szkoły albo do jakiegokolwiek zakładu.”

Warszawa, dnia 9 marca 1919 r. (Nr. 425/19 S).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Jan Łukasiewicz.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Inspektorów Szkolnych Okręgowych
w sprawie czuwania nauczycieli nad czystością dziatwy szkolnej ¹⁾.**

Ministerstwo Zdrowia Publicznego pismem z dnia 25 kwietnia
1919 r. Nr. 1017/13010/19 zwróciło się do Ministerstwa W. R. i O. P.
w sprawie czuwania nauczycieli nad czystością dzieci, uczęszczają-
cych do szkół powszechnych.

Ze sprawozdań lekarzy powiatowych o stanie zdrowotnym
szkół powszechnych wynika, że do szkół uczęszcza duży odsetek
dzieci, dotkniętych świerzpą, jaglicą z wydzieliną ropną, zawszonych
(w niektórych szkołach lekarz powiatowy stwierdził 45 — 70% dzie-
ci zawszonych) i zupełnie nieszczepionych. Ponieważ lekarze powia-
towi w szkołach powszechnych, zwłaszcza wiejskich, bywają rzadko,
a stała organizacja lekarzy szkolnych dla szkół wiejskich z powodu

¹⁾ Dz. Urz. 1919. Nr. 4, poz. 8.

¹⁾ Dz. Urz. 1919. Nr. 6, poz. 9.

braku sił lekarskich nie prędko jest jeszcze przewidywana, przeto z konieczności ciężar pracy czuwania nad niedopuszczaniem w pierwszej linii dzieci brudnych, zawszonych, świerzbowatych z wydzieliną ropną z oczu i nieszczepionych do szkoły musi spoczywać na nauczycielu.

Zechcą przeto Inspektorzy Szkolni Okręgowi poinformować nauczycielstwo o opłakanych wynikach wizytacji szkół powszechnych przez lekarzy powiatowych i pouczyć, że zarówno czwanie nad czystością i stanem zdrowia dziatwy szkolnej, jak dopilnowanie porządku w lokalach szkolnych jest jednym z ważnych obowiązków nauczyciela.

Warszawa, dnia 19 maja 1919 r.

Szef Sekcji Szkolnictwa Powszechnego:

(—) Z. Gąsiorowski.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do wszystkich szkół, podległych Ministerstwu
w sprawie ustawy o przymusowem szczepieniu ochronnem przeciwko
ospie ¹⁾.**

W związku z okólnikiem Nr. 425/19 S. z dnia 9 marca (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Nr. 4 (og. zb. Nr. 11) z dn. 1 kwietnia 1919 r.) podaje się do wiadomości wyciąg z Ustawy z dn. 19 lipca 1919 r. o przymusowem szczepieniu ochronnem przeciwko ospie (Dziennik Praw P. P. Nr. 63 z dnia 5 sierpnia 1919 r. poz. 372 i Monitor Polski Nr. 181 z dnia 13 sierpnia 1919 r.).

Art. 8. Rodzice, opiekunowie i wogóle osoby, do których należy opieka nad dziećmi, podlegającymi szczepieniu (art. 9), odpowiedzialni są za to, aby dzieci te w przepisanych terminach były zaszczepione.

Dzieci nieszczepionych nie wolno przyjmować do szkół lub innych zakładów naukowych lub wychowawczych.

Przeszkadzanie poddaniu się innych osób szczepieniu ochronnemu lub namawianie ich do uchylenia się od szczepienia podlega karze (art. 9).

¹⁾ Dz. Urz. 1919. Nr. 9, poz. 8.

Art. 9. Przekroczenia przepisów niniejszej ustawy lub rozporządzeń, wydanych na jej podstawie, o ile czyn karygodny nie podlega ukaraniu w myśl ogólnych postanowień karnych, względnie w myśl ustawy o zwalczaniu chorób zakaźnych, — będą karane w drodze administracyjnej grzywnami do 200 złp. lub aresztem do 14 dni, a w razie popełnienia przekroczenia przez funkcjonarjuszów publicznych — według właściwych przepisów dyscyplinarnych.

Warszawa, dnia 15 sierpnia 1919 r. (Nr. 425 I/19 S).

Sekretarz Generalny:

(—) **K. Konarski.**

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do wszystkich szkół, podległych Ministerstwu
w sprawie ustawy w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych oraz
innych chorób, występujących nagminnie¹⁾.**

W związku z okólnikiem Nr. 425-a/19 z dnia 8 marca 1919 r. (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Nr. 4 (og. zb. Nr. 11) z dnia 1 kwietnia 1919 r.) podaje się do wiadomości wyciąg z ustawy z dnia 25 lipca 1919 r. w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych oraz innych chorób, występujących nagminnie (Dziennik Ustaw Rz. P. Nr. 67 z dnia 20 sierpnia 1919 r. poz. 402):

Art. 2. O każdym przypadku zachorowania lub śmierci na wyliczone w art. 3 choroby, jak również o każdym przypadku, wzbudzającym podejrzenie co do którejkolwiek z nich, należy niezwłocznie zawiadomić właściwe władze komunalne, w pierwszym rzędzie ich urzędy sanitarne.

Jeżeli na miejscu urzędów sanitarnych niema, zawiadomienie skierowane być winno do zarządu komunalnego bezpośrednio, względnie za pośrednictwem odpowiednich jego funkcjonarjuszów. Jeżeli chory uzyska od miejscowych władz sanitarnych pozwolenie na zmianę mieszkania lub miejsca pobytu, należy w terminie 24 godzin zawiadomić właściwe władze sanitarne o miejscu nowego pobytu.

¹⁾ Dz. Urz. 1919. Nr. 9, poz. 9.

Art. 3. Obowiązkowi zgłaszania, zgodnie z art. 2, podlegają następujące choroby:

- a) ostre choroby zakaźne, a mianowicie:
  1. dżuma (pestis),
  2. ospa naturalna (variola, variolois),
  3. cholera azjatycka (cholera asiatica),
  4. dur brzuszny i rzekomy (typhus abdominalis et paratyphus),
  5. dur plamisty (typhus exanthematicus),
  6. dur powrotny (typhus recurrens),
  7. czerwonka (dysenteria),
  8. płonica (scarlatina),
  9. błonica (diphtheria),
  10. nagminne zapalenie opon mózgowo-rdzeniowych (meningitis cerebro-spinalis epidemica),
  11. odra (morbilli),
  12. róża (erysipelas),
  13. krztusiec, czyli koklusz (pertussis),
  14. zimnica (malarja),
  15. zakażenie połogowe (sepsis puerperalis);
- b) przewlekłe choroby zakaźne, a mianowicie:
  1. trąd (lepra),
  2. gruźlica w przypadkach niebezpiecznych dla otoczenia, a zresztą w myśl oddzielnej ustawy (tuberculosis),
  3. jaglica czyli egipskie zapalenie oczu (trachoma) w myśl oddzielnej ustawy;
- c) ostre i przewlekłe choroby odzwierzęce, a mianowicie:
  1. wąglik (anthrax),
  2. nosaczna (malleus),
  3. włośnica (trichinosis),
  4. wodowstręt (rabies), w tem ukąszenia przez zwierzęta chore na wodowstręt czyli wścieklicznę lub podejrzanę o tę chorobę;
- d) występujące masowo zatrucia: jadami mięsnymi i rybiemi (botulismus), chemikaljami i t. p.

Art. 4. Jeżeli inne choroby, nie wymienione w artykule 3, występują w kraju w takich rozmiarach lub przy takich objawach, że szerzenie się ich może być uznane za niebezpieczne, Minister Zdrowia Publicznego władny jest rozciągnąć na nie obowiązek zgłoszenia

na oznaczony przeciąg czasu, nie przekraczający 6 miesięcy. Prawo to służy również lekarzom powiatowym w porozumieniu w właściwą władzę administracyjną na terenie powiatu lub jego części i na czas, nie przekraczający miesiąca, po którego upływie takie zarządzenie traci moc obowiązującą, o ile go nie zatwierdzi Minister Zdrowia Publicznego.

Art. 5. Obowiązek zgłoszenia obciąża:

1. lekarza, wezwanego dla porady,
2. kierowników zakładów leczniczych i położniczych,
3. dezynfektorów i dozorców sanitarnych,
4. każdą osobę, zajmującą się dozorem lub pielęgnowaniem chorych (akuszerkę, felczera, pielęgniarzy),
5. głowę rodziny lub osobę, na której pieczy znajduje się chory,
6. gospodarza mieszkania lub zastępującą tegoż osobę, właściciela, administratora lub rządcę majątku lub domu,
7. przełożonych wszelkich zakładów naukowych, wychowawczych i dobroczynnych,
8. kierowników wszelkich zakładów przemysłowych i handlowych, fabryk, warsztatów, statków parowych, trałow i t. p. jak również hotelów, pokojów umeblowanych, zajazdów i gospód, kierowników robot gromadnych (rolnych, ięśnych ziemnych i t. p.),
9. urzędników i funkcjonariuszy urzędów bezpieczeństwa publicznego,
10. osoby kompetentne z urzędu, wykonujące sekcję lub oględziny zwłok,
11. lekarzy weterynarii, o ile podczas wykonywania swego zawodu powezmą wiadomość o zarażeniu się ludzi wąglikiem lub nosacizną, albo o przypadku wodowstrętu,
12. wreszcie każdego, kto miał bezpośrednią styczność z chorym i wiedział, że rozmyślnie władz sanitarnych o danym wypadku choroby nie zawiadomiono.

Obowiązek zgłoszenia obciąża osoby, wyszczególnione w wyliczeniu powyższem, w kolejnym porządku wyliczenia: na osobach, wymienionych w punktach od 4 — 12, ciąży obowiązek zgłoszenia jedynie w braku osób, wymienionych w punktach 1, 2 i 3.

Art. 6. Zgłoszenia należy skutecznie na piśmie lub, w razie niemożności piśmiennego zgłoszenia, — ustnie; zgłoszenia w drodze pocztowej w przepisanej formie i telegraficznej wolne są od opłat.

Art. 11. W razie ustalenia w obrębie miasta lub gminy jednej z chorób wyszczególnionych w art. 3 w pp. od 1 — 12 włącznie w dziale a), w p. 1 działu b), wreszcie w pp. 1, 2 i 4 dz. c), władze administracyjne na żądanie władz sanitarnych mają prawo:...

9. Zabronić czasowo odbywania targów, jarmarków, odpustów, pielgrzymek, widowisk publicznych i wszelkich innych zgromadzeń publicznych oraz **wzbronić uczęszczania do szkół.**

Art. 2. Przekroczenia przepisów niniejszej ustawy lub rozporządzeń, na jej podstawie wydanych, o ile czyn karygodny nie podlega ukaraniu, w myśl ogólnych postanowień karnych, będą karane w drodze administracyjnej grzywnami do 1000 złp. lub aresztem do 3-ch miesięcy; kara pieniężna i kara aresztu mogą być zastosowane jednocześnie.

Art. 26. Odwołania od orzeczeń i zarządzeń, wydanych na podstawie niniejszej ustawy lub rozporządzeń wykonawczych, nie mają mocy wstrzymującej; przepis powyższy nie dotyczy orzeczeń karnych.

Art. 28. Z wejściem w życie niniejszej ustawy tracą moc obowiązującą wszystkie dotychczasowe przepisy i dekrety, które dotyczą spraw, unormowanych tą ustawą.

Warszawa, dnia 25 sierpnia 1919 r. (Nr. 426-a I/19. S).

Sekretarz Generalny:

(—) K. Konarski.

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do wszystkich Kuratorów Okręgów Szkolnych oraz Inspektorów Szkolnych i Dyrekcji wszystkich szkół, podległych bezpośrednio Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie przymusowego szczepienia ospy¹⁾.

Zwracam uwagę na okólniki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Nr. 425/19. S. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z dn. 1 kwietnia 1919 r. Nr. 4, poz. 8) i Nr. 425/17. S. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z dn. 1 września 1919 r. Nr. 9, poz. 8) o przymusowym szczepieniu przeciw ospie i przypominam, że ust. 2 art. 8 ustawy z dnia 19 lipca 1919 r. (Dz. Praw Nr. 63, poz. 372) brzmi: „Dzieci nie-

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 18, poz. 185.

szczepionych nie wolno przyjmować do szkół lub innych zakładów naukowych i wychowawczych".

W wykonaniu powyższej ustawy zarządzam, co następuje:

1) przy przyjmowaniu dzieci do ochron i innych instytucji wychowawczych dla wieku przedszkolnego należy żądać od rodziców lub opiekunów dziecka świadectwa szczepienia ospy, bez którego dziecko nie powinno być do zakładu przyjęte;

2) przy przyjmowaniu do szkół powszechnych na pierwszy stopień nauki zarządy szkół winny żądać od ucznia świadectwa pierwotnego szczepienia ospy. Już jednak w pierwszym roku nauki uczniowie winni być szczepieni powtórnie i zarządy szkół powszechnych powinny w porozumieniu z najbliższym urzędem zdrowia zorganizować powtórne szczepienie ospy. Na dzień 1 kwietnia co roku należy układać odpowiednią listę uczniów ze wszystkich oddziałów nie-szczepionych powtórnie i przysyłać ją do najbliższych urzędów zdrowia;

3) przy przyjmowaniu do szkół średnich, zawodowych, seminarjów nauczycielskich i duchownych należy żądać od uczniów świadectwa powtórno-go szczepienia ospy.

Warszawa. dn. 1 marca 1922 (N. 372/4).

Minister:

w z. (—) T. Łopuszański.

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych w sprawie zwalczania wszawicy w szkołach¹⁾.

Jak to wynika ze sprawozdań szkolnych wśród dźiatwy, zwłaszcza szkół powszechnych, wciąż szerzy się wszawica, która ma swe źródło w niskiej kulturze ludności, w niedostatecznym zrozumieniu potrzeby dbałości o czystość odzieży i ciała.

Zechcą Kuratorja przypomnieć inspektorom szkolnym, by jak najenergiczniej żądali od nauczycielstwa bacznego zwracania uwagi na wygląd zewnętrzny dzieci, na schludność ich ciała i odzieży, a specjalnie na to, by dźiatwa nie przychodziła do szkoły zawszona.

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 4, poz. 41.

Dzieci zawszone należy odsyłać do domu, udzielając im i ich rodzicom ustnie lub za pośrednictwem druku (według załączonego wzoru) pouczeń, w jaki sposób mają się uwolnić od pasorzytów.

Rodziców ostrzec należy, że dziecko zawszone nie zostanie przyjęte do szkoły, a dni w ten sposób z winy dziecka i rodziców opuszczone, będą traktowane jako nieusprawiedliwione.

Warszawa, dnia 13 stycznia 1924 roku (L. 344/I).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) W. Żłobicki.

Dyrektor Departamentu.

Z a ł a c z n i k do okólnika L. 344/I.

Rady, jak unikać zawszenia, i jak tępić wszy i gńidy we włosach.

Wszawość jest rzeczą wstrętną i szkodliwą, a nawet niebezpieczną. Od ludzi zawszonych ludzie stronią, bojąc się zarażenia się od nich pasorzytami. Wszy powodują wysypki na głowie i skórze, puchnięcie gruczołów i przenoszą często choroby zakaźne, jak tyfus wysypkowy, powrotny i inne.

Ustrzec się zawszenia jest bardzo łatwo: dość raz na tydzień myć włosy wodą z mydłem i czesać codziennie gęstym grzebieniem.

W razie zawszenia włosy najlepiej ostrzyc przy skórze, a głowę zmyć ciepłą wodą z mydłem.

Kto chce mieć głowę czystą, niech wie, że możliwem to jest tylko wtedy, gdy nikt z domowników nie ma wszy we włosach. Jeden zawszony może udzielić robactwa wszystkim domownikom.

Kto włosów żałuje, ten może się pozbyć pasorzytów najłatwiej w sposób następujący:

Zmieszać łyżkę nafty z łyżką oliwy, tranu lub gliceryny (w braku oliwy można używać samej nafty), zwilżyć tą mieszaniną włosy tak, ażeby ani jeden włos, zwłaszcza przy skórze, nie pozostał suchy; owinąć głowę na noc papierem woskowym (można dostać w każdym składzie aptecznym) i włożyć czepek lub obwinąć chustką; zrana na drugi dzień włosy dokładnie wymyć ciepłą wodą z mydłem i wycesać gęstym grzebieniem, zmoczonym w mocnym occie. Czesanie takie powtarzać dni następnych.

Po 10 dniach zabieg ten należy powtórzyć.

Bardzo zaniedbane głowy można wyleczyć z robactwa tylko przez ostrzyżenie włosów przy samej skórze.

U w a g a: Po natarciu włosów naftą unikać zbliżenia się do ognia, zapalonej świecy, lampy, papierosa.

(Przyp. Red.). Druk do nabycia w Polskiej Skład. Pomoc. Szkol. Warszawa, Nowy Świat 33.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Inspektorów Szkolnych, Dy-
rekcyj szkół i całego ogółu nauczycielstwa
w sprawie zorganizowania masowego dożywiania niezamożnej
dziatwy szkolnej¹⁾.**

Z różnych terenów Rzeczypospolitej dochodzą do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wieści groźne: wśród najmłodszych roczników dziatwy szkół powszechnych zarówno nauczyciele, jak i lekarze szkolni stwierdzają wybitny niedobór wzrostu i wagi dzieci w stosunku do normy, objawy silnego charłactwa, wybitnej niedokrwistości. Niewątpliwie działają tu dwie zasadnicze przyczyny: 1° chodzi tu o roczniki, urodzone w ostatnich najcięższych latach wielkiej wojny, a więc od niemowlęctwa wątłe, 2° wpływa na to ciężki przełom ekonomiczny, jaki przeżywa dziś Państwo Polskie, a który uniemożliwia sferom niezamożnym należyte odżywianie dziatwy w domu. Całemu więc pokoleniu, które przyszło na świat w przełomowych latach dziejów naszych, grozi zwyrodnienie fizyczne, grozi najstraszniejszy wróg ludzkości — gruźlica. Szuka ona bowiem dla siebie ofiar przedewszystkiem wśród dzieci charłactych.

Jako ten, któremu poruczono czuwanie nietylko nad umysłowym i moralnym, lecz również i nad fizycznym rozwojem dziatwy i młodzieży szkolnej, zwracam się z gorącym apelem do pp. Inspektorów Szkolnych i dyrekcyj szkół, ażeby sprawę tę żywo wzięły do serca. Ciężkie warunki bytu niech jak najmniej odbiją się na dziatwie szkolnej. Dziecko głodne uczyć się nie może. A liczba dzieci, przychodzących do szkoły bez śniadań, bez spożycia gorącej strawy, jest bardzo pokaźna.

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 19, poz. 196.

Wzywam przeto dyrekcje szkół, by porozumiały się z istniejącymi przy wielu magistratach wydziałami opieki społecznej, z instytucjami, mającymi na celu pomoc dzieciom, z kołami rodzicielskimi szkolnymi i jaknajprędzej zajęły się zorganizowaniem masowego dożywiania niezamożnej dziatwy szkolnej, zwłaszcza po miastach i miasteczkach oraz wśród większych skupień ludności fabrycznej. Niech zbliżająca się zima zastanie wszędzie w szkołach taką organizację szkolną, która nie pozwoli żadnemu dziecku cierpieć głód i wskutek tego padać ofiarą tej lub innej choroby.

Warszawa, dn. 15 października 1924 r. Nr. 3444/24 S.

Minister:

(—) Miklaszewski.

OKÓLNİK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Dyrekcji szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych, seminarjów nauczycielskich, Inspektorów Szkolnych oraz do ogółu nauczycielstwa w sprawie zwalczania jaglicy wśród dziatwy szkolnej.¹⁾

Do chorób, trapiących dziatwę szkolną, zwłaszcza szkół powszechnych, należy jaglica. Choroba to tem straszniejsza, że może stać się przyczyną utraty wzroku. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (Generalna Dyrekcja Służby Zdrowia) przedsięwzięło rejestrację dzieci jagliczych na terenie całej Rzeczypospolitej w celu odosobnienia dzieci chorych od zdrowych i ułatwienia im leczenia w specjalnych zakładach wychowawczo-leczniczych. Do tej pory zakładów podobnych zorganizowano 5, a mianowicie: w Województwie Krakowskim (Witkowiec), w Województwie Kieleckim (Granica), w Województwie Wileńskim (Wilno Zwierzyniec), w Województwie Poznańskim (Śrem) i w mieście stoł. Warszawie (przy ul. Czerniakowskiej).

Zechcą kierownicy szkół i nauczycielstwo współdziałać z lekarzami przy układaniu wykazu imiennego dzieci jagliczych, podług ustalonych schematów, porozumiewać się z opieką domową w spra-

¹⁾ Dz. Urz. 1925 Nr. 14, poz. 145.

wie leczenia tych dzieci, ewentualnie umieszczania ich w specjalnych zakładach leczniczo-wychowawczych.

Warszawa, 7 lipca 1925 r. (L. 6004/25 O. Prez.).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego

(—) T. Łopuszański,
Podsekretarz Stanu.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Dyrekcyj szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych, seminarjów nauczycielskich oraz Inspektoratów szkolnych,
w sprawie zwalczania płonicy (szkarlatyny)¹⁾.**

Jedną z największych plag dzieci w wieku szkolnym jest płonica (szkarlatyna). Dotychczasowe metody walki z płonicą, której zarazek, jak wiadomo, jest bardzo lotny, nie dają należytych wyników. Brak specjalnych pawilonów szpitalnych dla chorych płoniczych, częsta niemożność dokonywania należytego odkażania, trudności rozpoznawcze w poważnych i lekkich przypadkach płonicy, które nie dochodzą do lekarzy albo też są mylnie rozpoznawane i stają się powodem wybuchu epidemji, niemożność odpowiedniego odosobnienia otoczenia chorego i t. d. — wszystko to niezmiernie utrudnia walkę z epidemją płonicy.

W pewnej analogji do ospy najskuteczniejszym środkiem do zwalczania tej ciężkiej choroby mogą być szczepienia ochronne przeciwplonicze, stosowane już na dużą skalę w Ameryce.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (Generalna Dyrekcja Służby Zdrowia) w porozumieniu z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rozsyła okólniki do urzędów sobie podwładnych z poleceniem uświadomienia ludności o potrzebie zwalczania płonicy drogą szczepień ochronnych; szczepionki ochronne przygotowuje Państwowy Zakład Higjeny w Warszawie.

Dotychczasowe szczepienia ochronne przeciwplonicze, dokonane w liczbie kilkunastu tysięcy w Warszawie, nie wykazując żad-

¹⁾ Dz. Urz. 1925 Nr. 19, poz. 212.

nych szkodliwych następstw zabiegu, pozwalają przypuszczać, że na tej drodze uda się zapobiegać występowaniu tej ciężkiej choroby.

Ministerstwo poleca przeto dyrekcjom szkół oraz nauczycielstwu, ażeby na konferencjach rodzicielskich zachęcali rodziców do poddawania swych dzieci wspomnianemu zabiegowi i ażeby współdziałali w tej akcji z urzędami zdrowia publicznego.

Warszawa, dnia 26 października 1925 r. (L. 10168/O. Prez.).

Minister Wyznań Religijnych

i Oświecenia Publicznego:

(—) **St. Grabski.**

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Inspektoratów Szkolnych, Dyrekcji szkół i całego ogółu nauczycielstwa w sprawie propagandy przeciwgruźliczej¹⁾.

W czasie od dn. 1 kwietnia do 15 maja r. b. Związek Przeciwgruźliczy dorocznym zwyczajem urządza dni propagandy przeciwgruźliczej: zbiórki na ulicach i w pomieszczeniach publicznych zamkniętych, odczyty, pogadanki, przedstawienia i inne przedsięwzięcia, mające na celu zainteresowanie ogółu ludności zagadnieniem tej wielkiej klęski społecznej, jaką jest gruźlica, oraz zdobycie środków na walkę z tą groźną chorobą.

Na prośbę Zarządu Związku Przeciwgruźliczego Ministerstwo poleca Kuratorjom Okręgów Szkolnych, inspektoratom szkolnym, dyrekcjom szkół oraz ogółowi nauczycielstwa, by z tą akcją propagandową współdziałały. Do środków współdziałania należą: odczyty i pogadanki w szkołach w okresie propagandy na temat walki z gruźlicą, zachęcanie do zakupu nalepek na cel powyższy i zezwalenie na zawieszenie w szkołach na okres wspomniany propagandowych plakatów, nadsyłanych przez Związek Przeciwgruźliczy.

Warszawa, dnia 25 marca 1926 roku. (L. O. Prez. 2408*26).

Za Ministra Wyznań Religijnych

i Oświecenia Publicznego:

(—) **T. Łopuszański,**

Podsekretarz Stanu.

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 6, poz. 48.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych.
w sprawie zwalczania wszawicy w szkołach.**

Powołując się na przesłanie przy piśmie Nr. O. H. Fiz. 320/27 z dn. 28.IX. r. b. broszur i plakatów w sprawie zwalczania wszawicy, Ministerstwo poleca Kuratorjom wydanie pp. inspektorom szkolnym odpowiednich zarządzeń, by kierownicy szkół powszechnych przed upływem bieżącego roku szkolnego przy pomocy nauczycielstwa lub higienistek szkolnych, tam gdzie takowe są czynne, zbadali działalność szkolną szkół powszechnych co do zauszenia i wyniki badań ujętych liczbowo (wedle załączonego wzoru) nadesłali do Kuratorjum. Kuratorja zaś ogólne liczbowe dane, dotyczące poszczególnych powiatów, nadesłają do Ministerstwa.

Badania te kierownicy szkół powszechnych ponowią przed końcem przyszłego 1927/28 roku szkolnego, ażeby zdać sprawę z postępów na polu walki z wszawicą dzięki zaleconej propagandzie i o wynikach badania również za pośrednictwem Kuratorów zawiadomią Ministerstwo.

Warszawa, dn. 2 maja 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 320/27).

Minister:

(—) **Dr. Dobrucki.**

Załącznik do okólnika z dn. 2 maja
1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 320/27)

Szkoła . . . . . w . . . . . Data . . . . .

Powiat . . . . . Województwo . . . . .

Wywiad o pasorzytach skórnych.

Chłopców	Dziewcząt	Razem

1. Zbadano ogółem dzieci szkolnych:
2. Wśród nich stwierdzono wszawicę

Data . . . . .

Kto przeprowadził badania

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i Liceum Krzemienieckiego
w sprawie zamykania szkół z powodu epidemji¹⁾.**

Z powodu bardzo często zdarzających się przypadków zbyt pochopnego zamykania szkół przez zarządy szkół na wniosek lekarzy urzędowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych (Departament Służby Zdrowia) przypomina obowiązujące przepisy zapobiegawcze przeciwko szerzeniu się chorób zakaźnych. Przepisy te, dotyczące wszelkich szkół i zakładów wychowawczych, wydane zostały w r. 1918 przez Ministerstwo W. R. i O. P. (Dz. Urz. z 1918 r. Nr. 3, poz. 10) w porozumieniu z ówczesnym Ministerstwem Zdrowia Publicznego.

W sprawie zaś zamykania szkół w przypadkach chorób zakaźnych komisja międzyministerjalna ustala następujące przepisy:

Kiedy należy zamknąć klasę lub całą

W przypadkach

płonicy (szkarlatyny)
i błonicy (difterytu)

szkołę?

Jeżeli w tej samej klasie zdarzyło się kilka przypadków zachorowań na płonicę, poddać klasę odkażeniu i zamknąć ją na 2 tygodnie. Jeżeli liczne przypadki zdarzyły się w kilku klasach, zamknąć szkołę co najmniej na 2 tygodnie i poddać całą szkołę odkażeniu.

ospy naturalnej

W razie choćby jednego przypadku ospy naturalnej zamknąć szkołę dla dokonania odkażenia. Współkolegom chorego zaszczepić ospę. U reszty sprawdzić, czy szczepienie powtórne wypadło pomyślnie.

tyfusu (duru) plamistego

W razie choćby jednego przypadku zachorowania ucznia w szkole zamknąć szkołę dla dokonania odkażenia, zbadać wszystkie dzieci, czy nie mają wszawicy, a w razie potrzeby poddać je i ich odzież odwzieszeniu.

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 1, poz. 10.

6 listopada 1926 r. Nr. Z. Z. 9321/26 Z. 17. zawiadomiło o powyższem wojewódzkie urzędy zdrowia i lekarzy urzędowych.

Warszawa, dnia 13 grudnia 1926 r. (Nr. O. Prez. 12320/26).

Za Ministra, Kierownika Ministerstwa
Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

w z. (—) **W. Żłobicki.**

KOMUNIKAT

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie zwalczania choroby powiększenia gruczołu tarczowego¹⁾.**

Ze sprawozdań lekarskich szkolnych, dotyczących młodzieży szkolnej okolic górskich i podgórskich, wynika, że duży jej odsetek cierpi na powiększenie gruczołu tarczowego, co w pewnych przypadkach związane jest z osłabieniem władz umysłowych i z niedorozwojem fizycznym. Jak wiadomo, współczesna medycyna zapatruje się na te objawy, jako na następstwo używania wody, wylugowanej z soli jodowych. Jako najwłaściwszy środek zapobiegawczy przeciw tej chorobie uznano używanie jodu. W Szwajcarii zwalczą się wole albo przez podawanie dzieciom pastylek z małą ilością soli jodowych, albo zmusza się ludność do używania soli kuchennej tylko takiej, do której dodano jodu. U nas w Polsce łatwiej można to skutecznie za pomocą pastylek jodowych. Ministerstwo przeto zwraca uwagę dyrekcji i kierownictw szkół i rad powiatowych szkolnych, zwłaszcza z okolic podgórskich, ażeby przy pomocy lekarzy szkolnych, lekarzy powiatowych, tudzież ogółu nauczycielstwa zwalczali przez używanie wzmiankowanego wyżej środka tę kłeskę społeczną, powodującą zwyrodnienie całych pokoleń.

(Nr. O. H. Fiz. 478/27).

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 11, poz. 187.

(Przyp. Red.). Pastylki jodowe według instrukcji, udzielonych przez Wydział Hig. Szk. i Wych. Fiz. M-a wyrabia w Warszawie firma „Spiess” pod nazwą „Antistrumin”.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do PP. Kuratorów Okręgów Szkolnych, Naczelnika Wydziału Ośw.
Publ. w Woj. Śląskiem i Wizytatora Liceum Krzemienieckiego
w sprawie propagandy wstrzemięźliwości od alkoholu w szkołach.**

Pragnąc poprzeć akcję Zarządu Polskiej Ligi Przeciwalkoholowej, która, podobnie jak w latach ubiegłych, urzęduje w dniach 1—8 lutego 1928 r. t. zw. „Tydzień propagandy trzeźwości“, zarządzam:

1° ażeby w miesiącu lutym r. b. w poszczególnych szkołach powszechnych, w ogólnokształcących szkołach średnich, w seminarjach nauczycielskich i ochroniarskich, w szkołach zawodowych poświęcono sprawie alkoholizmu jedną pogadankę, lub lekcję szkolną, lub wreszcie wykład wspólny, o ile w danej klasie dotąd podobnych wykładów nie urządzano programowo;

2° zalecam kierownictwu szkół powszechnych organizowanie podobnych wykładów dla rodziców z okazji konferencji z rodzicami w lutym, w marcu lub w kwietniu r. b.;

3° zalecam, ażeby na konferencjach rejonowych nauczycielskich w tym czasie został poruszony temat: „Dlaczego i w jaki sposób szkoła powinna walczyć z alkoholizmem?“ (można się opierać na broszurach pod powyższym tytułem dyr. Duchowicza ze Lwowa).

Wykłady, pogadanki, odczyty powinni wygłaszać przede wszystkim lekarze szkolni tam, gdzie są czynni.

Na prośbę Zarządu Polskiej Ligi Przeciwalkoholowej Ministerstwo przesyła wykaz broszur do nabycia w składnicy abstynenckiej w Poznaniu.

Warszawa, dn. 11 stycznia 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 1197/27).

Minister:

(—) **Dr. Dobrucki.**

„O szkodliwości palenia tytoniu“

Do wywieszenia w szkole na miejscu widocznem.

1. Nałóg palenia jest wprawdzie mniej szkodliwy od nałogu używania trunków, zwalczanym być musi jednak tem energiczniej, że wśród młodzieży jest u nas więcej rozpowszechniony, niż używanie alkoholu. Pierwszych prób palenia młodzież dokonywa z chęci naśladowania starszych i pod wpływem zachęty innych palących. W początkach palenia występują: ból, zawroty głowy, ślinotok i wymioty, następnie jednak organizm może przyzwyczać się do trucizny, jaką jest nikotyna w tytoniu, i w ten sposób powstaje nałóg.

2. Szkodliwy wpływ palenia tytoniu na zdrowie fizyczne występuje bądź w krótkim czasie po zaczęciu palenia, bądź dopiero po latach. Naówczas często pozbycie się nałogu jest już spóźnione, i choroba, wywołana przez używanie tytoniu, postępuje dalej.

3. Nadmierne i umiarkowane palenie — są to rzeczy względne: co dla jednego jest niewiele, to dla drugiego może być bardzo dużo. Zresztą tak samo nierównomiernie działają na różne organizmy i inne trucizny, jak alkohol, morfina.

4. Najwcześniej występują u palaczy następujące objawy:

a) Katar przewlekły nosa i gardzieli, który często przechodzi na krtań i oskrzela i powoduje chrząkanie, suchość w gardle, chrypkę i kaszel z początku przejściowy, a później skutkiem przewlekłego kataru oskrzeli kaszel stały. Przewlekły katar oskrzeli przygotowuje podłoże do rozwoju różnych chorób płucnych, a nawet gruźlicy czyli suchot. Pod wpływem przewlekłego kataru gardzieli powstać mogą cierpienia ucha, prowadzące niekiedy nawet do głuchoty.

b) Bardzo często występują zaburzenia żołądkowe (odbijania, brak apetytu, złe trawienie), a również niepokój i bicie serca, połączone czasami z omdlewaniem.

5. Chroniczne zatrucie tytoniem prowadzi do ciężkich chorób serca i naczyń krwionośnych oraz chorób nerwowych. Wielu ludzi pali i niektórzy dożywają późnego wieku, ale wielu umiera przedwcześnie od powyższych chorób i ich powikłań; w każdym bądź razie chroniczne zatrucie tytoniem jest zawsze szkodliwe i tem szko-

¹⁾ Drukowano z polecenia Wydziału Higieny Szkolnej i Wych. Fiz. Minist. W. R. i O. P. Do nabycia w Polskiej Składnicy Pomocy Szkolnych. Warszawa, Nowy Świat 33.

dliwsze, im wcześniej tytoń zaczął działać na niedojrzały, rosnący i rozwijający się organizm.

6. Nie należy zaczynać palić, a kto zaczął, niech się odzwyczai, dopóki tytoń nie wywołał w organizmie jego takich zmian, które nie dadzą się już naprawić.

ANKIETA MINISTERJALNA

w przypadkach samobójstw młodzieży szkolnej.

W przypadku samobójstwa ucznia Kuratorium przesyła do dyrekcji szkoły, gdzie powyższy fakt miał miejsce, poniższą ankietę, z poleceniem, aby dyrekcja na podstawie znanych jej faktów w porozumieniu z lekarzem szkolnym wypełniła możliwie większą liczbę rubryk załączonego kwestjonariusza i przesała do Ministerstwa dla naczelnego wizytatora higieny szkolnej.

Z a ł a c z n i k.   Kwestjonariusz

w sprawie samobójstw wśród młodzieży szkolnej.

- Imię i nazwisko (lub inicjały imienia i nazwiska) samobójcy . . . . .
- Płeć . . . . .
- Wiek . . . . .
- Klasa wraz z wyszczególnieniem rodzaju szkoły . . . . .
- Zajęcie rodziców . . . . .
- Stan majątkowy rodziców . . . . .
- Stan zdrowia rodziców (fizyczny i umysłowy) . . . . .
- Czy rodzice nie żyją w separacji . . . . .
- Czy między rodzicami niema pokrewieństwa? . . . . .
- Wiek rodziców w chwili przyjścia na świat samobójcy . . . . .
- Ile dzieci mieli rodzice? . . . . .
- Którym dzieckiem z rzędu jest samobójca? . . . . .
- Ile dzieci żyje? . . . . .
- Czy samobójca nie jest pasierbem, sierotą lub wychowankiem? . . . . .
- Czy w rodzinie samobójcy zdarzały się przypadki samobójstw, chorób umysłowych, ciężkich chorób nerwowych, nałogów pijaństwa, morfinizmu (przewszystkimi wśród rodziców, najbliższego rodzeństwa, a następnie dalszych krewnych) . . . . .
- Czy kiedykolwiek dopuścił się zamachu na swe życie? . . . . .
- Jakim uczniem (uczennicą) był samobójca co do zdolności i postępow . . . . .
- co do pilności i sprawowania . . . . .
- co do stosunku z kolegami i nauczycielami? . . . . .
- Co wiadomo o jego życiu płciowym? . . . . .
- Czy nie zdradzał wybitnych zdolności w jakimkolwiek bądź kierunku? . . . . .
- Czy nie miał szczególnych upodobań (teatr, czytanie, muzyka, etc.)? . . . . .
- Jakim był pod względem religijnym? . . . . .
- Czy samobójca nie miał cech zwyrodnienia fizycznego (nieprawidłowej budowy,

ułomności, garbu, asymetrii twarzy, wybitnie odstających wielkich uszu, głuchoty, zezą, zbyt wysuniętej szczęki dolnej, wola, krzywych nóg, chorób nerwowych: padaczka, migrena, i t. p., zaburzeń mowy: jąkanie się, splenienie)?

Czy w zachowaniu się, w przyzwyczajeniach nie dostrzeżono cech zwyrodnienia moralnego (łatwa pobudliwość nerwowa, skłonność do samotności, płaczliwość, kłótniowość), nałogów: (onanizm, palenie tytoniu, używanie trunków)?

Data targnięcia się na życie . . . . .

Sposób wykonania zamachu . . . . .

Jaki powód samobójstwa podał samobójca lub jaki przypuszczają rodzice, opiekunowie, koledzy, zwierzchność szkolna, otoczenie? . . . . .

Uwagi dodatkowe . . . . .

Podpis osoby, wypełniającej kwestionariusz . . . . .

Miejscowość . . . . .

Data . . . . .

OKÓLNIK

do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Liceum Krzemienieckiego,
do Wydziału Oświecenia w województwie Śląskiem, do Dyrekcji
i Kierownictw szkół

w sprawie udziału młodzieży szkolnej w orkiestrach dętych¹⁾.

W związku ze wzrastającą w szkołach tendencją do organizowania orkiestr szkolnych na instrumentach dętych i ze względu na to, że gra na powyższych instrumentach w pewnych przypadkach przynieść może szkodę organizmowi ucznia, zarządzam w tej sprawie, co następuje:

Zasadniczo uczniowie poniżej lat 14 nie powinni brać udziału w grze na instrumentach dętych.

W wyjątkowych razach uczniowie powyżej lat 12 mogą być dopuszczeni do udziału w orkiestrze dętej, o ile rozwojem fizycznym o rok lub dwa przewyższają swój wiek kalendarzowy.

Uczniowie, kandydaci do orkiestry dętej, winni być badani uprzednio przez lekarza. Za główne przeciwwskazanie lekarskie do uczestniczenia w orkiestrze dętej uznać należy: usposobienie gruźlicze, skłonność rodzinną do rozedmy płuc, do astmy, wady organiczne górnego odcinka dróg oddechowych, organiczne cierpienie serca, ropotok uszny i przedziurawienie bębenków usznych, istniejącą przepuklinę pachwinową lub wyraźną do niej skłonność, brak przednich zębów lub wybitną ich próchnicę.

¹⁾ Dz. Urz. 1928 Nr. 2, poz. 35.

Lekarze szkolni tam, gdzie są czynni, winni perjodycznie badać młodzież, należąca do orkiestr dętych, zwracając uwagę na wspomniane wyżej punkty, poza tem bacząc szczególnie na stan serca i płuc.

Kierownik orkiestry winien jak najtroskliwiej pouczać o racjonalnem stosowaniu wdechu i wydechu podczas gry.

Dobierając kandydatów do orkiestry dętej trzeba mieć na uwadze, że do gry na takich instrumentach dętych, jak: obój, klarnet, kornet, bas-waltornia i baryton-eufonium, przedstawiających znaczne trudności techniczne gry i wymagających zwiększonego wysiłku ze strony grającego, należy kwalifikować uczniów, lepiej rozwiniętych fizycznie.

Instrumenty dęte, a zwłaszcza ustniki, winny być utrzymywane w należytej czystości. Koniecznem jest, by, w razie gdy kilku uczniów korzysta z tego samego instrumentu dętego, każdy uczeń posiadał własny ustnik.

Warszawa, dnia 25 stycznia 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 92/28).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK!

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do pp. Kuratorów wszystkich Okręgów Szkolnych do p. Naczelnika
Wydziału Oświecenia Publicznego w Województwie Śląskiem i do
p. Wizytatora Liceum Krzemienieckiego
w sprawie sprzątanania sal szkolnych.**

W związku z okólnikiem w sprawie utrzymania czystości w lokalach szkolnych (Dz. Urz. z r. 1927 Nr. 8 poz. 118) wyjaśniam, że aczkolwiek dziatwa szkolna winna jak najbardziej przykładać się do utrzymania w należytej czystości lokalu szkolnego, to jednak do zamiatania podłóg, do ścierania kurzu z ławek nie powinna być ze względów zdrowotnych używana. Obowiązek ten winien w całości spoczywać na służbie szkolnej.

Również w pracowniach szkolnych, w salach robót ręcznych, w warsztatach rzemieślniczych, o ile od dziatwy i młodzieży szkolnej żądać należy jak najstaranniej szego uporządkowania sprzętów, używanych przy pracy, o tyle, również z tych samych względów zdrowotnych, nie można żądać zamiatania podłóg i usuwania z niej kurzu, co leżeć winno w zakresie obowiązków służby szkolnej.

Szczegółowe przepisy dotyczące utrzymania porządku i czystości w szkołach, są podane, jak o tem wspomina wyżej przytoczony okólnik, w książce sanitarnej szkolnej.

O powyższem należy podać do wiadomości dyrekcji i kierownictw szkół.

Warszawa, dn. 10 marca 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 25/28).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki

OKÓLNİK

do wszystkich Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Liceum Krzemienieckiego i do Wydziału Oświecenia Publicznego w Województwie Śląskiem
w sprawie wystawy przeciwalkoholowej.

Polskie Towarzystwo walki z alkoholizmem „Trzeźwość” zgodnie z programem swej działalności urządza wędrowne wystawy przeciwalkoholowe (pokaz preparatów, modeli, tablic, rysunków i t. p.), na których instruktor Towarzystwa p. Mikołaj Skiba wygłasza pogadanki i odczyty treści przeciwalkoholowej.

Celem oddziaływania na młodzież szkolną i uświadamiania jej o szkodliwości używania napojów alkoholowych, nawiązując do okólnika z dn. 11 stycznia 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 1197/27), na prośbę Zarządu Towarzystwa „Trzeźwość” polecam pp. Kuratorom wydanie odpowiednich zarządzeń dyrektorom i kierownikom szkół, by w razie urządzania w danej miejscowości przez wspomiane Towarzystwo wędrownej wystawy przeciwalkoholowej organizowali zbiorowe wycieczki młodzieży szkolnej pod kierunkiem nauczycieli, wychowawców klasowych, lekarzy szkolnych.

Zbiorowe zwiedzanie takiej wystawy, gdyby nie mogło się odbyć w godzinach specjalnych pozalekcyjnych, może być zorganizowane podczas zajęć szkolnych.

W poszczególnych przypadkach zezwalam na urządzenie wędrownej wystawy przeciwalkoholowej w lokalu szkolnym i na wygłaszanie odczytów przez pana Mikołaja Skibę w samej szkole.

Warszawa, dn. 15 marca 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 204/28).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

DKOLNIE

do wszystkich szkół podległych Ministerstwu W. N. i S. P.
w sprawie zagadnień higienicznych.

Na zlecenie Komitetu Centralnego Związku Publicznego Nauczycielstwa
Wzrostek Szkolnych i Oświatowa Publicznego podjęto do wiadomości
szkoleń, następujące zagadnienia:

D

Nauczanie i propaganda higieny oraz higiena nauczania.

1. Wymagania, jakie stawia się nauczaniu higieny, są różnymi. Nie
można jednak zapomnieć, że nauczanie higieny ma być przede wszystkim
nauczaniem praktycznym. Nie chodzi o to, aby uczeń dowiedział się, jak
człowiek powinien żyć, ale o to, aby uczeń dowiedział się, jak żyć.
W tym celu należy przede wszystkim nauczyć ucznia, jak żyć w domu,
jak żyć w szkole, jak żyć w mieście, jak żyć w naturze. W tym celu
należy przede wszystkim nauczyć ucznia, jak żyć w domu, jak żyć
w szkole, jak żyć w mieście, jak żyć w naturze. W tym celu należy
przede wszystkim nauczyć ucznia, jak żyć w domu, jak żyć w szkole,
jak żyć w mieście, jak żyć w naturze.

2. Wymagania, jakie stawia się nauczaniu higieny, są różnymi. Nie
można jednak zapomnieć, że nauczanie higieny ma być przede wszystkim
nauczaniem praktycznym. Nie chodzi o to, aby uczeń dowiedział się, jak
człowiek powinien żyć, ale o to, aby uczeń dowiedział się, jak żyć.
W tym celu należy przede wszystkim nauczyć ucznia, jak żyć w domu,
jak żyć w szkole, jak żyć w mieście, jak żyć w naturze. W tym celu
należy przede wszystkim nauczyć ucznia, jak żyć w domu, jak żyć
w szkole, jak żyć w mieście, jak żyć w naturze.

3. Wymagania, jakie stawia się nauczaniu higieny, są różnymi. Nie
można jednak zapomnieć, że nauczanie higieny ma być przede wszystkim
nauczaniem praktycznym. Nie chodzi o to, aby uczeń dowiedział się, jak
człowiek powinien żyć, ale o to, aby uczeń dowiedział się, jak żyć.
W tym celu należy przede wszystkim nauczyć ucznia, jak żyć w domu,
jak żyć w szkole, jak żyć w mieście, jak żyć w naturze. W tym celu
należy przede wszystkim nauczyć ucznia, jak żyć w domu, jak żyć
w szkole, jak żyć w mieście, jak żyć w naturze.

OKÓLNIK

do wszystkich szkół podległych Ministerstwu W. R. i O. P. w sprawie wskazówek zdrowotnych ¹⁾.

Na wniosek Ministerstwa Zdrowia Publicznego Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego podaje do wiadomości następujące postulaty zdrowotne:

I. W sprawie spędzania przerw między lekcjami.

Wizytacje szkół zarówno przez delegatów Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, jak i przez delegatów Ministerstwa Zdrowia Publicznego wykazały, że młodzież szkolna spędza w sposób zupełnie niewłaściwy przerwy między lekcjami. Bardzo duży odsetek młodzieży pozostaje w klasie, uczy się lekcji lub czyta książki, nieznaczna część przechadza się po kurytarzach lub salach rekreacyjnych, albo też wybiega na dziedziniec. Otóż ze względu na to, że przerwy między lekcjami przeznaczone są na wypoczynek mózgu uczącej się dziatwy szkolnej i na odnowienie powietrza w klasie, zaleca się przestrzeganie następujących przepisów:

1) podczas każdej przerwy między lekcjami wszyscy uczniowie opuszczają klasy, przyczem dla kontroli nauczyciel wychodzi z klasy ostatni, polecając dyżurnemu lub woźnemu otworzyć okna na dłuższy lub krótszy przeciąg czasu, zależnie od ciepłoty zewnętrznej.

2) uczniowie po wyjściu z klasy, o ile tylko przy szkole istnieje odpowiedni dziedziniec lub teren boiskowy, wybiegają na dziedziniec lub boisko i jedynie w razie zupełnie nieodpowiedniej pogody (deszcz, błoto, zbyt niska ciepłota) pozostają na kurytarzach lub w salach rekreacyjnych.

¹⁾ Dz. Urz. 1919 Nr. 10—11, poz. 14.

3) uczenie się lekcji, czytanie książek podczas przerw między lekcjami jest niedozwolone. Spożywanie posiłku z reguły odbywa się tylko podczas przerwy, wyznaczonej przez zarząd szkoły.

II. Korzystanie z terenów boiskowych.

Wobec wielkiego braku w lokalach szkolnych odpowiednich sal gimnastycznych zaleca się zarządom szkół dla celów lekcji gimnastyki, a zwłaszcza gier i zabaw ruchowych porozumienie się co do korzystania z najbliższych sąsiednich sal gimnastycznych, społecznych lub prywatnych ew. wspólne urządzenie podobnych sal, a również korzystanie z najbliższych terenów boiskowych, czy to w parkach i w ogrodach publicznych (np. z terenów ogrodów im. Raua w Warszawie) czy to z innych wolnych placów rządowych, społecznych lub prywatnych

III. W sprawie przepełnienia klas.

Zarówno ze względów pedagogicznych, jak i zdrowotnych zaleca się unikanie przepełnienia klas i ścisłe przestrzeganie norm przestrzennych i objętościowych. Klasa z wymiarami normalnymi (9 metrów długości, 6 metrów szerokości, 3,5 metra wysokości) winna mieścić nie więcej, niż 42 uczniów, siedzących w 7 rzędach po 6 w 3 ławkach dwusiedzeniowych. Przy innych wymiarach klas należy baczyć, ażeby na ucznia przypadło co najmniej 1 metr kwadratowy powierzchni podłogi i 3 i pół metra sześciennego objętości klasy.

IV. Stosowanie zaprawy pyłochłonnej.

Jednym ze środków walki z chorobami zakaźnymi w szkole, oprócz ścisłego przestrzegania terminów odosobnienia chorych i ich otoczenia zgodnie z przepisami obowiązującymi, jest staranne spełnianie podanych w książce sanitarnej przepisów, dotyczących utrzymania czystości i porządku w lokalach szkolnych, zwłaszcza zaś zwalczanie kurzu, który sprzyja przenoszeniu się zarazków chorobotwórczych. Walkę tę ułatwia wiązanie kurzu za pomocą nasycania kilka razy do roku podłogi t. zw. zaprawą pyłochłonną. Środek ten, wypróbowany w wielu szkołach, zaleca się jako skuteczny w zwalczaniu kurzu i zapobiegający przez to chorobom dróg oddechowych uczniów i nauczycieli i szerzeniu się chorób zakaźnych przez szkoły.

V. Dożywanie dziatwy szkolnej.

Zaleca się zarządom szkół, a zwłaszcza opiekom szkolnym i lekarzom szkolnym czuwanie nad sprawą dożywania dzieci.

VI. W sprawie zdrowia nauczycieli.

Zechce dyrekcja zwrócić uwagę na stan zdrowia personelu nauczycielskiego i, jeżeli który z nauczycieli jest widocznie chory na chorobę, która mogłaby się udzielić uczniom (np. gruźlica), należy o tem donieść Ministerstwu osobnem sprawozdaniem.

VII. W sprawie notowania nieobecności lekarzy szkolnych.

Poleca się zarządom szkół ściśle notowanie dni, opuszczonych przez lekarzy szkolnych. Liczba dni i godzin, opuszczonych przez lekarza szkolnego, winna być przy końcu roku zestawiona dokładnie, narówni z liczbą dni, opuszczonych przez personel nauczycielski.

Dyrektorowie i lekarze szkolni dołożą starań, aby powyższe postulaty, o ile tylko na to miejscowe warunki zezwalają, zostały wprowadzone w życie.

Warszawa, dnia 29 września 1919 r.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Jan Łukasiewicz.

Szef Sekcji:

w. z (—) G. Zawadzki.

Załącznik.

Do wywieszenia w klasie.

Najważniejsze przepisy higieniczne.

1) Ręce myj wodą z mydłem kilka razy dziennie, zwłaszcza przed każdym jedzeniem; twarz, uszy, szyję i górną część tułowia myj rano i wieczorem.

2) Paznokcie czyść szczotką, obcinaj przynajmniej dwukrotnie w ciągu tygodnia, nigdy ich nie obgryzaj.

3) Zęby czyść szczoteczką i proszkiem, rano i wieczorem. Jamę ustną płucz wodą z rana, po przyjeździe ze szkoły i możliwie po każdym jedzeniu.

4) Głowę myj często. Włosy najlepiej noś krótkie, ciesz je gęstym grzebieniem i szczotką.

5) Uszy utrzymuj w czystości. Nie oczyszczaj uszu ostreми przedmiotami, np. ołówkiem, zapałką, drutem, szpilką i t. p.

6) Do nosa używaj zawsze czystej chustki. Przy oczyszczaniu nosa, czyść najpierw jedną połowę, a potem drugą. Nie dłoń nigdy w nosie.

7) Kap się raz na tydzień.

8) Bieliznę zmieniaj przynajmniej raz na tydzień, na noc zmieniaj koszulę.

9) Oddychaj nosem. Piersi naprzód! Tułów prosto! Głowa do góry!

10) Unikaj przebywania w nieczystym powietrzu. Nie pal tytoniu. Nie wzbijaj kurzu. Nie pluń na podłogę. Nie rzucaj pestek z owoców i resztek pokarmów na podłogę. Zanim wejdiesz do mieszkania lub szkoły, oczyszczaj obuwie z kurzu i błota.

11) Jedz powoli, żuj dokładnie pokarmy. Przy jedzeniu nie czytaj.

12) Nie pij wódki, piwa, wina, mocnej herbaty, mocnej kawy. Za napój używaj czystej wody (przy braku przefiltrowanej używaj przegotowanej), lekkiej herbaty lub mleka.

13) Przy pracy siedź prosto, pisząc, trzymaj lewe przedramię na stole, oba-
dwa ramiona poziomo, głowę prosto, oczy w odległości 30 do 40 ctm, od książki
lub kajetu. Nie śliń palców przy przewracaniu kartek. Światło (okno, lampę)
miej przy pracy z lewej strony, lampy nie przysuwaj zbyt blisko, by chronić
głowę od goraca. Nie czytaj, nie pisz o zmroku i przy złem oświetleniu.

14) W chwilach wolnych od nauki używaj ruchu na otwartym powietrzu.

15) Kładź się wcześniej spać, abyś mógł nazajutrz wstać wypoczęty. Sypiaj
9—10 godzin. Leżąc w łóżku, trzymaj ręce na kołdrze.

16) Nie udawaj się na spoczynek zaraz po jedzeniu. Wstawaj, skoro tylko
się przebudzisz, wcześniej, abyś mógł pierwsze śniadanie zjeść bez pośpiechu.

17) Pokój sypialny przewietrzaj często, a zwłaszcza przed pójściem spać.

18) Ospę winienesz mieć szczepioną przynajmniej dwukrotnie.

19) Nie odwiedzaj kolegów, chorych na choroby zakaźne i wogóle unika;
styczności z chorymi zakaźnymi. Szczególnie strzeż się szkarlatyny, dyfterytę,
odry, ospy, koklusz, tyfusów i biegunki krwawej (dyszenterji).

20) Będąc chorym na chorobę zakaźną, nie używaj książek z bibliotek pu-
blicznych, a zwłaszcza z biblioteki szkolnej. Po przebyciu choroby zakaźnej nie
wolno ci przyjść do szkoły bez pozwolenia lekarza, również bez pozwolenia le-
karza nie powinienes uczyć do szkoły, jeżeli ktoś z twej rodziny jest dot-
knięty chorobą zakaźną.

(Przyp. Red.) Do nabycia w Polskiej Składnicy Pomocy Szkolnych, War-
szawa, Nowy Świat 33.

OKÓLNIK

do Dyrekcji szkół średnich na terenie b. Królestwa Kongresowego
w sprawie wykładów z dziedziny higieny w szkołach średnich¹⁾.

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
pragnąc, aby uczniowie klas najwyższych zaznajomili się przed opu-

¹⁾ Dz. Urz. 1919 Nr. 14, poz. 98.

szczeniem szkoły z najważniejszymi postulatami higieny, poleca Dyrekcjom, aby wezwały lekarzy do wygłoszenia kilku pogadań z zakresu higieny. W szczególności w szkołach, w których nie odbywa się systematyczna nauka tego przedmiotu, powinni lekarze szkolni przed ukończeniem roku szkolnego wygłosić dla uczniów klasy 8 i 7 dwie pogadanki na temat wielkich klęsk społecznych i walki z nimi: gruźlicy i alkoholizmu. Jako źródła i wzory pogadań służyć mogą między innymi następujące prace: prof. Sokołowski „Wielkie klęski społeczne i choroby proletariatu”, wyd. Gebethnera i Wolffa; prof. dr. Klecki „Alkoholizm i antyalkoholizm”. Kraków 1904 r. Uczniom klas najwyższych należy polecać broszurę prof. Herzena „Odezwa do młodzieży męskiej” (wyd. Arcta „Książki dla wszystkich”).

Przy tej sposobności zwraca Ministerstwo uwagę na niedawno wydaną książkę prof. Kazimierza Sosnowskiego p. t. „Szkoła a zdrowie” i miesięcznik, poświęcony higienie szkolnej i wychowaniu fizycznemu p. t. „Wychowanie fizyczne”, redagowany przez prof. dra Piaseckiego w Poznaniu.

Warszawa, dnia 25 kwietnia 1920 roku.

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) G. Zawadzki.

OKÓLNİK

do Dyrekcji szkół średnich.

Wskazania zdrowotne.¹⁾

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przypomina dyrekcjom wszystkich szkół średnich o ścisłym stosowaniu się do wskazań zdrowotnych, podanych okólnikami z dnia 29 września 1919 r. Nr. 9650/12853 i z dnia 25 kwietnia 1920 r. Nr. 7303/S. II. w sprawach:

- 1) spędzania przerw między lekcjami,
- 2) korzystania z terenów boiskowych,
- 3) unikania przepełnienia klas,
- 4) stosowania zaprawy pyłochłonnej,

---

¹⁾ Dz. Urz. 1920 Nr. 23, poz. 156.

- 5) dożywiania dziatwy szkolnej,
- 6) zdrowia nauczycieli.
- 7) notowania nieobecności lekarzy szkolnych,
- 8) wykładów higieny w szkołach średnich.

Do powyższych wskazań Ministerstwo dodaje jeszcze następujące:

I. W sprawie meldowania o przypadkach śmierci uczniów lub wystąpienia epidemji w szkole.

W razie przypadku śmierci ucznia dyrekcja szkoły winna najdalej w ciągu dni 10 zawiadomić Wydział Higieny Szkolnej Ministerstwa (Bagatela 12), jaka była, według opinji lekarza szkoły, przypuszczalna przyczyna śmierci, czy nie było innych przypadków podobnych zachorowań w tej samej klasie lub w całej szkole i w jakiej liczbie.

W razie wybuchu epidemji jednej z chorób zakaźnych w szkole, a mianowicie, wystąpienia kilku lub kilkunastu przypadków zachorowań, dyrekcja szkoły winna postąpić zgodnie z przepisami obowiązującymi co do zapobiegania szerzeniu się chorób zakaźnych przez szkoły i zakłady wychowawcze, zawiadamiając jednocześnie Wydział Higieny Szkolnej Ministerstwa o stopniu epidemji i o przedsięwziętych ku jej stłumieniu środkach¹⁾.

Specjalnie zaleca się lekarzom szkolnym jak najściślejsze stosowanie się do §§ 11—15 instrukcji, przepisanej dla nich przez Ministerstwo w sprawie zwalczania chorób uczniów w szkole.

II. W sprawie zwalczania gruźlicy w szkołach.

Ponieważ sprawozdania lekarskie szkolne wykazują wysoki odsetek uczniów i uczenic, podejrzanych o gruźlicę, zaleca się lekarzom szkolnym otoczenie ich szczególną opieką: w razie znalezienia u nich objawów gruźlicy czynnej, potwierdzonej badaniem bakteriologicznym, należy na czas, w ciągu którego pobyt i praca w szkole są równo dla nich samych, jak i dla ich otoczenia jest szkodliwa i niebezpieczna, wstrzymać ich uczęszczanie do szkoły publicznej.

Badanie bakteriologiczne winno być uskutecznione możliwie wcześniej.

---

¹⁾ (Przyp. Red.) Obecne zarządzenia wymagają meldowania tych spraw w odpowiednim kuratorjum.

III. W sprawie pogadarek higienicznych z rodzicami.

Lekarze szkolni winni na konferencjach rodzicielskich, zwoływanych przez dyrekcje szkół, przedstawiać w sposób możliwie przystępny i uwzględniający warunki miejscowe rodzicom zasady higienicznego wychowania dzieci, wykazywać doniosłość współdziałania rodziców w spełnianiu przepisów higienicznych, bez czego praca szkoły nad wychowaniem fizycznym dzieci i młodzieży nie może być skuteczna.

IV. W sprawie pogadarek higienicznych z uczniami.

Lekarze szkolni winni pouczać młodzież szkolną w specjalnych pogadankach o tem, w jaki sposób ma układać tryb życia codziennego jak ma dzielić czas na naukę, pożywienie, spoczynek, gry i zabawy i sen, jak szkodliwym dla zdrowia rosnącego i rozwijającego się organizmu okazać się może niedostateczny posiłek (np. spotykane nieraz wskutek pośpiechu niejadanie lub niedojadanie pierwszych śniadań), niedostateczny sen i t. p.

W porozumieniu z dyrekcją szkoły i z wychowawcami lekarz szkolny winien w każdej klasie poświęcić kilka godzin w ciągu roku na wykłady i pogadanki z dziedziny higieny. Temat i sposób ujęcia przedmiotu winien być dostosowany do poziomu umysłowego uczniów i związany z całokształtem nauczania i wychowania w szkole. Zwłaszcza winien zwrócić uwagę na walkę z chorobami zakaźnymi, z alkoholizmem, z gruźlicą, przedstawić szkodliwość palenia tytoniu, oraz w ostatnich klasach, niezależnie od indywidualnego traktowania sprawy, rozpatrzyć w sposób jaknajbardziej taktowny i liczący się z wrażliwością i pobudliwością dojrzewającej młodzieży zagadnienie płciowe pod względem biologicznym, etycznym i społecznym; wzorować się można na wspomnianej w jednym z poprzednich okólników „Odezwie do młodzieży męskiej prof. Herzena” (wyd. „Książek dla wszystkich” Arcta). Podać należy sposoby ratownictwa w nagłych wypadkach. W tych miejscowościach, gdzie to się da uskutecznić, zaleca się zwiedzanie z uczniami instytucji i zakładów użyteczności publicznej, ważnych ze stanowiska zdrowia społecznego.

V. W sprawie zadawania lekcji do domu.

Zaleca się zarządom szkół czuwanie nad zapobieganiem przeciążeniu młodzieży szkolnej pracami domowymi. W szczególności unikać należy zbyt licznych przepisowań, o ile nie są spowodowane względami dydaktycznymi. Nauczyciele sami lub za pośrednictwem wychowawcy winni porozumiewać się ze sobą, by zadania domowe uczniów były możliwie równomiernie rozłożone na poszczególne dni tygodnia. Na dni świąteczne oraz ferje nauczyciele nie powinni wyznaczać żadnych dodatkowych lekcji (nie mówi się tutaj o takich godnych zalecenia pracach wakacyjnych, jak lektura, obserwacja i notowania przyrodnicze, zbieranie zielników i t. p.). Tam, gdzie t. zw. „zadawanie lekcji do domu” ze względów dydaktycznych jest potrzebne, przystosowywać się należy do uczniów średnio zdolnych. Co pewien czas należy zbierać ankietę co do ilości czasu, poświęcanego przez poszczególnych uczniów na przygotowanie lekcji w domu. Przy każdej odpowiedniej sposobności należy uczniom udzielać wskazówek co do tego, w jaki sposób w domu pracować mają, gdyż często wrzekome przeciążenie ucznia lekcjami wypływać może z nieumiejętnego sposobu uczenia się (nieumiejętność skupienia uwagi, zbyt częste lub zbyt rzadkie przerwy w nauce domowej, zachowanie wadliwej pozycji przy czytaniu i pisaniu, nieodpowiednie warunki higieniczne i t. p.), wszystko to obniża wydajność pracy umysłowej ucznia i wpływa na przedłużenie czasu, poświęconego na odrabianie lekcji.

VI. W sprawie stosowania ćwiczeń oddechowych śródlekcyjnych oraz uprawiania zabaw i gier ruchowych.

Niezależnie od ćwiczeń cielesnych metodycznych, na które program szkolny we wszystkich klasach przeznaczają dwie godziny tygodniowo, zaleca się stosowanie ćwiczeń oddechowych śródlekcyjnych (kilka głębokich wdechów w pozycji bacznej), zwłaszcza w środku tych lekcji, które związane są z dłuższą trwającą nieruchomością, a często wadliwą pozycją ucznia.

W celu wdrożenia uczniów w pożyteczne spędzanie wolnego czasu, zaleca się organizowanie gier i zabaw ruchowych w godzinach popołudniowych i wolnych od lekcji. W tym celu korzystać można z dziedzińca szkolnego, wolnego placu lub większego boiska w ogrodzie publicznym. Sprawą tą winni się zająć zawodowi nauczyciele

ćwiczeń cielesnych, jak również wychowawcy i inni członkowie ciała nauczycielskiego w myśl zasady, że czuwać oni mają zarówno nad wychowaniem umysłowym jak i fizycznym młodzieży. Poza tem ruch na świeżem powietrzu i zdrowiu nauczycieli niewątpliwie korzyść przyniesie.

Nad samorzutnie przez młodzież organizowanemi zabawami podczas większych przerw między lekcjami winien czuwać uzdolniony wychowawca, nadając należyty bieg zabawie.

Warszawa, dnia 10 grudnia 1920 r.

Za Ministra Wyznań Religijnych
Szef Sekcji Szkolnictwa Średniego:

(—) Zawadzki.

PRZEPISY NORMALNE

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie norm druku książek szkolnych¹⁾.

1. Wysokość małych liter średnich, czyli wysokość „oczka“ w książkach dla pierwszego roku nauki nie powinna przekraczać 8 mm. i nie może być mniejsza nawet przy końcu roku od $2\frac{1}{2}$ mm. W drugim roku nauki wysokość liter małych wynosić może 2,5 mm.— 2,0 mm., w roku trzecim i czwartym 2,0 mm., — 1,75 mm., w latach piątym, szóstym i siódmym — 1,75 mm. — 1,5 mm. Norma 1,5 mm. jest wogóle najniższą normą, dopuszczalną dla książek szkolnych. Jedynie w dopiskach i uwagach, które winny być ograniczone do najniezbędniejszego minimum i w słownikach, wydawanych w formie kieszonkowej, stosowany być może druk nieco mniejszy, nie mniejszy jednak od 1,25 mm.

2. Do druku książek szkolnych używać można zarówno liter o kreskach jednakowej grubości, jak też liter o kreskach grubości różnej. W pierwszym wypadku grubość kreski wynosić powinna $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{10}$ wysokości oczka, nie przekraczając 1,5 mm. i nie spadając poniżej 0,15 mm. W wypadku drugim grubość kreski grubszej przekraczać nie powinna 1,8 mm., grubość zaś kreski cieńszej nie powinna spadać poniżej 0,10 mm., przyczem stosunek grubości kreski grubszej do grubości kreski cieńszej wynosić winien 2 : 1, względnie 3 : 1.

3. Szerokość liter małych t. zw. „szerokość oczka“ nie powinna być mniejsza od $\frac{2}{3}$ wysokości litery.

¹⁾ Dz. Urz. 1920 Nr. 16 poz. 107.

4. Krój liter powinien być prosty, spokojny, oparty na najprostszych elementach geometrycznych, pozbawiony ząbów i nierówności. Druku gotyckiego, nie czyniącego powyższym wymaganiom zadość, używać można w książkach niemieckich nie wcześniej, niż w drugim roku nauczania języka niemieckiego i tylko w rozmiarach ograniczonych.

5. Odstępy pomiędzy literami nie mogą być mniejsze od $1\frac{1}{2}$ — 2 grubości kreski (względnie — w piśmie o kreskach różnej grubości, od $1\frac{1}{2}$ — 2 grubości kreski grubszej).

6. Odstępy pomiędzy wyrazami nie mogą być mniejsze od szerokości oczka, pożądane jednak byłyby, zwłaszcza w książkach na pierwsze lata nauki, odstępy nieco większe.

7. Odstępy pomiędzy wierszami w pierwszych dwóch latach nauki nie powinny być mniejsze od podwójnej wysokości liter, w latach następnych nie mniejsze od $1\frac{3}{4}$ tej wysokości.

8. Szerokość kolumny druku wynosić powinna 90 — 108 mm.; jedynie w elementarzach, posługujących się literami dużych wymiarów, szerokość ta może być wyjątkowo nieco większa. Długość kolumny nie powinna przekraczać $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{3}{4}$ jej szerokości.

9. Szerokość marginesów nie powinna być mniejsza od 25 — 30 mm.

10. Wykonanie drukarskie książek szkolnych powinno być staranne. Kontury liter winny być wyraźne. Farba dobrego gatunku, czarna, nasycona.

11. Papier dla książek szkolnych powinien być biały, satynowany, nie połyskujący, nie przeświecający, nie przetłaczający.

12. Książki szkolne winny być oprawne w papier lub płótno, szyte lub wiązane drutami bielonymi. Przy wiązaniu drutami zakończenia drutów winny być ukryte wewnątrz grzbietu oprawy.

Termin, od którego wymagania powyższe do książek szkolnych stosowane będą w całej rozciągłości, zostanie później ustalony. Stopień zadośćczynienia powyższym wymaganiom będzie jednak brany pod uwagę już dzisiaj przy dopuszczaniu poszczególnych książek i podręczników do użytku szkolnego.

Warszawa, dnia 1 czerwca 1920 roku (Nr. 13530/I).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) T. Łopuszański.

OKÓLNİK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Dyrekcyj szkół średnich, bezpośrednio podległych Ministerstwu, w sprawie zapobiegania przeciążeniu młodzieży szkolnej¹⁾.

W trosce o zdrowie młodzieży szkolnej, a specjalnie w celu zapobiegania pływającemu z różnych źródeł jej przeciążeniu, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przypomina o wydanych okólnikach ze wskazówkami zdrowotnymi (patrz. D. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 10 — 11 z 1919 r. i Nr. 23 z 1920 r. i zarządza, co następuje:

a) W celu zmniejszenia liczby godzin siedzenia w szkole i dania przez to działwie szkolnej możności korzystania z wolnych popołudni, Ministerstwo W. R. i O. P. poleca zredukować czas trwania lekcyj do 45 minut w tych szkołach, w których trwają one dłużej.

b) W celu zapobieżenia nagromadzeniu się nadmiernej ilości pracy w pewnych dniach tygodnia oraz w pewnych okresach roku szkolnego Ministerstwo W. R. i O. P. zaleca Dyrekcjom, aby przy układaniu tygodniowych rozkładów lekcyj liczyły się z wymaganiami higieny szkolnej, a zarazem czuwały nad tem, by każdy z nauczycieli racjonalnie rozkładał materiał swojego przedmiotu na cały rok szkolny. Ułatwi to wdrożenie młodzieży do wytrwałej pracy i równomiernych wysiłków. Odnośne wskazówki znaleźć można w zbiorowym podręczniku „Higieny Szkolnej“ w rozdziale pod tytułem: „Higiena sposobu i organizacji nauczania“.

c) Wadliwe metody nauczania potęgują również w wysokim stopniu przeciążenie młodzieży. Gdy bowiem nauczyciel zapełnia lekcje własnym wykładem i egzaminowaniem, klasę zaś całą pozostawia w bierności, zamiast pociągać ją do żywej współpracy z sobą, wówczas na prace domowe przerzuca się zbyt wielka część wysiłku, potrzebnego do zrozumienia i przyswojenia wyłożonego materiału, oraz znaczna część tych ćwiczeń, które powinny być odrobione w klasie. Wobec tego Ministerstwo W. R. i O. P. kładzie szczególny nacisk na doskonalenie metod nauczania, widząc w tem nie tylko postęp w dziedzinie pedagogii, lecz zarazem bardzo racjonalny sposób zmniejszenia przeciążenia umysłowego młodzieży.

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 5 poz. 40.

d) Ze szczególnym naciskiem Ministerstwo W. R. i O. P. podkreśla konieczność nieprzeciążania młodzieży szkolnej pracami domowymi w szczególności unikania zbytecznych przepisywań, zbyt częstych i długich wypracowań, nadmiaru zadań pamięciowych oraz konieczność nie zadawania dodatkowych lekcji na dni świąteczne i ferie. Ministerstwo uważa za rzecz bardzo pożądaną, by przynajmniej w ciągu pewnych okresów wszyscy nauczyciele notowali w dziennikach klasowych, ile przypuszczalnie czasu zużyć ma uczeń średnio zdolny na przygotowanie zadanej do domu pracy. Wiadomości te ułatwią możliwie równomierne rozkładanie pracy domowej na poszczególne dni tygodnia.

e) W każdej klasie należy na jeden dzień tygodnia zadawanie prac domowych ograniczyć do minimum, a to dlatego, ażeby w przeddzień Dyrekcja szkoły w porozumieniu z nauczycielem ćwiczeń cielesnych mogła zorganizować dla tej klasy odpowiednie do pory roku popołudniowe zabawy i gry ruchowe, jako zajęcia obowiązkowe. Do tych celów wykorzystać można dziedziniec szkolny, wolny plac lub większe boisko w ogrodzie publicznym. Udział innych nauczycieli w tych grach i zabawach Ministerstwo W. R. i O. P. uważa za bardzo pożądane.

f) Ponieważ przeciążenie młodzieży wynika również z niedostatecznego jej przygotowania do przerabiania odnośnego programu, przeto Ministerstwo W. R. i O. P. zaleca staranne kwalifikowanie młodzieży przy promowaniu i przy egzaminach wstępnych, aby do wszystkich klas wchodziła młodzież istotnie przygotowana, bo tylko wtedy ciężar pracy szkolnej nie będzie przewyższał zasobu jej sił umysłowych.

g) Zaleca się też Dyrekcjom szkół zwracanie uwagi rodziców, by unikali przeciążania młodzieży przez dodatkowe nauczanie w domu drugiego języka nowożytnego. Ministerstwo W. R. i O. P., redukując w programach liczbę języków obcych, dało wyraz konieczności unikania przeciążania, wynikłego nie tylko z nadmiernej liczby godzin szkolnych, lecz i rozpraszenia umysłu na zbyt dużą liczbę przedmiotów.

h) Wreszcie ze względu na to, iż przeciążenie ucznia lekcjami wpływać może z nieracjonalnego sposobu pracy, np. z nieumiejętności skupiania uwagi, ze zbyt częstych lub zbyt rzadkich przerw w nauce domowej, z niewłaściwego wyboru czasu na naukę, z zachowania wadliwej pozycji przy czytaniu i pisaniu, z nieodpowiednich warun-

ków higienicznych i t. p., Ministerstwo W. R. i O. P. zaleca lekarzom szkolnym i wszystkim nauczycielom udzielanie uczniom przy każdej sposobności wskazówek co do tego, w jaki sposób w domu uczyć się mają. Ich praca ich była jak najbardziej wydajną. Sprawę tę we właściwy sposób należy oświetlać również na konferencjach z rodzicami. Dla tych grup młodzieży, która nie posiada w domu odpowiednich warunków do pracy, zaleca się udzielanie na przygotowanie zadań domowych lokalu szkolnego lub wyszukanie na ten cel specjalnego pomieszczenia.

Warszawa, dn. 13 stycznia 1922 r. (L. 2/II).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) w. z. T. Łopuszański.

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Inspektorów Szkolnych, Dyrekcyj szkół bezpośrednio podległych Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

w sprawie zarządzenia, obowiązującego szkoły podczas mrozów¹⁾.

Pragnąc uchronić młodzież od zgubnych następstw silnego mrozu przy przejściu do szkoły, jak również podczas pobytu w szkole, zezwalam Dyrekcjom szkół i nauczycielstwu na usprawiedliwienie nieobecności w szkole poszczególnych, zwłaszcza młodszych dzieci, w tych razach, gdy przy temperaturze zewnętrznej — 20 C. rodzice zatrzymują w domu dźwiatwę niedość zahartowaną, skłonną do przeziębienia, nie posiadającą dostatecznie ciepłego ubrania, lub mieszkającą dość daleko od szkoły. Zasadniczo z powodu mrozów nie należy przerywać biegu zajęć w szkole. W tych jednak przypadkach, w których szkoła dla tych lub innych powodów (brak opału, wadliwe urządzenie pieców i t. p.) żadną miarą nie zdoła zabezpieczyć młodzieży w pomieszczeniach szkolnych temperatury przynajmniej + 10° C, można poszczególne klasy lub całą szkołę zamknąć, donosząc o tem swej władzy przełożonej z podaniem daty zamknięcia,

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 20 poz. 210.

temperatury powietrza w klasie, powodów niemożności ogrzania i t. p. Przy niedogrzewaniu klas do normalnej ciepłoty (+ 15° C.) należy robić przerwy w lekcji i polecać młodzieży wykonywanie tych lub innych zabiegów ruchowych w celu zapobieżenia następstwom zbyt długiego unieruchomienia przy niskiej temperaturze.

Zechcą Dyrekcje i wychowawcy czuwać nad tem, by młodzież, wychodząc ze szkoły podczas silnych mrozów, należycie zabezpieczyła swe ciało od zimna (staranne zapinanie płaszczy, podnoszenie kołnierzy i t. p.).

Warszawa, dn. 30 stycznia 1922 r. (L. 118/22 H.).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) w. z. T. Łopuszański.

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych oraz Inspektorów Szkolnych w Województwach: Białostockiem, Kieleckiem, Warszawskiem, Lubelskiem i w m. st. Warszawie

w sprawie propagandy higieny wśród dziatwy szkolnej¹⁾.

W uznaniu niezmiernej doniosłości szerokiej propagandy higieny wśród dziatwy szkolnej Amerykański Czerwony Krzyż zwrócił się do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, o pozwolenie urządzania dla niej odpowiednich odczytów z pokazami kinematograficznymi treści higienicznej, rozdawania różnych druków tejże treści i t. p. Koszta tej propagandy (opłata wędrownych prelegentów, wynajęcie sal dla pokazów i t. p.) ponosi Amerykański Czerwony Krzyż. Ministerstwo gorąco tę akcję popiera i zaleca ułatwianie zgłaszającym się w tym celu przedstawicielom Amerykańskiego Czerwonego Krzyża urządzania podobnych odczytów i pogadanek. Ministerstwo poleca zarządzić, aby zwalniano dziatwę z lekcyj na czas trwania tych odczytów, przyczem pożądane jest, by te pokazy i odczyty odbywały się w większych salach, gdzieby jednocześnie kilka lub kilkanaście szkół mogło się zmieścić.

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 17, poz. 171.

W tych miejscowościach, gdzie są czynni lekarze szkolni i higienistki szkolne, pożądane jest, by brali oni udział w tej akcji i z pokazów kinematograficznych czerpali tematy do pogadanek higienicznych.

Warszawa, dnia 30 stycznia 1922 r. (L. 2509/I).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) W. Żłobicki.

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Dyrektorów i nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących w sprawie przeciążenia młodzieży¹⁾.

Jednym z warunków skutecznego oddziaływania wychowawczego szkoły średniej na kształcąca się w niej młodzież jest ograniczenie w planie tej szkoły ilości przedmiotów, oraz uniknięcie przeładowania programów poszczególnych przedmiotów materiałem nauczania.

Temi właśnie zasadami kierowało się Ministerstwo, ustanawiając ogólny zarys programu gimnazjów państwowych. Prywatne szkoły średnie mają, jak wiadomo, możliwość opracowywania swoich własnych programów. I te jednak programy powinny się opierać na powyższych zasadach.

W programach gimnazjum państwowego zasady te Ministerstwo starało się urzeczywistnić przez zupełne zniesienie niektórych przedmiotów, np. drugiego języka nowożytnego, przez wprowadzenie następstwa niektórych przedmiotów w miejsce ich równoległości i t. p. W rezultacie udało się osiągnąć znaczne zmniejszenie ilości przedmiotów, uczonych w poszczególnych klasach. To zmniejszenie ilości równocześnie uczonych przedmiotów jeszcze silniej się uwydatni, jeśli zważymy, że program nasz obejmuje pokaźną grupę takich prac, jak zajęcia laboratoryjne, rysunek, praca ręczna, śpiew i muzyka, ćwiczenia cielesne. Wszystko to są zajęcia praktyczne, wprowadzające do szkoły pierwiastek ruchu fizycznego i nie wymagające przy-

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 15, poz. 155.

gotowywania się do nich w domu. Ilość równocześnie uczonych przedmiotów, wymagających siedzącej pracy umysłowej, zmniejszyła się tak znacznie, że obecnie wynosi od 5 do 8 w niższym gimnazjum i od 8 do 9 w wyższym, podczas gdy dawniej dochodziła nieraz do 14-tu. Tak znaczna redukcja przedmiotów szkolnych pozwoliła przeznaczyć na wiele z nich większy wymiar godzin, niż to było możliwe przy dawniejszych programach szkoły średniej. Zwiększenie ilości godzin, przeznaczonych na poszczególne przedmioty, nie miało bynajmniej służyć rozszerzeniu ich zakresu, przeciwnie, dążeniem było równoczesne ograniczenie i uproszczenie materiału nauczania.

Cel takiego ukształtowania programów jest jasny: Zwiększenie wymiaru czasu, którym rozporządza nauczyciel, winno mu umożliwić stosowanie ulepszonych metod nauczania. Metody te, między innymi, mają polegać na unikaniu szkodliwego pośpiechu w nauczaniu, na zaprawianiu młodzieży do pracy jak najbardziej samodzielnej, na doprowadzaniu jej do gruntownego zrozumienia tego, czego się uczy, na dawaniu jej tylu skojarzeń i tylu ćwiczeń, na otwieraniu jej tak szerokiego pola do czynienia praktycznych zastosowań, aby stopniowo dochodziła do zasobu wiedzy gruntownej i trwałej, choć niezbyt obszernej, i do możliwie swobodnego nią władania. Przy ulepszonych w ten sposób metodach nauczania uczeń powinien możliwie jak najwięcej pracy wykonywać w klasie pod kierunkiem nauczyciela i tylko niezbyt wielką jej część odrabiać w domu. Dające się w ten sposób osiągnąć przeniesienie środka ciężkości pracy uczniowskiej z domu do szkoły jest najskuteczniejszym sposobem, zapobiegającym przeciążeniu młodzieży szkolnej.

Chociaż jednak polskie władze szkolne od chwili swego powstania dążą do takiego ukształtowania nauczania w szkołach średnich, jednak — mimo wszystko, co dotychczas istotnie uczyniono w tym kierunku — Ministerstwo musi stwierdzić, że przeciążenie, w niektórych przynajmniej szkołach i klasach, niewątpliwie istnieje.

Polega ono głównie na tem, że młodzież za wiele czasu spędza na przygotowywaniu się do lekcji w domu, co się ujemnie odbija na jej rozwoju, zwłaszcza w krytycznym okresie przejściowym.

Oceniając w całej pełni doniosłość wyrastającego na tem tle zagadnienia wychowawczego, Ministerstwo pragnie wskazać źródła złego, zwrócić na nie uwagę rad pedagogicznych szkół średnich, by ułatwić współpracę władz szkolnych i nauczycielstwa, zmierzającą do zmniejszenia i usunięcia tego zła.

Ministerstwo, badając już od dłuższego czasu pod tym kątem widzenia wydane przez siebie programy szkół średnich, przyszło do przekonania, że — aczkolwiek ogólna budowa programów zezwala na zupełne usunięcie przeciążenia i stworzenia pomyślnych warunków pracy szkolnej — jednak przy układaniu programów szczególnych z poszczególnych przedmiotów nie we wszystkich przedmiotach i nie we wszystkich klasach udało się uniknąć przeładowania kursów szkolnych materiałem nauczania. Fakt ten jest jedną z przyczyn przeciążenia młodzieży.

Praca nad rewizją programów nauczania państwowych szkół średnich, oparta na wynikach dotychczasowych obserwacji i doświadczeń, jest w pełnym roku. Niezadługo ukaże się nowe wydanie programu gimnazjum niższego, w którym zostało przeprowadzone zarówno pewne zmniejszenie ogólnej ilości godzin tygodniowych, jak uproszczenie programów niektórych przedmiotów. Równocześnie przystąpiło Ministerstwo do przeprowadzenia rewizji programów gimnazjum wyższego, przy której również zwraca baczną uwagę na potrzebę odciążenia. Wprowadzenie w życie tych zmian powinno usunąć te przyczyny przeciążenia, które tkwią w programie, głównie przeładowanie niektórych części dotychczasowych programów szczegółowych. Zanim ono nastąpi, może nauczycielstwo osiągnąć niejedno w kierunku ulżenia młodzieży, ograniczając się — bez naruszania istoty programu i metod — przy wykonywaniu tych części programu, w których występuje przeładowanie, do rzeczy istotnie ważnych, a pomijając drugorzędne, a przede wszystkim powstrzymując się stanowczo od rozszerzania ram programu, co także niejednokrotnie staje się przyczyną przeciążenia.

Dokonywana rewizja programów usunie jednak tylko jedno ze źródeł przeciążenia młodzieży — bynajmniej nie najważniejsze. Główna przyczyna obecnie istniejącego stanu rzeczy tkwi w wadliwości nauczania. Tej zaś przyczyny, pomimo największych wysiłków, niestety, niepodobna usunąć, ani tak szybko, ani tak łatwo, jak poprzednich. A tymczasem dopóki ona istnieje, niewiele pomoże upraszczanie programów szkolnych.

Dlatego Ministerstwo pragnie zwrócić szczególną uwagę na tę stronę sprawy, aby pobudzić wszystkie zainteresowane czynniki do nieustannej pracy nad doskonaleniem metod nauczania, to bowiem jest najskuteczniejszy sposób usunięcia przeciążenia szkolnego. Trzy przytem punkty są szczególnie ważne.

1) Pierwszy z nich dotyczy pracy nauczyciela i uczniów w szkole.

Nauczyciel tem pewniej uniknie przeciążenia swoich uczniów, im lepiej skorzysta z wymiaru czasu, którym rozporządza na lekcjach szkolnych. W tym czasie powinien on nietylko doprowadzić swoich uczniów do gruntownego zrozumienia nowej wiedzy, ale tę wiedzę w nich utrwalić drogą odpowiednich ćwiczeń. Gdy nauczyciel będzie osiągał te wyniki na lekcjach, to wówczas młodzież nie będzie musiała wykonywać nadmiernej pracy w domu, co właśnie jest najistotniejszą przyczyną przeciążenia.

Ale takie nauczanie w klasie nie jest łatwe. Zmniejsza ono domową pracę ucznia tylko przez znaczne zwiększenie wysiłku nauczyciela, wymaga bowiem od niego nieustannej pracy nad sobą, bardzo starannego przygotowywania lekcyj i bardzo wytężonej pracy podczas lekcyj. Jeśli nauczyciel nie zadaje sobie tego trudu, to wówczas albo na lekcjach stosuje przestarzałe sposoby wykładania, egzaminowania i zadawania uczniom głównej pracy do domu, albo też ma lekcje źle przemyślane, niejasne i chaotyczne. Uczniowie wtedy nie mogą gruntownie zrozumieć nowych zagadnień; niejasne pojęcia nie mogą się w ich umysłach utrwalić, ćwiczenia tracą wartość kształcącą, ginie zainteresowanie, ginie samodzielność młodzieży, niemożliwym staje się doprowadzenie jej na lekcjach do władania wiedzą. Następstwem tych błędów, popełnionych przez nauczyciela, jest później ślęczenie uczniów w domu w ciągu długich godzin nad podręcznikami lub, co gorsza, nad lichymi notatkami, oraz zbyt wielkie trudności przy odrabianiu zadań domowych, przemęczenie i — mimo to — niezadowolający wynik nauki.

Oto gdzie należy u nas szukać głównej przyczyny przeciążenia szkolnego. Dlatego to zarówno nauczycielstwo, jak władze szkolne, winny zużywać najwięcej energii na jej usunięcie.

2) Drugi punkt wiąże się ze sprawą wymagań, które szkoły stawiają młodzieży w ciągu roku szkolnego i przy promowaniu. Stwierdzić należy, że wymagania te w wielu wypadkach ani nie są dość ściśle, ani dość konsekwentne. U niektórych nauczycieli płynie to z pobłażliwości dla lenistwa i niesumienności uczniów, co, oczywiście, sprzyja krzewieniu się i rozwijaniu tych wad wśród młodzieży. U wielu pozostaje to jednak w ścisłym związku z brakami metod nauczania, o których była mowa w punkcie poprzednim. Braki te sprawiają, że, nawet pomimo nadmiernej pracy w domu,

wiedza uczniów nie jest jasna i pewna, ma luki, nie jest dostatecznie opanowana. Nauczyciel pobłażliwy godzi się z tem przez miękkość charakteru; nauczyciel, który na lekcjach nie pracuje z młodzieżą w należyty sposób, musi się na to godzić, w przeciwnym bowiem razie wypadłoby mu zdyskwalifikować ogromną większość uczniów. Obaj posuwają się w nauczaniu naprzód, chociaż nową wiedzę muszą opierać na chwiejnym fundamencie niedostatecznie przetrawionej wiedzy poprzedniej. To też im dalej posuwa się nauka, tem musi się dziać gorzej. Braki w każdej następnej klasie stają się coraz większe. Zmusza to w końcu nauczyciela albo do coraz większego pobłażania, i wtedy ostateczny wynik jest opłakany, albo też przychodzi moment, kiedy nauczyciel musi zacząć wymagać, chcąc swoją klasę doprowadzić do jakich takich wyników. Wtedy to — a dzieje się to zazwyczaj w wyższych klasach gimnazjalnych — uczniowie i uczennice, nie mając dobrych podstaw, stają wobec trudności, przerastających ich siły. Ilość pracy domowej zwiększa się w zastraszający sposób, młodzież siedzi nad książkami po nocach, pojawia się potrzeba dodatkowych lekcji i przeciążenie szkolne dochodzi do szczytu.

Chcąc nie dopuścić do takich anomalij, szkoły średnie powinny starać się o to, aby w nich nauczanie odbywało się z całą gruntownością i ścisłością wymagań, poczynając od klas najniższych. Nauczyciel nie powinien w nauczaniu posuwać się naprzód, dopóki uczniowie nie opanowali materiału poprzedniego. Uczniowie i uczennice nie powinni przechodzić do następnej klasy, gdy w klasie poprzedniej nie zdobyli naprawdę dostatecznego przygotowania. Ważną jest również rzeczą, aby szkoła średnia nie przyjmowała kandydatów źle przygotowanych lub niemogących sprostać normalnym wymaganiom z powodu niedostatecznego uzdolnienia.

Ścisłość wymagań we wszystkich tych wypadkach — wbrew popularnemu mniemaniu — jest jednym z najskuteczniejszych środków, zapobiegających przeciążeniu szkolnemu.

3) Trzeci punkt dotyczy obciążaniu uczniów pracą domową przez poszczególnych nauczycieli.

Zdarza się, iż nauczyciel jakiegoś przedmiotu szkolnego — często w chwalebnej skądinąd, ale w tym wypadku szkodliwej gorliwości — nie troszczy się o złożoną całość, jaką jest szkoła, lecz przy zadawaniu uczniom pracy do domu myśli tylko o korzyściach, jakie stąd wynikną dla jego przedmiotu. Wymagania tego nauczyciela

mogą być z tego ciasnego punktu widzenia racjonalne i nawet pozornie niezbyt wielkie, a jednak niech tak każdy postąpi, a okaże się, że uczniowie będą musieli siedzieć w domu nad książką znacznie dłużej, niż na to pozwala higiena.

Jest rzeczą wskazaną, aby praca domowa w poszczególnych klasach nigdy nie trwała dłużej niż

w klasie	I	— przez 1 godz.
" "	II i III	— " 1½ godz.
" "	IV i V	— " 2 "
" "	VI	— " 2½ "
" "	VII i VIII	— " 3 "

Dane, któremi rozporządza Ministerstwo, świadczą o tem, że nasza młodzież musi nieraz znacznie dłużej przygotowywać się do lekcji. Jedną z przyczyn tego zjawiska jest właśnie to, że nauczyciele nie zawsze zdają sobie sprawę, wiele czasu młodzież musi poświęcić na przygotowywanie się do lekcji, oraz nie liczą się z tem, co na ten sam dzień polecą przygotować inni nauczyciele tej samej klasy. Tą sprawą powinny się zająć dyrekcje szkół, rady pedagogiczne, oraz opiekunowie klas. Ministerstwo zwraca się do wszystkich tych czynników z wezwaniem, aby każdy z nich w zakresie swej kompetencji zechciał się przyczynić do unormowania wymiaru pracy domowej uczniów. Powinna ona się odbywać według z góry obmyślonego planu i nie zajmować więcej czasu nad wyżej podane maksymalne liczby godzin. Będzie to wymagało znacznego ograniczenia zadań domowych. Wiele z praktykowanych obecnie tych zadań wypadnie przenieść na godziny lekcji szkolnych, lub znieść zupełnie.

Do zadań domowych nadmiernych lub zbytecznych Ministerstwo między innymi zalicza:

w nauce religii: piśmienne prace domowe, wymaganie zbyt częstego uczenia się na pamięć;

w języku polskim, czasem i w językach obcych: wymaganie pisania w domu zbyt długich wypracowań, nakazywanie przepisywania „na czysto” wypracowań już raz wykonanych i poprawionych;

w językach obcych starożytnych i nowożytnych: przesadne wymaganie, aby uczniowie na każdą lekcję deklinowali lub konjugowali piśmiennie po kilka wyrazów; zadawanie do tłumaczenia tekstów trudnych, a nieopracowanych w klasie;

w geografji: zadawanie rysowania map, zwłaszcza bardzo szczegółowych (uczniowie powinni szkicować mapy w klasie);

w przyrodoznawstwie, fizyce i chemji: żądanie przepisywania w domu kajetów do ćwiczeń (uczniowie powinni prowadzić je w klasie); zadawanie, lub nawet tylko popieranie przerysowywania rycin z podręczników i tablic (młodzież powinna szkicować okazy i przyrządy z natury w klasie, pracowni szkolnej, lub na wycieczce);

w matematyce: zadawanie na każdą lekcję po kilka zadań (często długich i zawiłych): nakazywanie przepisywania w kajetach tekstu zadania, choć ten tekst jest już wydrukowany w podręczniku: żądanie wypisywania w zeszytach domowych słowami częściowych rozwiązań oraz ostatecznego rozwiązania zadanych ćwiczeń;

z kaligrafji, rysunku, pracy ręcznej, muzyki i śpiewu uczniowie nie powinni otrzymywać żadnych obowiązkowych prac domowych.

Wogóle z wypracowań domowych i z pracy domowej należy usuwać wszelką zbyteczną pisaninę, która zazwyczaj zabiera młodzieży, zwłaszcza niższych klas, znacznie więcej czasu, niż to przewiduje wielu nauczycieli.

Poza tem ważną jest rzeczą, aby szkoła, zadając pracę domową, uczyła młodzież, jak ją wykonywać. Nie ulega bowiem wątpliwości, że uczniowie i uczennice bardzo często przesiadują zbyt długo nad przygotowaniem lekcyj i zadaniami domowymi nie tyle dlatego, że wymiar tych prac jest zbyt wielki, ile dlatego, że metoda pracy młodzieży jest nieodpowiednia. Otóż metody pracy młodzież powinna się nauczyć w szkole. Nauczyciel nie powinien się ograniczać do wskazania swoim uczniom i uczennicom, co mają zrobić w domu; obowiązkiem jego jest nauczyć ich, jak mają wykonywać tę pracę. Dlatego to wszelkiego rodzaju ćwiczenia i zadania należy przerabiać z młodzieżą przedewszystkiem w klasie, a dopiero gdy się już nauczy właściwej metody pracy, można je zadawać do domu.

Wszystko to są postulaty, każdemu wytrawnemu pedagogowi bardzo dobrze znane. Mimo to powtarzać je trzeba, praktyka bowiem szkolna wciąż jest daleka od ich urzeczywistnienia.

Stwierdzając powyżej główne przyczyny przeciążenia młodzieży, Ministerstwo ograniczyło się do omówienia tych, które zależą od szkoły, pominęło zaś przyczyny, tkwiące w warunkach pozaszkolnych. Należą do nich: złe warunki zewnętrzne pracy domowej, np. ciasnota mieszkania, hałas, złe oświetlenie i ogrzewanie;

przeciążenie młodzieży przez rodziców dodatkowymi lekcjami języków obcych, muzyki i t. p.: dawanie korepetycji nieraz po kilka godzin dziennie; zabierające wiele czasu, a nieraz wymagające bardzo wczesnego wstawania dojeżdżanie do szkoły; zbyt częste opuszczanie lekcji, nieraz z błahych powodów; złe odżywianie; zbyt późne udawanie się młodzieży na spoczynek i t. p. Na wiele z tych spraw Ministerstwo zwracało już poprzednio uwagę, wskazując zarazem środki zaradcze (patrz np. okólnik z dnia 13 stycznia 1922 r. Dziennik Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 5, poz. 40). Niestety, usunięcie tych przyczyn nie zależy przeważnie od szkoły. Usunąć je mogą częściowo rodzice uczniów, częściowo zaś tylko powolna zmiana stosunków gospodarczych i społecznych.

Natomiast od szkoły w całej pełni zależy usunięcie najważniejszej z przyczyn przeciążenia szkolnego, którą niewątpliwie stanowi wadliwość metod nauczania oraz organizacji szkolnej i domowej pracy uczniów. Braki w tej dziedzinie nie dadzą się równie szybko usunąć, jak przeładowanie niektórych części programu szkolnego. Usunąć je może tylko zbiorowy wytrwały wysiłek całego nauczycielstwa, który — podnosząc metodyczną jakość oraz gruntowność pracy szkolnej — będzie równocześnie usuwał i przeciążenie młodzieży.

Dlatego Ministerstwo zwraca się z apelem do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Dyrekcji szkół średnich, oraz do nauczycielstwa tych szkół, aby wszystkie te czynniki zechciały poświęcić sprawie przeciążenia szkolnego jaknajbaczniejszą uwagę i przez nieustanną wyczerpaną pracę nad wewnętrznym ulepszaniem szkoły średniej, usuwać z życia szkolnego przyczyny zła, które obecnie zagrażają prawidłowemu rozwojowi naszej młodzieży.

Jako jeden ze środków zaradczych przeciwko przemęczeniu młodzieży poleca na koniec Ministerstwo gimnazjom państwowym takie ukształtowanie rozkładu godzin szkolnych, aby jednego dnia w tygodniu, najlepiej w czwartek lub środę, młodzież mogła być wolna po południu od wszelkich zajęć domowych. Wolne popołudnie tego dnia zaleca się przeznaczyć na takie zajęcia pozalekcyjne, jak gry i zabawy na świeżem powietrzu, uprawianie sportów, wycieczki, nadprogramowa praca ręczna, śpiew chóralny, ćwiczenia orkiestry szkolnej, audycje muzyczne, zajęcia, związane z samorządem szkolnym, posiedzenia różnych organizacji szkolnych i t. p. Już w bieżącym roku szkolnym winny szkoły realizować to wska-

zanie, o ile tylko pozwolą istniejące w szkole warunki; szczególną uwagę należy przytem zwrócić na gimnazjum niższe, oraz klasy IV i V. Szkołom prywatnym doradza się również stosowanie tego środka.

Ministerstwo wreszcie przypomina, że — na mocy okólników w sprawie dni wolnych od nauki szkolnej (ostatni z dnia 6 grudnia 1923 r. Dziennik Urz. Nr. 21 poz. 188) — dyrekcje szkół średnich w porozumieniu z radami pedagogicznymi mogą pięć dni w ciągu roku szkolnego uczynić wolnymi od zwykłych zajęć szkolnych. Szkoły średnie mogą z tego prawa korzystać w celu zapobiegania przeciążeniu szkolnemu. Gdy, nianowicie, dyrekcja wraz z radą pedagogiczną stwierdzą, że uczniowie wszystkich lub niektórych klas są przeciężeni nauką szkolną, mogą zamiast lekcji szkolnych zorganizować gry i zabawy na świeżem powietrzu, lub urządzić wycieczkę szkolną. Ministerstwo zaleca ten sposób wyzyskania przynajmniej niektórych z owych pięciu dni w roku szkolnym, natomiast zastrzega się przeciwko dołączaniu ich do ustanowionych feryj wakacyjnych i świątecznych.

Warszawa, dnia 19 września 1924 r. (L. 10054/II).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Bolesław Miklaszewski.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Województwa Śląskiego
w Katowicach, tudzież do Dyrekcji szkół średnich i seminarjów
nauczycielskich i inspektorów szkolnych, kierowników szkół i całego
nauczycielstwa**

w sprawie prawidłowej postawy młodzieży przy pracy szkolnej¹⁾.

Wizytacje szkół wykazały, że dziatwa podczas zajęć w szkole, nawet mając ławki, przystosowane do swego wzrostu, bardzo często

¹⁾ Dz. Urz. 1924 r. Nr. 20, poz. 210.

zwłaszcza podczas pisania, siedzi w wadliwej pozycji: kręgosłup skrzywiony, pierś przygnieciona do stołu ławki, głowa nadmiernie pochylona nad zeszytem, zamiast równomiernego oparcia obu ramion o stół ławki, swobodnej prostej pozycji tułowia i trzymania głowy w należytej odległości od książki i zeszytu. Następstwem tego wadliwego trzymania się dziecka podczas pracy bywa skrzywienie kręgosłupa, ucisk na narządy wewnętrzne, zwłaszcza na płuca, zaburzenie w krążeniu krwi w mózgu, z całym szeregiem następstw szkodliwych dla zdrowia dziecka, jak chroniczne bóle głowy, rozwój t. zw. „krótkowidztwa szkolnego” i t. p. Ponieważ dziecko wdraża się już w pierwszych latach nauki szkolnej w ten lub w inny sposób siedzenia przy pracy, przeto nauczyciele winni czuwać nad tem już od pierwszych dni pobytu dziecka w szkole, bacząc jednocześnie, by każde z nich miało odpowiednią dla siebie ławkę i by w środku lekcyj wykonywało ćwiczenia oddechowe.

Pożądanem jest, by w klasie lub na korytarzach szkolnych wisiały wzory ucznia, znajdującego się w prawidłowej postawie podczas pisania ¹⁾.

W seminarjach nauczycielskich zwłaszcza powinno się zawczasu wpaść w wychowanków, jako przyszłych wychowawców młodzieży, rzetelne odczucie i należyte zrozumienie tego działu higieny szkolnej.

Warszawa, dn. 2 października 1924 (L. 7753/I).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) **Dr. Bolesław Miklaszewski.**

¹⁾ (Przyp. Red.). W załączeniu podaje się odbitkę plakatu z fotografii, przedstawiających uczniów w prawidłowej pozycji podczas pisania. Plakat do nabycia w „Pomocy Szkolnej” w Warszawie, Krak. Przedm. 38. Cena 1 zł. 80 gr.

Załącznik.

Nalepić na wewnętrznej okładce książki

Zanim zaczniecie czytać książkę...

W Polsce jest książek stosunkowo mało.

Każdy, kto nie szanuje książek, niszczy je i przyczynia się przez to do zmniejszenia ich liczby, do podrożenia książek, postępuje jak wróg oświaty, uszczupla bogactwo swego narodu.

Kto szanuje książkę, ten:

- 1) nie dotyka książki brudnymi palcami, lecz myje ręce przed rozpoczęciem czytania;
- 2) okłada książkę starannie w czysty papier lub przynajmniej w gazetę;
- 3) nie ślini palców przy przewracaniu kart, lecz ujmuje je delikatnie dwoma palcami od góry lub z dołu;
- 4) nigdy nie trzyma w ręku książki, złożonej okładkami do siebie, bo w ten sposób niszczy się jej grzbiet.

Kto dba o swój wzrok, stan kręgosłupa, stan płuc, ten

- 1) czyta tylko przy dostatecznym oświetleniu;
- 2) trzyma książkę w oddaleniu 30 — 40 cm. od oczu;
- 3) przy czytaniu siedzi prosto i wygodnie, nie ugniatając piersi, oddycha swobodnie, układa książkę nieco pochyło tak, aby wzrok był skierowany możliwie prostopadle do powierzchni strony. W tym celu opiera ją o doraźnie zrobioną z kilku innych książek podpórkę.

Kto chce sam uniknąć choroby zakaźnej lub ustrzec od niej innych, ten pamięta, że:

Książka, przechodząc z rąk do rąk, przenosi ze sobą mnóstwo drobno-ustrojów, między którymi mogą być i chorobotwórcze.

Najskuteczniejszym środkiem uchronienia się od nich jest czystość.

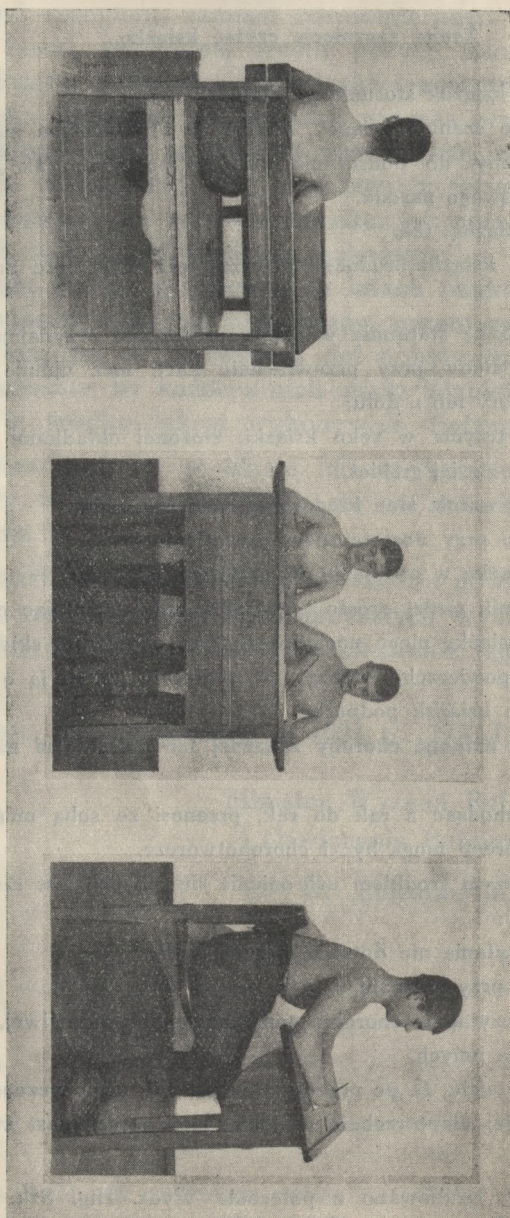
Dlatego należy:

- 1) podczas czytania nie dotykać oczu ani ust,
- 2) nie czytać przy jedzeniu,
- 3) nigdy nie czytać w chorobie gorączkowej lub zaraźliwej, aby nie mieć na sumieniu zarażenia innych.

Ponadto pamiętajcie, że po przeczytaniu książki, wypożyczonej do czytania, nie należy trzymać jej niepotrzebnie u siebie, lecz natychmiast zwrócić.

(Przyp. Red.). Drukowano z polecenia Wydz. Hig. Szk. i Wych. Fiz. Min. W. R. i O. P. Do nabycia w Polskiej Składnicy Pomocy Szkolnych. Warszawa, Nowy Świat 33.

PISANIE.
POZYCJA PRAWIDŁOWA

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i Śląskiego Urzędu Woje-
wódzkiego**

**w sprawie kursu przeszkolenia higienicznego dla nauczycieli szkół
powszechnych ¹⁾.**

W dążeniu do pogłębienia uświadomienia i wykształcenia higienicznego nauczycielstwa Ministerstwo w porozumieniu z Dyrekcją Państwowej Szkoły Higieny w Warszawie, postanowiło zorganizować na początek w stolicy perjodyczne kursy przeszkolenia higienicznego dla nauczycieli (lek) szkół powszechnych. Kursy te będą miały na celu: 1) metodyczne wyszkolenie tych nauczycieli, którzy nie posiadają należytego przygotowania do nauczania higieny w 7 oddziale szkoły powszechnej i 2) podniesienie poziomu uświadomienia higienicznego ogółu nauczycielstwa, które z charakteru swego stanowiska pracować musi na terenie higieny społecznej.

Dwa więc działy higieniczne przewidywać będzie program kursu: 1) **higienę indywidualną**, opartą na anatomji i fizjologii oraz metodykę nauczania i propagowania higieny w szkole, 2) **higienę społeczną**, mającą na celu wprowadzenie nauczyciela w metodę walki z wielkimi klęskami społecznymi, jak: choroby zakaźne, gruźlica, choroby weneryczne, śmiertelność niemowląt i t. p.

Kurs jest przeznaczony przede wszystkim dla zamiejscowych nauczycieli, trwać będzie od 4 lipca 1926 r. włącznie i odbywać się będzie w Państwowej Szkole Higieny (Warszawa — Mokotów), obejmuje zaś 60 godzin wykładowych oraz pewną liczbę godzin pokazów i wizytacyj. Słuchacze(czki) mieszkać będą w bursie przy Państwowej Szkole Higieny w specjalnym lokalu w ogrodzie w Mokotowie, płacąc za pobyt całodzienny w warunkach bardzo dogodnych, łącznie z żywieniem 3 złote dziennie. Nauczanie na kursie jest bezpłatne. Liczba słuchaczy ograniczona została do 50 osób.

Zgłoszenia na formularzach kart wpisowych na kursy wakacyjne według wzoru, wymienionego w okólniku z dnia 10 kwietnia 1926 r. — Nr. I. 5387/26, przesyłać winni kandydaci przed 20 maja 1926 r., zo pośrednictwem swych Inspektorów szkolnych do Dyrekcji Państw. Szkoły Higieny, Warszawa, Mokotów, Chocimska 24. Wraz

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 7, poz. 60.

z kartą wpisową kandydat winien złożyć w biurze Inspektora Szkolnego kwotę 46 zł., t. j. 4 zł. wpisowego i 42 zł. za 14 dni po 3 zł. na koszt utrzymania w bursie. Wyjątkowo zgłaszać się mogą na kurs także kandydaci, nie reflektujący na pomieszczenie w bursie w Warszawie, za złożeniem wpisowego (4 zł.), kandydaci tacy będą jednak uwzględnieni tylko w miarę wolnego miejsca. O zakwalifikowaniu na kurs kandydat zostanie powiadomiony do dnia 15 czerwca 1926 r. Najdalej w tydzień po otrzymaniu zawiadomienia o zakwalifikowaniu na kurs kandydata Inspektor Szkolny winien nadesłać pod adresem Dyrekcji Państwowej Szkoły Higieny (Warszawa, Mokotów, Chocimska 24) całkowite wpisowe oraz zwrot kosztów utrzymania w bursie.

Warszawa, dnia 15 kwietnia 1926 r. (L. I. 5730/26).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) **Wł. Żłobicki**,
Dyrektor Departamentu.

ZARZĄDZENIE

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie systematycznego nauczania higieny i ratownictwa w szko-
łach średnich ¹⁾.**

W celu zaznajomienia młodzieży z najważniejszymi zagadnieniami z dziedziny higieny osobniczej i publicznej, oraz dla tem łatwiejszego wdrożenia jej do praktyk higienicznych wprowadzam w klasie siódmej wszystkich państwowych szkół średnich ogólnokształcących z początkiem roku szkolnego 1927/28 systematyczne nauczanie przez lekarzy szkolnych i według załączonego programu higieny i ratownictwa w ciągu całego roku szkolnego po jednej godzinie tygodniowo.

Warszawa, dnia 1 lipca 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 584/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) **Dr. Dobrucki**.

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 9, poz. 142.

Załącznik do Nr. O. H. fiz. 584/27.

P R O G R A M.

Higiena.

(1 godzina tygodniowo w kl. VII).

C e l.

Zaznajomienie młodzieży z najważniejszymi zagadnieniami z dziedziny osobniczej i publicznej, umotywowanie potrzeby przestrzegania w życiu codziennym i w życiu publicznym zasad higieny, ułatwienie wdrożenia się do praktyk higienicznych.

Program szczegółowy.

I. Higiena oddychania.

Warunki prawidłowej czynności dróg oddechowych. Ważność oddychania nosem. Dbałość o czyste i świeże powietrze. Walka z kurzem i z innymi czynnikami, zanieczyszczającymi powietrze. Znaczenie ćwiczeń oddechowych

II. Higiena odżywiania.

Higiena zębów i jamy ustnej. Najważniejsze pokarmy i napoje. Ich wartość odżywcza. Jakim warunkom winna odpowiadać dobra woda do picia. Użytki. Zasady racjonalnego odżywiania się.

III. Higiena mieszkań.

Zasadnicze warunki mieszkania higienicznego. Wpływ złych mieszkań na śmiertelność. Oświetlenie, ogrzewanie, przewietrzanie i umeblowanie mieszkań.

IV. Hartowanie i jego podstawy.

Sposoby, w jaki organizm reguluje ciepło wewnątrzustrojowe. Rola higieniczna odzienia. Katary, przeziębienia. Sposób, w jaki można im zapobiegać. Pielęgnowanie skóry. Kąpiele publiczne.

V. Higiena ćwiczeń cielesnych.

Wpływ pracy mięśniowej i ćwiczeń cielesnych na serce i narządy oddechowe. Znaczenie zabaw, gier ruchowych i sportów dla organizmu. Wskazania, przeciwwskazania lekarskie do pewnych ćwiczeń i sportów.

VI. Higiena pracy zawodowej.

Znużenie umysłowe. Jego przejawy i sposoby badania. Długość snu, niezbędna dla dziecka i dorosłego. Sposoby unikania przeciążenia umysłowego.

VII. Zwalczenie chorób zakaźnych, jako kłęski społecznej.

Drogi rozpowszechniania się chorób zakaźnych. Choroby zakaźne, najczęściej panujące w Polsce. Walka z chorobami zakaźnymi; odosobnienie, odkażanie, szczepienie. Wzmacnianie odporności ustroju.

VIII. Zwalczenie alkoholizmu, jako kłęski społecznej.

Wpływ alkoholu na ustrój. Alkohol a zwyrodnienie umysłowe, moralne i fizyczne. Walka z alkoholizmem ze strony rządu i społeczeństwa. Związki wstrzemięźliwości.

IX. Zwalczenie gruźlicy, jako kłęski społecznej.

Drogi szerzenia się i objawy gruźlicy. Śmiertelność w różnych krajach i w Polsce z powodu gruźlicy. Walka z gruźlicą: higiena mieszkań, poprawa odżywiania, odosobnianie chorych na gruźlicę w szpitalach i sanatorjach. Przychodnie przeciwgruźlicze.

X. Higiena miast, miasteczek i wsi.

Higieniczne rozplanowanie miast i mniejszych osiedli. Zaopatrzenie w wodę. Usuwanie nieczystości. Zadrzewienie. Instytucje higieniczne użyteczności publicznej.

XI. Higiena zawodowa.

Choroby, właściwe różnym zawodom, choroby w różnych rzemiosłach, przy robotach ziemnych, w fabrykach przemysłu chemicznego, w górnictwie, hutnictwie, w przemyśle mechaniczno-technicznym i t. p. Warunki zdrowotne, niezbędne do poszczególnych rodzajów pracy zawodowej. Poradnie zawodowe. Środki, zapobiegające nieszczęśliwym przypadkom i ujemnym wpływom na zdrowie w związku z poszczególnymi zajęciami zawodowymi.

XII. Ratownictwo.

Krwawienia i sposób ich tamowania. Krwotoki z nosa. Omdlenia. Oparzenia. Odmrożenia. Obce ciała w oku, w uchu, w nosie, w gardle. Porażenie z gorąca, t. zw. porażenia słoneczne. Porażenia od pioruna. Stłuczenia. Ukąszenia przez owady, przez zwierzęta wściekłe lub jadowite (psy, koty, żmije). Otrucia i odtrutki. Utonięcia. Zmarznięcia. Zwichnięcia. Złamania. Rany i sposoby opatrywania ran. Praktyczne ćwiczenia w nakładaniu opatrunków.

Dodatkowo dla dziewcząt.

Noworodek i jego pielęgnowanie. Karmienie niemowląt. Szczepienie ospy. Krzywica (choroba angielska). Najważniejsze choroby niemowląt a środki zapobiegawcze przeciw tym chorobom. T. zw. stacje opieki nad dziećmi.

Uwagi do programu.

Higjena jest nauką przede wszystkim praktyczną, nauczanie jej głównie więc winno się opierać na takich metodach, któreby cel powyższy najłatwiej osiągnąć pozwoliły. Szkoła przeto winna przez swe urządzenia i przez cały tryb życia szkolnego wdrażać dzieci w stosowanie przepisów higieny na wszystkich stopniach nauczania.

Urządzenie wzorowe pomieszczeń szkolnych, otoczenia ucznia warunkami, zgodnymi z wymaganiami higieny jest zasadniczym czynnikiem, kształcącym ucznia pod tym względem.

Odpowiednio przestronne, należycie oświetlone, przewietrzane, ogrzewane i w czystości utrzymywane izby szkolne (klasy), szerokie korytarze, istnienie sal rekreacyjnych, gimnastycznych, ustępów, utrzymywanych czysto, umywalk, dalej placów do gier i zabaw, wszystko to przekonywa ucznia o ważności dla jego zdrowia światła, powietrza i czystości.

Dalej cały tryb życia szkolnego, prowadzony przez odczuwającego doniosłość higieny kierownika szkoły, który nie tylko słowem lecz i czynem prapaguje zasady higieny, rzeźbi we wrażliwym umyśle ucznia niezatarte ślady i wdraża go w zdrowe higieniczne przyzwyczajenia, co stanowi główny cel w wychowaniu higienicznym.

Nauczając higieny, nauczyciel (lekarz szkolny) winien pamiętać o tem, że nie o suche przedstawianie cyfr, faktów, nie o wyliczanie np. jednostek cieplnych w pokarmach tu chodzi, lecz przede wszystkim o głębokie ugruntowanie i umotywowanie słyszanych i powtarzanych często bezmyślnie wśród ogółu przepisów higienicznych. Np. skoro uczeń należycie uświadomi sobie, jaką krzywdę wyrządza swemu organizmowi przez wadliwe trzymanie się przy siedzeniu (skręcenie osi kręgosłupa, przemieszczenie narządów wewnętrznych, ucisk na klatkę piersiową, zmniejszone przewietrzanie płuc, przekrwienie gałek ocznych i t. p.), niewątpliwie łatwiej się wdroży w należyty sposób trzymanie się zarówno w ławce szkolnej, jak i na krześle w domu.

Nauczanie higieny winno być poparte nieustannymi pokazami: przezrocza, w miarę możliwości filmy, rysunki, modele, szkielet człowieka, odpowiednie części ciała zwierzęcego, preparaty z muzeów anatomicznych, o które łatwo w większych miastach, w celu np. pokazania przerośniętego serca, stłuszczonej wątroby, marskiej nerki lub skruszałych naczyń ze zmianami w mózgu alkoholika, zniszczonych przez gruźlicę płuc suchotnika.

Przy nauczaniu higieny nauczyciel (lekarz szkolny) winien pokazywać uczniom wzorowo pod względem higienicznym urządzone instytucje i zakłady użyteczności publicznej (wodociągi, szpital, szkołę), różne przychodnie np. przeciwgruźliczą, stacje szczepienia ospy, rzeźnię, pracownię trychinoskopijną; dla dziewcząt — poza tem — dom wychowawczy, wzorowe żłobki, ochrony, poradnie dla matek, stacje opieki nad dziećmi, instytucje „kropli mleka”, wzorową szkołę gospodarstwa domowego i t. p. Pożądaniem jest, by dziewczęta przy przechodzeniu dodatkowego rozdziału o pielęgnowaniu niemowląt przeszły kurs praktyczny w jednej z wymienionych wyżej instytucyj (np. stacji opieki nad dziećmi).

Przy traktowaniu każdego działu, a zwłaszcza przy rozpatrywaniu higieny publicznej nauczyciel (lekarz szkolny) winien operować materiałem możliwie swojskim, a więc mówiąc o klimacie i jego wpływie na zdrowie ludzkie, powinien przedstawić choroby, panujące u nas w Polsce w związku z naszym klimatem i rozpatrzyć zdolności aklimatyzacyjne Polaków; mówiąc o higienie miast i wsi, powinien przede wszystkim omówić braki pod względem higienicznym miast i wsi w Polsce; tak samo, gdy będzie przedstawiał walkę z wielkimi klęskami społecznymi, winien zobrazować w pierwszej linii rozmiary tych klęsk w Polsce i sposoby walk z nimi na drodze rządowej, samorządowej i społecznej.

Licząc się z koniecznością koncentracji w nauczaniu, lekarz szkolny winien znajdować się w nieustanej styczności z nauczycielem przyrodoznawstwa, powoływać się wobec uczniów na wiadomości, udzielane przez niego, ewentualnie na początku poszczególnych rozdziałów przypomnieć w krótkim streszczeniu podstawy anatomiczne i fizjologiczne narządów, których czynności ze stanowiska higienicznego rozpatruje.

Lekarz szkolny winien czuwać nad tem, by szkoła posiadała wszelkie pomoce szkolne do nauczania higieny (przezrocza, modele, rysunki i t. p.) a biblioteka szkolna została zaopatrzona w popularne

książki pomocnicze z dziedziny higieny. Za odpowiednie dla młodzieży uważać można te, które wychodzą jako biblioteczka higieniczna Polskiego Towarzystwa Higienicznego we Lwowie.

Podręczniki.

a) z działy higieny indywidualnej:

Rozdziały, dotyczące wskazań zdrowotnych, zawarte w jednym z podanych poniżej dwóch podręczników:

Dr. Wyhowski W. — Człowiek. Krótki zarys nauki o budowie i czynnościach ciała ludzkiego. Wyd. Książnicy Atlas 1923 lub

Dr. Noll — Zarys anatomji, fizjologii i higieny. Wyd. Arct. 1923.

b) z działy higieny publicznej:

Prof. Dr. Karaffa-Korbut Kaz. — Higjena publiczna, podręcznik dla seminarjów nauczycielskich, liceów zawodowych i innych szkół średnich. Nakład Warsz. Tow. Hig. Wilno. 1926.

c) z działy ratownictwa:

Dr. Łazarowicz K. — Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach. Wyd. III. Arct. 1924 lub

Dr. Biehler W. — Pomoc doraźna w wypadkach nagłych, pielęgniarstwo oraz krótki zarys anatomji i fizjologii. Wyd. V. Warszawa 1921.

K O M U N I K A T

w sprawie wydawnictw pomocniczych zatwierdzonych przez p. Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do użytku w szkołach średnich i seminarjach nauczycielskich¹⁾.

Dział Higjeny.

Alkohologja. Książka zbiorowa pod red. prof. dr. Radziwiłłowicza. Nakład Tow. Trzeźwość. Warszawa, 1928.

Duchowicz prof. dyr. Napoje alkoholowe i wpływ ich na duszę i ciało człowieka. Lwów. Nakład Macierzy Polskiej, 1927.

---

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 10, poz. 167.

- Gantkowski P. prof. dr.** Co każdy o suchotach wiedzieć powinien?
Wyd. Tow. do Zwalczenia Gruźlicy. Poznań, 1925.
- Herzen A. prof. dr.** Odezwa do młodzieży męskiej. Warszawa.
M. Arct. 1924.
- Lenartowicz Jan dr.** Higijena skóry i włosów. Lwów. Warszawa.
Książnica Atlas, 1924.
- Łuczyński Witold dr.** Czy i jak można zapobiec chorobie serca?
Lwów—Warszawa, Książnica—Atlas, 1924.
- Koskowski Wł. dr.** Nikotyna i nikotynizm. Lwów—Warszawa.
Książnica—Atlas. 1926.
- Nowicki W. prof. dr.** O chorobach zakaźnych. Warszawa—Lwów.
Książnica—Atlas, 1926.
- Pelczyński dr., J. M. Pomorski prof., Łopuszański T., Wroczyński Cz., Morozowicz A., Bukowski inż.** O wyborze zawodu.
Tow. Eugeniczne. Warszawa, 1927 r.
- Puławski A. dr.** Pogadanki o picciu trunków i pijaństwie. Warszawa,
Księgarnia Polska, 1925.
- Sabatowski A. dr.** O gruźlicy. Lwów—Warszawa, Książnica—
Atlas, 1924.
- A. Sokołowski prof. dr.** Wielkie klęski społeczne. Warszawa.
Gebethner i Wolf, 1917.
- Sokołowski prof. dr., Hornowski prof. dr., Szmurło dr., Daszyńska-Golińska dr., Niesiołowski ks., Szymański.** O alkoholizmie
Nr. 8 kwartalnika „Walka z alkoholizmem”. Warszawa Tow.
„Trzeźwość”. Red. Szymański.
- Sosnowski Kaz.** Szkoła a zdrowie. Wyd. II. Kraków—Warszawa.
J. Czarnecki, 1920.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Województwa Śląskiego (Wydz.
Oświec.) i Liceum Krzemienieckiego
w sprawie czas. „Młodzież Polskiego Czerwonego Krzyża”.**

Na skutek prośby Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża przypominam o okólniku Ministerstwa w tej sprawie z dn. 14 października 1921 r. (Dz. Urz. r. 1921 Nr. 24, poz. 265) i podkreślam, że kierownicy szkół i wychowawcy znajdują w tej organizacji, t. j. w kołach „Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża” poważny

czynnik wychowawczy. Młodzież bowiem, pracując w tych kołach, wyrabia w sobie poczucie obowiązków zwłaszcza w dziedzinie humanitarnej, uczy się stosować zasady higieny osobistej i społecznej oraz nawiązuje stosunki z młodzieżą krajową i zagraniczną.

Przypominam, że pismo „Młodzież Polskiego Czerwonego Krzyża”, będące organem kół młodzieży P. C. K. w Polsce, zostało polecone przez Ministerstwo do bibliotek szkolnych, a wobec niskiej ceny prenumeraty może się znaleźć w każdej bibliotece szkolnej.

Zechcą dyrekcje i kierownictwa szkół oraz ogół nauczycielstwa zainteresować się powyższą sprawą i udzielać czynnego poparcia organizacji „Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża” w ramach wymagań pedagogicznych szkoły.

Warszawa, dnia 23 maja 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 202/27).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNİK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Liceum Krzemienieckiego
i do Wydziału Oświecenia Publicznego w Województwie Śląskiem
w sprawie bibliotek higienicznych szkolnych.**

W Nr. 10 Dziennika Urzędowego (poz. 167 str. 362) umieszczony został wykaz książek z dziedziny higieny i wychowania fizycznego, zatwierdzonych przeze mnie do użytku w szkołach.

Ponieważ wizytacje bibliotek szkolnych wykazały, że dział ten w bibliotekach dotychczas był reprezentowany bardzo ubogo lub nie istniał wcale, przeto polecam zwrócenie uwagi dyrekcji szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i ochraniarskich, średnich szkół zawodowych na zaopatrzenie bibliotek szkolnych w wymienione wydawnictwa pomocnicze. Polecam również zaznaczyć, że do obowiązków lekarzy szkolnych i wychowawców fizycznych należy czuwanie nad tem, by książki te były przez młodzież szkolną odpowiednio wykorzystane.

Warszawa, dn. 17 czerwca 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 808/27).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

E

Higjena

zawodu nauczycielskiego.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Inspektorów Szkolnych, Dyrekcji seminarjów i preparand
nauczycielskich oraz państwowych kursów nauczycielskich
w sprawie świadectw lekarskich przydatności fizycznej do zawodu
nauczycielskiego ¹⁾.**

Nauczyciel z charakteru swego zajęcia jest narażony na t. zw. choroby zawodowe, zwłaszcza cierpienia dróg oddechowych i układu nerwowego. Nauczyciel chory, stykając się z młodzieżą, ze względu na swój wiek mało odporną na ujemne wpływy zewnętrzne, mógłby działać na nią w ten czy w inny sposób szkodliwie, a poza tem, zapadając często na zdrowiu, narażałby skarb państwa na zbytne ciężary i utrudniałby młodzieży szkolnej naukę. Wobec tego Ministerstwo poleca dyrekcjom zakładów, kształcących przyszłych nauczycieli, czuwanie nad tem, by przyjmowano tylko takich kandydatów do stanu nauczycielskiego, którzy mogą się wykazać jaknajlepszym zdrowiem cielesnym i jaknajwiększą równowagą psychiczną. W szczególności nie należy przyjmować na uczniów seminarjów, preparand nauczycielskich i kursów nauczycielskich osób, u których zostały stwierdzone następujące braki:

1) rażący wygląd zewnętrzny: wydatne kalectwa i ułomności, wybitne zniekształcenie i zeszpecenie twarzy, bardzo wyraźne tiki i grymasy;

2) ciężka, nieuleczalna choroba skórna nie zasłoniętych części ciała; przykra woń z ust (foetor ex ore) i z nosa (ozaena);

3) rozwinięta albo rozwijająca się poważna choroba organiczna narządów wewnętrznych, zwłaszcza gruźlica zewnętrzna i we-

---

¹⁾ Dz. Urz. 1921 Nr. 13, poz. 132.

wewnętrzna w stanie czynnym, potwierdzona w razach wątpliwych badaniem drobnowidzowem; nie wyrównana wada serca (dyscompensatio cordis);

4) zaburzenia mowy (jąkanie, seplenienie, bełkotanie), trudności w pisaniu (stałe drżenie rąk, kurcz pisarski);

5) wybitne, nie dające się naprawić za pomocą szkieł upośledzenie wzroku i upośledzenie słuchu;

6) zaburzenia w układzie nerwowym, np. napady drgawek padaczkowych, nieuleczalna choroba nerwowa lub umysłowa, nadmier-na i stała pobudliwość i wybuchowość i t. p.

Wskazania powyższe winny stanowić dyrektywę przedewszyst-kiem dla lekarzy szkolnych, czynnych w seminarjach i preparandach nauczycielskich, przy kwalifikowaniu kandydatów na uczniów do wyżej wyszczególnionych zakładów naukowych, powtóre zaś dla le-karzy urzędowych, czy prywatnych, wydających odpowiednie za-świadczenia.

Przy niniejszem załącza się wzór świadectwa lekarskiego o uzdolnieniu fizycznym do zawodu nauczycielskiego. Blankiety winny wydawać dyrekcje seminarjów i preparand nauczycielskich pe-ntentom do wypełnienia przez lekarza.

Uczeń, wstępujący do seminarjów ze szkół powszechnych, w których istnieje zorganizowana opieka lekarska, winien przedsta-wić opinię swego lekarza szkolnego o przydatności fizycznej do za-wodu nauczycielskiego, załączając swą „kartę zdrowia“.

Wreszcie Ministerstwo nadmienia, że Inspektorowie szkolni, mianując nauczycielami osoby, które nie ukończyły zakładów, przy-gotowujących do zawodu nauczycielskiego, są obowiązani żądać od kandydatów świadectwa przydatności do zawodu nauczycielskiego. Bez pomyślnego świadectwa lekarskiego nikt nie może być miano-wany nauczycielem.

Warszawa, d. 4 czerwca 1921 r. (L. 16100/I).

Za Ministra Wyznań Religijnych

i Oświecenia Publicznego:

(—) W. Żłobicki.

ŚWIADECTWO LEKARSKIE

o przydatności fizycznej do zawodu nauczycielskiego.

jako załącznik a) do podania o przyjęcie do seminarjum nauczycielskiego, preparandy nauczycielskiej lub kursów nauczycielskich,

b) do podania o posadę nauczyciela szkół powszechnych.

Zaświadczam, iż . . . . . lat . . . . . zbadany (a) przeze mnie w dniu . . . . ., nie wykazał (a) żadnych zbroczeń w organizmie, któreby uniemożliwiały mu (jej) pracę nauczycielską, specjalnie nie stwierdziłem u niego (niej):

- 1) rażącego oko wyglądu zewnętrznego, wydatnych kalectw i ułomności, wybitnych zniekształceń i zeszpecień twarzy, tików i grymasów,
- 2) ciężkiej nieuleczalnej choroby skórnej nie zasłoniętych części ciała, przykrej woni z ust i z nosa,
- 3) rozwiniętej, albo rozwijającej się poważnej choroby organicznej narządów wewnętrznych, zwłaszcza gruźlicy zewnętrznej lub wewnętrznej, niewyrównanej wady serca,
- 4) zaburzeń mowy (jąkania, seplenienia, bełkotania), trudności w pisaniu (stałego drżenia rąk, kurczu pisarskiego),
- 5) wybitnego, nie dającego się naprawić za pomocą szkielec upośledzenia wzroku i upośledzenia słuchu,
- 6) zaburzeń w układzie nerwowym, nadmiernej i stałej pobudliwości i wybuchowości, jakichkolwiek oznak ciężkiej choroby nerwowej w rodzaju drgawek padaczkowych, skłonności do zaburzeń umysłowych i t. p.

Wobec tego uważam, że ze względu na stan swego zdrowia . . . . . może być poddany egzaminowi celem przyjęcia do seminarjum nauczycielskiego — może jako nauczyciel czynny pracować w szkole.

Podpis lekarza.

Miejscowość i data.

Nr. dokumentu osobistego petenta.

ROZPORZĄDZENIE

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie kwalifikacyj zdrowotnych, wymaganych od nauczycieli
publicznych szkół powszechnych przy ich ustalaniu¹⁾.**

Na mocy art. 2 ustawy z dnia 27 maja 1919 roku (Dz. Pr. Rzp. P. Nr. 44, poz. 311) „O ustalaniu i wynagradzaniu nauczycieli publicznych szkół państwowych“, zarządzam, co następuje:

§ 1. Nie może być ustalony na służbie państwowej nauczyciel publicznych szkół powszechnych, u którego zostały stwierdzone następujące braki:

- a) gruźlica zewnętrzna i wewnętrzna w stanie czynnym, potwierdzona w razach wątpliwych badaniem drobnowidzowem;
- b) ciężkie zaburzenia w układzie nerwowym, np. napady drgawek padaczkowych, nieuleczalna choroba umysłowa, rozwijająca się poważna choroba w rodzaju paraliżu postępującego, objawy alkoholizmu;
- c) wybitne zaburzenia mowy, znaczna trudność w pisaniu;
- d) wybitne, nie dające się naprawić za pomocą szkieł, upośledzenie wzroku i wybitne upośledzenie słuchu;
- e) ciężka nieuleczalna choroba skórna nie zasłoniętych części ciała; przykra woń z ust (foetor ex ore) i z nosa (ozaena);

§ 2. Kwalifikacje zdrowotne określa lekarz powiatowy.

W razach wątpliwych lub na żądanie nauczyciela dyskwalifikowanego kwalifikacje te określa komisja złożona z dwóch lekarzy, delegowanych przez dyrektora okręgowego, względnie wojewódzkiego urzędu zdrowia i delegata Kuratora Okręgu Szkolnego. Orzeczenia tej Komisji są ostateczne.

§ 3. W razach wyjątkowych komisja kwalifikująca może przesunąć termin ostateczny określenia kwalifikacyj zdrowotnych nauczyciela, podlegającego ustaleniu, na rok.

Warszawa, dnia 18 kwietnia 1921 r. (L. 391 H.).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) M. Rataj.

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 8, poz. 71.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Liceum Krzemienieckiego
i do Wydziału Oświecenia Publicznego w Województwie Śląskiem
w sprawie badań zdrowotnych nauczycielstwa.**

Ze względu na konieczność przestrzegania zasad przydatności fizycznej kandydatów do zawodu nauczycielskiego zechcą pp. Kuratorzy polecić dyrektorom i kierownikom szkół, wizytatorom i inspektorom szkolnym czuwanie nad tem, by w każdym przypadku, budzącym jakiegokolwiek podejrzenie o brak u kandydata kwalifikacyj zdrowotnych do pełnienia na stałe obowiązków nauczycielskich, zarządono zbadanie z urzędu stanu zdrowia nauczyciela.

Skoro wyniki badania stwierdzą u nauczyciela **tymczasowego** brak warunków przydatności fizycznej do zawodu nauczycielskiego, władze szkolne, powołane do tego, winny go zwolnić.

Również gdy chodzi o nauczycieli **stałych**, władze i organa nadzorcze winny czuwać nad tem, by nauczyciele, wzbudzający swym wyglądem podejrzenie o poważną chorobę organiczną, zwłaszcza gruźlicę, mogącą udzielić się działwie szkolnej, byli poddawani urzędowemu badaniu lekarskiemu.

Warszawa, dnia 7 marca 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 217/28).

Minister:

(—) **Dr. Dobrucki.**

SPIS TREŚCI

Podstawowe Kierunki Wychowania Fizycznego

§ 1. Podstawowe kierunki wychowania fizycznego opierają się na trzech pedagogicznych zasadach: kształceniu, wychowaniu i rekreacji. Wychowanie fizyczne jest dziedziną nauki i sztuki, która ma na celu wykształcenie człowieka w zakresie sprawności fizycznej, wytrzymałości i siły, a także prowadzi do osiągnięcia stanu zdrowia i wytrzymałości.

§ 2. Podstawowe Kierunki Wychowania Fizycznego są: kształcenie i podniesienie wiedzy o anatomii i fizjologii człowieka, wypracowanie

Wychowanie fizyczne.

Wychowanie fizyczne jest dziedziną nauki i sztuki, która ma na celu wykształcenie człowieka w zakresie sprawności fizycznej, wytrzymałości i siły, a także prowadzi do osiągnięcia stanu zdrowia i wytrzymałości.

§ 3. Podstawowe Kierunki Wychowania Fizycznego są: kształcenie i podniesienie wiedzy o anatomii i fizjologii człowieka, wypracowanie

§ 4. Wychowanie fizyczne jest dziedziną nauki i sztuki, która ma na celu wykształcenie człowieka w zakresie sprawności fizycznej, wytrzymałości i siły, a także prowadzi do osiągnięcia stanu zdrowia i wytrzymałości.

§ 5. Podstawowe Kierunki Wychowania Fizycznego są: kształcenie i podniesienie wiedzy o anatomii i fizjologii człowieka, wypracowanie

§ 6. Wychowanie fizyczne jest dziedziną nauki i sztuki, która ma na celu wykształcenie człowieka w zakresie sprawności fizycznej, wytrzymałości i siły, a także prowadzi do osiągnięcia stanu zdrowia i wytrzymałości.

§ 7. Wychowanie fizyczne jest dziedziną nauki i sztuki, która ma na celu wykształcenie człowieka w zakresie sprawności fizycznej, wytrzymałości i siły, a także prowadzi do osiągnięcia stanu zdrowia i wytrzymałości.

§ 8. Wychowanie fizyczne jest dziedziną nauki i sztuki, która ma na celu wykształcenie człowieka w zakresie sprawności fizycznej, wytrzymałości i siły, a także prowadzi do osiągnięcia stanu zdrowia i wytrzymałości.

§ 9. Wychowanie fizyczne jest dziedziną nauki i sztuki, która ma na celu wykształcenie człowieka w zakresie sprawności fizycznej, wytrzymałości i siły, a także prowadzi do osiągnięcia stanu zdrowia i wytrzymałości.

§ 10. Wychowanie fizyczne jest dziedziną nauki i sztuki, która ma na celu wykształcenie człowieka w zakresie sprawności fizycznej, wytrzymałości i siły, a także prowadzi do osiągnięcia stanu zdrowia i wytrzymałości.

STATUT

Państwowych Kursów Wychowania Fizycznego.¹⁾

§ 1. Państwowe Kursy Wychowania Fizycznego mają na celu pedagogiczne i fachowe kształcenie kierowników wychowania fizycznego resp. ćwiczeń cielesnych (gimnastyki, zabaw, gier ruchowych i sportów) dla szkół powszechnych, średnich i seminarjów nauczycielskich.

§ 2. Państwowe Kursy Wychowania Fizycznego są roczne, bezpłatne i podlegają władzy zwierzchniej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

§ 3. Państwowe Kursy Wychowania Fizycznego rozporządzają sumami, określonymi odpowiednią pozycją budżetu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

§ 4. Państwowe Kursy Wychowania Fizycznego mają prawo korzystania z pomocy naukowych państwowych zakładów naukowych za każdorazowem porozumieniem z kierownikami tychże zakładów.

§ 5. Językiem wykładowym Państwowych Kursów Wychowania Fizycznego jest język polski.

§ 6. Państwowe Kursy Wychowania Fizycznego mają prawo używania pieczęci, opatrzonej herbem Państwa.

§ 7. Kierownictwo każdego Państwowego Kursu Wychowania Fizycznego spoczywa w rękach Dyrektora i rady pedagogicznej.

§ 8. Dyrektora mianuje p. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na wniosek Wydziału Higjeny Szkolnej i Wychowania Fizycznego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

¹⁾ Dz. Urz. 1921 Nr. 17, poz. 175.

Dyrektor kieruje pracą administracyjną, naukową i wychowawczą Kursu, zaprasza wykładowców, reprezentuje Kurs na zewnątrz, przewodniczy radzie pedagogicznej.

§ 9. Rada pedagogiczna składa się z dyrektora i sił zaproszonych przez tegoż do prowadzenia wykładów i zajęć praktycznych.

§ 10. Do obowiązków rady należy wybór i przyjmowanie kandydatów na Kurs, układanie szczegółowych planów zajęć według programów, zatwierdzonych przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, przeprowadzanie egzaminów, wydawanie świadectw, układanie i kontrola budżetu.

§ 11. Słuchaczami Kursu mogą być osoby w wieku od lat 18 do 35, które wykażą dostateczną sprawność fizyczną i przedstawią świadectwo zdrowia.

Kwalifikacje naukowe, wymagane od nich:

- a) świadectwo dojrzałości szkoły średniej lub seminarjum nauczycielskiego,
- b) świadectwo 6 klas szkoły średniej, o ile kandydat wykaże się praktyką pedagogiczną conajmniej dwuletnią¹⁾.

§12. Po odbyciu egzaminu, przepisanego regulaminem, absolwenci otrzymują świadectwa według wzoru, zatwierdzonego przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, uprawniające ich do prowadzenia ćwiczeń cielesnych w szkołach państwowych, powszechnych, średnich i seminarjach nauczycielskich.

Statut niniejszy zatwierdzam.

Warszawa, dnia 14 września 1921 r.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) M. Rataj.

¹⁾ (Przyp. Red.). W statucie Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego (patrz niżej) kwalifikacje, podane w punkcie b, uznane zostały za nie wystarczające.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych oraz Inspektorów Szkolnych,
Dyrekcji wszystkich szkół, podległych bezpośrednio Ministerstwu
Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie organizowania i popierania wychowania fizycznego ¹⁾.**

W uznaniu niezmiernej doniosłości należytego postawienia wychowania fizycznego młodzieży w szkole, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zwraca się do Dyrekcji wszystkich szkół, by sprawę tę otoczyły jak najtroskliwszą opieką. Ministerstwo doskonale uświadamia sobie, że wobec wielkiego zaniedbania na tem polu przez rządy zaborcze i przez niedocenianie tej sprawy ze strony społeczeństwa, polskie szkolnictwo pod tym względem posiada dużo braków. Do osiągnięcia wyżej zaznaczonych zamierzeń potrzeba bowiem terenów, środków, organizacji, wyszkolonych ludzi i t. p. A jednak rozpocząć pracę trzeba jaknajprędzej i iść w tym kierunku śmiało, gdyż niejedno da się już obecnie wykonać. Zwłaszcza przy dobrej woli, zapale i ofiarności nauczycielstwa, przy współdziałaniu jednostek i instytucji pozaszkolnych, mających te same cele na widoku, napewno niejedną przeszkodę można będzie pokonać i pozyskać nietylko współpracę, lecz i środki, których państwo narazie dać nie może. Każdy wynik, który się w ten sposób osiągnie, choćby był drobny i obejmował niewiele jednostek, będzie posiadał doniosłe znaczenie dla społeczeństwa w dążeniu do poprawy jego bytu fizycznego.

Wobec powyższego Ministerstwo zwraca się z gorącym apelem do Dyrekcji szkół, do opiek domowych, słowem do wszystkich, komu zdrowie młodzieży nie jest obojętne, by niezwłocznie przystąpiono do pracy, by sezon wiosenny, letni i jesienny został w całej pełni wyzyskany dla najgorętszego popierania rozwoju cielesnego młodzieży szkolnej.

Konkretnie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zarządza co następuje:

1°. Każda szkoła (w pierwszej linii chodzi tu o szkoły w miastach) winna bezzwłocznie wypracować plan swej działalności w zakresie wychowania fizycznego na cały rok bieżący.

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 14, poz. 145.

Plan winien oprócz ćwiczeń cielesnych metodycznych uwzględnić rozkład dla poszczególnych klas zabaw i gier ruchowych, gier sportowych w godzinach szkolnych i poobiednich na wolnym powietrzu, zorganizowanie nauki pływania i kąpieli, tam, gdzie to da się uskuteczyć, organizację zrychleń sportowych szkolnych, program projektowanych wycieczek w roku szkolnym, wycieczek i obozów wakacyjnych, organizacji kolonij i półkolonij letnich i t. p.

2°. W celu realizacji powyższego planu Dyrekcje szkół zechcą porozumieć się z zarządami miast co do rezerwowania istniejących lub urządzenia nowych boisk, z zarządami zrychleń sportowych co do zorganizowania pomocy fachowej przy prowadzeniu ćwiczeń, ew. co do korzystania z ich urządzeń, z instytucjami społecznymi co do zdobywania funduszków na cele wychowania fizycznego, co do zdobywania placówek wakacyjnych i t. p.

3°. W celu skoordynowania działalności poszczególnych szkół, zechcą Dyrekcje ich porozumiewać się ze sobą, w szkołach powszechnych miejskich zechcą Inspektorowie szkolni czuwać nad tem, by czas i środki, poświęcone na cele wychowania fizycznego, były możliwie jak najlepiej zużytkowane.

4°. O zamierzonych planach, o sposobie wprowadzania w czyn tych zamierzeń, winny Dyrekcje szkół przed 15 maja zawiadomić swe Kuratorja, szkoły zaś, podległe bezpośrednio Ministerstwu, Ministerstwo.

Warszawa, dn. 18 kwietnia 1922 r. (L. 34/II).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

w z. (—)T. Łopuszański.

ROZPORZĄDZENIE.

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie programów i egzaminów końcowych na Państwowych
Kursach Wychowania Fizycznego¹⁾.**

W rozwinięciu art. 10 i 12 Statutu P. K. W. P. z dnia 14 września 1921 r. (Dz. Urz. poz. 175) zarządzam, co następuje:

§ A. Program P. K. W. P. obejmuje 3 semestry po 3 miesiące i zawiera przedmioty następujące:

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 16, poz. 155.

I. Wykłady teoretyczne.

- a) Anatomja człowieka: kościec, stawy, więzadła, mięśnie. Podstawowe wiadomości z mechaniki ruchów. Mechanizm i stopień swobody ruchu poszczególnych stawów, mięśni i grup mięśniowych. Zasadnicze wiadomości o budowie narządów wewnętrznych.
- b) Fizjologia ogólna w zarysie: przemiana materji w przyrodzie, trawienie, krążenie, oddychanie, układ nerwowy, zmysłowy.
- c) Fizjologia, patologia i higiena pracy mięśniowej. Wpływ ruchu na główne procesy życiowe.
- d) Anatomico-fizjologiczne odrębności wieku dziecięcego i młodzieńczego z uwzględnieniem wskazań ilości i jakości ruchu w różnych okresach.
- e) Historia systemów wychowania fizycznego, rozbiór systemów i rodzajów ćwiczeń cielesnych.
- razem . . . . . godzin 200
- f) Systematyka i metodyka ćwiczeń gimnastycznych, gier, zabaw ruchowych i sportów. Szczegółowy rozbiór gimnastycznych zabiegów szwedzkich, rozkazownictwo, sale i przyrządy gimnastyczne, boiska . . . . . " 90
- g) Higiena ogólna, osobnicza i społeczna. Higiena szkolna. Zasadnicze wiadomości z bakterjologii . . . . . " 60
- h) Zasady psychologii i pedagogji . . . . . " 60
- i) Ratownictwo, ortopedia, antropometria, masaż i t. p. (wskazówki ogólne) . . . . . " 20

Razem . . . . . godzin 430

II. Zajęcia praktyczne.

Ćwiczenia cieleśne ku usprawnieniu osobistemu, prawidłowemu wykonywaniu zabiegów gimnastycznych, zabaw, gier ruchowych i sportowych (w miarę środków i warunków miejscowych — pływanie, szermierka, pływanie, wiosłowanie, szluzgawka, jazda konna, narty, wycieczki, lekka atletyka, szkolenie wojskowe i t. p.).

Dydaktyka ćwiczebna, umiejętność stosowania ćwiczeń do wieku ćwiczących i warunków miejsca i czasu. Układanie wzorców ćwiczeń i gier godzin 500

Szczegółowy rozkład przedmiotów na oddzielne trimestry, ściślejsze określenie liczby godzin, łączenie lub podział przedmiotów, pozostawia się uznaniu rad pedagogicznych, które również mają prawo zwalniania od uczęszczania na oddzielne przedmioty lub zajęcia praktyczne tych uczestników Kursu, którzy złożą uznane przez Radę za wystarczające dowody, że dany przedmiot opanowali należycie.

Słuchacze, którzy z jakiegokolwiek bądź powodu nie zdołają ukończyć kursu w ciągu jednego roku, w latach następnych zwalniani są od tych przedmiotów, z których odbyli pomyślnie colloquia i otrzymali zaświadczenia.

§ B. Pod koniec trzeciego trimesstru odbywa się egzamin końcowy.

Do egzaminu dopuszczony być może słuchacz, który:

1) przedstawi dyrektorowi kursu zaświadczenia pomyślnego odbycia colloquium z przedmiotów, wymienionych w punktach: a, b, c, d, g, h, § A. Od colloquium zwolnieni być mogą ci słuchacze, którzy przedstawią uznane przez Radę za dostateczne dowody odbytego colloquium z innej instytucji naukowej;

2) przedstawi zaświadczenie instruktorów o sprawności fizycznej, należytem odbyciu ćwiczeń praktycznych i umiejętności prowadzenia ćwiczeń;

3) wykona zadawalająco piśmienną pracę klauzurową na jeden z dwóch zadanych tematów z dziedziny wychowania fizycznego (na pracę klauzurową przeznaczają się nie więcej nad trzy godziny).

Ustny egzamin końcowy słuchacz odbywa przed komisją, składającą się z dyrektora Kursu i przynajmniej dwóch członków rady pedagogicznej. Egzamin ma wykazać dostateczną znajomość historii i naukowych podstaw wychowania fizycznego, systematyki i metodyki ćwiczeń cielesnych.

Komisja ta ma również prawo sprawdzania praktycznie umiejętności prowadzenia ćwiczeń cielesnych.

Słuchacz, który nie otrzyma dostatecznych ocen według wymagań, wymienionych w punktach 1 i 2 § B, ma prawo stanąć do egzaminu z danego przedmiotu przed komisją z udziałem odnośnego wykładowcę lub instruktora.

Ocena wyraża się w stopniu: dobrze, dostatecznie lub niedostatecznie.

Osoby, posiadające minimum wykształcenia w zakresie 6 kl. szkoły średniej, a nie odpowiadające ściśle warunkom § 11 Statutu P. K. W. F. z dn. 14 września 1921 r., mogą być dopuszczone wyjątkowo aż do odwołania do egzaminu za zezwoleniem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, udzielonem na wniosek rady pedagogicznej.

Do komisji egzaminacyjnej Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego może delegować przedstawiciela Ministerstwa, który ma prawo egzaminowania kandydatów.

§ C. Po pomyślnie odbytym egzaminie słuchacze otrzymują świadectwa ukończenia kursu, (podług załączonego wzoru), uprawniające do prowadzenia ćwiczeń cielesnych w szkołach średnich, powszechnych i seminarjach nauczycielskich. Świadectwo, zaopatrzone numerem kontroli i pieczęcią kursu, podpisuje dyrektor i przynajmniej dwóch członków rady pedagogicznej.

Warszawa, dn. 29 marca 1922 r. L. 567/22.

Minister:

w z. (—) T. Łopuszański.

Załącznik.

Załącznik do rozporządzenia z dnia
29 marca 1922 r. L. 567/22 H.

Ś W I A D E C T W O.

Rada Pedagogiczna PAŃSTWOWEGO KURSU WYCHOWANIA FIZYCZ-
NEGO w . . . . . stwierdza, że . . . . .
urodzony (a) . . . . .
ukończył (a) Państwowy Roczny Kurs Wychowania Fizycznego w . . . roku
i po odbyciu . . . egzaminów obowiązujących otrzymał (a) prawo
prowadzenia ćwiczeń cielesnych w szkołach średnich, powszechnych i seminarjach
nauczycielskich.

. . . . . , dnia . . . . . roku.

Dyrektor

Rada Pedagogiczna

ROZPORZĄDZENIE.

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie częściowej zmiany Statutu Państwowych Kursów Wychowania Fizycznego.

Zmieniając częściowo Statut Państwowych Kursów Wychowania Fizycznego, zatwierdzony przeze mnie rozporządzeniem z dnia 14 września 1921 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 17 (60), poz. 175), zarządzam, co następuje:

Paragraf 12 wspomnianego Statutu otrzymuje następujące brzmienie:

„Po odbyciu egzaminu, przepisanego regulaminem, absolwenci otrzymują świadectwo ukończenia rocznego Państwowego Kursu Wychowania fizycznego, sporządzone według wzoru, wydanego przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego”.

Warszawa, d. 12 czerwca 1923 roku (L. 602/H).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Głabiński.

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Nr. . . . .

Ś W I A D E C T W O

Rada Pedagogiczna PAŃSTWOWEGO KURSU WYCHOWANIA FIZYCZ-
NEGO w . . . . . stwierdza niniejszem, że . . . . .
urodzon . . . . .
ukończył roczny kurs Wychowania Fizycznego w roku 1922/3 i złożył egzaminy,
przepisane regulaminem Kursu, z wynikiem . . . . .
. . . . . dnia . . . . .

Dyrektor Kursu:

Rada Pedagogiczna:

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów szkolnych
w sprawie wynagrodzenia nauczycieli gimnastyki za prowadzenie
popołudniowych zabaw i gier ruchowych ¹⁾.**

W trosce o zdrowie młodzieży szkolnej Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało w dniu 18 kwietnia r. b. (Nr. 34/II) zarządzenie, dotyczące organizowania i popierania wychowania fizycznego w szkołach. Z odpowiedzi, jakie do Ministerstwa w tej sprawie napłynęły, wynika, że bardzo często na przeszkodzie należytemu postawieniu tej sprawy, stoi brak sił nauczycielskich, jeżeli zaś można było znaleźć odpowiednie siły, to te w większości przypadków nie chciały pracy tej się podjąć, ponieważ za swą pracę nadprogramową nie były wynagradzane.

Wobec tego Ministerstwo, pragnąc, by zalecenia Ministerstwa co do organizowania popołudniowych zabaw i gier ruchowych młodzieży szkolnej (okólnik z dnia 13 stycznia r. b. Nr. 2/II), były jaknajistotniej realizowane, zarządza, co następuje:

¹⁾ Dz. Urzęd. 1922 Nr. 29, poz. 342.

Nauczyciele ćwiczeń cielesnych w państwowych gimnazjach i seminarjach nauczycielskich obowiązani są do oddawania szkole oprócz godzin, objętych programem szkolnym, jeszcze pewnej liczby godzin popołudniowych na cele prowadzenia zabaw i gier ruchowych z młodzieżą danej szkoły. Zajęcia te są dla nich płatne.

W tych przypadkach, w których będzie chodziło o gimnazja lub seminarja nauczycielskie pełne, lub z oddziałami równoległymi, i w których się znajdują zarówno odpowiednie siły nauczycielskie, jak i warunki terenowe, zaleca się dyrektorom szkół urządzenie zabaw i gier ruchowych codziennie, przez łączenie kilku klas lub oddziałów razem.

Tam, gdzie gimnazja lub seminarja nauczycielskie są niepełne, lub gdzie nauczyciel ćwiczeń cielesnych narazie nie rozporządza dostateczną ilością czasu, lub wreszcie, gdzie warunki terenowe na to nie pozwalają, można ograniczyć się do organizowania zabaw i gier ruchowych dwa lub trzy razy tygodniowo.

W tych również przypadkach, w których nauczyciel ćwiczeń cielesnych nie rozporządza dostateczną ilością czasu, mogą dyrekcje zapraszać w tym celu tych z pośród nauczycieli, którzy do prowadzenia zabaw i gier ruchowych posiadają odpowiednie kwalifikacje.

Zechcą dyrekcje czuwać nad tem, ażeby każdy uczeń przynajmniej raz w tygodniu brał udział w popołudniowych grach i zabawach na wolnem powietrzu, o ile nie zostanie zwolniony na podstawie opinii lekarza szkolnego lub umotywowanego usprawiedliwienia opieki domowej.

Liczba godzin popołudniowych, przeznaczonych na zabawy i gry ruchowe na wolnem powietrzu, za które nauczyciele gimnastyki będą opłacani, może wynosić najwyżej 12 tygodniowo. Godziny, opuszczone z powodu słoty lub zbytniego zimna (a więc przeważnie w jesieni i zimie), nauczyciele gimnastyki winni wynagradzać, poświęcając na ten cel więcej godzin w dni wiosenne lub letnie. Dyrektorowie szkół czuwają nad odbyciem przez nauczycieli wszystkich wynagradzanych godzin.

Otrzymując za swą pracę w godzinach popołudniowych wynagrodzenie, nauczyciele ćwiczeń cielesnych zyskują przez to możność zdobycia w niepełnych gimnazjach i seminarjach nauczycielskich liczby godzin niezbędnej do etatu, a za godziny nadetatowe otrzymują wynagrodzenie, jak za godziny nadliczbowe.

Zarządzenie powyższe wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1923 r. O ich wykonaniu przedstawia Dyrekcje szkół za pośrednictwem Kuratorów szczegółowe sprawozdanie z końcem roku szkolnego. W sprawozdaniach należy podać ilość czasu, zużytego rzeczywiście na cel powyższy, wynagrodzenia przyznane, frekwencje młodzieży w poszczególnych miesiącach, oraz charakterystykę ćwiczeń cielesnych (gier, zabaw, sportów, wycieczek) i warunki, w jakich się odbywały. Kuratorja dopilnują starannie, zarówno wykonania powyższych zarządzeń, jak przedstawienia przez wszystkie szkoły sprawozdań — najpóźniej do 1 września 1923 r.

Warszawa, dn. 12 października 1922 r. (Nr. 1698/H).

Minister:

w z. (—) T. Łopuszański.

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów wszystkich Okręgów Szkolnych w sprawie użytkowania funduszu na zabawy i gry ruchowe¹⁾.

W uznaniu wielkiej doniosłości wychowania fizycznego młodzieży Ministerstwo wydało w ciągu lat ostatnich szereg zarządzeń, mających na celu jego organizowanie i popieranie.

W dalszej trosce o tę stronę wychowania młodzieży, licząc się z ciężkiem finansowem położeniem państwa, Ministerstwo zarządziło podniesienie w państwowych szkołach średnich i zawodowych opłat na specjalny fundusz zabaw i gier ruchowych do wysokości dwóch złotych na półrocze drugie. Z opłat tych zbierze się w każdej szkole poważny fundusz, który należy celowo i umiejętnie zużytkować na popieranie wychowania fizycznego młodzieży.

W każdej szkole winna powstać komisja do spraw wychowania fizycznego, złożona z lekarza szkolnego (o ile szkoła go posiada), z nauczyciela ćwiczeń cielesnych, z jednego lub więcej nauczycieli, interesujących się wychowaniem fizycznym, oraz dyrektora szkoły, jako przewodniczącego. Komisja może zaprosić do swego grona przedstawicieli: rodziców, samorządów oraz działaczy społecznych.

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 7, poz. 65.

Zadaniem komisji winno być opracowywanie na poszczególne pory roku planów, wprowadzanie w życie zarządzeń Ministerstwa co do wychowania fizycznego młodzieży, stawianie wniosków co do zużytkowania funduszu na zabawy i gry ruchowe, staranie się o zdobycie innych funduszy na te cele i uzyskanie pomocy i współdziałania samorządów i instytucyj społecznych, opieka nad zabawami ruchowymi i sportami młodzieży szkolnej oraz wszelka inicjatywa w tej dziedzinie.

Specjalnie Ministerstwo zwraca uwagę, że fundusz gier i zabaw winien być zużyty w miarę wysokości zebranych kwot, z uwzględnieniem warunków miejscowych i potrzeb, na cele następujące:

- 1) na urządzenie boiska mniejszego przy szkole, lub większego podmiejskiego dla jednej lub kilku szkół,
- 2) na zakup przyrządów do zabaw i gier ruchowych (piłek, siatek, dysków, oszczepów, kul i t. p.);
- 3) na zorganizowanie nauki pływania;
- 4) na zakup łodzi i zorganizowanie sportu wioślarskiego w tych miejscowościach, gdzie jest możliwość uprawiania tego sportu;
- 5) na organizację sportów, jakie nastroczą lokalne warunki szkoły (łyżwiarstwo, narciarstwo, saneczkowanie i t. p.).

Tam, gdzie rozporządzalne tereny boiskowe zostały wykorzystane, gdzie wspomniane w powyższych punktach potrzeby zostały w sposób wystarczający zaspokojone, zezwala się na zużytkowanie części funduszy na zaopatrzenie sal gimnastycznych w przyrządy (drabinki szczeblaste, ławeczki, łąty, kozły, liny i t. p.). O każdym podobnym przypadku winna dyrekcja zawiadomić Ministerstwo.

Zechcą Kuratorja podać do wiadomości podwładnych im dyrekcji szkół treść powyższego okólnika, stale pobudzać je do troski o wychowanie fizyczne i czuwać nad pełnem wyzyskaniem funduszy na zabawy i gry ruchowe.

Warszawa, dnia 3 grudnia 1923 roku (L. 1138/23 H.).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) **T. Łopuszański,**
Podsekretarz Stanu.

ROZPORZĄDZENIE z 7/X 1924

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie organizacji studjów i egzaminów z ćwiczeń cielesnych
jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących
i seminarjach nauczycielskich¹⁾.**

Na podstawie art. 1 ustawy z dn. 26 września 1922 r., dotyczącej kwalifikacji zawodowych do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich (Dz. U. R. P. Nr. 90 z r. 1922 poz. 828), wydaję następujące przepisy, odnoszące się do organizacji studjów i egzaminów z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich.

I. Przepisy ogólne.

§ 1. Kandydaci na nauczycieli ćwiczeń cielesnych w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich kształcą się na uniwersyteckich „Studjach Wychowania Fizycznego”, lub w „Państwowych Instytutach Wychowania Fizycznego”. Porządek studjów i egzaminów w uniwersyteckich „Studjach Wychowania Fizycznego” określa osobne rozporządzenie. Na studia w „Państwowych Instytutach Wychowania Fizycznego” przyjmuje się tylko osoby, posiadające egzamin dojrzałości ze szkoły średniej ogólnokształcącej lub seminarjum nauczycielskiego.

§ 2. Celem studjów, odbywanych w „Państwowych Instytutach Wychowania Fizycznego” przez kandydatów na nauczycieli ćwiczeń cielesnych w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich, jest:

- a) zdobycie naukowych podstaw wychowania fizycznego;
- b) zdobycie osobistego usprawnienia fizycznego, wdrożenie się do uprawiania sportów, wycieczek i t. p.;
- c) zdobycie umiejętności prowadzenia ćwiczeń cielesnych i kierowania wychowaniem fizycznym w szkole;
- d) wyrobienie się na krzewiciela i w potrzebie na kierownika bujnego i zdrowego życia fizycznego w społeczeństwie;
- e) poznanie środków do podniesienia poziomu tego życia.

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 18, poz. 183.

§ 3. Studja powyższe trwają lat 2 i winny obejmować następujące przedmioty:

- a) działy z fizyki i chemji, niezbędne do zrozumienia naukowych podstaw wychowania fizycznego; ćwiczenia praktyczne z tych działów;
- b) zarys anatomji człowieka ze szczególnem uwzględnieniem aparatu ruchowego;
- c) zarys fizjologii ze szczególnem uwzględnieniem fizjologicznych podstaw ćwiczeń cielesnych; odpowiednie ćwiczenia;
- d) higjena osobnicza, publiczna i szkolna, wraz z zasadami antropometrii; odpowiednie ćwiczenia;
- e) dzieje wychowania fizycznego i jego współczesna organizacja;
- f) teoria wychowania fizycznego;
- g) zarys psychologii ćwiczeń cielesnych;
- h) systematyka i metodyka ćwiczeń cielesnych;
- i) ćwiczenia gimnastyczne i lekkoatletyczne; zabawy i gry ruchowe, sporty, turystyka, obozowanie;
- j) harcerstwo;
- k) ogólne zasady ratownictwa, gimnastyki leczniczej i masażu z ćwiczeniami praktycznymi.

§ 4. Szczegółowe programy studjów układają uczelnie po wzajemnem porozumieniu się, a zatwierdza Ministerstwo W. R. i O. P. Programy te w odniesieniu do sportów i turystyki winny być tak ułożone, a organizacja studjum w Instytutach tak przeprowadzona, aby każdy student w czasie swych studjów nauczył się dobrze pływać, opanował dobrze przynajmniej trzy z następujących sportów: wiosłowanie, narciarstwo, ślizgawkę, jedną ze sportowych gier w piłkę, oraz wciągnął się należycie do turystyki i obozowania. Jeśli Instytut nie rozporządza odpowiednimi urządzeniami, uczestnicy winni postarać się o nabycie odpowiedniego usprawnienia poza Instytutem.

§ 5. Po odbyciu studjów w Państwowym Instytucie Wychowania Fizycznego, określonych § 3, kandydat może przystąpić do egzaminu końcowego z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich. Pomyślne zdanie tego egzaminu jest dowodem skutecznego odbycia studjów. Świadectwo z tego egzaminu nie jest dyplomem na nauczyciela szkół średnich ogólnokształcących i seminarjów

nauczycielskich, lecz tylko warunkiem dopuszczenia do właściwego egzaminu nauczycielskiego, ustanowionego osobnym rozporządzeniem.

§ 6. Celem dopuszczenia do egzaminu końcowego kandydat musi udowodnić świadectwami z egzaminów rocznych z poszczególnych przedmiotów, oraz świadectwami z ćwiczeń praktycznych, że brał udział z pomyślnym wynikiem w przepisanych ćwiczeniach i wykładach. Program obowiązkowych egzaminów rocznych oraz wymiar obowiązkowych ćwiczeń układają uczelnie po wzajemnem porozumieniu się, a zatwierdza Ministerstwo W. R. i O. P.

Egzaminy roczne odbywają się w obecności wykładającego przedmiot oraz przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej.

§ 7. Świadectwa z egzaminów rocznych z poszczególnych przedmiotów (§ 6) uwalniają kandydata przy egzaminie końcowym od egzaminu ustnego (§ 25) z tych przedmiotów. Komisja Egzaminacyjna, a mianowicie Komplet Egzaminujący (§ 16), może na wniosek odnośnych egzaminatorów, uwolnić go również od części egzaminu praktycznego, wymienionej w § 23 lit. a).

§ 8. Kandydatowi, który odbywał studja częściowo w innym zakładzie (poza określonymi w § 1), może zaliczyć studja Komisja Egzaminacyjna, o ile chodzi o 1 semestr względnie 2 trymestry, zaś Minister W. R. i O. P. — na wniosek Komisji Egzaminacyjnej — o ile chodzi o więcej semestrów (trymestrów). Takiego kandydata Komisja Egzaminacyjna może również zwolnić od odnośnych części egzaminu ustnego i praktycznego na podstawie świadectw innych uczelni, na zasadzie których zaliczono mu studja.

§ 9. Eksternów dopuszcza do egzaminu końcowego Minister W. R. i O. P. na wniosek Komisji Egzaminacyjnej. Warunkiem dopuszczenia jest conajmniej egzamin dojrzałości gimnazjum lub seminarjum nauczycielskiego. W odniesieniu do eksternów, którzy ukończyli uczelnię zagraniczną, Komisja może wystąpić do Ministra z wnioskiem o nostryfikację dyplomu zagranicznego, ewentualnie z wnioskiem o przeprowadzenie egzaminu uzupełniającego.

II. Komisja dla egzaminów końcowych.

§ 10. Przy każdym Państwowym Instytucie Wychowania Fizycznego istnieje Komisja Egzaminacyjna dla odbywania egzaminów z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania w szkołach

średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich. Komisja ta nosi nazwę: Państwowa Komisja Egzaminacyjna przy . . . . . dla egzaminów z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania. Komisje urzędują i egzaminują w języku polskim.

§ 11. Członków Komisji Egzaminacyjnej mianuje na przeciąg lat dwóch Minister W. R. i O. P. na wniosek dykcji Instytutu. Przewodniczy Komisji dyrektor Instytutu, lub jeden z profesorów mianowany na to stanowisko przez Ministra W. R. i O. P. na przeciąg lat dwóch na wniosek dykcji Instytutu. W razie choroby lub nieobecności przewodniczącego przewodniczy wyznaczony przezeń członek Komisji. Minister W. R. i O. P. może delegować do Komisji swego przedstawiciela, który ma prawo być obecnym na wszystkich egzaminach i posiedzeniach, nie ma jednak prawa głosowania.

§ 12. Przewodniczący Komisji kieruje pracami Komisji, prowadzi korespondencję urzędową i kieruje biurem Komisji, w którym są przechowywane jej akta. Akta Komisji dzielą się na ogólne oraz osobiste każdego kandydata, przystępującego do egzaminu końcowego.

§ 13. Sesje egzaminacyjne odbywają się corocznie w dwóch terminach, które wyznacza przewodniczący Komisji i podaje do wiadomości Ministerstwa W. R. i O. P.

III. Przebieg egzaminu końcowego.

§ 14. Kandydat wnosi na piśmie podanie do Komisji Egzaminacyjnej o dopuszczenie go do egzaminu, dołączając życiorys, dokumenty osobiste i opłatę w wysokości, ustanowionej przez Ministerstwo W. R. i O. P. Wśród dokumentów osobistych należy przedłożyć metrykę urodzenia, fotografię i świadectwa odbytych studjów. Eksterni, którzy nie ukończyli bezpośrednio przed zgłoszeniem się do egzaminu szkoły państwowej lub prywatnej, uznanej przez Państwo, winni nadto przedłożyć świadectwo tożsamości osoby z fotografią oraz urzędowe świadectwo moralności.

§ 15. O dopuszczeniu do egzaminu oraz o zastosowaniu ewentualnych zwolnień (§ 7) rozstrzyga Komisja Egzaminacyjna. Od jej orzeczenia co do dopuszczenia do egzaminu wolno odwołać się do Ministerstwa W. R. i O. P., które rozstrzyga ostatecznie.

§ 16. Dla każdego kandydata wyznacza przewodniczący Komisji z pośród członków Komisji Egzaminacyjnej „Komplet Egzami-

niujący", złożony z egzaminatorów przedmiotów, wchodzących w skład egzaminu, także i tych, od zdawania których kandydat jest zwolniony. Przewodniczącym Kompletu jest przewodniczący Komisji lub jego zastępca.

§ 17. Egzamin z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich składa się z następujących części:

- a) egzaminu piśmiennego pod nadzorem,
- b) egzaminu praktycznego z osobistej sprawności fizycznej oraz umiejętności metodycznego prowadzenia ćwiczeń,
- c) egzaminu ustnego.

Wszystkie części egzaminu muszą być zdane w tym zakładzie, w którym kandydat egzamin rozpoczął oraz w porządku wyżej zaznaczonym.

§ 18. Egzamin piśmienny pod nadzorem składa się z jednego wypracowania z dziedziny teorii wychowania fizycznego, na jednym z trzech zadanych tematów. Wypracowanie ma stwierdzić, że kandydat posiada w zakresie obranego tematu wystarczające wiadomości, oraz że umie swe myśli jasno, ściśle i poprawnie wyrazić.

§ 19. Egzamin piśmienny odbywa się pod ścisłym nadzorem. Przy wypracowaniach nie wolno używać żadnych środków pomocniczych. Przekroczenie tego zakazu pociąga za sobą usunięcie kandydata od zdawania egzaminu w tym terminie.

§ 20. Na wypracowanie piśmienne przeznaczają się 4 godziny.

§ 21. O wyniku wypracowania piśmiennego decyduje zdanie członka Kompletu Egzaminacyjnego, wyznaczonego w tym celu przez przewodniczącego.

§ 22. Egzamin praktyczny i ustny muszą się odbyć w całości w tym samym okresie egzaminacyjnym, co egzamin piśmienny.

§ 23. Egzamin praktyczny obejmuje:

- a) usprawnienie osobiste w zakresie ćwiczeń cielesnych,
- b) umiejętność metodycznego prowadzenia ćwiczeń cielesnych (gimnastyki, gier i sportów).

Usprawnienie osobiste w dziedzinach, wyszczególnionych w § 4, stwierdzone być może — zależnie od uznania Komisji — egzaminem, lub świadectwami, wystawionymi kandydatowi przez instytucje, które Komplet Egzaminujący uzna za miarodajne.

§ 24. O wyniku każdej części egzaminu praktycznego rozstrzyga Komplet Egzaminujący na wniosek egzaminatora. W razie

ujemnego wyniku którejkolwiek części egzaminu praktycznego Komplet Egzaminujący może reprobować kandydata bez odbycia z nim dalszych stadjów egzaminu.

§ 25. Egzamin ustny obejmuje przedmioty wymienione w §§ od 33-go do 42-go włącznie. W egzaminie ustnym biorą udział pod przewodnictwem przewodniczącego conajmniej dwaj członkowie Kompletu Egzaminującego, wyznaczeni przez przewodniczącego. Czas trwania egzaminu ustnego nie może być dłuższy niż $1\frac{1}{2}$ godziny.

§ 26. O wyniku każdej części egzaminu ustnego rozstrzygają na wniosek egzaminatora członkowie Kompletu Egzaminującego wyznaczeni do egzaminu ustnego.

§ 27. Po ukończeniu egzaminu ustnego Komplet Egzaminujący rozstrzyga o ostatecznym wyniku egzaminu na podstawie wyników egzaminu piśmiennego, praktycznego i ustnego. Komplet Egzaminujący nie może uznać ostatecznego wyniku egzaminu za pomyślny, jeśli kandydat przy egzaminie ustnym otrzymał ocenę niedostateczną z więcej niż jednego przedmiotu, przyczem wypracowanie piśmienne liczy się jak egzamin ustny z jednego przedmiotu. Wynik, o ile jest dodatni, oznacza się jako „dobry” lub „bardzo dobry”.

§ 28. Wszystkie decyzje Kompletu Egzaminującego zapadają większością głosów jego członków.

§ 29. Wynik egzaminu, traktowanego jako całość, ogłasza się kandydatowi ustnie zaraz po egzaminie ustnym.

§ 30. Jeżeli ostateczny wynik egzaminu jest ujemny, kandydat może wszystkie części egzaminu, od których zdawania nie był zwolniony, powtórzyć w terminie, wyznaczonym przez Komisję na podstawie uchwały Kompletu Egzaminującego, nie wcześniej jednak, jak po upływie pół roku. Komisja Egzaminacyjna, reprobując kandydata po egzaminie ustnym, może z góry uwolnić go — w razie powtórnego zgłoszenia się do egzaminu przed tą samą Komisją — od tych części egzaminu, które uzna za odbyte zupełnie pomyślnie przy egzaminie poprzednim. W razie zgłoszenia się przed inną Komisją, kandydat musi powtórzyć cały egzamin.

§ 31. Zgłaszając się do egzaminu powtórnego, kandydat winien wnieść ponownie przepisaną opłatę.

§ 32. Kandydat, który zdał pomyślnie egzamin z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania, otrzymuje świadectwo z tego egzaminu według wzoru, zamieszczonego w końcu rozporządzenia.

IV. Zakres wymagań.

§ 33. **Fizyka i chemja.** Znajomość działów, określonych w § 3 pod literą a).

§ 34. **Anatomja człowieka.** Elementarne wiadomości z embriologii i histologii. Kośćciec, stawy, więzadła, mięśnie. Wiadomości z mechaniki ruchów: mechanizm i stopień swobody ruchów poszczególnych stawów, mięśni i grup mięśniowych. Zasadnicze wiadomości o budowie narządów wewnętrznych.

§ 35. **Fizjologia.** Znajomość fizjologii w zakresie, wskazanym w § 3 lit. c).

§ 36. **Higjena.** Higjena osobnicza, publiczna i szkolna z uwzględnieniem zasadniczych wiadomości z bakterjologii. Higjena ćwiczeń cielesnych, sportów i wycieczek. Zasady antropometrii i jej zastosowania w higjencie wychowania fizycznego.

§ 37. **Dzieje wychowania fizycznego.** Zarys dziejów wychowania fizycznego, oraz przegląd krytyczny współczesnych usiłowań, prac i organizacyj na polu wychowania i kultury życia fizycznego; piśmiennictwo w tej dziedzinie.

§ 38. **Teorja wychowania fizycznego.** Wpływ ruchu na rozwój organizmu; anatomo-fizjologiczne podstawy oraz wartość fizjologiczna i praktyczna poszczególnych form ćwiczeń cielesnych; anatomo-fizjologiczne odrębności wieku dziecięcego i młodzieńczego; patologia pracy mięśniowej; indywidualizacja ćwiczeń cielesnych stosownie do płci, wieku i sił ćwiczącego; teorja zaprawiania, zmęczenia i t. p. Zasadnicze podstawy psychologiczne ćwiczeń cielesnych (sportów).

§ 39. **Systematyka i metodyka (dydaktyka) ćwiczeń cielesnych.** Systematyka i metodyka ćwiczeń gimnastycznych, lekkoatletycznych, zabaw i gier ruchowych, sportów. Szczegółowy rozbiór systemów gimnastycznych, ze szczególnem uwzględnieniem systemu Linga, rozkazownictwo, sale, przyrządy gimnastyczne i sportowe, boiska.

§ 40. **Usprawnienie osobiste.** Prawidłowe wykonywanie ćwiczeń gimnastycznych i lekkoatletycznych, zabaw i gier ruchowych, dobre opanowanie sztuki pływania oraz trzech z pośród wymienionych w § 4 sportów.

§ 41. **Umiejętność prowadzenia ćwiczeń cielesnych z młodzieżą.** Umiejętność prowadzenia ćwiczeń, układanie wzorców

lekcyjnych i programów sportowych w zastosowaniu do warunków miejscowych, sił, płci i wieku ćwiczących. Metodyka harcerstwa.

§ 42. Zasady ratownictwa, gimnastyki leczniczej i masażu. Zasady ratownictwa i umiejętność praktycznego ich stosowania ze szczególnem uwzględnieniem wypadków, zdarzających się przy ćwiczeniach cielesnych; najogólniejsze zasady gimnastyki leczniczej i masażu.

V. Postanowienia końcowe.

§ 43. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Warszawa, dnia 7 października 1924 r. (L. 2950/II. A.).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Bolesław Miklaszewski.

Wzór.

Nr. . . . .

ŚWIADECTWO.

Pan(i) . . . . . urodzon . . . . . dn. . . . . w . . . . . (wymienić miejscowość, województwo, względnie państwo) wyznania . . . . . po odbyciu studiów w Państwowym Instytucie Wychowania Fizycznego w . . . . . w czasie od . . . . . do . . . . . zdał . . . . . egzamin z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich, przewidziany rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dn. 7 października 1924 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z r. 1924 Nr. 18, poz. 183) z wynikiem . . . . .

Niniejsze świadectwo uprawnia do zgłoszenia się do egzaminu na nauczyciela szkół średnich ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich po dopełnieniu warunków, przewidzianych rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dn. 9 października 1924 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1924 r. Nr. 18, poz. 185).

(Miejscowość) . . . . . dnia . . . . .

Podpis Przewodniczącego Komisji:

Pieczęć uczelni:

Podpis właściciela dyplomu:

ROZPORZĄDZENIE

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w przedmiocie organizacji Studium Wychowania Fizycznego
w Uniwersytetach ¹⁾.**

Na mocy art. 114 ustawy z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. P. R. P. Nr. 72, poz. 494) ustanawiam następujące przepisy w przedmiocie organizacji Studium Wychowania Fizycznego w Uniwersytetach:

§ 1. Zadaniem Studium Wychowania Fizycznego jest:

- a) umożliwić nabycie gruntownego wykształcenia naukowego i zawodowego w zakresie wychowania fizycznego,
- b) ułatwić gruntowne wykształcenie w którejkolwiek ze specjalnych gałęzi wychowania fizycznego,
- c) dać możność studentom wszystkich wydziałów nabycia niektórych wiadomości z zakresu wychowania fizycznego.

§ 2. Studium Wychowania Fizycznego tworzy składową część wydziału lekarskiego lub filozoficznego, względnie matematyczno-przyrodniczego. Do profesorów, docentów, pomocniczych sił naukowych, służby, oraz do studentów, a także do zakładów naukowych stosują się wszystkie przepisy ogólne, obowiązujące w Uniwersytetach oraz na wydziale, do którego należy Studium.

Na studentów mogą być przyjmowani tylko tacy kandydaci, którzy nie przekroczyli 30 lat wieku, posiadają świadectwo dojrzałości szkoły średniej ogólnokształcącej państwowej lub prywatnej, mającej prawa szkoły państwowej, oraz wykażą się świadectwem lekarskiem, stwierdzającym dobry stan zdrowia i zdolność do ponoszenia trudów, związanych z praktycznymi ćwiczeniami Studium.

Kandydaci, nie posiadający któregoś z tych warunków, mogą być przyjęci w charakterze wolnych słuchaczy na podstawie uchwały Komisji Studium.

Zwyczajni studenci wydziału lekarskiego mogą być równocześnie zapisani, jako zwyczajni studenci Studium Wychowania Fizycznego, a w takim razie zwolnieni są w Studium od tych wykładów i ćwiczeń, które w tym samym zakresie odbywają lub odbyli na wydziale lekarskim.

§ 3. Całkowity kurs Studium trwa 3 lata.

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 18, poz. 184.

Przedmioty, wykładane w Studium, dzielą się na obowiązkowe i nieobowiązkowe. Każdy student obowiązany jest uczęszczać na wykłady i ćwiczenia z zakresu przedmiotów obowiązkowych ściśle według planu studjów, ustanowionego przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

§ 4. Student Studium obowiązany jest poddać się egzaminom, których terminy i wymagania określi osobny regulamin, ustanowiony przez Ministerstwo W. R. i O. P.

§ 5. Student, po ukończeniu trzech lat studjów, oraz po zdaniu wszystkich przepisanych egzaminów otrzymuje stopień magistra wychowania fizycznego, uprawniający go do składania egzaminu nauczycielskiego na nauczyciela ćwiczeń cielesnych w myśl przepisów o egzaminach nauczycielskich.

§ 6. Habilitacje w zakresie nauk teoretycznych wychowania fizycznego odbywają się na tym wydziale, do którego należy Studium.

§ 7. Nie naruszając zakresu działania, przyznanego w ustawie o szkołach akademickich Radom wydziałowym, względnie dziekanom, ustanawia się w tych Uniwersytetach, w których będą zorganizowane Studja Wychowania Fizycznego, stałą Komisję Studium Wychowania Fizycznego. W skład Komisji wchodzi wszyscy profesorowie i docenci, wykładający w Studium, po jednym delegacie Wydziału lekarskiego i filozoficznego, względnie matematyczno-przyrodniczego oraz ci z pośród innych wykładających w Studium, których corocznie powoła Rada tego wydziału, w skład którego wchodzi studjum.

Zadaniem Komisji jest dbać o rozwój Studium oraz o należyty tok wykładów i ćwiczeń. W szczególności Komisja przedkłada Radzie tego wydziału, w skład którego wchodzi Studium, wnioski:

- a) w sprawach ustanawiania i obsadzania katedr,
- b) w sprawach zakładów i innych środków naukowych, przeznaczonych dla Studium,
- c) w sprawach powoływania co rok wykładających i instruktorów, którym będą zlecone wykłady lub ćwiczenia za osobnem wynagrodzeniem,
- d) w sprawie planu studjów i regulaminu egzaminów,
- e) w sprawie układania spisu wykładów.

Komisję zwołuje Dyrektor Studium, wybierany corocznie przez całą Komisję z grona profesorów uniwersytetu, wchodzących w jej skład; w razie nieobecności Dyrektora funkcje pełni jego zastępca, wybierany na ten sam okres czasu z grona ogółu członków Komisji.

Dyrektor Studium ma przedewszystkiem mieć nadzór nad tem, aby Studium odpowiadało swym zadaniom; zastępuje on dziekana wydziału, w skład którego wchodzi Studium w sprawach, dotyczących Studium, powierzonych mu przez Radę Wydziału.

§ 8. Komisja Studium może wyjątkowo zezwolić studentom Studium na odstąpienie od planu studjów, jeżeli dla ukończenia Studium przenieśli się z innego wydziału lub uniwersytetu, względnie zakładu naukowego, stojącego na równi z uniwersytetem. Studenci tacy mogą uzyskać uwolnienie od obowiązkowych wykładów i ćwiczeń, jeżeli na nie w innym celu lub gdzieindziej uczęszczali; czas nauki wychowania fizycznego może im być wówczas skrócony.

§ 9. Regulamin egzaminów obowiązuje także tych studentów, którzy już gdzieindziej złożyli egzaminy z niektórych przedmiotów, wykładanych w Studium. Komisja Egzaminacyjna może wyjątkowo zwolnić takich studentów od powtórnego składania egzaminu.

§ 10. Plan studjów w Studium Wychowania Fizycznego obowiązuje ściśle co do rozkładu przedmiotów wykładanych na lata i co do liczby godzin rocznie, przepisanych dla każdego przedmiotu. Liczby godzin wykładów i ćwiczeń, określone w planie, należy uważać za wymiar najniższy. Liczba godzin w odniesieniu do poszczególnych przedmiotów może być zwiększona ponad określony planem wymiar na podstawie wniosku Komisji Studium. Również może być dokonane na podstawie wniosku Komisji przesunięcie wykładów i ćwiczeń poszczególnych przedmiotów z jednego trimesztru na drugi, atoli wyłącznie w obrębie każdego roku studjów.

§ 11. Studja Wychowania Fizycznego mogą być organizowane w poszczególnych Uniwersytetach w drodze, przewidzianej art. 12, względnie art. 19 ustawy z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich.

Warszawa, dnia 7 marca 1924 r. (L. 1051 - IV).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr Bolesław Miklaszewski.

KOMUNIKAT

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie polecenia szkołom „Biblioteki podręcznej wychowawcy
fizycznego“ prof. E. Piaseckiego¹⁾.**

Ministerstwo zwraca uwagę dyrekcji szkół, a zwłaszcza nauczycieli ćwiczeń cielesnych na wydaną świeżo pracę prof. E. Piaseckiego p. t. „Biblioteka podręczna wychowawcy fizycznego“. Wyszła ona, jako odbitka z „Bibliografji Pedagogicznej“, nakładem czas. „Wychowanie fizyczne“. Można ją otrzymać w administracji tegoż czasopisma (Warszawa, Książnica Polska, Nowy Świat 59, lub Poznań, admin. „Wychowania Fizycznego“ Ogród Botaniczny).

(L. 928/H).

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

w sprawie utworzenia Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego oraz Wojewódzkich i Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego²⁾

Na zasadzie art. 18 dekretu o tymczasowej organizacji władz naczelnych z dnia 3 stycznia 1918 r. (Dz. P. K. P. Nr. 1, poz. 1) zarządza się co następuje:

§ 1. Przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zostaje powołana Naczelna Rada Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

§ 2. Do zadań Naczelnej Rady Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego należy:

- a) wypowiadanie opinii w sprawach, dotyczących wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego;
- b) przedstawianie właściwym ministerstwom wniosków w sprawie wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego;

---

¹⁾ Dz. Urz. 1925. Nr. 2, poz. 28.

²⁾ Dz. Urz. 1925 Nr. 9, poz. 86.

(Przyp. Red.). Rozporządzenie to zostało uchylone rozporządzeniem z dn. 28 stycznia 1927 r. przez utworzenie Państwowego Urzędu Wychow. Fiz. i Przysp. Wojsk., Rady Naukowej Wychow. Fiz. oraz Komitetów Wojewódzkich, Powiatowych i Miejskich Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk.

- c) podejmowanie prac teoretycznych w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego;
- d) szerzenie idei wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego do obrony Państwa;
- e) koordynowanie działalności poszczególnych organów państwowych i samorządowych w dziedzinie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego;
- f) samodzielna inicjatywa w dziedzinie organizacji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego;
- g) udzielanie dyrektyw Wojewódzkim Komitetom Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego oraz sprawowanie kontroli nad czynnościami tychże Komitetów;
- h) ogłaszanie sprawozdań ze stanu wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

§ 3. W skład Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego wchodzi:

- a) Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego jako przewodniczący;
- b) po 2 delegatów Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Ministerstwa Spraw Wojskowych, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Generalna Dyrekcja Służby Zdrowia) oraz Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej;
- c) po jednym delegacie Wojewódzkich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego i instytucji zaproszonych przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych i Ministrem Spraw Wewnętrznych;
- d) osoby powołane przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych i ze szczególnym uwzględnieniem wybitnych higienistów i znawców wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

Ogólna liczba członków Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego nie może przenosić liczby 40.

§ 4. Czas urzędowania członków Rady trwa lat trzy.

§ 5. Sekretarza Rady wyznacza Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z pośród urzędników Ministerstwa Wy-

znań Religijnych i Oświecenia Publicznego, członków Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego.

§ 6. Posiedzenia Rady zwołuje Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Posiedzenia plenarne odbywają się przynajmniej raz na rok.

Członkowie Rady mogą brać udział w posiedzeniach osobiście lub przysłać referaty, wnioski i opinie na piśmie. Do prawomocności posiedzenia wymagana jest obecność przynajmniej $\frac{1}{3}$ ogólnej liczby członków Rady.

§ 7. Na czele Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego stoi prezydium, w skład którego wchodzi: Przewodniczący Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego, po jednym delegacie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Ministerstwa Spraw Wojskowych, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, oraz sekretarz Rady. Zakres działalności prezydium obejmuje sprawy personalne i inne sprawy, nie objęte zakresem wydziałów.

§ 8. Rada Naczelna Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego wyłania ze siebie trzy wydziały:

1) Wydział Wychowania Fizycznego, złożony z przewodniczącego, Podsekretarza Stanu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego lub wskazanego przez niego członka Rady, z delegata Ministerstwa Spraw Wojskowych, z delegata Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, delegata Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej i 2 członków Rady.

2) Wydział Przynsposobienia Wojskowego złożony z przewodniczącego z ramienia Ministerstwa Spraw Wojskowych, z jednego delegata Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, jednego delegata Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i 2 członków Rady.

3) Wydział Organizacji Sportowych, złożony z przewodniczącego z ramienia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Generalna Dyrekcja Służby Zdrowia), z jednego delegata Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, jednego delegata Ministerstwa Spraw Wojskowych, jednego delegata Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej oraz 2 członków Rady.

Członkowie wydziałów wybierani są z pośród członków Rady, zamieszkałych w Warszawie. Wydziały załatwiają sprawy bieżące i przygotowują materiały na posiedzenia plenarne.

§ 9. W każdym województwie istnieją Wojewódzkie Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego. Do zakresu działań Komitetów Wojewódzkich należy:

- a) wypowiadanie opinii w sprawach wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego;
- b) podejmowanie prac teoretycznych w zakresie wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego;
- c) szerzenie idei wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego do obrony Państwa;
- d) samodzielna inicjatywa i działalność w dziedzinie wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego na terenie województwa;
- e) udzielanie dyrektyw Powiatowym Komitetom Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, działającym na terenie województwa i sprawowanie nadzoru nad tą działalnością;
- f) składanie Radzie Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego corocznych sprawozdań ze swej działalności oraz ze stanu wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego w województwie;

§ 10. W skład Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego wchodzi:

- a) po jednej osobie, delegowanej przez Wojewodę, Kuratora Okręgu Szkolnego i Dowódcę Okręgu Korpusu, na terenie którego znajduje się stolica województwa;
- b) Naczelnik Wydziału Zdrowia Publicznego Urzędu Wojewódzkiego i Wizytator higieny szkolnej i wychowania fizycznego przy Kuratorjum Okręgu Szkolnego, oraz referent przystosowania wojskowego przy Dowództwie Okręgu Korpusu;
- c) po jednym delegacie Powiatowych względnie Miejskich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, działających na terenie województwa;

- d) po jednym delegacie instytucyj, wskazanych przez Kuratora Okręgu Szkolnego, w porozumieniu z Dowódcą Okręgu Korpusu i Wojewodą;
- e) osoby, zaproponowane przez Kuratora Okręgu Szkolnego w porozumieniu z Dowódcą Okręgu Korpusu ze szczególnem uwzględnieniem wybitnych higienistów i znawców wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

§ 11. Przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego wyznacza Prezydjum Naczelnej Rady Wychowania Wojskowego. Przewodniczący organizuje komitet. Komitet Wojewódzki wyłania z siebie prezydjum i wydziały, których skład i zakres działania odpowiada składowi i zakresowi działania analogicznych organów Rady Naczelnej.

Czas urzędowania członków Komitetu trwa 3 lata.

§ 12. Wojewódzki Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego powołuje do życia w każdym powiecie województwa oraz w każdym mieście, wydzielonem z powiatu, — Powiatowy względnie Miejski Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. Zadaniem jego jest:

- a) szerzenie idei wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego;
- b) współpraca z władzami państwowymi oraz samorządowymi nad organizacją i rozwojem wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego w powiecie;
- c) rozwijanie na terenie powiatu względnie miasta samodzielnej działalności w dziedzinie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego;
- d) przedstawienie Wojewódzkiemu Komitetowi Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego corocznych sprawozdań ze swej działalności oraz o stanie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego w powiecie.

§ 13. W skład Powiatowego (Miejskiego) Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego wchodzi:

- a) inspektor szkolny;
- b) dowódca garnizonu, znajdującego się w siedzibie komitetu, lub inny delegat władzy wojskowej;
- c) starosta (prezydent miasta) lub urzędnik, wydelegowany przez starostę (prezydenta miasta);

- d) jedna osoba z pośród nauczycielstwa szkół średnich ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich, czynnych na obszarze powiatu, powołana przez Prezydium Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w porozumieniu z Kuratorem Okręgu Szkolnego;
- f) jedna osoba z pośród nauczycielstwa szkół powszechnych, powołana przez Prezydium Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w porozumieniu z Kuratorem Okręgu Szkolnego;
- g) oficer instrukcyjny, działający na obszarze powiatu względnie miasta;
- h) lekarz powiatowy;
- i) trzech przedstawicieli sejmiku powiatowego, względnie trzech przedstawicieli rady miejskiej;
- j) osoby, powołane przez Prezydium Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego oraz delegaci instytucyj, powołanych przez toż Prezydium.

§ 14. Przewodniczącego Powiatowego Komitetu i jego zastępcę mianuje Prezydium Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

Czas trwania urzędowania członków Komitetu wynosi lat trzy.

§ 15. Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego wylania z pośród siebie Prezydium i Wydział Wykonawczy.

§ 16. Powiatowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego mogą powoływać miejscowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w celu realizowania zamierzeń Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego na obszarze poszczególnych miejscowości lub gmin.

§ 17. Wykonanie niniejszego rozporządzenia powierza się Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wojskowych, Spraw Wewnętrznych oraz Pracy i Opieki Społecznej.

§ 18. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie w 14 dni po ogłoszeniu.

Warszawa, d. 25 kwietnia 1925 roku (Dz. U. R. P. Nr. 45 z 8.V. 1925, poz. 314).

Prezes Rady Ministrów:

(—) **W. Grabski.**

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) **St. Grabski.**

Minister Spraw Wewnętrznych:

(—) **Ratajski.**

Minister Spraw Wojskowych:

(—) **Sikorski.**

Minister Pracy i Opieki Społecznej:

(—) **F. Sokal.**

ROZPORZĄDZENIE

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie ustanowienia programu egzaminu kwalifikacyjnego, przewidzianego rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 14 czerwca 1923 r. (Dz. Urz. M. W. R. i O. P. Nr. 13 z r. 1923 poz. 107, § 1 ust. 2), dla absolwentów rocznych Państwowych Kursów Wychowania Fizycznego.

§ 1. W związku z § 1 ust. 2 rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 czerwca 1923 r. (Dz. Urz. M. W. R. i O. P. Nr. 13 z r. 1923 poz. 107), uzupełnionego rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 31 maja 1924 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 12 z r. 1924 poz. 116), ustanawiam egzamin kwalifikacyjny dla absolwentów rocznych Państwowych Kursów Wychowania Fizycznego, którzy otrzymali świadectwa z ich ukończenia z końcem roku szkolnego 1922/23 lub 1923/24.

¹⁾ Dz. Urz. 1925. Nr. 15, poz. 167.

§ 2. Egzamin kwalifikacyjny odbywa się przed państwowymi Komisjami Egzaminacyjnymi dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich, działającymi na podstawie § 22 rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 29 stycznia 1923 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 9 z r. 1923, poz. 68).

§ 3. W egzaminie biorą udział pod przewodnictwem prezesa Komisji lub jego zastępcy dwaj egzaminatorowie. Prezes Komisji może w razie potrzeby powołać jeszcze trzeciego egzaminatora.

§ 4. Podanie o dopuszczenie do egzaminu wnoszą kandydaci do jednej z wyżej wskazanych Komisji egzaminacyjnych, dołączając fotografię, świadectwo ukończenia rocznego Państwowego Kursu Wychowania Fizycznego, świadectwo co najmniej 2-letniej praktyki szkolnej, odbytej w wymiarze co najmniej 14 godzin tygodniowo w szkole średniej ogólnokształcącej lub seminarjum nauczycielskiem oraz takse egzaminacyjną w kwocie 15 zł.

§ 5. O dopuszczeniu do egzaminu rozstrzyga Komisja Egzaminacyjna.

§ 6. Egzamin dzieli się na 3 części:

- a) egzamin piśmienny,
- b) egzamin praktyczny,
- c) egzamin ustny.

§ 7. Egzamin piśmienny pod nadzorem składa się z jednego wypracowania z dziedziny teorii wychowania fizycznego na jeden z trzech zadanych tematów. Wypracowanie ma stwierdzić, że kandydat posiada w zakresie obranego tematu wystarczające wiadomości oraz że umie swe myśli jasno, ściśle i poprawnie wyrazić. Na wypracowanie to przeznaczona jest 4 godziny. O wyniku wypracowania decyduje zdanie egzaminatora, który zadał temat.

§ 8. Egzamin praktyczny ma stwierdzić wystarczające usprawnienie osobiste kandydata w zakresie pływania, wiosłowania, ślizgania się i prowadzenia gier drużynowych w piłkę. Usprawnienie to może być stwierdzone egzaminem lub świadectwami, wystawionymi kandydatowi przez instytucje, które Komisja Egzaminacyjna uzna za miarodajne.

§ 9. Egzamin ustny obejmuje:

- a) teorię i dzieje wychowania fizycznego, w zakresie tematów oraz dzieł wymienionych w § 10,
- b) sprawozdanie ustne z jednego z następujących dzieł: Claparède: Psychologia dziecka i pedagogika eksperymentalna; Binet:

Pojęcia nowoczesne o dzieciach; Titchener: Początki psychologii. Zarzecki: Wstęp do pedagogiki oraz znajomość programów szkolnych.

§ 10. Egzamin w zakresie teorii wychowania fizycznego dotyczy następujących tematów, względnie dzieł:

- a) wychowanie z punktu widzenia biologicznego,
- b) materja żywa — przemiana materji w przyrodzie, komórka, tkanka, narząd;
- c) ruch, odruch, koordynacja ruchów, automatyzm;
- d) podstawy mechaniki ruchu;
- e) znaczenie ruchu z punktu widzenia fizjologicznego i pedagogicznego;
- f) klasyfikacja ćwiczeń, systematyka, metodyka;
- g) przegląd systemów gimnastycznych;
- h) charakterystyka ćwiczeń stałych, szybkościowych, siłowych i zręcznościowych;
- i) ćwiczenia oddechowe;
- j) zaburzenia w oddychaniu i krążeniu podczas ćwiczeń;
- k) udział systemu nerwowego i limfatycznego podczas ćwiczeń;
- l) patologia pracy mięśniowej — zmęczenie;
- m) zaprawianie, mięsienie;
- n) różnica wieku — dojrzewanie;
- o) gry i zabawy metowe;
- p) atletyka — sporty.

Literatura przedmiotu:

P. Demeny: Les bases scientifiques de l'éducation physique
albo: Fd. Schmidt: Unser Körper.

Sikorski: Gimnastyka.

M. Germanówna: Gimnastyka w szkole powszechnej.

E. Piasecki: Zabawy i gry ruchowe dzieci i młodzieży.

Fr. Drabczyk: Wychowanie fizyczne młodzieży.

E. Piasecki: Dzieje wychowania fizycznego.

W. Zawadzki: Kilka uwag o ćwiczeniach oddechowych.

St. Kopczyński: Zasady higieny szkolnej.

St. Kot: Historia wychowania.

§ 11. Egzamin ustny trwa najwyżej godzinę. Z przebiegu egzaminu prowadzi się protokół, który podpisuje przewodniczący i egzaminatorowie.

§ 12. Decyzja, przy której uwzględnia się wyniki zarówno egzaminu piśmiennego, praktycznego jak i ustnego, zapada większo-

ścią głosów. W razie równości głosów, rozstrzyga głos przewodniczącego.

§ 13. Decyzję ogłasza się kandydatowi zaraz po egzaminie. Wynik egzaminu oznacza się — o ile jest dodatni — jako „dobry” lub „bardzo dobry”.

§ 14. W razie ujemnego wyniku egzaminu, kandydat może zgłosić się ponownie do egzaminu nie wcześniej, niż po upływie czasu, przez Komisję wyznaczonego, lecz w każdym razie przed upływem roku 1928.

§ 15. Zgłaszając się do ponownego egzaminu, kandydat winien wnieść ponownie przepisaną opłatę.

§ 16. Kandydat, który zdał pomyślnie egzamin kwalifikacyjny, otrzymuje od Komisji dyplom na nauczyciela szkół średnich ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich według załączonego wzoru.

§ 17. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Warszawa, dnia 17 lipca 1925 r. (9287/II).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) **St. Grabski.**

DYPLOM

nauczyciela szkół średnich.

Nr. . . . .

Pan(i) . . . . . urodzon . . dn. . . w . . . . . (wymienić miejscowość, województwo, względnie państwo) wyznania . . . . . po ukończeniu rocznego Państwowego Kursu Wychowania Fizycznego w . . . . . w roku . . . . i odbyciu przepisanej praktyki szkolnej w . . . . . poddał się egzaminowi kwalifikacyjnemu, przewidzianemu rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 czerwca 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 66 z r. 1923 poz. 515), uzupełnionem rozporządzeniem Ministra W. R. i O. P. z dnia 31 maja 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 55 z r. 1924 Nr. 558) i zdał go z wynikiem . . . . .

Wobec tego Komisja stwierdza, iż p. . . . .
 posiada na podstawie art. 1 ustawy z dnia 26 września 1922 r. (Dz.
 U. R. P. z r. 1922, Nr. 90, poz. 828) oraz wyżej powołanych rozpor-
 ządzeń kwalifikacje zawodowe do nauczania ćwiczeń cielesnych
 w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich
 państwowych i prywatnych.

Nazwa Komisji i data:

Podpis przewodniczącego:

Pieczęć Komisji:

Podpisy egzaminatorów:

Podpis właściciela dyplomu:

OKÓLNİK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
 do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Liceum Krzemienieckiego
 i do Województwa Śląskiego
 w sprawie święta sportowego młodzieży szkolnej¹⁾.**

W celu obudzenia większego zainteresowania szkół i młodzie-
 ży szkolnej sprawami wychowania fizycznego Ministerstwo poleca
 Kuratorjom zainicjowanie porozumienia pomiędzy dyrekcjami szkół
 w poszczególnych miejscowościach okręgu co do zorganizowania wzor-
 em lat ubiegłych również i w roku szkolnym 1924/25 w miesiącu ma-
 ju lub czerwcu „dnia święta sportowego młodzieży”.

W tym celu nauczyciele ćwiczeń cielesnych powinni — czy to
 na gruncie istniejących stowarzyszeń nauczycielskich, czy też spe-
 cjalnie w tym celu powołanych komisyj — zawczasu ułożyć progra-
 my projektowanych zawodów międzyszkolnych i przygotować odpo-
 wiednio wyszkolone drużyny ćwiczebne.

Tam, gdzie organizatorzy uznają to za wskazane, zaleca się
 urządzenie w porozumieniu z wojskowością wspólnych pokazów, ma-
 jących na celu wykazanie działalności szkół w dziedzinie przysposo-
 bienia rezerw (hufce szkolne, obozy szkolne).

¹⁾ Dz. Urz. 1925 Nr. 5, poz. 52

Ministerstwo dla tych szkół, których drużyny wyróżnią się szczególnie usprawnieniem fizycznym, przygotowało pewną liczbę nagród.

O wykonaniu powyższego, t. j. o tem, czy i gdzie odbyły się zawody międzyszkolne, z jaką liczbą uczestników i z jakim programem, zechcą Kuratorja zawiadomić Ministerstwo przed d. 1 października 1925 r.

Warszawa, dnia 13 stycznia 1925 r. (L. 308/OPrez.).

Za Kierownika Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) T. Łopuszański,
Podsekretarz Stanu.

OKÓLNİK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych w sprawie użytkowania funduszu na zabawy i gry ruchowe¹⁾

Z nadsyłanych do Ministerstwa sprawozdań o sposobie użytkowanie funduszu zabaw i gier ruchowych wynika, że nie wszystkie dyrekcje szkół średnich ogólno-kształcących, szkół zawodowych oraz seminarjów nauczycielskich, w których ten fundusz się zbiera, mają na uwadze okólnik Ministerstwa L. 1138/23 H z dn. 3 grudnia 1923 r. (Dz. Urz. z r. 1924 Nr. 7, poz. 65) w powyższej sprawie.

Zdarzały się przypadki, że dyrekcje, nie mając dla szkoły urządzonego boiska, co stanowi pierwszy cel, na jaki fundusz wzmiankowany ma być użyty, zajęły się zakupem przyrządów gimnastycznych dla sal ćwiczeń. Inne nie zorganizowały nauki pływania, nie zakupiły łodzi turystycznych, choć warunki miejscowe pozwalały na zorganizowanie tego sportu. Inne wreszcie, nie zaspokoiwszy wielu potrzeb w celu należytego postawienia u siebie sprawy wychowania fizycznego, **przelewały pozostały fundusz do miejscowej Izby Skarbowej, pomimo, iż okólnik przeznaczza zebrane na powyższy cel pieniądze do wyłącznego rozporządzenia Komitetu wychowania fizycznego, zorganizowanego przy szkole.**

Ministerstwo przeto poleca Kuratorjom przypomnieć dyrekcjom szkół treść wspomnianego okólnika i podkreślić z całym naciskiem, że fudusz, o którym mowa, winien być zużyty wyłącznie na te cele, które popierają ruch młodzieży na wolnem powietrzu.

W uzupełnieniu okólnika Ministerstwo poleca Kuratorjom, by zezwalały dyrekcjom, które w sposób wystarczający zaspokoily potrzeby, wymienione w powyższym okólniku, na przeznaczenie pewnej części funduszu (do 15%) na zasiłki dla niezamożnej młodzieży szkolnej na wycieczki turystyczne. Ministerstwo zezwala również na opłacanie z tego również funduszu prenumeraty dla szkoły kilku czasopism z dziedziny wychowania fizycznego i sportu jak „Wychowanie fizyczne”, „Stadjon” i t. p.

Ministerstwo poleca również Kuratorjom zwrócenie się do dyrekcji odnośnych szkół prywatnych, ażeby zechciały w swoich budżetach rezerwować specjalny fundusz na popieranie wychowania fizycznego młodzieży.

Warszawa, d. 12 marca 1926 r. (L. O. Prez. 2252/26).

Za Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

(—) T. Łopuszański,

Podsekretarz Stanu.

OKÓLNİK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych i Województwa Śląskiego w sprawie święta sportowego młodzieży ¹⁾.

Na podstawie otrzymanych ze wszystkich Kuratorów sprawozdań o sposobie zorganizowania w roku ubiegłym „święta sportowego” młodzieży, Ministerstwo przyszło do wniosku, że sprawa wychowania fizycznego dziatwy i młodzieży szkolnej budzi coraz żywsze zainteresowanie zarówno wśród gromad nauczycielskich, jak i rodziców oraz samej młodzieży i z żywiołową siłą się rozwija.

Ministerstwo, powołując się na okólnik z dn. 13 stycznia 1925 r. (Dz. Urzęd. z r. 1925, Nr. 5 poz. 52), przypomina o dorocznem urządzaniu podobnych „świąt” czy to na wiosnę (w maju, czerwcu) czy też wczesną jesienią i zaleca łączenie tych świąt ze świętem przysposobienia wojskowego, w celu wykazania wyników pracy w hufcach szkolnych.

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 7, poz. 57.

Nie zamierzając udzielać szczegółowych instrukcyj, co do sposobu zorganizowania tego „święta“, gdyż te mogą być zależne od różnych czynników oraz od warunków miejscowych, Ministerstwo podaje następujące wytyczne, jakimi powinny kierować się dyrekcje szkół oraz nauczycielstwo przy organizowaniu tych świąt:

1) przygotowanie do pokazów publicznych winno jak najmniej zakłócać normalny tok życia szkolnego, zwłaszcza lekcje ćwiczeń cielesnych w całej szkole nie powinny z tego powodu doznać uszczerbku. Dlatego też unikać należy tych pokazów, które, choć efektowne, wymagają jednak zbyt długich przygotowań ze strony dużej liczby młodzieży. Wskazaniem jest raczej pokaz wzorowych lekcji z tą lub inną klasą;

2) w organizowanych świątach sportowych młodzieży dążyć należy do wykazania pracy w tej dziedzinie w szkole, do wykazania postępów w możliwie wszechstronnym i harmonijnym rozwoju ogółu młodzieży, nie zaś poszczególnych jednostek;

3) jako pierwiastek popisowy, niezbędny w pokazach publicznych należy na pierwszym miejscu wymienić gry drużynowe, poza tem oczywiście winny znaleźć miejsce różne pokazy lekkoatletyczne, jak również praca w hufcach szkolnych;

4) w celu zapobiegania przesadnej dążności do wyczynów (rekordów) wyróżniać należy młodzież za ogólne wyszkolenie fizyczne, zarówno w ćwiczeniach metodycznych, jak w grach drużynowych, oraz w różnych sportach.

Ministerstwo zamierza w najbliższej przyszłości wprowadzić „odznakę sportową“ za ogólne usprawnienie cielesne, co będzie bodźcem i ułatwieniem pracy w tym właśnie kierunku.

Ministerstwo w niedługim czasie prześle poszczególnym Kuratorjom pewną kwotę na zakup nagród dla zwyciężkich drużyn w dniu święta sportowego młodzieży.

Warszawa, dnia 7 kwietnia 1926 r. (L. O. Prez. 2825/26).

Za Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

(—) T. Łopuszański,
Podsekretarz Stanu.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Województwa Śląskiego oraz
do Dyrekcji wszystkich szkół średnich ogólnokształcących, szkół
zawodowych i seminarjów nauczycielskich
w sprawie opłat na budowę domów wycieczkowych¹⁾.**

Ministerstwo zamierza we współdziałaniu z Radą Naczelną, z Wojewódzkimi i Powiatowymi Komitetami Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego przystąpić do stworzenia licznych punktów oparcia dla kolonji, obozów wakacyjnych i wycieczek młodzieży szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminarjów nauczycielskich.

Zanim sprawę pokrycia kosztów tej rozległej akcji budowlanej będzie można załatwić w sposób odmienny, zarządzam, aby corocznie z opłat na fundusz gier i zabaw ruchowych, wynoszących 4 zł. od każdego ucznia, dyrekcja każdego gimnazjum państwowego, każdego państwowego seminarjum nauczycielskiego przeznaczała 1 zł., a każdej państwowej szkoly zawodowej 50 gr. na cel powyższy. Wobec tego corocznie 25% zebranych od wszystkich uczniów całkowitych rocznych opłat z powyższego tytułu winna Dyrekcja każdej z wymienionych szkół wniesić do Pocztovej Kasy Oszczędności na konto czekowe Nr. 30473 na rzecz Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego z dodaniem na czeku w nawiasie „domy wycieczkowe”. Wniesienie powinno nastąpić każdego roku szkolnego najpóźniej w końcu marca.

Wyjątkowo w bieżącym roku szkolnym termin wniesienia zostaje przeniesiony na koniec czerwca. Gdyby która szkoła przed ukazaniem się niniejszego okólnika zużyła już całkowicie zebrane w bieżącym roku szkolnym opłaty na gry i zabawy ruchowe, winna zaznaczyć to w swem rocznem sprawozdaniu, składanem Kuratorjumi względnie Ministerstwu w przypadkach, gdy ono sprawuje władze I instancji, z zużycia tego funduszu, a z opłat na rok szkolny 1926/27 przekazać na domy wycieczkowe po 1½ złotego, w szkołach zawodowych po 75 gr. od ucznia.

Jeżeli która ze szkół po dokonaniu wpłaty, przewidzianej niniejszem rozporządzeniem na bieżący rok szkolny, znajdzie się w posiadaniu jeszcze pewnej niewydatkowanej pozostałości funduszu na gry i zabawy ruchowe, dyrekcja tej szkoły może przeznaczyć ową

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 9, poz. 105.

pozostałość na potrzeby obozu szkolnego tego D. O. K., do którego szkoła należy.

Równocześnie Ministerstwo zwraca się do szkół prywatnych powyższych kategorii z wezwaniem, aby — w miarę możliwości — w ten sam sposób przyczyniły się do zamierzonej akcji. Szkoła prywatna, chcąc, aby jej młodzież korzystała na równi z młodzieżą szkół państwowych z mających powstać urzędzeń, winna zadeklarować swój udział w akcji pismem, skierowanem bezpośrednio do Ministerstwa, a następnie regularnie wносить po 1 zł. — szkoły zawodowe po 50 gr. — od każdego ucznia rocznie do P. K. O. w sposób, wskazany powyżej.

Warszawa, dnia 19 maja 1926 r. (Nr. O. Prez. 3460/26).

Kierownik Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) J. Mikułowski - Pomorski.

OKÓLNİK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Województwa Śląskiego
oraz do Dyrekcji wszystkich państwowych szkół średnich ogólnokształcących, państwowych szkół zawodowych i państwowych seminarjów nauczycielskich

w sprawie opłat na budowę domów wycieczkowych¹⁾.

Okólnik Ministerstwa z dnia 19 maja 1926 r. Nr. O. Prez. 3460/26 (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z r. 1926 Nr. 9, poz. 105) polecił Dyrekcjom szkół państwowych, zarówno średnich ogólnokształcących, jak zawodowych i seminarjów nauczycielskich składanie co-roczenie 25% uczniowskich opłat na fundusz gier i zabaw ruchowych do Pocztovej Kasy Oszczędności na konto czekowe 30473 na rzecz Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego z przeznaczeniem na „domy wycieczkowe”.

Pragnąc przyspieszyć początek tej ważnej akcji i oddać do użytku młodzieży już w lecie 1927 r. cały szereg domów wakacyj-

¹⁾ Dz. Urz. Nr. 12, poz. 154.

(Przyp. Red.). Rozporządzeniem z dn. 31 stycznia 1928 r. (Nr. II. 150/28) M-o postanowiło z dn. 1 lutego 1928 r. opłatę na „Domy wycieczkowe” przekazywać na fundusz budowy domów wycieczkowych z funduszu specjalnego, z t. zw. „taksy administracyjnej”, wpłacanej przez Dyrekcje do dyspozycji Ministerstwa W. R. i O. P.

nych (na cele kolonij wakacyjnych) oraz domów wycieczkowych (punktów oparcia dla pieszych wędrówek młodzieży), Ministerstwo — utrzymując w mocy corocznie obowiązkowe opłaty na ten cel ustanowione powołanym wyżej okólnikiem — zarządza, aby wyjątkowo w roku szkolnym 1926/27 — oprócz normalnie przypadającej nań opłaty — Dykcja każdej z wymienionych państwowych szkół złożyła na to samo konto czekowe i z tem samem przeznaczeniem drugie 25% opłat na fundusz gier i zabaw ruchowych, t. j. 1 zł. od każdego ucznia państwowego gimnazjum lub seminarjum nauczycielskiego, a 50 gr. od każdego ucznia państwowej szkoły zawodowej. Ta dodatkowa opłata winna być przez Dykcję wniesiona do P. K. O. najpóźniej do końca października 1926 r. Byłoby pożądanem, aby Dykcje — o ile to będzie możliwe — wniosły w tym terminie obie opłaty naraz, zwyczajne oraz nadzwyczajne, t. j. 50% tegorocznego funduszu.

Równocześnie zachęca Ministerstwo Dykcje tych szkół, których najważniejsze potrzeby w dziedzinie gier i zabaw ruchowych są zaspokojone, do dobrowolnego wpłacenia w bieżącym roku szkolnym na cel powyższy dalszych kwot z funduszu na gry i zabawy. W ten sposób przyczynią się Dykcje do wydatnego powiększenia liczby placówek wakacyjnych, które od samego początku akcji, t. j. od wakacyj letnich 1927 r. będą służyły sprawie fizycznego i moralnego wychowania młodzieży.

Warszawa, dnia 28 sierpnia 1926 roku (Nr. O.Prez. 7460/26).

Za Ministra Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) St. Gayczak,
Podsekretarz Stanu.

OKÓLNİK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych w sprawie gier i zabaw ruchowych.¹⁾

Zmieniając częściowo okólnik z dnia 12 października 1922 r. Nr. 1698/II, ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Wy-

¹⁾ Dz. Urz. 1926 Nr. 12, poz. 148

znań Religijnych i Oświecenia Publ. z r. 1922 Nr. 29/98, poz. 342, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, ze względów budżetowych, postanawia w sprawie gier i zabaw, co następuje:

Liczbę godzin, poświęconych na gry i zabawy w państwowych szkołach średnich i seminarjach nauczycielskich, określa Ministerstwo na 8 tygodniowo, w szkołach o więcej niż 10 oddziałach, na 10 godzin tygodniowo.

Wynagrodzenie za te godziny będzie płatne tylko za miesiące kwiecień, maj, czerwiec, wrzesień i październik, t. j. tylko za ten okres czasu, w którym one faktycznie się odbywają.

Wobec tego, że wynagrodzenie to pobierać będą nauczyciele tylko za rzeczywiście wykonywane czynności, muszą dyrekcje szkół dbać o to, aby zajęcia, jakieby odpadły wskutek niepomyślnych warunków atmosferycznych, były przeniesione na dni pogodne.

W związku z tem, że gry i zabawy będą płatne tylko w pewnych miesiącach, mogą one służyć jako uzupełnienie etatu tylko w połowie podanego powyżej wymiaru godzin, t. j. można wliczyć do etatu 4 względnie 5 godzin tygodniowo, za 8 względnie 10 godzin efektywnej pracy w miesiącach letnich.

Równocześnie Ministerstwo w związku z okólnikiem z dnia 28.VI. 1925 r. Nr. 5793/II, w sprawie wynagrodzenia za kierownictwo hufcem szkolnym (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 13 (155) z d. 15.VIII. 1925 r. poz. 128) oznajmia, że należytości za prowadzenie hufców szkolnych w zasadzie nie wlicza się do etatu. W wypadkach wyjątkowych, o ile kierownictwo hufcem szkolnym sprawuje nauczyciel wychowania fizycznego, można mu to wliczyć do etatu w maksymalnej ilości 4 godzin—o ile czynności te są wykonywane przez cały rok.

Zarządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem 1 września 1926 r.

Warszawa, d. 19 czerwca 1926 r. (Nr. II. 6174/26).

Kierownik Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) J. Mikułowski - Pomorski.

ROZPORZĄDZENIE

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 28 września 1926 roku

w sprawie programu egzaminu na stopień magistra wychowania fizycznego.¹⁾

Na podstawie art. 114 ustawy z dnia 13 lipca 1920 roku o szkołach akademickich (Dz. U. R. P. Nr. 72, poz. 494) i stosownie do § 4 rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku L. 13054/IV/25 w sprawie egzaminów magisterskich na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych) uniwersytetów (Dz. U. Min. W. R. i O. P. z 1926 r. Nr. 8, poz. 65) zarządzam co następuje:

1) Egzamin magisterski ma na celu zbadanie zakresu wiadomości teoretycznych kandydata z dziedziny jego specjalności, oraz umiejętności stosowania nabytej wiedzy do zagadnień konkretnych.

2) Do egzaminu magisterskiego mogą przystępować studenci (tki) najwcześniej po upływie 2 trimestrów od czasu złożenia trzeciego egzaminu rocznego.

3) Do odbywania egzaminu magisterskiego ustanawia się dwa terminy, mianowicie: z końcem pierwszego i trzeciego trimestru każdego roku akademickiego.

Datę rozpoczęcia okresu egzaminacyjnego, zatwierdzoną przez Radę Wydziałową i podaną do wiadomości Senatu Akademickiego, ogłasza przewodniczący Komisji Egzaminacyjnej, najpóźniej w terminie trzytygodniowym. Ścisłe terminy egzaminów wyznacza przewodniczący w porozumieniu z Komisją.

4) Egzamin magisterski przeprowadza Komisja Egzaminacyjna, wybierana przez Komisję Studium Wychowania Fizycznego z pośród jej członków, i zatwierdzana przez Radę Wydziału Lekarskiego.

5) W skład Komisji Egzaminacyjnej dla egzaminu magisterskiego wchodzi: 1) przewodniczący, 2) jego zastępca, 3) conajmniej 2 egzaminatorów. Komisja Egzaminacyjna w składzie powyższym wybierana jest na lat(3). Skład jej podlega zatwierdzeniu przez ministra W. R. i O. P.

6) Przewodniczący Komisji jest kierownikiem biura Komisji, prowadzi akta i archiwum, ogłasza terminy egzaminów, przyjmuje

¹⁾ Dz. Urz 1926 Nr. 14, poz. 186.

zgłoszenia kandydatów, przewodniczy przy egzaminach i naradach, oraz zdaje Komisji Studjum Wychowania Fizycznego sprawozdanie z wyniku odbytych egzaminów.

7) O dopuszczeniu kandydata do egzaminu magisterskiego decyduje Komisja Egzaminacyjna na podstawie podania, wniesionego przez kandydata, najpóźniej na 14 dni przed początkiem okresu egzaminacyjnego do Komisji Egzaminacyjnej na ręce przewodniczącego, względnie jego zastępcy z dołączeniem:

a) świadectwa dojrzałości — o ile świadectwo to nie jest przez uczelnię przechowywane, względnie świadectwa, uznanego przez Ministerstwo W. R. i O. P. za równoważne ze świadectwem dojrzałości;

b) świadectwa trzeciego egzaminu rocznego, uzyskanego w Studium Wychowania Fizycznego jednego z uniwersytetów polskich;

c) świadectwa pracy magisterskiej (seminaryjnej lub laboratoryjnej), dającej się wykonać w ciągu 4 — 6 miesięcy i uznanej przez 2 profesorów za wystarczającą;

d) dowodu opłacenia taksy egzaminacyjnej.

O decyzji Komisji zawiadamia kandydata przewodniczący z równoczesnym podaniem terminu ścisłego egzaminu.

8) Komisja Studjum Wychowania Fizycznego władna jest uznać studja i egzaminy, odbyte w innych szkołach akademickich polskich zarówno jak w uczelniach zagranicznych, za równoważne w części lub w całości ze spełnieniem warunków, podanych w punktach 2) i 3) niniejszego regulaminu.

9) Każdy kandydat winien zgłosić się do egzaminu w dniu i o godzinie wyznaczonej, niezgłoszenie się kandydata we właściwym terminie pozbawia go prawa składania egzaminu w danym okresie egzaminacyjnym.

10) Egzamin magisterski składa się z 2 części:

a) z egzaminu pisemnego,

b) z egzaminu ustnego.

Egzamin pisemny odbywa się pod kontrolą członków Komisji Egzaminacyjnej i ma trwać nie dłużej nad 5 godzin.

Kandydat otrzymuje do wyboru 6 tematów; z powyższych tematów winien opracować dwa.

11) Egzamin ustny odbywa się nie później, niż w dwa tygodnie po egzaminie pisemnym. Mogą do niego przystąpić tylko ci kandy-

daci, którzy zdali egzamin pisemny z wynikiem przynajmniej dostatecznym.

12) Egzamin ustny odbywa się przed Komisją Egzaminacyjną i obejmuje przedmiot główny ze szczególnem uwzględnieniem tych jego działów, które znajdują się w bezpośrednim związku z tematem pracy magisterskiej. Kandydaci, którzy zdali części przedmiotów egzaminu magisterskiego podczas egzaminów rocznych, są zwolnieni od ponownego składania egzaminu ustnego z wymienionych działów. Jednakże egzaminatorom przysługuje zawsze prawo sprawdzenia, czy egzaminowany kandydat przyswoił sobie należycie zasadnicze wiadomości z całości kształtu tych przedmiotów.

Egzamin ustny nie powinien przekraczać ogółem 2 godzin.

13) Przy obradach i głosowaniach Komisji nad wynikiem odbytego egzaminu jest jawność wykluczona.

Wynik ogólny egzaminu magisterskiego ustala Komisja Egzaminacyjna w drodze głosowania imiennego na zasadzie:

a) wyniku egzaminu pisemnego i ustnego,

b) prac seminaryjnych i laboratoryjnych, wykonanych przez kandydata w czasie jego studjów,

c) wyniku egzaminów rocznych,

d) oceny pracy magisterskiej.

Uchwały Komisji zapadają bezwzględną większością głosów. W razie równości głosów rozstrzyga przewodniczący, względnie jego zastępca.

Od uchwał Komisji Egzaminacyjnej niema odwołania.

14) W powyższy sposób ustalony wynik egzaminu oznacza się stopniami: niedostateczny, dostateczny, dobry, bardzo dobry (celujący).

Przy wyniku bardzo dobrym (celującym) może być dodane określenie „z odznaczeniem”.

Wynik ostateczny zapisuje się w protokole egzaminu.

Protokół ma oprócz tego zawierać: dane osobowe kandydata, dane, dotyczące jego poprzednich studjów, datę zdania trzeciego egzaminu rocznego, stopnie świadectw egzaminów rocznych. Protokół podpisuje przewodniczący oraz wszyscy członkowie Komisji, którzy w egzaminie uczestniczyli.

Jeżeli kandydat nie uczynił zadość wymaganiom egzaminacyjnym, natenczas Komisja orzeka, w jakim terminie egzamin może być powtórzony. Przy powtórnym egzaminie zatrzymuje swą ważność

pomyślnie zdany egzamin pisemny. Do składania egzaminu magisterskiego po raz trzeci może dopuścić w razach wyjątkowych Komisja Studjum Wychowania Fizycznego.

15) Kandydatom, którzy złożyli egzamin magisterski, przyznaje Komisja Studjum na wniosek Komisji Egzaminacyjnej stopień magistra wychowania fizycznego i wydaje im dyplom według poniższego wzoru:

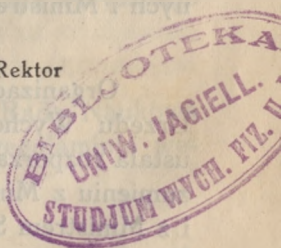
UNIwersytet POZNAŃSKI

D y p l o m M a g i s t r a .

Pan (i) (imię i nazwisko), urodzony (a) dnia .....
 w miejscowości ..... ukończył (a) przepisane studia akademickie w Studjum Wychowania Fizycznego .....
 wykonał (a) pracę magisterską z dziedziny .....
 i złożył (a) końcowy egzamin z ogólnym wynikiem .....

Komisja Studjum na wniosek Komisji Egzaminacyjnej na posiedzeniu z dnia .....
 przyznała Panu (i) stopień Magistra Wychowania Fizycznego
 i postanowiła wydać mu (jej) dyplom niniejszy

Dziekan	Pieczęć	Rektor
Miejscowość		
dnia		Nr.

16) Opłata egzaminacyjna nie podlega zwrotowi, jeżeli kandydat nie stawiał się do egzaminu, względnie wycofał swoje podanie bez usprawiedliwienia, które Komisja uzna za dostateczne. Przy egzaminie powtórnym opłaca się takse w pełnej wysokości.

Od tych opłat niema zwolnienia.

Warszawa, dnia 28 września 1926 roku (Nr. O. Prez. 7356/26).

Minister Wyznań Religijnych
 i Oświecenia Publicznego:

(—) A. Sujkowski.

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 28 stycznia 1927 r.

w sprawie utworzenia Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego, Rady Naukowej Wychowania Fizycznego oraz Wojewódzkich, Powiatowych i Miejskich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego,¹⁾

Na zasadzie art. 15 i 18 dekretu o tymczasowej organizacji Władz Naczelnych z dnia 3 stycznia 1918 roku (Dz. Pr. K. P. Nr. 1, poz. 1) zarządza się, co następuje:

§ 1.

Dla kierownictwa pracami, dotyczącymi powszechnego wychowania fizycznego oraz przynsposobienia wojskowego, ustanawia się przy Ministrze Spraw Wojskowych Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego.

§ 2.

Na czele Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego stoi dyrektor, mianowany przez Ministra Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

§ 3.

Organizację oraz szczegółowy zakres działania Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego ustala rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych, wydane w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

§ 4.

Kredyty budżetowe, przeznaczone na wychowanie fizyczne i przynsposobienie wojskowe, przewidywane będą w odpowiednich częściach budżetu państwowego; administruje nimi dyrektor Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego.

§ 5.

Przy Ministerstwie Spraw Wojskowych zostaje utworzona Rada Naukowa Wychowania Fizycznego, celem prowadzenia badań na-

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 3, poz. 37.

ukowych, wydawania opinji i stawiania wniosków w zakresie powszechnego wychowania fizycznego w sprawach, wniesionych do tejże Rady przez Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

§ 6.

W skład Rady Naukowej Wychowania Fizycznego wchodzi:

a) Minister Spraw Wojskowych, względnie wyznaczony przez niego zastępca, jako przewodniczący;

b) osoby, powołane przez Ministra Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrami Spraw Wewnętrznych oraz Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z pośród uczonych i znawców wychowania fizycznego, jakoteż wybitnych higienistów i pedagogów;

c) dyrektor Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, delegowany przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, urzędnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Dyrektor Departamentu Służby Zdrowia w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

Ogólna liczba członków Rady Naukowej Wychowania Fizycznego nie może przenosić 25-ciu.

Powołanie członków Rady Naukowej Wychowania Fizycznego wymienionych w § 6 lit. b) następuje na 2 lata.

§ 7.

Sposób wykonywania swych czynności określi Rada Naukowa Wychowania Fizycznego w wydanym przez siebie regulaminie wewnętrznym Rady.

§ 8.

Minister Spraw Wojskowych powołuje do życia w poszczególnych województwach Wojewódzkie Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, których zadaniem jest koordynowanie i popieranie działalności organów państwowych, samorządowych i społecznych na obszarze danego województwa w sprawach wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego.

§ 9.

W skład Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego wchodzi:

a) wojewoda, dowódca okręgu korpusu, wyznaczony przez Ministra Spraw Wojskowych i kurator okręgu szkolnego miejsca siedziby województwa, — względnie delegaci tychże osób.

b) czterech dalszych członków, powołanych przez Ministra Spraw Wojskowych, względnie przez osobę do powołania ich przez Ministra Spraw Wojskowych upoważnioną.

§ 10.

Wojewódzki Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego działa w myśl ogólnych dyrektyw Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego, składa temuż sprawozdania ze swej działalności i przedstawia swoje wnioski w zakresie wychowania fizycznego i przystosobienia wojskowego. Ponadto wykonywa on ogólny nadzór nad Powiatowemi i Miejskiemi Komitetami Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego i wydaje im zarządzenia w myśl dyrektyw Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego.

§ 11.

W miastach powiatowych utworzone być mogą w miarę potrzeby Powiatowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego, których zadaniem jest koordynowanie na obszarze powiatu działalności organów państwowych, samorządowych i społecznych w sprawach wychowania fizycznego i przystosobienia wojskowego oraz popieranie wychowania fizycznego i przystosobienia wojskowego w powiecie.

W poszczególnych miastach, nie będących miastami powiatowemi, mogą być utworzone osobne Miejskie Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego dla odnośnych miast.

§ 12.

Powiatowe i Miejskie Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego powołuje przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego.

§ 13.

W skład Powiatowego (Miejskiego) Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego wchodzi w charakterze członków osoby, powołane przez przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego, ponadto zaś członkami tego Komitetu są wyznaczeni przez władze wojskowe — oficer przystosobienia wojskowego oraz oficer instrukcyjny.

Ilość członków Powiatowego (Miejskiego) Komitetu nie może przerosnąć 20-tu.

Przewodniczącego Komitetu wyznacza przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

§ 14.

Powiatowe (Miejskie) Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego tworzyć mogą w poszczególnych miejscowościach powiatu, względnie miastach, będących siedzibą Miejskiego Komitetu, miejscowe komisje sportowe, składające się z powołanych przedstawicieli miejscowych klubów i organizacji sportowych. Miejscowe Komisje sportowe mają na celu współpracę z Powiatowymi (Miejskimi) Komitetami Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

Przewodniczącym miejscowej komisji sportowej jest wyznaczony przez władze wojskowe oficer instrukcyjny lub instruktor wychowania fizycznego, o ile zaś w danej miejscowości oficera takiego nie ma, przewodniczącym wyznacza przewodniczący Powiatowego (Miejskiego) Komitetu.

§ 15.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1925 roku w sprawie utworzenia Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego oraz Wojewódzkich i Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (Dz. U. R. P. Nr. 45, poz. 314), oraz zmieniające je rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 lipca 1925 roku (Dz. U. R. P. Nr. 83, poz. 575), tracą z dniem ogłoszenia niniejszego rozporządzenia moc obowiązującą.

Minister Spraw Wojskowych unormuje rozporządzeniem sprawę przekazania czynności powyższych instytucji dyrektorowi Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego tudzież Radzie Naukowej Wychowania Fizycznego oraz Komitetom, przewidzianym w niniejszem rozporządzeniu.

§ 16.

Wykonanie niniejszego rozporządzenia powierza się Ministrowi Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych oraz Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

§ 17.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.
Warszawa, dnia 28 stycznia 1927 r. (Monitor Polski Nr. 26
z dnia 3 lutego 1927 r., poz. 59).

Prezes Rady Ministrów
i Minister Spraw Wojskowych:

(—) J. Piłsudski.

Minister Spraw Wewnętrznych:

(—) Składkowski.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

ROZPORZĄDZENIE

Ministra Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Wyznań
Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministrem Spraw We-
wnętrznych

co do wykonania § 3 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28
stycznia 1927 r. w sprawie utworzenia Państwowego Urzędu Wy-
chowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, Rady Nauko-
wej Wychowania Fizycznego oraz Wojewódzkich, Powiatowych
i Miejskich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania
Wojskowego („Monitor Polski“ Nr. 26/27, poz. 59).¹⁾

Na zasadzie § 3 wyżej wymienionego Rozporządzenia Rady Mi-
nistrów zarządza się, co następuje:

§ 1.

W skład Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego
i Przystosowania Wojskowego wchodzi:

- 1) dyrektor tegoż Urzędu,
- 2) personel stały, składający się z osób wojskowych i cywil-
nych, mianowany przez Ministra Spraw Wojskowych,
- 3) delegaci Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia
Publicznego oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wyznaczeni

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 6, poz. 81.

przez odnośnych Ministrów w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych.

§ 2.

Skład osobowy Urzędu zostaje ustalony rozkazem Ministra Spraw Wojskowych.

Delegaci Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (§ 1, pkt. 3) ustanawiani są w ramach etatów tych Ministerstw i pozostają w zależności służbowej od właściwych Ministrów.

§ 3.

Dyrektor Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego podlega bezpośrednio Ministrowi Spraw Wojskowych i otrzymuje od niego dyrektywy, poza tem działa w porozumieniu i z ramienia Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawach, wchodzących w zakres działania tych Ministrów, a dotyczących wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego.

§ 4.

Do zakresu działania Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego należy:

Kierownictwo wszelkimi pracami, dotyczącymi powszechnego wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego, a w szczególności:

- a) ustalanie wytycznych powyższych i ich kolejności,
- b) przedstawianie interesowanym Ministrom wniosków i opinii co do wydania niezbędnych ustaw i rozporządzeń, jakoteż co do wydawania przez poszczególnych Ministrów zarządzeń w zakresie wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego,
- c) wykonywanie nadzoru nad instytucjami i organizacjami wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego, oraz odbywanie w tym celu wizytacyj tychże,
- d) przedstawianie Ministrowi Spraw Wojskowych wniosków co do obsady personelu stałego Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, co do składu Rady Naukowej Wychowania Fizycznego, oraz co do składu Wojewódzkich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Woj-

skowego, jakoteż co do obsady innych stanowisk wojskowych w zakresie prac wojska nad wychowaniem fizycznym i przysposobieniem wojskowym,

e) przedstawienie interesowanym Ministerstwom postulatów co do przewidywania w poszczególnych częściach budżetu państwowego kredytów na cele wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego,

f) opinjowanie wniosków, projektów i zarządzeń Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego,

g) udzielanie dyrektyw Wojewódzkim Komitetom Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego,

h) wydawanie czasopisma i wydawnictw, poświęconych wychowaniu fizycznemu i przysposobieniu wojskowemu.

§ 5.

Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego może zwracać się bezpośrednio do poszczególnych władz i urzędów w zakresie, dotyczącym wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

§ 6.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia. Warszawa, dnia 21 marca 1927 r. („Monitor Polski” Nr. 67, poz. 151).

Prezes Rady Ministrów i Minister Spraw Wojskowych:

(—) **J. Piłsudski.**

Minister Spraw Wewnętrznych:

(—) **Sławoj Składkowski.**

Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

(—) **Dr. Dobrucki.**

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych oraz do inspektorów szkolnych
(Rad Szkolnych Powiatowych).

w sprawie należytego zużytkowania przyborów do zabaw i gier
ruchowych.

Podobnie jak w r. 1924, Ministerstwo i w roku bieżącym zakupiło i poleciło rozesłać do wszystkich inspektorów szkolnych po 2 komplety przyborów do zabaw i gier ruchowych. Każdy komplet składa się z siatki sznurowej do piłki latającej (wielkość — 6 m. dług. na 0,80 m. szer.), piłki większej z pęcherzem, piłki mniejszej do gier ręcznych z pęcherzem (obwód piłek — 65 do 70 ctm.), pompek niklowanych do piłek, szydła, wyciągacza do sznurowania piłek (komplet wartości 43 zł. 10 gr.) oraz uwag o sposobach konserwacji tych przyborów. Temi 524 kompletami należy obdarować 524 szkoły, przytem w każdym powiecie jedną 7-io klasową męską i jedną 7-io klasową żeńską z tych, które w r. szk. 1924/25 od Ministerstwa tych przyborów nie otrzymały.

Powołując się na okólnik z dnia 23 stycznia 1925 r. (Nr. 1455/I), Ministerstwo przypomina, że rozesłane komplety winny służyć jako widoma propaganda zdrowych ćwiczeń cielesnych i ruchu na wolnem powietrzu na boiskach oraz jako zachęta dla innych szkół w powiecie.

Zgodnie z ministerjalnemi programami ćwiczeń cielesnych Ministerstwo zabrania młodzieży do lat 16 uprawiania gry w piłkę nożną, a to ze względu na nadmierny wysiłek nerwów i mięśni w zbyt młodym wieku i wybrało przyrzady do uprawiania innych gier w piłkę, a mianowicie: do uprawiania t. zw. **piłki koszykowej** i **piłki latającej**.

Skoro w szkołach, które otrzymają piłki i siatki, znajdują się nauczyciele fachowo obeznani z prowadzeniem różnych gier w piłkę, można im powierzyć pieczę nad przyrządami i polecić jaknajstaranniejsze ich zużytkowanie. Gdyby takich specjalistów nauczycieli nie było, inni nauczyciele winni zapoznać się z prowadzeniem gier w piłkę z licznych podręczników, zabawom i grom ruchowym po-

1) Dz. Urz. 1927, Nr. 3, poz. 44.

święconych (prof. Piaseckiego, Germanówny, Sikorskiego i innych), a następnie wprowadzić w życie tego rodzaju gry oraz czuwać nad konserwacją przydzielonych szkole przyrzędów.

Ministerstwo przywiązuje dużą wagę do zapoczątkowanej w ten sposób propagandy zabaw i gier ruchowych i pragnie, by szerzyła się ona po wszystkich zakątkach Rzeczypospolitej.

Powiadamiając o powyższem, Ministerstwo poleca inspektorom szkolnym, by, po pokwitowaniu firmie z otrzymania kompletów, odnośne pokwitowania z wymienieniem obdarzonej szkoły przesłali za pośrednictwem swego Kuratorjum Ministerstwu w myśl okólnika z dn. 7 grudnia 1926 r. Nr. I. 18524.

Warszawa, dn. 3 lutego 1927 r. (Nr. O. Prez. 470/27).

Za Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

(—) **Żłobicki,**

w. z. Podsekretarza Stanu.

OKÓLNİK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Panów Kuratorów Okręgów Szkolnych w sprawie rozbudzenia wychowania fizycznego w szkołach.

Uchwały Rady Ministrów w sprawie podniesienia wychowania fizycznego w ostatnich czasach wskazują na szerokie zamierzenia w kierunku rozbudzenia ruchu wychowania fizycznego w społeczeństwie z wyraźną tendencją do wprowadzenia w tym względzie powszechnego przymusu. Ogromna część pracy w tej dziedzinie przypadnie władzom szkolnym, kierującym wychowaniem całej niemal młodzieży w zorganizowanych zakładach szkolnych.

Zanim rozwijająca się współpraca poszczególnych ministerstw w sprawie wykonania szeroko zakrojonego programu wychowania fizycznego znajdzie wyraz w szczegółowych zarządzeniach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, polecam PP. Kuratorom zwrócić baczną uwagę na cztery czynniki, stanowiące fundament pracy w szkolnictwie w zakresie wychowania fizycznego, a mianowicie na: 1) czynnik kierownictwa, 2) czynnik wychowawczo-instruktorski, 3) warunki materialne, 4) czynnik kontroli.

Ad 1) Przypominam i podkreślam z naciskiem, iż na terenie każdego okręgu szkolnego kierownikiem wychowania fizycznego w szerokim tego słowa znaczeniu jest kurator, którego zmysł organizacyjny, silna wola i jasny plan działania będą motorami pracy w całym okręgu. Jego organami doradczymi winni być w pierwszym rzędzie instruktor wychowania fizycznego i wizytator higieny szkolnej; gdzie jednego lub obu brak, należy ostrożnie i umiejętnie korzystać z fachowej dorady najlepiej wykwalifikowanych sił w zakresie wychowania fizycznego w okręgu. Zaznaczam, że w kwestiach wychowania fizycznego przed powzięciem decyzji należy wysłuchać opinii lekarza — higienisty, którego udział w tego rodzaju pracach uważam za nieodzowny.

Na szczeblu niższym, w każdym zakładzie szkolnym obowiązki kierowania wychowaniem fizycznym spełniać winien dyrektor (ka), kierownik (czka) danej szkoły (zakładu). Ich organami doradczymi winien być zawsze nauczyciel (ka) wychowania fizycznego oraz lekarz szkolny.

PP. Kuratorowie zechcą zwrócić uwagę dyrektorów (kierowników) szkół, że nie powinni wypuszczać z rąk kierownictwa wychowaniem fizycznym i ograniczać się do zachowania życzliwej neutralności w tej dziedzinie wychowania. Praca dyrektorów w tym zakresie jak i w innych działach wpływać będzie na określenie służbowych kwalifikacyj dyrektorów.

Wybitną rolę odegrają tu też inspektorowie szkolni już choćby z tej przyczyny, że poszczególni wychowawcy fizyczni w szkołach powszechnych przy skromnym wykształceniu fachowym w tym zakresie mają budzić w działwie szkolnej pierwsze zamięrowanie do fizycznego wychowania. Do tego zadania inspektorów szkolnych przywiązuję również wielką wagę, tak, że nie wahałbym się stosować jej jako zasadniczego kryterjum przydatności służbowej inspektora szkolnego.

Ad 2) Należy z całych sił dążyć do tego, aby personel wychowawczo-instruktorski zdobywał wszelkimi drogami, nie wyłączając samokształcenia, coraz wyższy poziom fachowy i stawał się świadomym środków i celów, szermierzem idei, żeby naprawdę wychowywał i instruował. Dlatego uważam za konieczne czynienie wysiłków w kierunku podniesienia stanowiska moralnego wychowawcy fizycznego w radzie pedagogicznej. Narówni z innymi nauczycielami winien on się cieszyć wpływami niejako z urzędu, nieraz swoją

opinią decydować; w zdobywaniu tego stanowiska winni mu pomóc jego przełożeni. Wychowanie fizyczne na terenie szkolnym należy prowadzone musi znaleźć wszechstronne zrozumienie, a ostateczna kwalifikacja ucznia ma być wynikiem sumiennie zsumowanych jego wartości i postępów w naukach i w wychowaniu fizycznym. Takie ujęcie sprawy da życiową ocenę ucznia, jako jednostki społeczeństwu przydatnej i do życia w społeczeństwie przygotowanej.

Ad 3) Materjalne warunki wychowania fizycznego stanowią nieraz istotną przeszkodę w pracy z przyczyn znanych i trudnych do bezzwłocznego pokonania. Tem więcej przeto wręcz karygodnym jest nie wyzyskać rozumnie tych funduszków, które szkoły posiadają na ten cel z tytułu wkładek uczniowskich. Kładę na to silny nacisk i proszę P. P. Kuratorów o zainteresowanie się jak najwyższe tą sprawą, o udzielenie wskazań indywidualnych dla każdej szkoły tam, gdzie dotychczasowe spostrzeżenia wykażą, że dyrekcje szkół niebardzo wiedzą, jak tych funduszków użyć.

Ad 4) Czynniki kontroli jest może najgorzej zorganizowany w szkołach, jeśli chodzi o wychowanie fizyczne. Przyczyną—względy etatowe, zatem budżetowe. Zdając sobie z tego w zupełności sprawę, trzeba tem usilniej zabiegać o prowizoryczne choćby i częściowe środki kontroli. Gdy niepodobna roztoczyć kontroli wzorowej dla braku instruktora wychowania fizycznego w okręgu, to trzeba ją przecież prowadzić temi organami, które stoją w rozporządzeniu P. P. Kuratorów. Do nich zaliczam przedewszystkiem wizytatorów higieny szkolnej, dalej wizytatorów szkół, inspektorów szkolnych i dyrektorów szkół, każdego w jego właściwym zakresie działania choćby nawet kontrola ta dotyczyła tylko strony formalnej i organizacyjnej wychowania fizycznego.

Poważną pomocą w fizycznym wychowaniu mogą być dobrze postawione drużyny harcerskie. Na ich stan należy zwrócić pilną uwagę, Najbardziej pożądanym byłoby, aby drużyny prowadził nauczyciel — harcerz, a w braku odpowiedniej siły w szkole instruktor harcerski nawet z poza grona nauczycielskiego, jednak w ścisłym kontakcie z radą pedagogiczną danej szkoły. W ostateczności tylko może drużynę prowadzić uczeń odpowiednio przygotowany. W ostatnim wypadku winna drużyna mieć opiekuna z ramienia szkoły. Jest sprawą naturalną i nie ulegającą wątpliwości, że zarówno nauczyciel — drużyno-

wy, jak nauczyciel opiekun muszą mieć odpowiednie przygotowanie harcerskie, co jest warunkiem tak ważnym, że od niego może być uzależnione samo powstanie drużyny.

Pragnę powyższym okólnikiem przypomnieć PP. Kuratorom ogrom obowiązków, jakie wychowanie fizyczne nakłada na nich i zarazem wywołać istotną potrzebę głębokiego wzięcia się w ten problem oraz niezwłocznego, energicznego działania w myśl wskazań już obowiązujących i nowych, będących jeszcze w opracowaniu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z innymi zainteresowanymi ministerstwami.

Warszawa, dnia 19 lutego 1927 r. (O. H. Fiz. 62/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNİK

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie uzupełnienia okólnika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych w sprawie stosowania w szkołach średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminarjach nauczycielskich niektórych postanowień ustawy z dnia 22 grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej (Dz. Urz. Nr. 5, poz. 38 z dnia 15 marca 1926 r.)¹⁾.

W uzupełnieniu okólnika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Dz. Urz. Nr. 5, poz. 38 z dnia 15 marca 1926 r.) zarządzam:

W punkcie 1 c) należy wstawić po słowach: „nauczycielowi religii” słowa: „i nauczycielowi wychowania fizycznego”.

¹⁾ Dz. Urz. 1927. Nr. 9, poz. 143.

(Przyp. Red.) Cały ten ustęp otrzymuje brzmienie następujące:

Nauczycielowi, który, pracując w jednej szkole, nie ma obowiązującej go ustawowo maksymalnej liczby godzin, należy uzupełnić brakującą ilość godzin odpowiedniego przedmiotu w innej szkole tej samej kategorii, w tej samej miejscowości; nauczycielowi religii i nauczycielowi wychowania fizycznego można w takim przypadku wyznaczyć brakującą ilość godzin w szkole innej kategorii, nie wyłączając szkoły powszechnej, zaś nauczycielowi seminarjum nauczycielskiego — w szkole ćwiczeń.

Uzupełnienie to zyskuje moc obowiązującą z dniem 1 września 1927 roku.

Warszawa, dnia 13 maja 1927 r. (Nr. OHfiz. 389/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Szkolnych i Wydziału Oświecenia Publicznego
w Województwie Śląskiem
w sprawie szkolnych wycieczek turystyczno-krajoznawczych ¹⁾.**

W trosce o kształcenie przyszłego obywatela Rzeczypospolitej nauczycielstwo wszelkich szkół winno kłaść duży nacisk na wycieczki turystyczno-krajoznawcze, które są nader ważnym uzupełnieniem wychowania szkolnego. Krzepią one zdrowie młodzieży, dają niezbędne poczucie piękna i bogactwa ziemi rodzinnej, budzą uczucia patriotyczne i instynkty państwowo-twórcze.

Przy organizowaniu wycieczek należy korzystać ze wskazówek, opracowanych przez ministerjalną komisję do spraw turystyczno-krajoznawczych.

W roku bieżącym Ministerstwo z funduszu gier i zabaw urządziło 40 szkolnych schronisk noclegowych, których adresy są wskazane w Informatorze o schroniskach noclegowych. W latach przyszłych Ministerstwo zamierza uzupełnić wewnętrzne urządzenie schronisk oraz przedsięwziąć budowę specjalnych domów wycieczkowych.

Uznając wycieczki turystyczno-krajoznawcze za wysoce wartościowy czynnik w wychowaniu młodzieży, polecam tę sprawę specjalnej uwadze nauczycielstwa i władz szkolnych.

Warszawa, dnia 21 maja 1927 r. (Nr. I. 9096/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

¹ Dz. Urz. 1927. Nr. 9, poz. 147.

Załącznik.

SZKOLNE SCHRONISKA NOCLEGOWE.

rok 1928.

Województwo Białostockie.

1. **Białystok** — 7 kl. publiczna szkoła powszechna.
2. **Myszyniec** — Publiczna szkoła powszechna.

Województwo Kieleckie.

3. **Bodzentyn** — Publiczna szkoła powszechna,
4. **Janów (Złoty Potok)** — Publiczna szkoła powszechna.
5. **Nowa Słupia** — Publiczna szkoła powszechna.
6. **Skała (pod Ojcowem)** — Publiczna szkoła powszechna.

Województwo Krakowskie.

7. **Andrychów** — Męska publiczna szkoła powszechna.
8. **Dobczyce** — 7 kl. publiczna szkoła powszechna.
9. **Krościenko** — 7 kl. publiczna szkoła powszechna.
10. **Krynica** — Publiczna szk. powszechna we wsi Krynica.
11. **Krzyszowice** — 7 kl. publiczna szkoła powszechna.
12. **Lipnica Wielka** — Publiczna szk. pow., im. Kr. Jadwigi.
13. **Lipnica Mała** — Publiczna szkoła pow. im. Św. Józefa.
14. **Maniowy** — Publiczna szkoła powszechna.
15. **Mszana Dolna** — Męska publiczna szkoła powszechna.
16. **Nowy Sącz** — Państwowe gimnazjum I im. J. Długosza.
17. **Nowy Targ** — Męska publiczna szkoła powszechna.
18. **Rożnów** — Publiczna szkoła powszechna.
19. **Rytro** — Publiczna szkoła powszechna.
20. **Tymowa** — Publiczna szkoła powszechna.
21. **Zator** — 7 kl. publiczna szk. pow. im. A. Mickiewicza.
22. **Żywiec** — Państwowe gimnazjum im. M. Kopernika.

Województwo Lubelskie.

23. **Kazimierz nad Wisłą** — 7 kl. publiczna szk. powszechna.
24. **Puławy** — 7 kl. publiczna szkoła powszechna Nr. 1.
25. **Zamość** — Państwowe żeńsk. Seminar. Nauczycielskie.

---

1) Schroniska zaopatrzone są w łózka z materacami sprężynowymi, oraz w koce. W miejscowościach pod Nr.Nr. 12, 13, 27 i 39 — na 10 osób każde, w miejscowościach pod Nr.Nr. 33 i 58 — na 40 osób, w miejscowościach zaś pozostałych na 20 osób.

Województwo Lwowskie.

26. **Lwów** — Męska publiczna szk. pow. im. St. Konarskiego — ul. Sapiehy Nr. 91.

Województwo Łódzkie.

27. **Kalisz** — Przystań Wioślarska Państw. gimnazjum im. T. Kościuszki dla wycieczek wioślarskich.
 28. **Tomaszów Mazowiecki** — Publiczna szkoła powszechna Nr. 1 — ulica Piliczna.

Województwo Nowogródzkie.

29. **Nowogródek** — Inspektorat Szkolny.

Województwo Poleskie.

30. **Pińsk** — Państwowe Gimnazjum.

Województwo Pomorskie.

31. **Brodnica** — Żeńska publiczna szkoła powszechna.
 32. **Chełmno** — Żeńska publiczna szkoła powszechna.
 33. **Gdynia** — Publiczna szkoła powszechna.
 34. **Kartuzy** — Miejska szkoła powszechna.
 35. **Toruń** — Wydziałowa pub. szk. pow. — pl. Św. Katarzyny.
 36. **Wejherowo** — Miejska szkoła powszechna.
 37. **Wiele (pow. Chojnicki)** — Publiczna szkoła powszechna.
 38. **Żarnowiec** — Publiczna szkoła powszechna.

Województwo Poznańskie.

39. **Bydgoszcz** — Przystań Wioślarska Państw. Gimnazjum humanistycznego — dla wycieczek wioślarskich.
 40. **Gniezno** — 7 kl. pub. szk. pow. im. Św. Jana — ul. Św. Jana.
 41. **Kurnik** — Publiczna szkoła powszechna.
 42. **Kruszwica** — Burmistrz miasta p. Borowiska.

Województwo Stanisławowskie.

43. **Kołomyja** — Publ. szk. p. im. Św. Kazimierza, ul. Legionów.
 44. **Jaremcze** — Publiczna szkoła powszechna.
 45. **Stanisławów** — Żeń. pub. szk. pow. im. K. Hoffmanowej.

Województwo Śląskie ¹⁾.

46. **Bielsko** — 40 łózek — Bursa im. Paderewskiego — ul. Starobilska 3.
47. **Brenna** — 10 łózek — Publiczna szkoła powszechna.
48. **Bystra** — 20 łózek — Publiczna szkoła powszechna.
49. **Cieszyn** — 80 łózek — Bursa P. M. Szk. — ul. Stalmacha 14.
50. **Istebna** — 20 łózek — Publiczna szkoła powszechna.
51. **Jaworze-Nałęże** — 20 łózek — Pub. szkoła powszechna.
52. **Katowice** — 20 łózek — Państwowe gimn. — ul. Mickiewicza.
53. **Królewska Huta** — 50 łóž. — Państw. gimn.—ul. Gimnazjalna 6.
54. **Wisła** — 20 łózek — Nowa szkoła publiczna.
55. **Zawoja** — 25 łózek — Stolarnia.

Województwo Tarnopolskie.

56. **Tarnopol** — Publ. szk. pow. im. Św. Kazimierza — ul. Lelewela.

Województwo Warszawskie.

57. **Płock** — Publ. szk. pow. im. Św. Jadwigi — ul. Dobrzyńska 17.
58. **Warszawa** — 7 kl. publ. szk. pow. — ul. Czerniakowska 128.

Województwo Wileńskie.

59. **Wilno** — Publiczna szk. pow. Nr. 3, ul. Ostrobramska 5.

Województwo Wołyńskie.

60. **Ostróg** — Publiczna szk. pow. im. Staszica — ul. 3 maja.

SCHRONISKA WYCIECZKOWE,

utrzymywane przez Towarzystwa, Samorządy i Szkoły.

Grudziądz — 30 osób — P. T. Krajoznaw. — ul. Słowackiego 2 — Ks. Łęga
Inowrocław — 40 osób — Magistratu miasta — tylko po uprzednim porozumieniu się.

Kielce — 30 osób — P. T. Krajoznawczego — ul. Leonarda 14.

Kraków — 50 osób — P. T. Krajoznawczego — ul. Grodzka 64.

Krzemieniec — 50 osób — Schronisko w Liceum i tam należy się zgłaszać.

¹⁾ Schroniska Woj. Śląskiego nie objęte regulaminem Ministerstwa W. R. i O. P., jako zorganizowane przez Komisję Turystyczną Woj. Śląskiego. Koszt noclegu wynosi tam 50 gr.

Ojców — 30 osób — P. T. Krajoznawczego — willa pod Kometa.
 Płock — 50 osób — P. T. Krajoznawczego.—Dom własny obok Dworca kol.
 Sandomierz — 30 osób — P. T. Krajoznawczego — Dom własny.
 Sromowce Wyżnie (w Pieninach) — 50 osób — Dworek cisowy — Zw.

Harc. Pol.

Świtez (nad jeziorem u poł. zach. brzegu) — 30 osób — P. T. Krajoznaw.

Warszawa — 20 osób — P. T. Krajoznawczego — ul. Karowa 31.

Warszawa — 25 osób — Publiczna szkoła pow. Nr. 34 — Drewniana 31.

Warszawa — 40 osób — Publiczna szkoła pow. Nr. 123 — Solec 22.

Warszawa — 40 osób — Gimnazjum im. Św. Wojciecha — Hortensja 2 —

tylko po uprzednim porozumieniu się.

Wilno — 30 osób — P. T. Krajoznawczego — ul. Św. Anny 8.

SCHRONISKA GÓRSKIE.

a) Beskidy Wschodnie.

Schronisko w Ryzarni — Koło Osmołody — P. T. Tatrzńskiego.

Schronisko w Sławsku — Karpackiego Tow. Narciarzy — na 75 osób

Schronisko w Worochcie — Dworzec Czarnohorski — P. T. Tatrzńskiego.

Schronisko na Zaroślaku pod Howerlą — P. T. Tatrzńskiego — na 70 osób.

b) Beskidy Zachodnie.

Schronisko na Babiej Górze — na t. zw. Markowych Rówienkach — P. T. Tatrzńskiego — na 50 osób.

Schronisko na Babiej Górze — na szczycie — Tow. „Beskiden Verein” — na 50 osób.

Schronisko na Baraniej Górze — przy źródłach Wisły — na 150 osób.

Schronisko na Czantorji — położ. na Czechosłowackiej stronie — Tow. „Beskiden Verein” — na 40 osób.

Schronisko na Klimczaku — Tow. „Beskiden Verein” — na 70 osób.

Schronisko na Magórze — Tow. „Beskiden Verein” — na 50 osób.

Schronisko na Magórze — Tow. „Beskiden Verein” — na 50 osób.

Schronisko na Przełęczy Glinne pod Pilskiem — P. T. Tatrzńskiego — na 25 osób.

Schronisko na Równicy—obok Ustronia—P. T. Tatrzńskiego—na 60 osób.

Schronisko w Salmopolu — Szczyrku—Tow. „Beskiden Verein”—na 20 osób.

Schronisko na Stożku — P. T. Tatrzńskiego — na 150 osób.

Schronisko na Turbaczu — P. T. Tatrzńskiego.

c) Tatry.

Schronisko w Dolinie Chochołowskiej—P. T. Tatrzńskiego—na 30 osób—
 Klucze w Dworcu P. T. T. w Zakopanem.

Schronisko na Hali Gąsienicowej — P. T. Tatrzńskiego — na 80 osób.

Schronisko na Hali Pyszej — P. T. Tatrzńskiego — na 30 osób —
 Klucze w Dworcu P. T. Tatrzńskiego w Zakopanem.

Schronisko na Kalatówkach — Tow. Tatrzńskiego Narciarzy — na 30 osób.

Schronisko na Łysej Polanie — prywatne p. Barcikowej — na 30 osób.

Schronisko nad Morskim Okiem — P. T. Tatrzańskiego — na 100 osób.

Schronisko w Roztoce — P. T. Tatrzańskiego — na 20 osób.

Schronisko przy Pięciu Stawach Polskich — P. T. Tatrzańskiego — na 80 osób.

Schronisko w Zakopanem — P. T. Krajoznawczego — na 100 osób — ul. Chałubińskiego obok pomnika.

REGULAMIN

Szkolnych Schronisk Noclegowych.

Szkolne schroniska noclegowe powstały dzięki specjalnym opłatom, wnoszonym na zarządzenie Ministerstwa W. R. i O. P. przez młodzież szkół średnich państwowych (ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych), oraz niektórych prywatnych.

1. Do korzystania ze schronisk noclegowych ma prawo przedewszystkiem młodzież szkolna. O ile lokal jest wolny, mogą z niego korzystać wycieczki młodzieży pozaszkolnej. Pożądane jest zamawianie noclegów wcześniej, drogą wymiany korespondencji.
2. Po przybyciu do schroniska noclegowego, kierownik wycieczki obowiązany jest wypełnić szczegółowo druk sprawozdawczy, znajdujący się na miejscu.
3. Opłata za jeden nocleg wynosi 20 gr. od osoby na rzecz służby schroniska noclegowego. Pokwitowań z opłaty za noclegi służba nie wydaje.
4. Z tego samego schroniska noclegowego korzystać można zasadniczo nie dłużej niż przez trzy noce z rzędu. Dłuższy pobyt jest dozwolony tylko wówczas gdy do schroniska nie zgłosiła się żadna inna wycieczka szkolna, oraz gdy zarząd lokalu wyraził na to swą zgodę.
5. W obrębie schroniska noclegowego niewolno używać maszynek spirytusowych, naftowych lub innych, mogących spowodować pożar.
6. Korzystający ze schroniska noclegowego obowiązani są do zachowania wymaganej przez otoczenie ciszy, do szanowania budynku i inwentarza lokalu, a za wszelkie uszkodzenia muszą wypłacić odpowiednie odszkodowanie. Wycieczka, opuszczając schronisko noclegowe, winna je zostawić w należytej czystości i porządku.

10 przykazań higienicznych dla młodych turystów.

1. Maszeruj w tempie wolnem. Staraj się co kwadrans choć na chwilę odpocząć, nie siadając. Na dłuższych odpoczynkach siedź lub leż z wyciągniętymi nogami. Pamiętaj na przystankach o ćwiczeniach oddechowych.
2. W razie bólu głowy, osłabienia, zadyszki, bicia serca, zaćmienia w oczach odpocznij natychmiast.
3. Podczas upału maszeruj z głową przykrytą.
4. Noś podczas marszu ubranie i obuwie luźne, nie uciskające. Na dłuższe marsze smaruj stopy łojem.

5. Po marszu wymocz nogi w wodzie zimnej kilka, jeżeli w letniej — to kilkanaście minut. Potem starannie je wytrzyj i zapudruj pudrem cynkowym lub talkiem.
6. Zabieraj ze sobą jako prowiant pokarmy posilne, nie podlegające łatwo zepsuciu (chleb, masło, jajka na twardo, cukier, czekolada i t. p.). Unikaj picia wody podczas marszu, gdyż to potęguje pragnienie. Na postojach unikaj picia wody i napojów (limonjady, kwasów) ze źródeł niepewnych. Za napój używaj mleka, lekkiej kawy lub lekkiej herbaty.
7. Nie obciążaj zbyt ciężko plecaka.
8. Kąp się tylko pod dozorem starszych, w miejscu znanym i bezwzględnie bezpiecznym. Wchodź do wody po ostygnięciu ciała. Przebywaj w wodzie nie dłużej nad 5 minut. Bezpośrednio po jedzeniu kąpieli nie używaj.
9. Z potrzebami naturalnymi załatwiasz się na przystankach, byś w drodze nie potrzebował dopędzać kolegów.
10. Podczas wycieczek dbaj o dostateczny sen, tylko bowiem mając mózg wypoczęty, możesz odnieść z wycieczki korzyść dla ducha i ciała.

KOMUNIKAT¹⁾

W sprawie wydawnictw pomocniczych, zatwierdzonych przez p. Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do użytku w szkołach średnich i seminarjach nauczycielskich z działu „Wychowanie fizyczne“.

Baden-Powel, Wilczęta. Warszawa, Książnica Harc. i Kult. Fiz. 1923.

Baran J., Boks. Poznań 1925. Nakł. własny.

Baran J., Lekka atletyka. Lwów — Warszawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1927.

Bobkowski Aleksander, Podręcznik narciarski. Wydanie drugie, rozszerzone. Lwów — Warszawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926.

Eljott-Lynn, Lekka atletyka dla kobiet i dziewcząt. Tłum. z angielskiego. Lwów — Warszawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926.

Germanówna M., Gry i zabawy oraz ćwiczenia na boisku. Lwów, Jakubowski, 1925.

Glass, Książeczka harcerza. Warszawa, Książnica Harc. i Kult. fiz., 1923.

Humen Włodzimierz, Piłka ręczna. Lwów — Warszawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926.

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 10, poz. 167.

- Jankowski J., Jazda figurowa na łyżwach. Warszawa, Tow. Łyżw. Warszawskie, 1925.
- Jeziorowski H., Walka wręcz (dziu-dzitsu). Warszawa, Główna Księg. Wojskowa, 1927.
- Kuchar Wł. i Stahl Zd., Tenis. Lwów — Warszawa. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1927.
- Marjański W., Sport strzelecki i jego trening. Studium. Warszawa, Związek Strzelecki, 1926.
- Missiuro W. dr., Laboratorium fizjologiczne na usługach wychowania fizycznego i sportu. Warszawa, Oficerska Szkoła Sanitarna, 1925.
- Orłowicz M. dr., Komplet przewodników po Polsce. Warszawa, Książnica-Atlas.
- Piasecki Eugenjusz dr., Dzieje wychowania fizycznego. Lwów — Warszawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1925.
- Piasecki Eugenjusz dr., Zabawy i gry ruchowe. Warszawa, Książnica-Atlas, 1922.
- Piasecki E. i Schreiber M., Harce młodzieży polskiej. Wydanie trzecie. Lwów — Warszawa, Książnica Polska, 1920.
- Podoski Jerzy, Karabinki małokalibrowe i ich użycie. Warszawa, Związek Strzelecki, 1926.
- Sikorski Walerjan, Gry i zabawy ruchowe. Wydanie drugie. Poznań, Księg. św. Wojciecha.
- Sikorski Walerjan, Krzywa toków lekcyj gimnastyki. (Tablica).
- Sobolewski Wł., Szermierka na szable. Warszawa, Księg. Czarnckiego.
- Sosnowski K., Przewodnik po Beskidach Zachodnich. Kraków, Orbis, 1926.
- Świerż M. i Chmielewski J., Przewodnik po Tatrach Wysokich. Zakopane, Księg. Zwolińskiego.
- Weysenhoff Jan dr., Sztuka gry w piłkę nożną wraz z najnowszymi przepisami gry. Lwów — Warszawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926.
- Wyrobek Zygmunt, Harcerz w polu. Ćwiczenia w terenie. Lwów — Warszawa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926.
- Zarychta Apolonjusz, Łuk i łucznictwo. Warszawa, Związek Strzelecki.
- Zarzycki W., Nauka pływania. Warszawa, Wojskowy Instytut Nauk. Wyd. 1923.

Czasopisma.

„Harcerz”, tyg., Warszawa.

„Młodzież Polskiego Czerwonego Krzyża”, mies., Warszawa.

„Sport Łuczniczy i Strzelecki”, Warszawa, Związek Strzelecki.

„Sport wodny”, Warszawa.

„Stadjon”, tyg., Warszawa.

„Start”, tyg., Warszawa.

„Walka z alkoholizmem”, kwart., Warszawa.

„Wychowanie Fizyczne”, mies., Poznań.

„Zdrowie”, mies., Warszawa, Tow. Higj.

OKÓLNİK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Panów Kuratorów Okręgów Szkolnych, Naczelnika Wydziału
Oświecenia Publicznego w Woj. Śląskiem i Wizytatora Liceum
Krzemieńskiego**

**w sprawie zakładania kółek i zrzeszeń młodzieży szkół średnich
ogólnokształcących, seminarjów naucz. i szkół zawodowych¹⁾.**

Organizowanie kółek i zrzeszeń młodzieży na terenie szkoły średniej ogólnokształcącej, seminarjum nauczycielskiego i szkoły zawodowej stanowi bardzo ważny czynnik wychowania społecznego młodzieży. Dla utrzymania równowagi między rozlicznymi żądania-
mi tych szkół i ujednostajnienia zasad postępowania w przygotowaniach do pracy społecznej młodzieży pod odpowiedzialnem kierownictwem dyrektora (ki) szkoły, zarządzam:

1) Wszelkie kółka i zrzeszenia młodzieży szkolnej mogą powstawać jedynie za zezwoleniem lub na polecenie dyrektora (ki) szkoły i na jego zarządzenie muszą być zlikwidowane.

2) Młodzież szkół średnich wszelkiego typu może należeć tylko do kółek i zrzeszeń, istniejących w danej szkole za zezwoleniem dyrektora (ki). Wyjątek stanowią: międzyszkolne kółka sportowe i w niektórych wypadkach międzyszkolne drużyny harcerskie, choć i tu zezwolenie dyrektora (ki) jest konieczne.

¹⁾ Dz. Urz. 1927, Nr. 11, poz. 183.

3) Dozwolone są organizacje:

a) o charakterze religijnym, samokształcącym, artystycznym i sportowym. Takie kółka winny być kierowane przez nauczycieli i nie potrzebują specjalnej organizacji władz wewnątrz kółek;

b) o charakterze samorządowym, współdzielczym, humanitarnym (bratnie pomoce, kółka P. C. K.) i etyczne (walka z alkoholizmem). Takie kółka winny mieć statut, regulamin i wyznaczonego przez dyrekcję szkoły opiekuna (kuratora).

4) Łączenie się kółek szkół w jedno zrzeszenie z przełożoną wspólną władzą zrzeszeniową jest niedozwolone. Wyjątek stanowią drużyny harcerskie, wchodzące zgodnie z organizacją Zw. Harc. Polsk. w hufce i chorągwie.

5) Ilość i jakość kółek i zrzeszeń młodzieży w danej szkole zależy od decyzji dyrektora (ki) szkoły, który winien czuwać nad tem, aby młodzież w nadmiarze wziętych na siebie obowiązków nie przyzwyczajala się do pracy powierzchownej i w zbyt szerokim wyborze pól pracy dodatkowej nie potrzebowała się decydować zbyt nierozważnie.

Z chwilą ogłoszenia niniejszego okólnika tracą moc obowiązującą wszelkie zarządzenia, sprzeczne z niniejszym.

Warszawa, dnia 3 września 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 752/27).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK
 Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
 do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Naczelnika Wydziału Oświecenia Publicznego, w Woj. Śląskiem i Wizytatora Liceum Krzemienieckiego w sprawie stosunku szkół do stowarzyszeń gimnastyczno-sportowych i udziału młodzieży szkolnej w zawodach gimnastyczno-sportowych¹⁾.

Braki w uposażeniu szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i szkół zawodowych w pomoce naukowe i sprzęt w dziedzinie wychowania fizycznego mogą stworzyć pozory uzależnienia się niektórych szkół od stowarzyszeń gimnastyczno-

¹⁾ Dz. Urz. 1927. Nr. 12. poz. 204.

sportowych i przysposobienia wojskowego, z których pomocy szkoła wzgl. młodzież szkolna w tej czy innej formie korzysta.

Uważając pozory te za szkodliwe i niepożądane, zarządzam:

1) W zakresie instruowania i wychowania fizycznego winny szkoły ograniczyć się do sił nauczycielskich, znajdujących się na etacie szkolnym lub w wypadkach koniecznych do instruktorów indywidualnych zakontraktowanych dla szkoły. Zawieranie umów z jakimkolwiek stowarzyszeniem na dostarczenie szkole instruktora czy nauczyciela wychowania fizycznego jest niedozwolone.

2) W razie konieczności szukania dla szkoły odpowiedniej sali gimnastycznej, boiska czy sprzętu gimnastyczno-sportowego może dyrekcja szkoły zawierać umowy ze stowarzyszeniami na dzierżawę czy pożyczanie sali, boiska czy sprzętu na pewne dni i godziny dla młodzieży szkolnej pod warunkiem jednak, że będzie wyzyskane w tej akcji pośrednictwo Wojewódzkiego, Powiatowego wzgl. Miejskiego Komitetu Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk., że świadczenia ze strony dyrekcji szkoły będą wyłącznie natury materialnej, a w żadnym wypadku nie będą dotyczyły młodzieży szkolnej ani zbiorowo ani pojedynczych jednostek z pośród niej i że wychowanie fizyczne będzie prowadzone przez organa nauczycielskie szkoły.

3) Stanowiąc część obowiązkowego programu nauczania i wychowania w szkole, winno szkolne wychowanie fizyczne zaspakajać w zupełności ogół młodzieży szkolnej. Nieliczne jednostki, szczególnie zamiłowane i uzdolnione w sporcie, można i należy nadprogramowo doksztalać. W tym celu należy zakładać dla młodzieży szkolnej jednej miejscowości międzyszkolne kółka sportowe. Kółka te mogą powstać jedynie z zarządzenia władzy szkolnej (przez porozumienie zainteresowanych dyrektorów szkół lub na żądanie Kuratorów). Władza ta wyznacza kierownika z pomiędzy nauczycieli wychowania fizycznego i ewentualnie instruktorów. Kółka te nie mogą mieć statutów ani regulaminów o charakterze zrzeszeniowym, a sposób ich organizacji i praca w nich winna być uważana za analogiczną do nauki przedmiotów nadobowiązkowych. Koedukacja w kółkach sportowych niedozwolona; dla młodzieży szkolnej żeńskiej należy w miarę potrzeby organizować kółka sportowe odrębne.

4) W zakresie przysposobienia wojskowego może się młodzież szkolna szkolić jedynie i wyłącznie w hufcach szkolnych przysposobienia wojskowego. Wyłącznie indywidualne czy zbiorowe ucz-

nów (enic) do jakiegokolwiek innej organizacji przysposobienia wojskowego jest niedozwolone.

5) Młodzież szkolna może brać zasadniczo udział tylko w szkolnych i międzyszkolnych zawodach gimnastycznych i sportowych tak indywidualnie, jak i zbiorowo, jako drużyny czy określone jednostki organizacyjne szkolne. W pokazach i zawodach, organizowanych przez Państwo wzgl. w jego imieniu przez Wojewódzkie Powiatowe lub Miejskie Komitety Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk., mających na celu pokaz stopnia usprawnienia fizycznego i wojskowego społeczeństwa (np. w świętach wych. fiz. i przysp. wojsk., w ćwiczeniach oddziałów przysp. wojsk. żołn. pols.), może młodzież szkolna występować zespołowo i indywidualnie, przyczem dyrekcja szkoły ma swobodę w ocenie, które punkty programu zawodów lub pokazów są dla młodzieży szkolnej dostępne.

6) Poszczególony uczeń(ica), zasadniczo członek szkolnego kółka sportowego, może w pewnych wypadkach uczestniczyć w charakterze zawodnika (czki) niestowarzyszonego w indywidualnych zawodach sportowych, nie wyszczególnionych w p. 5, tylko za zezwoleniem przełożonej władzy szkolnej. Dyrekcja szkoły winna zezwolenie to uzależnić od opinii kierownika kółka sportowego szkolnego (w braku kółka od nauczyciela wych. fizyczn. danej szkoły), lekarza szkolnego i należytego sprawowania i postępów w naukach ucznia (icy). Uczeń taki nie może pod żadnym warunkiem brać udziału pod firmą lub w barwach jakiegos stowarzyszenia czy klubu, lecz winien występować w charakterze szkolnym.

7) Zasady udziału młodzieży szkolnej w drużynach szkolnych Związku Harcerstwa Polskiego pozostają nadal niezmienione.

Warszawa, dnia 2 września 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 753/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów wszystkich Okręgów Szkolnych,
Naczelnika Wydziału Oświecenia Publicznego w Wojew. Śląskiem
i Wizytatora Liceum Krzemienieckiego.
w sprawie przydziału sal gimnastycznych dla szkół.**

W bieżącym roku szkolnym szereg szkół zawodowych, które dotychczas wychowania fizycznego nie prowadziły, wprowadził lub wprowadzi obowiązkowe wychowanie fizyczne oraz przysp. wojsk. Szkoły te w wielu wypadkach nie posiadają jednak ani sal ani boisk. na ten cel się nadających. Ilość sal gimnastycznych i boisk sportowych szkolnych lub nieszkolnych, lecz dostępnych do wynajmu, jest jeszcze bardzo ograniczona. Administracja niemi musi być tem więcej przemyślana szczegółowo i celowa. W dążeniu do zaspokojenia możliwie wszystkich zapotrzebowań szkół w tym kierunku zechcą PP. Kuratorowie zarządzić, aby:

1) ewidencja sal gimnastycznych i boisk sportowych szkolnych i nieszkolnych, lecz dostępnych do wynajmu przez szkoły, w miejscowościach na terenie odnośnego Kuratorjum, szczególnie w nie ubogich, była prowadzona stale przez urzędnika Kuratorjum,

2) ewidencja przeprowadzona jak pod 1) stanowiła podstawę do regulowania przez tegoż urzędnika Kuratorjum przydziału sal i boisk szkołom w ten sposób, by w razie potrzeby były one do maximum wyzyskane,

3) koszty administracji, utrzymania oraz samego wynajmu sal i boisk były na szkoły właściwie rozdzielone,

4) pierwszeństwo do korzystania z nich przyznawano szkołom według nabytych już praw poprzednio, oraz szkołom o ustalonym obowiązkowym programie wych. fiz. przed szkołami, które dopiero zamierzają wprowadzić obowiązkowe wychowanie fizyczne.

Warszawa, dnia 6 października 1927 r. (Nr. O. H. Fiz. 907/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK

do Kuratorów wszystkich Okręgów Szkolnych,
Naczelnika Wydziału Oświecenia Publicznego w Wojew. Śląskiem
i Wizytatora Liceum Krzemienieckiego.
w sprawie utworzenia Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego¹⁾.

Państwowe Kursy Wychowania Fizycznego w Warszawie, istniejące od r. 1921 (Dz. Urząd. Nr. 17, poz. 175 z r. 1921), otrzymują z dniem 1 września 1927 roku nazwę: „Państwowy Instytut Wychowania Fizycznego w Warszawie”.

Warunki przyjęcia, cel, zakres i czas trwania studjów, zakres i tryb egzaminów rocznych i końcowych, uprawniających do zdawania egzaminu państwowego na nauczyciela ćwiczeń cielesnych w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich, określa rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 października 1924 r. L. 2950 II. A. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 18, poz. 183).

Na czele Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego stoi dyrektor, którego pobory, jakoteż pobory nauczycieli określa na zasadzie art. 39, ustęp ostatni ustawy z dnia 9 października 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 116, poz. 924) o uposażeniu funkcjonariuszy państwowych i wojska Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

Okólnik z dnia 17 września 1926 roku Nr. O. Prez. 7863/26 wraz z dołączonem rozporządzeniem jest nieważny.

Warszawa, dnia 7 września 1927 r. (Nr. O. Prez. 5523/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 12, poz. 205.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych**

w sprawie wyzyskania istniejących przy seminarjach nauczycielskich internatów (burs) jako instytucji wychowawczych ¹⁾.

Na podstawie osobistych spostrzeżeń oraz sprawozdań wizytorów szkół jestem zmuszony stwierdzić, że istniejące z reguły przy państwowych seminarjach nauczycielskich internaty, pominiawszy kilkanaście bardzo chwalebnych wyjątków, nie są należycie wyzyskane pod względem wychowawczym. A tymczasem instytucja internatu może i powinna być terenem szczególnie owocnej pracy wychowawczej, zwłaszcza wobec młodzieży, pochodzącej z niższych środowisk kulturalnych, a taka właśnie młodzież w znacznej większości zapełnia internaty naszych seminarjów nauczycielskich. Ażeby internat był instytucją, naprawdę dodatnio wychowującą, wszystkie jego urządzenia oraz cała organizacja wewnętrznego w nim życia muszą być celowo do spraw wychowania przystosowane.

Przedewszystkiem więc pamiętać należy, że bardzo ważnym czynnikiem wychowawczym jest sam lokal, w którym wychowanek przebywa. Bezwzględny nakazem wychowawczym jest utrzymanie lokalu internatu w czystości i w higienie oraz w miarę możliwości nadanie mu miłego, estetycznego wyglądu. Nie możemy rokować sobie żadnych dodatnich skutków z pracy wychowawczej, jeżeli wychowanek przez czas swego pobytu w internacie na każdym kroku spotyka się z praktycznym zaprzeczeniem tych wszystkich pięknych teorii, o jakich słyszy na lekcji higieny i pedagogiki. Szczególną uwagę należy zwracać na pomieszczenia ustępowe, które, jak to z przykrością jestem zmuszony stwierdzić, są w niektórych zakładach prawdziwą szkołą niechlujstwa. Zaznaczam z naciskiem, że szkoła, która nie umie utrzymać w należytej czystości miejsc ustępowych, już tem samem wystawia sobie ujemne świadectwo o całej swojej pracy wychowawczej.

Specjalnej pieczy pod względem higieny wymagają również sypialnie. Pierwszym warunkiem należytego ich utrzymania jest ten, aby pomieszczenia te były przeznaczone wyłącznie na nocny spoczynek. (Wyjątek stanowić tu mogą tylko te, zresztą bardzo nieliczne, internaty, które są zorganizowane systemem niewielkich izb

¹⁾ Dz. Urz. 1927 Nr. 15, poz. 260.

mieszkalnych, służących równocześnie za sypialnie i miejsca pracy). W ciągu dnia zarówno w czasie lekcji, jak i poza niemi, sypialnie nie powinny być dostępne dla młodzieży. Aby to było możliwe, konieczne jest urządzenie przy każdym internacie infirmerji dla chorych, a także umożliwienie młodzieży posiadania szafek na książki, odzież i t. p. w pomieszczeniach poza sypialnią. W żadnym razie nie należy dopuszczać do tego, aby brudną bieliznę młodzież przechowywała w sypialni w kuferkach, albo, co jeszcze gorsze, w łózkach. Na przechowywanie kuferków albo lepiej — woreczków z brudną bielizną z reguły winna być przeznaczona osobna ubikacja. Nie jest to niemożliwe nawet w zakładach, cierpiących na szczupłość lokalu internatowego, gdyż na ten cel może być przeznaczona ubikacja nieopalona i nieoświetlona, np. poddasze i t. p. Również bezwarunkowo nie należy pozwalać na przechowywanie w sypialniach mokrych ręczników, które powinny pozostawać w umywalniach na specjalnych wieszakach. Sypialnie powinny być codziennie zimą i latem dobrze przewietrzane i starannie sprzątane, bielizna pościelowa uczniów przynajmniej raz na miesiąc zmieniona, a sama pościel przewietrzona i wytrzepana.

W pomieszczeniach internatu, jak uczelnie, korytarze i t. p. należy dbać już nietylko o higienę, ale i o estetykę, aby tą drogą wyrabiać w młodzieży odczucie potrzeby estetycznego wyglądu wnętrza, w którym przebywa. Nie należy również zapominać o kontroli porządku, jaki młodzież utrzymuje w swych szafkach, kuferkach i t. p.

Uprzedzając ewentualne usprawiedliwianie się dyrekcji zakładów i wychowawców internatu, zaznaczam, że szczupłości pomieszczeń ani niedostatecznych kredytów finansowych, nie będę uważał za powody, usprawiedliwiające brak czystości w lokalu, gdyż zostało notorycznie stwierdzone, że czystość i estetyka pomieszczeń internatowych zależą całkowicie od energii i zdolności władz wychowawczych danego zakładu i nie pozostają w bezpośrednim związku z funduszami pieniężnymi, na ten cel przez skarb państwa wydatkowanymi.

Drugą dziedziną pracy, od której niewolno jest uchylić się żadnemu internatowi, pragnącemu być instytucją wychowawczą, jest dbałość o higienę osobistą wychowanków. Należy pamiętać, że do internatów seminaryjnych zgłasza się młodzież, która niezawsze umie należycie posługiwać się mydłem, a rzadko kiedy szczoteczką do zębów. To też wychowawca powinien dopilnować nie tylko tego, czy się młodzież myje, ale i jak się myje. A więc przy rannem myciu się

młodzieży wychowawca dopilnuje mycia się do pasa, przy czem szczególną uwagę zwróci na czystość szyj, uszu i paznokci. Należy przestrzegać możliwie częstego najlepiej codziennego, a w każdym razie nie rzadszego, niż 2 razy w tygodniu mycia nóg. W tym celu w internatach, gdzie w umywalni są tylko nieruchome i dość wysoko umieszczone miednice lub krany, należy urządzić mycie nóg w kilku, specjalnie na ten cel przeznaczonych miednicach. Mycie zębów powinno się odbywać codziennie wieczorem przed udaniem się na spoczynek, rano zaś albo powtórne mycie zębów, albo conajmniej dokładne płókanie jamy ustnej. Wychowawcy powinni przytem zwrócić uwagę na sposób mycia zębów przez młodzież, a nowoprzybyłym do internatu udzielić odpowiednich wskazówek. Codziennie rano lub wieczorem każdy wychowanek powinien dokładnie oczyścić swoją odzież i obuwie. Bezwzględny obowiązek każdego internatu jest przestrzeganie, aby każdy wychowanek używał ciepłej kąpieli przynajmniej raz na miesiąc. Zmiana bielizny powinna następować obowiązkowo przynajmniej raz w tygodniu, przy czem jest bardzo pożądanę, aby młodzież sypiała w specjalnych koszulach nocnych.

W celu utrzymania w czystości i unormowania dostatecznie częstej zmiany bielizny należy bezwarunkowo dążyć do tego, by każdy internat posiadał własną pralnię. W razie zupełnego braku przydatnego na ten cel pomieszczenia w lokalu samego internatu, należy odpowiednio zorganizować pranie bielizny uczniowskiej poza internatem. Wyjazdy uczniów w soboty do domów po czystą bieliznę, jak to się jeszcze praktykuje w niektórych internatach, powinny być w możliwie najkrótszym czasie zniesione.

Powyższe zasady higieniczne mogą być przestrzegane tylko wówczas, gdy młodzież internatu jest dostatecznie zaopatrzona w bieliznę i najniezbędniejsze przybory porządkowe. Aczkolwiek z powodu ubóstwa młodzieży, a jeszcze bardziej z powodu braku odczucia tej potrzeby przez dom rodzicielski, dyrekcje wielu seminarjów mogą natrafić pod tym względem na pewne trudności, należy zarządzić, uprzedzając o tem dość wczesnie rodziców, że z początkiem przyszłego roku szkolnego każdy zgłaszający się do internatu kandydat powinien prócz pościeli i odzieży posiadać conajmniej

- 1) 2 zmiany bielizny pościelowej,
- 2) 4 zmiany bielizny osobistej,
- 3) 4 ręczniki,
- 4) mydło,
- 5) grzebień,
- 6) szczoteczkę i proszek lub pastę do zębów,
- 7) kubek na wodę do ust,
- 8) szczotkę do paznokci,

9) 2 szczotki i pastę do obuwia, 10) szczotkę do ubrania, 11) pantofle nocne i 12) woreczek na brudną bieliznę.

Pozatem należy stopniowo dążyć do tego, aby każdy wychowanek posiadał dwie białe kapy lub prześcieradła, służące specjalnie do okrycia zasłanego łóżka.

Wszystkie te przedmioty powinny być odpowiednio znaczone, by uniknąć zamieszania przy odbieraniu bielizny z pralni lub chwilowego przetrzymywania przez nieuwagę nie swoich, a podobnych rzeczy, co prowadzi do nieporządków, a niekiedy nawet podejrzeń o kradzież. Posiadanie wyżej wymienionych przedmiotów winno być przed przyjęciem kandydata do internatu sprawdzone przez odpowiedniego wychowawcę internatowego. Dla młodzieży wyjątkowo ubogiej, a zwłaszcza kształcącej się nie na koszt rodziców, lecz na koszt społeczny, należy zorganizować odpowiednią pomoc, ale nie dopuszczać wyjątków od wyżej podanych minimalnych wymagań.

Każdy internat seminarjalny może i powinien być terenem nabywania przez młodzież pewnego stopnia **kultury towarzyskiej**. Ze strony inspektorów szkolnych niekiedy dają się słyszeć skargi, że młodzi nauczyciele, wychowani w niektórych internatach seminarjalnych, nie umieją zachować elementarnych form towarzyskich nawet w odniesieniu do swych przełożonych; wchodzą np. do gabinetu inspektora w palcie i kaloszach, witają go już od progu rubasznie swobodnym wyciągnięciem ręki i t. p. Opieka wychowawcza internatu musi pamiętać o tem, że pod tym względem internat powinien dać młodzieży to, czego ona w wielkiej liczbie wypadków nie może wynieść ze środowiska rodzinnego. To też zachowanie się przy stole, właściwe posługiwanie się nożem i widelcem, sposób oddawania ukłonów w mieszkaniu i na ulicy, zachowanie się na wizycie lub w biurze przełożonego są to szczegóły, nad któremi opiece wychowawczej internatu nie wolno jest przechodzić do porządku dziennego. Aby młodzieży umożliwić pewne obycie towarzyskie, pożądane jest urządzenie od czasu do czasu zabaw i zebrań towarzyskich z młodzieżą innej płci pod warunkiem jednak roztoczenia nad temi zebrańmi bardzo starannej opieki wychowawczej.

Nie potrzeba chyba przypominać, że wskazówki i pouczenia, dawane wychowancom jako rezultat spostrzeżeń, poczynionych nad ich zachowaniem się towarzyskiem powinny być dawane w takiej formie i z zachowaniem takiej dozy taktu pedagogicznego, aby to nie ośmieszało uczniów w oczach kolegów i nie drażniło poczucia ich

godności osobistej. W przeważnej liczbie wypadków zapewne najważniejsze będzie udzielanie tych pouczeń na osobności, a nie wobec kolegów, aczkolwiek również pożądane jest urządzenie na ten temat odpowiednich pogadanek z całymi grupami uczniów.

Przy masowem wychowaniu młodzieży w internatach ważną rolę pod względem higienicznym i wychowawczym odgrywa dobrze pomyślany i należycie przestrzegany **regulamin dnia**. Stosować się do niego z całą ścisłością powinni nie tylko uczniowie, ale i wychowawcy, służba i kuchnia internatu. Niestety, w spotykanych dotychczas przez wizytatorów regulaminach w poszczególnych zakładach zdarzają się niekiedy błędy, niedopuszczalne ze względów wychowawczych, a nawet higienicznych.

Ponieważ pewne szczegóły porządku dnia w różnych zakładach mogą być odmienne, zależnie od warunków lokalnych, względnie od metod postępowania z młodzieżą, jakie opieka wychowawcza danego internatu uzna za najodpowiedniejsze, Ministerstwo nie wydało do tychczas i wydać nie zamierza regulaminu dnia, któryby bez zmian obowiązywał we wszystkich internatach seminarjalnych. Ale właśnie dlatego tem konieczniejsze jest, aby rada pedagogiczna, względnie opieka wychowawcza każdego internatu, ustalały porządek dnia z bardzo starannem uwzględnieniem zasad pedagogiki wogóle, a higieny w szczególności. Między innymi należy bezwarunkowo zachować zasady następujące: 1) młodzież powinna sypiać pełnych 8 godzin na dobę, z czego wynika, że pomiędzy chwilą udania się młodzieży do sypialni na spoczynek nocny, a chwilą hasła do ранnego wstawania powinno upłynąć co najmniej 8 i pół godziny, 2) po posiłku obiednim młodzież nie powinna przystępować do pracy umysłowej przynajmniej w ciągu 2 godzin, 3) codziennie, i to zarówno zimą jak i latem, wyjąwszy dni wyjątkowej niepogody, młodzież powinna przebywać na świeżem powietrzu przynajmniej w ciągu 2 godzin i 4) codziennie co najmniej 2 godziny, a w niedziele i święta co najmniej 4 godziny, powinny być pozostawione do wyłącznej dyspozycji wychowanka, aby tego czasu mógł on użyć według własnej woli i swobodnie odetchnąć od rygoru, w którym z konieczności przez całą resztę dnia musi być trzymany.

Przy stosowaniu w praktyce zasad, wskazanych wyżej pod 3) i 4) nasuwają się dwa następujące zagadnienia: a) czas, przeznaczony na przebywanie na świeżem powietrzu jest równocześnie czasem, przeznaczonym do wyłącznej dyspozycji wychowanka, jak się zacho-

wać wobec tych wychowanków, którzy w tym czasie wolą pozostać w zamkniętym lokalu, oddając się pracy według własnej woli?
 b) czy w czasie, przeznaczonym na przebywanie na świeżem powietrzu, albo oddanym do wyłącznej dyspozycji wychowanka, można pozwolić na oddalenie się młodzieży poza teren internatu bez opieki, czy, innymi słowy, można pozwalać na t. zw. „wychodzenie do miasta”.

W odpowiedzi na pierwsze pytanie należy zaznaczyć z naciskiem, że najbardziej pożądanym rozwiązaniem tej trudności jest takie ułożenie porządku dnia, aby czas, przeznaczony do wyłącznej dyspozycji wychowanka, nie kolidował z czasem, przeznaczonym na przebywanie na świeżem powietrzu. Możliwe to jest wówczas, gdy w danym zakładzie na oba powyższe cele przeznaczono razem 4 godziny, np. od g. 14 do g. 18, przyczem w czasie, przeznaczonym na przebywanie na świeżem powietrzu, odbywają się obowiązkowe gry i zabawy, oraz ćwiczenia hufca szkolnego. W tych jednak zakładach, w których przeznaczenie aż 4 godzin na powyższe cele rada pedagogiczna, względnie opieka wychowawcza, uznają za niemożliwe albo niepożądane, należy swobodę wychowanka w czasie, oddanym do jego dyspozycji, ograniczyć o tyle, aby mu nie pozwolić przebywać w zamkniętym lokalu. Z dwóch względów, o których mowa, ważniejszym jest ten, aby każdy wychowanek, o ile nie jest chory, codziennie przynajmniej przez 2 godziny oddychał świeżem powietrzem.

Na pytanie, czy należy pozwalać młodzieży na wychodzenie w pewnych godzinach z internatu bez opieki, nie można dać odpowiedzi ogólnej, gdyż odpowiedź ta zależy od atmosfery, panującej w gronie młodzieży danego internatu, od stopnia zaufania, jakim opieka wychowawcza danego internatu może obdarzyć powierzoną jej młodzież, od metod wychowawczych, stosowanych przez wychowawców w danym zakładzie i t. p. Nie przesądzając więc ostatecznie tej sprawy, należy tylko podkreślić, iż opieka wychowawcza każdego internatu powinna dążyć do takiego wyrobienia młodzieży, aby młodzież tę bez obawy ujemnych następstw można było pozostawić bez opieki. Należy bowiem pamiętać, że zadaniem wychowawcy jest nie tylko ustrzeżenie wychowanka od złego dopóty, dopóki wychowanek ten pozostaje w zakładzie wychowawczym, ale wdrożenie go do właściwego postępowania i na ten czas, kiedy opieka wychowawcy ustanie.

Nie należy tworzyć z internatu klasztoru, odgradzonego od życia zewnętrznego surową klauzurą, przeciwnie, należy pracę wychowawczą tak poprowadzić, aby młodzież, kończąca seminarjum, nie wchodziła w życie, jako w świat, zupełnie sobie nieznany, ale równocześnie należy stworzyć dla młodzieży takie warunki życia w internacie, aby młodzież ta bez zewnętrznego przymusu dobrze się czuła i bawiła w cbrębie samego zakładu, znajdując na boisku lub w ogrodzie własnego internatu, czy też na zbiorowej wycieczce z wychowawcą za miasto więcej atrakcyj, niż w wątpliwej wartości spacerach po ulicach miasta. Dlatego też opieka wychowawcza każdego internatu powinno wiele uwagi poświęcić należytemu wyzyskaniu przez młodzież placów do zabaw i gier ruchowych oraz miejsc wycieczkowych poza miastem, organizacji kólek sportowych i wogóle stworzeniu atmosfery, pobudzającej młodzież do pożytecznej pod względem fizycznym i moralnym rozrywki.

Zaprowadzenie w internacie samorządu młodzieży, w postaci powołania uczniów do współpracy w organizacji życia internackiego, ustanawiania i przestrzegania regulaminów, jako przepisów normujących życie wspólne, — jest ze względów wychowawczych bardzo pożądane, a niekiedy i ułatwia prace wychowawcze.

Należy jednak pamiętać, że nie przez każdy samorząd i nie we wszelkich warunkach osiąga się dodatnie rezultaty wychowawcze. Przeciwnie, na fałszywych zasadach oparty i źle funkcjonujący samorząd szkolny może mieć skutki tylko ujemne, może się stać szkołą społecznej demoralizacji młodzieży.

Aby samorząd był instytucją, wychowującą dodatnio, musi on odpowiadać przynajmniej następującym warunkom:

- a) nie powinien on być instytucją fikcyjną, to znaczy, że winien posiadać pewien, ściśle określony i w życiu danego środowiska realny, zakres działania, powinien być obciążony wyraźnymi obowiązkami i jasną odpowiedzialnością,
- b) winien on być wprowadzany stopniowo, winien być wynikiem dążności samych wychowanków i obejmować nowe dziedziny życia wspólnego w miarę swego rozwoju,
- c) ustanowionych praw samorządu winni przestrzegać zarówno wychowankowie, jak i wychowawcy,
- d) nadewszystko jednak pamiętać należy, że samorząd może działać sprawnie i osiągnąć swój cel tylko przy czujnej opie-

ce i wydatnej pracy wychowawcy, który nie wyręcza się samorządem, lecz przez samorząd nadal wychowuje.

Jednym z zasadniczych warunków należytego spełnienia przez internat zadań wychowawczych jest trafny dobór wychowawców internatu i właściwe pełnienie przez nich powierzonych im obowiązków. Bardzo źle czyni dyrekcja seminarjum, jeżeli przy wyznaczaniu wychowawców internatu kieruje się formalnymi względami na potrzebę „uzupełnienia etatów” nauczycielom, nie posiadającym w seminarjum przepisanej liczby godzin nauczania. Albowiem motywem decydującym powinna być indywidualność wychowawcy, t. j. jego uzdolnienia pedagogiczne, zamiłowanie do częstego obcowania z młodzieżą, umiejętność wywierania na nią wpływu i t. p.

Podział obowiązków pomiędzy wychowawców internatu może być rozmaity, również zależnie od indywidualnych zamiłowań i zdolności samych wychowawców.

W wielu internatach niewątpliwie wskazane będzie zastosowanie systemu wychowawców specjalistów analogicznie do zasady, podanej w § 3 regulaminu pracy wychowawczej, ogłoszonego w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa z dn. 24 października 1927 r. Nr. 12, poz. 202.

W niektórych internatach bardziej pożądanym może się okazać podział wychowanków na grupy, z których każda zostaje powierzona pod specjalną opiekę jednego z wychowawców. Jest to szczególnie pożądaną w internatach o dużej liczbie wychowanków. Wychowawca grupy jest odpowiedzialny za moralny i obyczajowy stan oraz postępy w naukach uczniów jego grupy, wobec czego konieczne jest częste obcowanie z wychowankami, zapoznanie się z ich stosunkami rodzinnymi, porozumiewanie się z lekarzem szkolnym o stanie ich zdrowia i z poszczególnymi nauczycielami o postępach. Wychowawca odbywa pogadanki z poszczególnymi wychowankami swej grupy i z całą grupą.

Możliwe jest również przy podziale wychowanków na grupy powierzenie opieki nad pewnymi działami pracy wychowawczej w całym internacie poszczególnym wychowawcom grupowym (wychowanie fizyczne, opieka nad samorządem i t. p.).

Do obowiązków wszystkich wychowawców należy nadzór nad zachowaniem się młodzieży przez pełnienie kolejno dyżurów całodziennych, celem normowania biegu życia w internacie. Dyżury z reguły powinny być dłuższe niż jednodniowe.

Dyżurny wychowawca powinien: a) mieć w ewidencji wychowanków, b) być obecny w internacie podczas poszczególnych czynności dnia (wstawania, mycia, jedzenia i t. p.), c) czuwać nad młodzieżą podczas nauki popołudniowej, a w razie potrzeby dopomóc, doradzić, wskazać racjonalną metodę pracy, d) zwracać uwagę na higieniczną i obyczajową stronę wychowanków, e) notować w dzienniku, specjalnie w tym celu założonym, ważniejsze wydarzenia dnia (chorobę, wyjazd ucznia, uwagi o zachowaniu się uczniów, zarządzenia dyrektora lub kierownika internatu), f) czuwać nad porządkiem w szafkach, kuferkach i na półkach wychowanków, oraz zwracać specjalną uwagę na utrzymanie we wzorowym porządku wszystkich pomieszczeń i ubikacyj internatowych.

W wypadku, przewidzianym przez drugi ustęp § 15 regulaminu internatu (Dz Urz. Min. W. R. i O. P. z r. 1923 Nr. 3, poz. 18), dyrekcja seminarjum po wysłuchaniu opinii Rady Pedagogicznej powołuje oddzielnego **kierownika internatu**.

Kierownik internatu organizuje prace wychowawcze w internacie.

O ile internat nie posiada specjalnego intendenta, to kierownik internatu zarządza administracyjno-gospodarczymi sprawami internatu i jest za nie odpowiedzialny, a więc i za księgowość oraz inwentarz żywy i martwy internatu.

Na posiedzeniach Zarządu internatu kierownik składa sprawozdanie o stanie gospodarki internackiej i przedstawia projekty zmian.

Jest jednak rzeczą jasną, że ani obecność gorliwych i utalentowanych wychowawców ani sprawność kierownika nie zdejmują odpowiedzialności z **dyrektora seminarjum**, który zawsze pozostać musi głównym organizatorem i baczny opiekunem działalności wychowawczej internatu.

To też, wydając niniejszy okólnik, Ministerstwo liczy na to, że panowie dyrektorowie seminarjów, posiadających internaty, nie będą szczędzili starań, aby zasady, w tym okólniku wyłuszczone, weszły w życie nie tylko formalnie, ale aby były stosowane w sposób, dający możliwie najlepsze wyniki. Pracę tę panowie dyrektorowie zechcą rozpocząć od odczytania tego okólnika na posiedzeniu Rady Pedagogicznej seminarjum, oraz od porównania na specjalnym posiedzeniu Zarządu internatu stanu faktycznego, panującego w internacie, ze wskazaniem, w tym okólniku zawartymi. Na temże posiedzeniu

panowie dyrektorowie omówią sposoby dostosowania stanu faktycznego do wymagań okólnika.

Zaś panów kuratorów i wizytatorów szkół proszę o bardzo staranne zwracanie uwagi na to, aby wskazania, podane w okólniku w formie kategorycznej, były wykonywane ściśle, oraz aby cała praca wychowawcza w internatach seminarjalnych była istotnym wyrazem intencji tego okólnika.

Aczkolwiek okólnik ten należy uważać za obowiązujący w całej rozciągłości tylko dla internatów państwowych, liczę na to, że panowie kuratorowie i wizytatorowie szkół użyją całego swego wpływu, aby i w bursach, przeznaczonych dla młodzieży seminarjalnej, a utrzymywanych przez osoby prywatne lub instytucje społeczne, praca wychowawcza nie schodziła poniżej tego poziomu, którego ten okólnik wymaga od internatów państwowych.

Warszawa, dnia 5 listopada 1927 r. (Nr. I. 20129/27).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNİK

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do PP. Kuratorów Okręgów Szkolnych, Wizytatora Liceum Krzemienieckiego, Naczelnika Wydziału Ośw. Publ. w Województwie Śląskiem i PP. Dyrektorów Departamentów I, II i III.
Instrukcja o wykonaniu programów wychowania fizycznego.

W wykonaniu programów wychowania fizycznego w szkołach polecam stosować następujące zasady:

2) Niedopuszczalne jest zajmowanie czasu, przeznaczonego programowo na wychowanie fizyczne, innymi lekcjami z wyjątkiem wypadków, w których przygodnie z tych czy innych przyczyn dana lekcja wychowania fizycznego odbyć się nie może.

2) Nie wolno jest przeznaczać na godziny nadobowiązkowe godzin, już zajętych przez gimnastykę. Dotyczy to między innymi przysposobienia wojskowego, lekcji rytmiki, plastyki lub tańców, które winny mieć wyznaczony czas poza czasem zajęć obowiązkowych a zatem i gimnastyki. Wyjątek stanowić może przysposobie-

nie wojskowe w szkołach zawodowych, w których wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe są lub będą prowadzone jako jeden łączny przedmiot.

3) Dozwolone jest natomiast wplatanie w lekcje gimnastyki pomiędzy ćwiczenia kształtujące zabaw i gier, płaśców, tańców narodowych oraz walk wręcz w stosunku, przewidzianym w zatwierdzonych tokach lekcyjnych.

4) Należy dokładać starań, aby w granicach możliwości nie łączyć podczas gier, zabaw i sportów, a przedewszystkiem na lekcjach gimnastyki klas nierównorzędnych i zbyt licznych (ponad 40 uczniów (enic)).

5) W seminarjach nauczycielskich należy wprowadzić w myśl programu nauki przeznaczać na teorię wychowania fizycznego tylko 1 godzinę tygodniowo (względnie 1 godzinę w ciągu 2 tygodni, jeśli na ćwiczenia gimnastyczne przeznaczono 2 godziny tygodniowo), jednakże, od kursu II-go począwszy, należy nie tylko wyjaśniać same ćwiczenia, lecz również dawać wskazówki metodyczne podczas prowadzenia lekcyj.

Podobnie należy postępować podczas hospitacji IV kursu, przy czem lekcje pokazowe winny się odbywać w różnych klasach szkoły ćwiczeń.

5) Przy prowadzeniu lekcyj próbnych przez kandydatów V kursu należy dzielić uczniów jednej klasy na zastępy po 6 — 8 tak, aby jedną lekcję mogło prowadzić równocześnie 4—6 kandydatów. Da im to sposobność do częstszego ćwiczenia się w prowadzeniu lekcyj i wyzyskaniu miejsca i przestrzeni. System ten, gdzieindziej wypróbowany, uchyla obawy, jakoby poszczególne zastępy wzajemnie sobie przeszkadzały.

6) Dyrekcje szkół położą nacisk na czyste utrzymanie i jak najlepsze urządzenie sal, szatni i boisk, aby przez to stworzyć dla nauczycieli i młodzieży bardziej zachęcające warunki pracy tam zwłaszcza, gdzie się ujawnia dążenie do nadmiernego zwalniania się uczniów z lekcyj. Wielką zachętą będą też kąpiele natryskowe w bezpośrednim zetknięciu z szatnią (nie w szatni), gdzie to jest możliwe, a do czego należy dążyć usilnie.

Warszawa, d 10 stycznia 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 26/28).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

(Przyp. Red.) W załączeniu podaje się **Wzór do sprawozdań rocznych ze stanu wychowania fizycznego**, które nauczyciele ćwiczeń cielesnych obowiązani są przysyłać za pośrednictwem swych dyrekcji do Kuratorjum.

Kuratorjum okręgu szkolnego _____

SPRAWOZDANIE ROCZNE

ze stanu wychowania fizycznego za rok 192 .....

L. p.

1	Miejscowość
2	Nazwa szkoły
3	Imię i nazwisko nauczyciela
4	Wykształcenie ogólne
	matura gimnaz. " semin. wykształc. inne
5	Wykształcenie specjalne z zakresu wychowania fizyczn.
6	Udzielał tygodniowo gimnastyki godzin
7	Prowadził tygodniowo gier i zabaw godzin
8	Był zajęty w hufcu szkolnym tygodniowo godzin
9	a) Był zajęty w kółkach sportow. tygodniowo godzin b) Udzielał tygodniowo godzin innych przedmiotów (jakich)
10	Ogółem udzielał tygodniowo (łącznie z innym przedmiotem) godzin

11	Ile godzin tygodniowo przeznaczono na wychowanie fizyczne	KLASY KURSY	0	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Ogółem
		Liczba uczniów (uczennic) *)										
		Liczba godzin lekcji metodyczn.										
		Liczba godzin gier i zabaw popołudniowych (w razie łączenia klas zaznaczyć).										

*) UWAGA: W gimnazjach koedukacyjnych podawać należy liczbę uczennic w nawiasie.

12	Liczba godzin tygodniowo, przeznaczonych na hufiec szkolny (wymienić klasy)	
13	W czym ćwiczano na sali gimnastycznej:	a) w ubraniu i obuwiu ćwiczebnym _____ b) w obuwiu ćwiczebnym _____
14	Liczba lekcji hospitowanych i przeprowadzonych w sem. naucz. ze szkołą ćwiczeń przez kurs V.:	a) hospitowanych _____ b) przeprowadzonych ogółem _____ c) każdy ucz. przepr. przec. l. metod. _____
15	Liczba uczniów zwolnionych z ćwiczeń cielesnych:	a) całkowicie _____ b) dłużej niż na miesiąc _____
16	Liczba poważnych niebezpiecznych wypadków:	a) w sali gimnastycznej _____ b) na boisku _____ c) podczas wycieczek _____
- 17 a) Czy własna sala gimnastyczna służy wyłącznie do prowadzenia ćwiczeń gimnastycznych?
b) Podać wymiary własnej sali
c) wymienić instytucję, gdzie, dla braku własnej sali gimnastycznej ćwiczyła szkoła:
18	Urządzenie własnej sali gimnastycznej	drabinek szwedzkich _____ tramów (łat) _____ krat (pół-trójdzieln.) _____ ławeczek _____ lin _____ drabinek sznur. _____	koni _____ kozłów _____ skrzyń _____ innych przyrząd. _____ gimnastycznych _____
19	Szkoła posiada przybory:	dużych piłek pełnych _____ " " dętych _____ dysków _____ oszczepów _____ kul żelaznych _____ granatów jajowych _____ kompletów do palanta _____ " " piłki koszykowej _____ siatek " " latającej _____ raket _____ innych przyborów do gier _____	
- 20 Jakie sporty zorganizowała szkoła:

21	Ogólna liczba uczniów z całej szkoły posiadających:	a) rowery _____ b) saneczki _____ c) łyżwy _____ d) narty _____	e) rakiety _____ f) inne przybory sportowe _____
22	Czy szkoła posiada wypożyczalnię (podać liczbę)	a) rowerów _____ b) saneczek _____ c) łyżew _____ d) nart _____	e) rakięt _____ f) innych przyborów sportowych _____
23	Ilu ucz. naucz. się w r. sprawozd. pływ.	a) na kursie pływac. szkol. _____ b) na kursie pływac. pozaszkol. _____	
24	Stan wioślarstwa:	Szkoła posiada: a) przystań własną lub wynajętą b) łodzi sport. (1, 2, 4, 6 i 8 wiosł.) c) łodzi zwykłych d) nabyto łodzi w roku spraw. _____ szkoła liczy czł. gimn. klubu wiosł. Ile zrobiono ogółem bliższych i dalszych wycieczek _____	
25	Jakie zostały zorganizowane szkolne kółka sportowe?	a) nazwa _____ b) liczba członków w każdym kółku _____	
26	Czy został zorganiz. hufiec szkolny?	a) nazwisko kierownika _____ b) nazwisko oficera instrukcyjnego _____ c) kiedy hufiec powstał _____ d) liczba członków _____	
27	Czy została zorganizowana (e) drużyna (y) harcerska (kie)?	a) nazwa drużyny _____ b) kiedy powstała _____ c) nazwisko kierownika _____ d) liczba członków _____	
28	Ilu uczniów spędziło lato:	a) w obozach przysposobienia wojsk. _____ b) w obozach harcerskich _____	
29	Czy szkoła urządzała własne święta sportowe?		
30	Czy i w jakich zawodach szkoła brała udział?	a) w zawodach międzyszkolnych _____ b) „ _____ w dniu święta sportowego okręgowego _____	
31	Szkoła posiada do prowadzenia gier ruchowych i ćwiczeń sportowych?	a) dziedziniec szkolny (wymiar w m ²) _____ b) boisko poniżej 1000 m ² _____ c) boisko szkolne ponad 1000 m ² (czy urządzone i jak?) _____ d) korzysta z boiska (klubu, instytucji) _____	

32 Wycieczki turystyczne w ciągu roku (co najmniej całodienne)	Tereny wycieczkowe	Wyszczególnienie miejscowości	Ile dni trwała wycieczka?	Które klasy brały udział?	Udział wychowawcy fizycznego
	a) Teren własnego okręgu szkolnego				
	b) Szlak nadmorski lub morski				
	c) Podkarpacie Zachodnie				
	d) Podkarpacie Wschodnie				
	e) Szlaki inne				

32a Czy i gdzie szkoła korzystała z domów wycieczkowych i schronisk noclegowych szkolnych

33 Jakie czasopisma z dziedziny wychowania fizycznego abonuje:

a) szkoła _____

b) nauczyciel _____

34 Jakie książki z dziedziny wychowania fizycznego zakupiono w roku sprawozdawczym do biblioteki szkolnej?

35 Fundusz gier i zabaw ruchowych

a) zebrano w r. sprawozd. _____

b) zostało z roku ubiegł. _____

c) wpłacono na domy wycieczk. _____

d) ile i na co zużyto resztę fund. _____

36 Uwagi dodatkowe:

Podpis nauczyciela wychowania fizycznego:

Podpis dyrektora

Data:

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych, Wizytatora Liceum Krzemie-
nieckiego i Wydziału Oświecenia Publicznego w Województwie
śląskiem**

w sprawie stroju ćwiczebnego młodzieży szkolnej¹⁾.

Młodzież szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminariów nauczycielskich winna odbywać ćwiczenia gimnastyczne, zabawy i gry ruchowe, oraz ćwiczenia lekkoatletyczne i wiosłarskie w ubraniu i obuwiu ćwiczebnem. Należy nadto dążyć, aby i młodzież szkół powszechnych ćwiczyła w przepisowem ubraniu tam, gdzie tylko na to zezwalają warunki.

Ubranie i obuwie do ćwiczeń powinno być: a) swobodne, b) zawsze czyste, c) tanie. Winno się ono składać z luźnych płóciennych granatowych szarawarków i białej koszulki trykotowej.

Szarawarki winna podtrzymywać w pase luźna gumka, a nadto u dziewcząt winien być dolny brzeg każdej nogawki podtrzymywany podobną gumką. Zarówno dla młodzieży męskiej, jak i żeńskiej nie powinny być szarawarki zbyt krótkie i winny sięgać prawie do kolan. Używanie zbyt krótkich szarawarków jest niedozwolone.

Koszulka winna być trykotowa bez wypustek z krótkimi rękawkami. U chłopców należy ją wpuszczać w szarawarki, u dziewcząt zapinać po bokach dwiema pętelkami na guziki, przyszyte z boku ud do szarawarków.

Obuwie winno być płytke i wolne w palcach. Wierzch obuwia skórzany lub płócienny, podeszwy z miękkiej skóry lub sznurkowe. Podeszwy gumowe jako niehigieniczne są niepożądane.

Podczas ćwiczeń na wolnem powietrzu przy niskiej temperaturze zaleca się dodatkowo lekki kaftan wełniany z rękawami (sweter).

W porze letniej są dozwolone dla młodzieży męskiej ćwiczenia bez koszulek (na pół nago), jeśli miejsce ćwiczeń jest dostatecznie zabezpieczone przed obserwacją z poza szkoły.

W warunkach, zupełnie zabezpieczających stopy od skaleczenia, w porze letniej dozwolone są ćwiczenia bez obuwia, boso.

Na występach publicznych mogą szkoły żeńskie za zezwoleniem dyrekcji szkoły używać, zamiast trykotowych koszulek, luźnych bluzek granatowych, kroju prostego koszulowego, z luźnym

¹⁾ Dz. Urz. 1928 Nr. 1, poz. 22.

paskiem, jednak z zachowaniem jednolitości ubioru w całej szkole.

Kierownicy ćwiczeń są obowiązani występować podczas ćwiczeń zawsze w obuwiu ćwiczebnym i takim ubraniu, któreby im umożliwiała poprawne pokazywanie ćwiczeń oraz ułatwiała ochronę, a zarazem wyróżniała od ćwiczącej młodzieży.

Jako termin końcowy zastosowania się szkół do niniejszego okólnika oznaczam początek r. szk. 1928/29.

Szkołom prywatnym zaleca się również usilnie stosowanie wskazówek, podanych w okólniku, jako wynikających z troski o istotne dobro młodzieży i określających pewną kategorię warunków właściwego poziomu wychowania fizycznego.

Warszawa, d. 10 stycznia 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 28/28).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Województwa Śląskiego
w sprawie świąt sportowych młodzieży¹⁾.**

Doświadczenia, poczynione podczas przygotowania młodzieży do święta sportowego i przeprowadzenia zawodów i pokazów, wskazują na konieczność podkreślenia obowiązujących już pod tym względem wytycznych ew. ich rozszerzenia.

Należy więc zwrócić uwagę na to, aby zaprawa do zawodów nie była prowadzona zbyt intensywnie w ostatnich tygodniach kosztem innych przedmiotów nauczania lub dodatkowo przed rozpoczęciem nauki, bo wywołuje to tylko szkodliwe przemęczenie.

Święta sportowe winny zobrazować możliwie dokładny i rzeczywisty rezultat rocznej pracy zakładu. Wyłączność lub przewaga pokazów jednostkowych przeczy intencji ustanowienia tych świąt. Na święto sportowe winny składać się prócz zawodów sportowych i w grach dwie lekcje gimnastyki: jedna z niższą, druga z wyższą klasą szkoły średniej. W zawodach zaś należałoby uwzględnić wyłącznie mecze lekkoatletyczne zespołów w formie wielobojów, a nadto zawody w sportach wodnych i w grach.

¹⁾ Dz. Urz. 1928 Nr. 3, poz. 61.

Święto sportowe ma być świętem nie tylko dla młodzieży, lecz również dla gromad nauczycielskich i rodziców. Stąd podstawowym świętem jest święto sportowe danego zakładu.

Szkoły, znajdujące się w tej samej miejscowości lub miejscowościach bardzo sobie bliskich, zarządzają terytorjalne międzyszkolne rozgrywki sportowe.

Jako trzeci typ świąt wystąpią dopiero zawody sportowe w siedzibie Kuratorjum, w których uczestniczą najlepsze drużyny trzech zakładów. Te zawody odbywają się wówczas tylko, gdy koszty ich urządzania są możliwe bez pomocy finansowej Ministerstwa, są więc pod względem finansowym samowystarczalne.

Przy urządzaniu wszelkiego rodzaju świąt sportowych należy zwrócić uwagę na wzorową organizację zawodów tak, by zawody szybko po sobie następowały i nie przeładowywać programów.

O zamierzonych zawodach sportowych w siedzibie Kuratorów należy uprzednio zawiadomić Ministerstwo (Wydział Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego).

W świątach sportowych należy bezwzględnie unikać rozdawania drogocennych nagród. Najwłaściwszą nagrodą będą dyplomy i zdjęcia fotograficzne zwycięzców w grupach lub oddzielnie. Zdjęcia te możnaby wywieszać w korytarzach szkolnych lub w odpowiedniej sali, a nadto gromadzić w albumach z odpowiednimi napisami i opisem wyczynów, tworząc tem samem kronikę wychowania fizycznego danego zakładu.

Warszawa, dn. 7 marca 1928 r. (Nr. O. H. Fiz. 256/28).

Minister:

(—) Dr. Dobrucki.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych oraz Inspektorów Szkolnych,
Dyrekcji Państwowych szkół średnich ogólnokształcących i zawodo-
wych, Państwowych Seminarjów Nauczycielskich i Państwowych
Preparand nauczycielskich, bezpośrednio podległych Ministerstwu
Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
w sprawie przysposobienia wojskowego młodzieży ¹⁾.**

W myśl opracowanego przez Ministerstwo Spraw Wojskowych projektu ustawy o obowiązkowym wychowaniu fizycznym i o powszechnym przysposobieniu do obrony Rzeczypospolitej, młodzież od lat 16 aż do czasu powołania do służby wojskowej obowiązana będzie poddać się ćwiczeniom, mającym na celu przysposobienie wojskowe. Pragnąc przysposobienie wojskowe młodzieży szkolnej ukształtować systematycznie i jednolicie oraz szarmonizować z całością kształtem wychowawczej działalności szkoły, zarządzam w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wojskowych, aby wojskowe przysposobienie młodzieży wszelkich szkół odbywało się wyłącznie w szkole, czy to w szkolnych drużynach harcerskich, czy w bataljonach szkolnych, pozostających pod kierunkiem fachowych instruktorów. Szczegółowe zarządzenia w tej sprawie, dotyczące rodzaju i rozkładu zajęć, szkoły otrzymają od Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w czasie późniejszym.

Wobec tego takie organizacje społeczne, jak drużyny strzeleckie, drużyny polowe Sokoła i inne analogiczne będą przeznaczone wyłącznie dla młodzieży nieszkolnej. Jeżeli poszczególni uczenio-

---

¹⁾ Dz. Urz. 1922 Nr. 13, poz. 128.

wie niektórych szkół, za zezwoleniem władzy szkolnej, w chwili wydania niniejszego rozporządzenia już do drużyn wspomnianych należą, zezwalam na dalsze ich uczestnictwo w odnośnych drużynach, aby nie dezorganizować i nie przerywać rozpoczętej pracy. Wszelkim innym uczniom należenie do powyższych organizacji jest zarówno obecnie, jak i w przyszłości wzbronione.

Warszawa, dnia 10 lutego 1922 r. (L. 12/II).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) w. z. **T. Łopuszański.**

ROZPORZĄDZENIE

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i Ministra Spraw Wojskowych
w sprawie organizacji przysposobienia wojskowego w szkołach średnich i zawodowych¹⁾.

I. Zasady ogólne.

1. **Cele.** W celu przygotowania młodzieży szkolnej do służby wojskowej oraz pomnożenia jej sił fizycznych wprowadza się do programów zakładów naukowych męskich średnich i zawodowych (tymczasowo w drodze ochotniczego zgłaszania się młodzieży) zajęcia z zakresu przysposobienia wojskowego, związane z wychowaniem fizycznym. Zadaniem przysposobienia wojskowego będzie przyczynić się do wyrobienia w młodzieży tych sprawności i cech, które rozwijają siły i charakter przyszłego obywatela ojczyzny, pozwalając mu na wypełnienie obowiązku służby wojskowej w terminie krótszym i uzyskanie stopni wojskowych w szybszym okresie.

II. Zakładanie hufców szkolnych.

2. **Organizacja.** W tym celu w szkołach, wskazanych przez władze szkolne, powstają hufce szkolne, o ile zgłosi się do za-

¹⁾ Dz. Urz. 1923 Nr. 1, poz. 2.

jęć dostateczna liczba uczestników. Organizacją hufca zajmują się władze szkolne, przez wyznaczonego kierownika przysposobienia wojskowego.

Hufiec szkolny nosi nazwę szkoły (względnie imienia wybranego patrona).

3. Warunki przyjęcia. Każdy uczeń danej szkoły w roku, w którym kończy lat 16, i po przychylnem zaopiniowaniu lekarza, może przystąpić do organizacji szkolnej przysposobienia wojskowego.

4. Organizacja hufców szkolnych. Hufiec szkolny każdego zakładu może stanowić w zakresie prac przysposobienia wojskowego jednostkę odrębną, niezależną od przynależności ucznia do klasy.

W zależności od stanu liczebnego i stopnia wykszolenia rozpada się hufiec na mniejsze jednostki: kompanie, plutony, drużyny.

5. Rozwiązanie organizacji. Rozwiązanie danego hufca czy jego oddziału następuje na podstawie decyzji władz szkolnych.

6. Kierownictwo. Na czele hufca szkolnego stoi wyznaczony przez władze szkolne kierownik wojskowy, przyjęty na to stanowisko za zgodą ośnośnych władz wojskowych.

Kierownikiem zajęć przysposobienia wojskowego w szkołach jest instruktor, posiadający wymagany cenzus wiedzy i praktyki wojskowej, określony odrębnem rozporządzeniem. Instruktorem tym może być oficer czynny, rezerwy, względnie osoba cywilna, możliwie nauczyciel danej szkoły.

Kierownik prowadzi swą pracę na podstawie programów, opracowanych wspólnie przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i Ministerstwo Spraw Wojskowych, a zatwierdzonych przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Pod względem porządku i karności wewnętrznej, kierownik podporządkowany jest całkowicie władzy szkolnej danego zakładu.

Kierownik wojskowy wchodzi do Rady Pedagogicznej na prawach równorzędnych z innymi nauczycielami szkoły odnośnie do spraw wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

O ile kierownikiem nie jest czynny wojskowy, pobiera on za swe zajęcia płacę, według norm nauczycielskich od władz szkolnych.

III. Program przysposobienia wojskowego.

7. Na program przysposobienia wojskowego w szkołach składają się:

- a) Wychowanie fizyczne w ścisłym związku z lekcjami, objętemi programem szkolnym; z niem łączy się grenadjerka i szermierka.
- b) Szkoła strzelca i nauka o broni.
- c) Ćwiczenia polowe i wiadomości z tem związane.
- d) Szczególne sprawności techniczne.
- e) Wiadomości wojskowe, włączone do programów poszczególnych przedmiotów szkolnych.

Program rozpada się na kursa przysposobienia wojskowego:

- 1) stopień I, odpowiadający programom szkoły szeregowca piechoty,
- 2) stopień II, odpowiadający programom szkoły podoficerskiej piechoty.

W szkołach technicznych i zawodowych poza kursem przysposobienia wojskowego (stopień I), tworzy się kurs szkoły szeregowca broni specjalnych (artylerji, wojsk technicznych).

Kursa te będą uzupełniane zajęciami na kursach specjalnych i obozach wakacyjnych, przewidywanych w całości prac przysposobienia wojskowego, które obejmą elementy praktyczne wyszkolenia polowego, nie dające się przeprowadzić ze względu na warunki pracy w granicach programów i murów szkolnych.

8. Przeprowadzenie programu przysposobienia wojskowego w szkołach. Zajęcia na poszczególnych kursach składać się będą tygodniowo z:

- a) 3 — 4 ćwiczeń 45 — 50 min. (w obrębie gmachu i boisk szkoły,
- b) 1 ćwiczenia polowego lub strzelania na specjalnych kilkogodzinnych wycieczkach i ćwiczeniach,
- c) jednego wykładu z poszczególnych przedmiotów wojskowych, trwającego najwyżej 45 — 50 minut.

Zajęcia uzupełniające i specjalne odbywać się będą na specjalnych kursach i obozach wojskowych, czy to dla udoskonalenia się ogólnego, czy dla uzyskania sprawności z poszczególnych dziedzin wyszkolenia.

9. Wprowadzenie nauk wojskowych do programu przedmiotów i wykładów ogólnych. Poza tem przewiduje się wprowadzenie pewnych, związanych z wojskowością, wiadomości do programów przedmiotów ogólnokształcących w szkołach średnich i zawodowych:

- a) do fizyki: zasady balistyki, znajomość motorów spalinowych, telefonów, radjotelegrafji,
- b) do chemij: wiadomości z pirotechniki i o gazach bojowych,
- c) do historji: niektóre wiadomości z historji wojskowości i wojen z naciskiem na ich stronę wychowawczą, szczególnie z podkreśleniem momentu poświęcenia i bohaterstwa,
- d) do geografji: wiadomości o terenoznawstwie i kartografji wojskowej.
- e) do nauki o Polsce: wiadomości z wojskowości polskiej, organizacji armji i t. p.

IV. Egzaminy i świadectwa z kursów przysposobienia wojskowego.

10. Warunki dopuszczenia do egzaminów. Uczniowie, którzy odbyli co najmniej $\frac{2}{3}$ wszystkich ćwiczeń i wykładów i brali udział w ćwiczeniach drużyn i kół sportowych (co najmniej 1 sport zbiorowy), jakoteż odbyli kurs w obozie wakacyjnym, są dopuszczeni do egzaminów z przerobionego kursu według programów i przepisów egzaminacyjnych P. W.

11. Komisja egzaminacyjna. Egzaminy odbywać się będą przed komisją egzaminacyjną, w której skład wejdą przedstawiciele wyznaczeni przez M. S. Wojsk., oraz przedstawiciele Ministerstwa W. R. i O. P.

12. Świadectwo. Na podstawie przerobionych ćwiczeń i odbytych egzaminów uczniowie uzyskują świadectwa następujących stopni:

- a) stopień I, z ukończenia kursu przysposobienia wojskowego i kursu rekruckiego piechoty, artylerji i wojsk technicznych,
- b) stopień II, z ukończenia kursu uzupełniającego podoficerskiego piechoty, artylerji i wojsk technicznych.

Pozatem na podstawie ukończonych kursów specjalnych mogą uczniowie uzyskiwać świadectwa, dające im uprawnienie odpowiednio do uzyskanych wiadomości.

V. Przywileje i ulgi.

13. **Ulgi.** Ulgi i przywileje zostaną określone w rozporządzeniach wykonawczych do ustaw o prawach i obowiązkach oficerów i szeregowych Wojsk Polskich.

VI. Pomoce i koszta urządzeń.

14. **Pomoce wojskowe.** Udzielanie pomocy wojskowej w zakresie instruktorów wojskowych, podręczników wojskowych i regulaminów, broni, amunicji, materiałów technicznych, placów ćwiczeń, strzelnic i t. p. określone jest w „Instrukcji o stosunku władz wojskowych do organizacji wojskowo-wychowawczych”.

15. **Obozy i kursy wakacyjne.** Urządzeniem kursów i obozów wakacyjnych specjalnych i uzupełniających zajmują się w ścisłym porozumieniu z Ministerstwem W. R. i O. P. władze wojskowe, które troszczą się tak o zaopatrzenie materialne, jak również o potrzebny personel kierowniczy i instruktorski.

Młodzież od lat 16 ukończonych korzysta w obozach z uprawnień, jakie mają powoływani na ćwiczenia rezerwiści (wyżywienie, żołd) i podlega przepisom i regulaminom wojskowym.

Do każdego obozu Ministerstwo W. R. i O. P. deleguje kierownika pedagogicznego.

VII. Kontrola.

Kontrolę nad porządkiem wewnętrznym i prawa dyscyplinarne w organizacjach szkolnych, sprawują władze szkolne.

Władze wojskowe mają wgląd w tok wyszkolenia wojskowego przez delegatów, upoważnionych specjalnie przez M. S. Wojsk.

Delegaci władz wojskowych mogą zwiedzać hufce szkolne za uprzednim zawiadomieniem i zgodą władz szkolnych.

Kontrolę nad obozami i kursami specjalnymi sprawują właściwe D. O. K. Prawo zwiedzania i kontroli mają również delegaci M. W. R. i O. P. i kuratorjów szkolnych.

Warszawa, dnia 1 grudnia 1922 r. (L. 1824/33, H.).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(--)
Dr. Kumaniecki.

Minister Spraw Wojskowych:

(—)
Sosnkowski,
Generał Dywizji.

ROZPORZĄDZENIE

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie przysposobienia wojskowego młodzieży szkolnej¹⁾.

W związku z rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i Ministra Spraw Wojskowych z dnia 1 grudnia 1922 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr. 1, poz. 2) w sprawie organizacji przysposobienia wojskowego w szkołach średnich, zawodowych i seminarjach nauczycielskich, zarządzam, co następuje:

1) Hufce szkolne winny być zorganizowane w tych szkołach średnich, zawodowych i seminarjach nauczycielskich (państwowych i prywatnych), które stoją na należytych poziomach wychowawczym i uzyskają potrzebne tereny, urządzenia i środki.

2) Wybór szkół, w których mogą powstać hufce szkolne, należy do Kuratora Okręgu Szkolnego, który w sprawie zorganizowania hufców porozumiewa się z właściwym Dowództwem Okr. Korp. O ile chodzi o szkoły niepaństwowe, Kurator Okręgu Szkolnego przed wydaniem decyzji porozumiewa się z właścicielami szkół. Także D. O. K. mogą zwracać się do Kuratorów Okręgów Szkolnych z inicjatywą w tym względzie; w bezpośredni kontakt ze szkołą wchodzi władza wojskowa dopiero po decyzji Kuratora Okręgu Szkolnego o utworzenie w niej hufca.

3) Na kierownika przysposobienia wojskowego w szkole należy wyznaczać przede wszystkim kierownika wychowania fizycznego, lub innego nauczyciela — oficera rezerwy, bądź tej samej szkoły, bądź innych szkół w tej samej miejscowości się znajdujących, o ile jeden lub drugi posiada potrzebne do kierowania przysposobieniem wojskowym kwalifikacje. W braku takich kandydatów może stanowisko to objąć instruktor wojskowy, posiadający odpowiednie kwalifikacje. Pożądane są w obu wypadkach kwalifikacje harcerskie.

4) Kierownika przysposobienia wojskowego wyznacza Kurator Okręgu Szkolnego na podstawie wniosku dyrektora szkoły i po zasięgnięciu zdania D. O. K. Wniosek dyrektora szkoły winien opierać się na opinii rady pedagogicznej. Kierownik może powoływać pomocników za zgodą dyrektora szkoły.

5) Przyjęcie ucznia do hufca szkolnego nie może nastąpić wbrew woli rodziców lub opieki.

¹⁾ Dz. Urz. 1923 Nr. 1, poz. 3.

6) Przystosowanie wojskowe w hufcach szkolnych prowadzone będzie według programu, ustalonego przez Ministerstwo W. R. i O. P. w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wojskowych. W ramach tego programu opracowuje kierownik przystosowania wojskowego w szkole szczegółowy program, dostosowany do warunków miejscowych, oraz rozkład zajęć hufca i przedstawia dyrektorowi szkoły, który poddaje go pod rozagę rady pedagogicznej i na podstawie jej opinii zatwierdza lub żąda w nim zmiany. Wszelkie późniejsze zmiany w szczegółowym programie i rozkładzie zajęć wymagają zgody dyrektora — ważniejsze zaś winny być poddane pod rozagę rady pedagogicznej. Dyrektor szkoły ma prawo zarządzać w razie potrzeby zmiany w rozkładzie zajęć hufca.

7) Kierownik przystosowania wojskowego w szkole z końcem każdego półrocza — a na żądanie dyrektora szkoły częściej — zdaje na posiedzeniu rady pedagogicznej sprawę z prac i stanu hufca. Sprawy hufca i przystosowania wojskowego wogóle winny być przez radę pedagogiczną omawiane w obecności kierownika.

8) Dyrektor i rada pedagogiczna szkoły winny z całą życzliwością popierać pracę hufca szkolnego i usiłowania jego kierownika i dążyć do szarmonizowania ich z całością wychowawczej działalności szkoły. Dyrektor szkoły winien roztoczyć baczną opiekę nad tą dziedziną życia szkolnego, za którą jest również odpowiedzialny.

9) D. O. K. podaje do wiadomości Kuratorów Okręgów Szkolnych nazwiska wojskowych, uprawnionych do wizytowania poszczególnych hufców szkolnych. Kurator podaje je do wiadomości dyrektorów szkół. Osoba, wizytująca hufiec szkolny na terenie szkoły, winna zgłosić się przedtem u dyrektora szkoły.

10) Z końcem każdego roku dyrektor, na podstawie opinii rady pedagogicznej, składa Kuratorowi Okręgu Szkolnego sprawozdanie z prac i stanu hufca szkolnego. Na podstawie tych sprawozdań przedstawia Kurator Okręgu Szkolnego Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego roczne sprawozdanie o stanie prac w całym Okręgu.

Warszawa, dnia 5 stycznia 1923 r. (L. 43/23 H).

Kierownik Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) J. Mikułowski-Pomorski.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Dyrekcji państwowych szkół średnich i seminarjów nauczy-
cielskich
w sprawie regularnego uczęszczania uczniów na ćwiczenia hufców
szkolnych.¹⁾**

Ponieważ do wiadomości Ministerstwa doszło, że w niektórych hufcach szkolnych uczniowie nieregularnie uczęszczają na zajęcia, Ministerstwo poleca Dyrekcjom przypomnienie uczestnikom hufców szkolnych, że, aczkolwiek należenie do nich nie jest obowiązkowe, to jednak dla tych, którzy się zapisali, obowiązkowym jest uczęszczanie na wszystkie zajęcia, objęte programem hufców. Jedynie ważna przeszkoda potwierdzona świadectwem opieki domowej, może usprawiedliwić opuszczenie jednej lub więcej godzin tych zajęć.

Warszawa, dnia 15 września 1924 roku (L. 561/H).

Za Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

(—) T. Łopuszański,

Podsekretarz Stanu.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych
w sprawie wynagrodzenia za kierownictwo hufcem szkolnym²⁾.**

Wskutek zapytania kilku Kuratorów Ministerstwo wyjaśnia, że kierownikom hufców szkolnych, o ile nimi nie są czynni wojskowi, przyznawać można tytułem remuneracji za kierownictwo hufcem szkolnym wynagrodzenie w wysokości wynagrodzenia za dwie godziny przedmiotów grupy pierwszej za godziny istotnie wykonane.

W sprawie wynagrodzenia nauczycieli gimnastyki za prowadzenie gier i zabaw ruchowych, Ministerstwo oznajmia, że w tej mierze obowiązuje nadal rozporządzenie z dnia 12 października 1922 r. L. 1698/II (Dz. Urz. Ministerstwa W. R. i O. P. Nr. 29/98, poz. 342).

Warszawa, dnia 14 listopada 1924 r. (L. 5412/II).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Bolesław Miklaszewski.

¹⁾ Dz. Urz. 1924 Nr. 16, poz. 168.

²⁾ Dz. Urz. 1924, Nr. 20, poz. 214.

OKÓLNIK

**Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do Kuratorów Okręgów Szkolnych
w sprawie wynagrodzenia za kierownictwo hufcem szkolnym ¹⁾.**

Zmieniając zarządzenie z dnia 14 listopada 1924 r. L. 5412/II (Dz. Urz. Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Nr. 20/142, poz. 214), Ministerstwo oznajmia, co następuje: Wynagrodzenie kierowników (instruktorów) hufców szkolnych winno być wypłacane tylko za godziny istotnie wykonane, i nie może ono przekraczać wynagrodzenia, równającego się za cztery (4) godziny nadliczbowe kategorii pierwszej.

Zarazem Ministerstwo postanawia, iż ogólna liczba godzin, wynagradzanych za prowadzenie gier popołudniowych i zabaw, oraz pracę w hufcach szkolnych, w tych szkołach, w których są czynne hufce szkolne, nawet o dużej liczbie oddziałów, nie powinna przekraczać 14 godzin tygodniowo.

Warszawa, dnia 28 czerwca 1925 r. (L. 5793/II)

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:
(—) St. Grabski.

OKÓLNIK

**Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
do wszystkich Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Liceum Krzemienieckiego i do Wydziału Oświecenia Publicznego w Woj. Śląskiem
w sprawie udziału hufców szkolnych w uroczystościach i dokonywania w nich inspekcij ²⁾.**

Zdarza się, że hufce szkolne są pociągane do wystąpień publicznych z okazji różnych miejscowych uroczystości i obchodów, które poza efektem zewnętrznym nie dają żadnych pozytywnych rezultatów i nic wspólnego nie mają z pracą przysposobienia wojskowego.

¹⁾ Dz. Urz. 1925 Nr. 13, poz. 128.

²⁾ Dz. Urz. 1928 Nr. 8, poz. 58.

Ze względów wychowawczych uważam za konieczne, aby hufce szkolne brały udział w niektórych uroczystościach i świętach łącznie z wojskiem, ograniczam jednak te wystąpienia do najważniejszych przypadków:

- Święto 3 maja,
- „ 15 sierpnia,
- „ 11 listopada,
- „ danego pułku,

niejscowe święto p. w. i w. f.

oraz udział w uroczystościach urzędowych przez miejscowe władze i społeczeństwo na przyjazd Pana Prezydenta Rzplitej, Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych, Ministra Spraw Wojskowych, względnie najwyższych dostojników Państwa. O każdorazowym udziale hufców szkolnych w takich uroczystościach decyduje Dowódca Okręgu Korpusu po porozumieniu z odnośną władzą szkolną (Kuratorem).

Dla zapewnienia pracy w hufcach szkolnych możliwie najdogodniejszych warunków, polecam dokonywanie inspekcji hufców szkolnych przez przełożone władze szkolne w granicach rzeczywistej potrzeby i w ten sposób, aby nie powodować zmiany zajęć, przewidzianych rozkładem, i nie wywoływać konieczności zarządzenia nadzwyczajnych zbiórek hufców.

Analogiczne zarządzenia odnośnie do inspekcji wydał Pan Minister Spraw Wojskowych w swoim zakresie.

Warszawa, dnia 3 marca 1928 r. (Nr. O. H. Fiz.-228/28).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) Dr. Dobrucki.

SKOROWIDZ.

Alkoholizmu zwalczanie 115, 120
aparat do picia wody 29

Biblioteka higieniczna 155, 157
" dla uczniów z działu wych. fiz. 230
" podręczna wychowawcy fizycznego 190
budowa szkół powszechnych 3
budynków szkolnych pomieszczenia 5, 15
" " projekty 19
bursy seminaryjne jako instytucje wychowawcze 238

Chorób zakaźnych zwalczanie 91, 101
Czerwony Krzyż Młodzieży 156
czystość dziatwy szkolnej 99
" lokalu szkolnego 26, 27

Domów wycieczkowych budowa 204, 205
dożywianie niezamożnej dziatwy szkolnej 107

Egzaminy na Kursach Wychowania Fizycznego 170
" na stopień magistra wych. fiz. 208
" z ćwiczeń cielesnych 179, 196
" z kursów przysposobienia wojskowego 262
etaty uzupełniające nauczycieli wych. fiz. 223

Fundusz na gry i zabawy ruchowe 177

Gier i zabaw ruchowych prowadzenie 175, 206, 219
gruczołu tarczowego powiększenia zwalczanie 114

Higienicznej biblioteki wykorzystywanie 157
higieniczne przeszkolenie nauczycielstwa 149
higienistek szkolnych regulamin 68
higieny podręczniki 155
" propaganda 136
" wykłady 126, 150
hufce szkolne 266, 268

przeciwgruźlicza propaganda 110
przepisy zapobiegawcze przeciw szerzeniu się chorób zakaźnych
[przez szkoły 91
przysposobienie wojskowe młodzieży szkolnej 258, 259, 264

Rada Naczelna W. F. i P. W. 190
rozwoju cielesnego młodzieży notowanie 51

Sal gimnastycznych przydział 236
samobójstwa młodzieży 117
schroniska noclegowe 225
sprawozdania lekarskie i dentystyczne 56, 73, 84
" z wychowania fizycznego 249
sprzątanie sal szkolnych 119
strój ćwiczebny młodzieży szkolnej 253
Studjum Wychowania Fizycznego 187
święto sportowe młodzieży 202, 254
szkoła ćwiczeń a lekarze i dentyści 61
" a stowarzyszenia gimnastyczno-sportowe 233
szczepienie przeciw ospie 99, 100, 104
szkarlatyny (płonica) zwalczanie 109

Tytoniu palenia zwalczanie 116

Ustępy 12
Urząd Państwowy Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk. 212, 216
uzupełnienie etatów nauczycieli wych. fiz. 223

Wskazania i przeciwwskazania lekarskie przy wyborze zawodu przez
[uczniów 61

wskazówki zdrowotne 123, 127
wszawicy zwalczanie 105, 111
wychowania fizycznego rozbudzanie 220
" " programów wykonanie 248
wycieczki szkolne turystyczno-krajoznawcze 224
wymiary ławek 23
" pomieszczeń 5, 15
wynagrodzenie lekarzy i dentystów szkolnych 50, 76, 80, 81, 85
" nauczycieli za prowadzenie gier 175, 206
" za kierownictwo hufcem szkolnym 266, 267
wystaw przeciwalkoholowych zwiedzanie 120

Zdrowotne kwalifikacje nauczycielstwa 160, 163, 164

Omyłki druku.

Na str. 135 w odsyłaczu zamiast   winno być
Nr. 20, poz. 210   Nr. 6, poz. 57

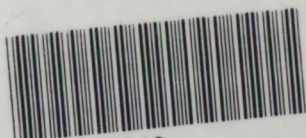

KOLEKCJA
SWF UJ

40302

Biblioteka Gl. AWF w Krakowie

1800052548